



31 mars—1 april

Debatter m. m.

Torsdagen den 31 mars fm.

	Sid.
Svar på frågor av:	
herr Lindkvist ang. förvaring av till fängelse på livstid dömda personer	5
herr Larsson i Hedenäset ang. tidpunkten för anvisande av lokaliseringssmedel	6
herr Gomér ang. det s. k. THX-problemet	7
herr Börjesson i Falköping ang. utredningen om järnvägskatastrofen i Skultorp	8
herr Johansson i Växjö ang. skyldigheten att föra förarbok	9
Svar på interpellationer av:	
herr Björk i Göteborg ang. tolkningen av begreppet »vårdare» i 63 § lagen om val till riksdagen	10
herr Lorentzon ang. höjning av yrkesskadelivräntor	11
Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.	13
Utgifterna inom försvarsdepartementets verksamhetsområde:	
Ramberäkning m. m.	28

Torsdagen den 31 mars em.

Utgifterna inom försvarsdepartementets verksamhetsområde (forts.):	
Ramberäkning m. m. (forts.)	51
Armén: Drivmedelsutrustning	69
Anskaffning av tygmateriel m. m.	70
Underhåll av tygmateriel m. m.	71
Hemvärnet: Avlöningar	72
Bidrag till sjövärnsskåren	72

	Sid.
Frivilliga befälsutbildningsrörelsen m. m.	74
Lottaorganisationen	76
Frivilliga sjukvårdsväsendet i krig	77
Frivilliga djursjukvården i krig	78
Frivilliga skytteväsendet	78
Soldathemsverksamhet	80
Främjande av bostadsförsörjningen m. m.	82
Meddelande om enkel fråga av herr Sjöholm ang. tillämpningen av bestämmelserna om skattelindring för folkpensionärer.	144

Fredagen den 1 april

Främjande av bostadsförsörjningen m. m. (forts.)	145
Anslag till bostadsrabatter	174
Kreditmarknadsfrågor avseende bostadsproduktionen	177
Arbetet under veckan efter påskuppehållet	181
Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.	182
Interpellationer av:	
herr Andersson i Örebro ang. villkoren för statsbidrag till lärlingsutbildning hos hantverksmästare	212
herr Larsson i Norderön ang. speciella anslag för vissa särskilda broprojekt, m. m.	213
herr Börjesson i Falköping ang. kommunernas aktuella investeringsproblem, m. m.	214
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Werbro ang. höjning av familjebidragen vid militärtjänstgöring	217
herr Börjesson i Falköping ang. larmanordningar i hiss	217
Fortsättande av plenum	217
Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m. (forts.)	218

Samtliga avgjorda ärenden**Torsdagen den 31 mars fm.**

<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 26, ang. dagspressens ekonomiska villkor och samhällsinformationen genom dagspressen m. m.	13
— nr 27, ang. vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.	13

Torsdagen den 31 mars em.

<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 4, rörande utgifterna inom försvarsdepartementets verksamhetsområde.	51
---	----

Fredagen den 1 april

<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 38, ang. anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.	145
— nr 39, ang. anslag till bostadsrabatter.	174
<i>Sammansatta stats- och bankoutskottets</i> utlåtande nr 1, ang. kreditmarknadsfrågor avseende bostadsproduktionen.	177
<i>Bankoutskottets</i> memorial nr 22, ang. överlämnande till statsutskottet av vissa till bankoutskottet hänvisade motioner, såvitt avser viss däri behandlad fråga.	182
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 21, ang. godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.	218

Torsdagen den 31 mars

Kl. 13.00

§ 1

Svar på fråga ang. förvaringen av till fängelse på livstid dömda personer

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING, som yttrade:

Herr talman! Herr Lindkvist har frågat mig, om jag anser att förvaringen av till livstid dömda personer står i god överensstämmelse med principerna om en humanisering av fångvården.

Svaret på frågan är ja.

Jag vill erinra om att det i Sverige är jämförelsevis få lagöverträdare som döms till frihetsstraff på livstid. För närvarande finns det 21 personer som avtjänar sådant straff.

Lagen om behandling i fångvårdsanstalt gör — liksom sin företrädare av 1945, lagen om verkställighet av frihetsstraff — ingen skillnad på dem som dömts till frihetsstraff på livstid och dem som fått en tidsbestämd dom. Varje intagen skall, såsom lagen uttrycker det, »behandlas med fasthet och allvar och med aktning för hans människovärde». Lagen ger åtskilliga detaljerade föreskrifter om behandlingen. Den fastslår t. ex., att vistelse i gemensamhet med en eller flera andra fångar skall vara huvudregeln åtminstone när det gäller arbete. Men lagen säger också att ensamhetsvistelse under vissa omständigheter kan tillgripas med hänsyn till ordning och säkerhet inom anstalten eller för undvikande av menlig inverkan de intagna emellan eller av annan särskild anledning. Självfallet måste den dömde förvaras på sådant sätt, att han förhindras fortsätta sin brottsliga verksamhet. Ju allvarligare brottet är, desto betydelsefullare blir just detta. Jag vill ock-

så erinra om att den intagne inte utan synnerliga skäl får vägras att arbeta i enrum eller att tillbringa fritiden i enrum.

Vidare anförde:

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! Jag tackar justitieministern för svaret på min fråga.

Orsaken till att jag ställt frågan är de initierade reportage i ämnet som dagspressen för en tid sedan publicerade. I dessa reportage belystes den dagliga tillvaron i en enmanscell i ett av våra fängelser, där internen ständigt var under specialbevakning. Det ifrågasattes om inte denna ytterst stränga bevakning — även med vederbörlig hänsyn till dess preventiva karaktär — på längre sikt kunde verka nedbrytande på internen.

I anslutning till tidningarnas uppgifter publicerades ett uttalande av den läkare som sköter internen, varav det framgick att det fanns allvarliga medicinska risker för att förvaringen skulle komma att bryta ned internen både fysiskt och psykiskt. Jag har kontrollerat detta uttalande genom en direkt kontakt med läkaren, som funnit frågan så allvarlig att han påkallat medicinalstyrelsens uppmärksamhet. Det är på detta uttalande — alltså läkarens uppfattning — som jag baserat min fråga till justitieministern. Om läkarens farhågor besannas kommer åtskilliga människor att uppfatta det inträffade som en avvikelse från den humana inriktning som fångvården har i vårt land.

Men min fråga skall också ses i belysning av att Sverige på fångvårdens område tillhör föregångsländerna. Detta bekräftas såväl i praktisk tillämpning

Svar på fråga ang. tidpunkten för anvisande av lokaliseringsmedel

som med stöd av lagstiftningen, där det klart anges att internerna skall behandlas med aktning för människovärdet. Det heter t. ex. i Svensk författningssamling 1964 nr 541—550, 4 kap., att »därest men för intagens kroppsliga eller själsliga hälsa inträder eller kan befaras inträda göres den jämkning som prövas nödvändig för avhjälpande eller förebyggande av sådant men».

I Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna heter det, att »ingen må utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning». Man behöver därför inte misstaga sig på den vidsynthet som präglar vårt fångvårdsväsende.

Det säger sig emellertid självt, att en vaken opinion lätt kan få intrycket att förvaringen av den i tidningarna åberopade internen inte alltigenom hålls inom ramen för fastlagda principer. I det av tidningarna refererade fallet ligger det utanför den stora allmänhetens kompetens eller bedömande att granska de skäl, som döljer sig bakom den stränga behandlingen. Vad man vill förebygga med sin opinionsbildande verksamhet i detta fall är att psykisk skada uppstår.

Vad som än motiverat förvaringen är det en angelägen uppgift att också i denna självförvållade tragedi slå vakt om den personliga integriteten och värdigheten. Det inbjuder myndigheterna att följa denna fråga med största vakanshet.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **KLING**:

Herr talman! Jag har i mitt svar redogjort för de principer som gäller för dem som har dömts till livstids frihetsstraff. Jag är självfallet förhindrad att ingå på en redogörelse för det konkreta fall, som herr Lindkvist åberopat.

Låt mig bara försäkra herr Lindkvist att man inte skall tro att allting är sant, som står i tidningarna. Jag tror inte att jag gör mig skyldig till någon stor

överdrift om jag säger, att i huvuddelen av vad som har publicerats de senaste veckorna om detta fall är det praktiskt taget bara skiljetecknen som är riktiga.

Herr **LINDKVIST** (s):

Herr talman! Då blir det ju en behållning av diskussionen kring min fråga, ty jag framhöll mycket noga i mitt inlägg att jag inte hade baserat min fråga på tidningarnas uppgifter. Jag byggde dem på läkarens utlåtande och på personlig kontakt med den läkare, som är engagerad i detta speciella fall. Jag tror att justitieministern kommer att få svårt att på samma sätt som han har underkänt tidningarna underkänna den läkare, vilken jag har åberopat som stöd för min frågeställning.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 2

Svar på fråga ang. tidpunkten för anvisande av lokaliseringsmedel

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **JOHANSSON**, som yttrade:

Herr talman! Herr Larsson i Hedenäset har frågat när Kungl. Maj:t avser att meddela beslut om tidigareläggning av medelsanvisningarna av lokaliseringsmedel enligt riksdagens beslut.

Riksdagens ifrågavarande beslut, som anmälts i skrivelse den 22 februari 1966, innefattar bemyndigande för Kungl. Maj:t att under innevarande budgetår bevilja lokaliseringsbidrag och lokaliseringslån med högre belopp än som anvisats under respektive anslag för budgetåret. Någon ökning av medelsanvisningen för budgetåret har sålunda inte skett. Däremot har möjlighet öppnats för Kungl. Maj:t att meddela beslut om lokaliseringsstöd i ökad omfattning i den mån så kan ske utan att utbetalningarna överstiger anvisade anslag. Med anledning härav har Kungl. Maj:t

Svar på fråga ang. det s. k. THX-problemet

genom beslut den 4 mars 1966 uppdragit åt arbetsmarknadsstyrelsen att inkomma med förslag rörande sådana ansökningar om lokaliseringsstöd, som utöver de på anslagen anvisade beloppen anses böra beviljas under innevarande budgetår, med beaktande av att utbetalning från anslagen under detta och nästföljande budgetår inte får överstiga anvisade belopp.

Sedan förslag kommit in från arbetsmarknadsstyrelsen kommer jag att så snart som möjligt ta upp frågan om vilken ram som skall ställas till förfogande för ytterligare beslut om stöd.

Vidare anförde

Herr LARSSON i Hedenäset (cp):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet få framföra ett tack för svaret på min fråga.

Låt mig i min kommentar först slå fast, att det i och för sig inte råder några delade meningar mellan inrikesministern och mig om det beslut som riksdagen helt nyligen har fattat.

Jag kan också konstatera att jag har fått bekräftat att det beslut av den 4 mars, som departementschefen här omnämner, numera har nått fram till arbetsmarknadsstyrelsen, dock så sent som den 30 mars, eller i går, efter de uppgifter jag har erhållit. Jag skall inte forska i vad som kan vara orsaken till att beslutet har behövt denna förhållandevis långa tid för att nå från kanslihuset till arbetsmarknadsverket. Huvudsaken är ju att det nu har kommit fram, så att det kan hända någonting på detta område.

Emellertid finner jag det angeläget att understryka vad departementschefen vidrör i slutet av sitt svar. Han meddelar där att det nu ankommer på arbetsmarknadsstyrelsen att göra en framställning för att det skall kunna fastställas en ram för detta ytterligare lokaliseringsstöd. Efter vad jag har mig be-

kant ligger det redan hos arbetsmarknadsstyrelsen färdigbehandlade framställningar rörande rätt väsentliga belopp i avvaktan på att det bemyndigande som riksdagen har beslutat skall effektueras och att stöd följaktligen skall kunna utgå till dem som har ansökt om bidrag och lån av lokaliseringsmedlen. Det måste vara av vikt att dessa formaliteter klaras av så fort som möjligt, så att alla de realistiska lokaliseringsprojekt som väntar på att realiseras också kan komma till utförande.

Med uttalande av denna förhoppning tackar jag för det svar som statsrådet har lämnat.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3

Svar på fråga ang. det s. k.
THX-problemet

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING, som yttrade:

Herr talman! Herr Gomér har frågat, om jag vill lämna en kortfattad orientering angående det s. k. THX-problemet.

Eftersom frågor rörande THX som bekant är föremål för rättslig prövning, anser jag mig förhindrad att göra några uttalanden i denna sak.

Vidare anförde

Herr GOMÉR (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret. Det var ju kort, och det har jag begärt, så i det fallet har jag blivit bönhörd.

Anledningen till att jag har ställt denna fråga är emellertid inte riktigt så enkel. Det råder en verklig oro bland patienterna. De har ungefär samma fordran på sina riksdagsmän som vi har på regeringen, och den är alltså inte så liten. »Vi menar att man skall kunna göra någonting åt detta», har de sagt

i många telefonsamtal. Jag har talat om att jag just inte kan gå längre än till att ta upp saken i en enkel fråga, om nu socialministern kan svara. Vi har nu fått reda på att det för närvarande inte går.

Det finns emellertid många obekanta faktorer i denna ekvation. Vad man med säkerhet kan säga är att många anser sig ha fått sin hälsa reparerad och starkt förbättrad. Det har jag många bevis på i min allra närmaste vänkrets.

Man har nu anledning att hoppas att en lösning skall kunna nås, som kan garantera att den som är i behov av denna behandling får en fortsatt sådan och att det inte kommer att gå alltför mycket prestige i denna fråga. Riskerna därför är mycket stora, det är jag medveten om. Av debatten att döma har man på sina håll låst sig i sina positioner. Det har i alla fall gjorts fem miljoner injektioner och några skadeeffekter har inte kunnat påvisas. Däremot föreligger en lång rad av intyg från både läkare och patienter som visar att dessa injektioner lett till förbättring.

Det är väl inte riktigt att jämföra denna behandling med den som »kloka gubbar» förr i världen stod till tjänst med. För övrigt kan man anföra bevis för att många av dessa verkligen var ganska kloka och hade en hel del kunskaper. Under alla omständigheter kan man väl konstatera att THX-behandlingen inte ges av en sådan där »klok gubbe», utan det är människor med medicinsk utbildning som ger injektionerna och som sköter verksamheten i övrigt. Doktor Sandberg själv har ju i alla fall viss medicinsk utbildning.

Jag tycker det är angeläget att samhället noggrant undersöker hela frågan och drar de konsekvenser av undersökningen som är möjliga att dra. Man bör vidta åtgärder som gagnar patienterna och som bidrar till att förbättra hälsotillståndet hos det svenska folket.

Jag ber än en gång få tacka statsrådet för svaret.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Svar på fråga ang. utredningen om järnvägskatastrofen i Skultorp

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet PALME, som yttrade:

Herr talman! Herr Börjesson i Falköping har frågat, om jag är beredd att lämna en redogörelse för orsakerna till att utredningen om järnvägskatastrofen i Skultorp i februari 1965 ännu inte slutförts.

Järnvägsolyckan vid Skultorp inträffade den 20 februari 1965. Utredning om orsaken till olyckan sattes i gång omedelbart. Ganska snart kunde konstateras, att olyckan orsakats av att ett snälltåg förts förbi en ljussignal, som visat stopp för tåget. Anledningen till att tåget inte stannade framför signalen kunde däremot inte fastställas. Vid huvudförhøret framfördes en teori om att en ispropp kunde ha bildats i bromssystemet. Då någon klarhet i den ifrågasatta möjligheten inte kunde nås efter kontakt med såväl bromstillverkare som patentinnehavare, föranstaltades om en opartisk utredning. Den 3 mars i år överlämnade professor Sven Johansson vid tekniska högskolan i Lund en utredning i frågan till SJ:s centralförvaltning. Denna utredning jämte en i år slutförd bromsundersökning har den 15 mars 1966 översänts till chefen för driftdistriktet i Göteborg. Underlag torde därför nu finnas för att kunna slutföra utredningen om olyckan.

Vidare anförde

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra ett tack för den redogörelse som han här har lämnat om järnvägskatastrofen i Skultorp den 20 februari i fjol, vilken krävde inte mindre än 10 dödsoffer och 38 skadade — en av de större järnvägsolyckorna i vårt land.

Svar på fråga ang. skyldigheten att föra förarbok

Även om svaret ger klarhet om orsakerna till det långa dröjsmålet, kan jag ändå inte frigöra mig från intrycket att utredningen dragit ganska långt ut på tiden, kanske alltför långt. Inte minst den berörde lokföraren har skäl att fråga sig: Behöver man verkligen vänta över 13 månader på att utredningen skall presentera resultatet av sitt arbete? Det måste innebära en ständig nervpress för denne lokförare att månad efter månad behöva vänta på besked, om han skall bli åtalad eller icke åtalad, d. v. s. om utredningens resultat skall läggas till grund för ett åtal eller ej.

Jag tackar än en gång för svaret. Jag uttalar förhoppningen, att statens järnvägar när det händer en olycka av detta slag skall lägga ned all skyndsam energi på utredningen, så att orsakerna till olyckan och frågan om ett eventuellt åtal blir klarlagda så snabbt som möjligt.

Jag hoppas också att underlaget för bedömning av den aktuella olyckan, vilket nu presenterats för SJ, så skyndsamt som möjligt skall läggas fram för åklagaren.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5

Svar på fråga ang. skyldigheten att föra förarbok

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet PALME, som yttrade:

Herr talman! Herr Johansson i Växjö har frågat mig, om jag är beredd vidta sådana åtgärder, att plikten att föra förarbok borttas ur gällande författningar. Herr Johansson anser denna plikt föråldrad genom att skyldighet att hålla färdskrivare föreligger.

Frågan om förarböckernas avskaffande har behandlats av körtidsutredningen

i betänkande Arbetstid och arbetsinspektion för vägtrafiken. Remissbehandlingen av detta betänkande har avslutats och en sammanställning av yttrandenas innehåll har påbörjats. Jag är inte beredd att på förhand ta ställning till någon av de särskilda delfrågorna i detta ärende.

Vidare anförde

Herr JOHANSSON i Växjö (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret.

Statsrådet säger att frågan om förarbokens avskaffande har behandlats av körtidsutredningen i betänkandet Arbetstid och arbetsinspektion för vägtrafiken, att remissbehandlingen har avslutats och att yttrandena håller på att sammanställas. Jag hoppas då, att statsrådet kommer att medverka till att nu gällande förfaringssätt borttages i det förslag till lagstiftning som kommer att föreläggas riksdagen.

Skyldigheten att föra förarbok utgör ett irritationsmoment för yrkeschaufförerna, eftersom de i de flesta fall åläggs att även hålla s. k. färdskrivare, vilken ger tillräckligt bevis om den använda arbetstiden och om när raster eller annan vila förekommit under förarens tjänstetid. Här finns alltså kvar en föreskrift, som jag tror kom till 1941 och som saknar aktualitet i dag. Färdskrivaren är i alla avseenden överlägsen förarboken. Nu gällande förfaringssätt medför också en bristande respekt för lagar och förordningar, eftersom förfaringssättet på grund av tillkomsten av effektivare instrument blivit överflödigt.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6

Justerades protokollen för den 25 innevarande mars.

§ 7

Svar på interpellation ang. tolkningen av begreppet »vårdare» i 63 § lagen om val till riksdagen

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **KLING**, som yttrade:

Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Björk i Göteborg frågat mig, om jag är beredd att lämna kammaren en auktoritativ tolkning av begreppet »vårdare» i 63 § lagen om val till riksdagen.

Det faller utanför min ämnesbehörighet att göra något auktoritativt uttalande rörande innebörden av en av Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt stiftad lag. Jag får därför inskränka mig till att här redogöra för motiven till nämnda lagbestämmelse.

De nuvarande bestämmelserna i 63 § lagen om val till riksdagen och däremot svarande regler i 29 § kommunala vallagen har tillkommit genom en år 1965 vidtagen reform i syfte att underlätta sjukas, åldringars och invaliders rösträttsutövning. Reformen har inneburit att väljare, som till följd av sjukdom, lyte, vanförhet eller hög ålder är oförmögen att inställa sig vid valförrättningen för sitt valdistrikt, skall få rösta genom valsedelsförsändelse. Behörighet att på väljarens vägnar inge sådan försändelse skall tillkomma den som står i visst släktskapsförhållande till väljaren eller är dennes vårdare. I den proposition, varigenom förslag till det angivna valsedelsförsändelseinstitutet förelades riksdagen, uttalade jag att vissa svårigheter visserligen möter att med önskvärd stringens bestämma begreppet vårdare. Jag angav emellertid i anslutning därtill vissa exempel på den åsyftade personkretsen. Den som på grund av sitt yrke omhänderhar skötseln av sjuka, ålderstigna eller invalidiserade personer bör, framhöll jag, naturligen vara behörig att avlämna valsedelsförsändelser från sådana personer, i den mån de står under hans vård. Detta gäller såväl

vårdpersonal, som är anställd vid olika vårdinrättningar, som personer som är yrkesverksamma inom den öppna vården, t. ex. privatpraktiserande läkare eller till den sociala hemhjälpen knuten personal. När fråga inte är om yrkesmässig vårdare torde, framhöll jag vidare, det kravet böra upprätthållas att vederbörande i skilda ting lämnar väljaren ett bistånd som inte är av helt obetydlig eller tillfällig karaktär. Vad jag sålunda uttalat i propositionen föranledde inte någon erinran från riksdagens sida.

Vidare anförde:

Herr **BJÖRK** i Göteborg (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka justitieministern för svaret på min interpellation. Samtidigt beklagar jag att jag inte hade utformat min fråga med nödig stringens. Men justitieministern har ändå givit ett besked som jag tror kommer att välkomnas av dem som hade inspirerat min interpellation.

Detta kan förefalla som ett mycket litet och speciellt problem, men det torde intressera åtskilliga av dem som på sikt har att förbereda valet ur olika synpunkter och som försöker att tänka sig in i olika situationer som kan uppstå i samband med valförrättningen. En av de omständigheter som väcker oro är just att begreppet vårdare i detta sammanhang inte är så entydigt som vore önskvärt och att man därför riskerar vissa missförstånd och konflikter.

Justitieministern har här hänvisat till de motiv som han tidigare redovisat. De texterna är ju inte så lättåtkomliga för de personer som har anledning att intressera sig för frågan, och jag tror därför att det kunde ha ett visst värde, om interpellationssvaret nu fick tillräcklig spridning bland dem det berör.

I och för sig kunde man naturligtvis önska sig ytterligare preciseringar; jag skall bara göra två små kommentarer till justitieministerns svar.

Jag tillåter mig för det första att dra slutsatsen att inte endast föreståndarin-

Svar på interpellation ang. höjning av yrkesskadelivräntor

nan, när det gäller värdinrättningar av olika slag, kan betecknas som vårdare, utan att detta måste gälla också underordnad personal i den mån den mera regelmässigt har kontakt med de sjuka eller invaliderade.

För det andra tillåter jag mig reflexionen, att det väl i varje fall inte skulle vara någon önskvärd praxis om någon föreståndarinna, som formellt har ett mycket stort antal patienter i sin vård, för samtliga dessa skulle agera som förmedlare i valsammanhang.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING:

Herr talman! Tillåt mig att komplettera mitt svar med en upplysning som jag fick just medan herr Björk talade, nämligen den, att de delar av propositionen som jag hänvisade till i mitt svar kommer att återges i den handledning för valförrättare som inrikesdepartementet regelmässigt utger före varje val.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 8

Svar på interpellation ang. höjning av yrkesskadelivräntor

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING, som yttrade:

Herr talman! Herr Lorentzon har frågat, om jag avser att årets riksdag skall få förslag om höjning av yrkesskadelivräntor i avvaktan på yrkesskadeutredningens förslag.

Yrkesskadeutredningen avser att lämna sitt betänkande i sommar. Jag räknar med proposition till nästa års riksdag. Dessförinnan är jag inte beredd att föreslå några provisoriska ändringar i fråga om utgående yrkesskadeförmåner. Jag vill dock tillägga att — i likhet med vad som var fallet 1964 och 1965 — årets standardhöjning av folkpensioner blir utformad med särskild hänsyn till en stor grupp pensionärer som också har yrkesskadelivränta.

Vidare anförde:

Herr LORENTZON (k):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för socialdepartementet för svaret på min interpellation.

Svaret är dock enligt min mening djupt otillfredsställande. Den utredning, som man väntat skulle vara klar i fjol, kom inte med sitt betänkande. Måhända blir yrkesskadeutredningen färdig i sommar. Nästa år räknar alltså socialministern med att kunna lägga fram en proposition. Skall vi tippa att tidigast från den 1 juli 1967 eller 1 januari 1968 kan den kategori människor det här är fråga om få livräntorna justerade uppåt. Är detta verkligen rimligt?

I min interpellation återopade jag dåvarande departementschefs uttalande, att ett avvaktande av utredningsresultatet inte borde få förhindra provisoriska förbättringar. Jag vill citera dåvarande socialministern Torsten Nilsson som yttrade: »Den omständigheten att frågan om värdeföljsamheten inom yrkesskadeförsäkringen kan väntas bli löst, när slutresultatet av yrkesskadeförsäkringen föreligger, bör inte få hindra att man dessförinnan beaktar behovet av förbättring av sådana nu utgående ersättningar, vilkas realvärde på grund av penningvärdeutvecklingen sjunkit mera avsevärt sedan ersättningarnas belopp senast fastställdes.» Varför kan inte statsrådet Aspling komma till samma resultat?

Det är ändå mycket behjärtansvärda fall det här är fråga om. De är inte heller så få till antalet. Flera exempel skulle kunna anföras. Låt mig stanna inför endast ett par av dessa. Det är bl. a. en 63-årig fru i Stockholm. Hon skriver i ett brev av den 28 januari i år: »Min make blev överkörd av buss år 1940 och jag fick då en livränta på 100 kronor per månad. Den har under alla dessa år inte stigit till mer än 286 kronor i månaden. Är nu 63 år och arbetar fortfarande men är sjuk och klen. Har aldrig anlitat något slags hjälp av

Svar på interpellation ang. höjning av yrkesskadelivräntor

samhället. Tycker att det vore på tiden att det gjordes något för den som har klarat familjen ensam.»

Låt mig även i detta sammanhang anföra exemplet med den bohuslänske stenarbetaren, som skadades svårt i ett stenbrott 1947. Dennes livränta är efter alla dessa år endast 5 794 kronor per år. Några inkomster utöver mannens livränta har inte stått denna familj till buds, då han under alla dessa år på grund av skadan varit helt oförmögen till arbete.

Livräntan i ett fall som detta har givetvis under år som gått varit betydligt lägre med betydande ekonomiska svårigheter under framför allt barnens uppväxttid. Men nuvarande livräntor för dessa gamla skadefall är givetvis i förhållande till penningvärdets fall och i proportion till gällande löner inom samma fack mycket små.

I brev frågar dessa människor varför inte livräntorna är värdebeständiga och följer med i utvecklingen. Allt annat stiger ju, säger man. Ja allt annat stiger i pris, livsmedel, hyror, räntor, allt vad människorna behöver för sitt uppehälle.

De livräntor det här är fråga om har sannerligen inte anpassats till prisstegringarna. Det är inte så länge sedan statsrådet Asplings kollega i regeringen, herr Sträng, framförde förslaget om att anpassa spritpriserna till 1966 års reella penningvärde. Men det var en anpassning åt andra hållet. Hur skulle det vara om socialminister Aspling visade samma snabbhet som herr Sträng när det gäller anpassning av 1963 års livräntor till 1966 års penningvärden.

Varför i detta fall vänta till 1967; det kanske inte ens blir verklighet förrän i början av år 1968? Jag måste, herr talman, beklaga det sätt att se på dessa frågor, som statsrådet Aspling gett prov på.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING:

Herr talman! Herr Lorentzon har i

sin interpellation själv konstaterat, att 1962 års riksdag beslutade att med verkan från den 1 januari 1963 höja yrkesskadelivräntorna i anledning av skada som inträffat före 1960. Årets förslag om höjning av folkpensionerna innebär liksom fjolårets, att bestämmelserna om samordning mellan pensioneringen och yrkesskadeförsäkringen uppmjukas, så att standardhöjningen skall kunna utgå till ålders- och förtidspensionärer vilkas pension bestäms med tillämpning av övergångsbestämmelserna i lagen om allmän försäkring. Alla indextillägg som utlösts efter juni 1965 och de som utlösts i fortsättningen tillkommer också ograverade dessa pensionärer.

Sedan, herr Lorentzon, må det ändå vara min rätt att bedöma denna fråga. När jag nu har att vänta utredningens resultat om några få månader tycker jag det är rimligt att jag inte, innan jag får denna utredning i min hand, gör några provisoriska förändringar. Jag har i interpellationssvaret också aviserat att jag förväntar att kunna komma med ett förslag sedan utredningen blivit klar.

Herr LORENTZON (k):

Herr talman! Jag vill påpeka att min interpellation gällde endast de människor som ännu inte kommit i åtnjutande av folkpension och som endast har sina livräntor att leva av.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 9

Föredrogs och hänvisades till utrikesutskottet Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 78, angående godkännande av överenskommelse mellan svenska regeringen och polska regeringen om reglering av vissa ekonomiska intressen avseende svensk fast egendom i Polen.

§ 10

Föredrogs var efter annan och hänvisades till statsutskottet de å bordet vilande motionerna nr 825—827.

Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

§ 11

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 26, i anledning av motioner angående dagspressens ekonomiska villkor och samhällsinformationen genom dagspressen m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 12

Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser om kommunal-

val för perioden 1967—1970 m. m. jämte motioner.

I proposition nr 31 hade Kungl. Maj:t, under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden, föreslagit riksdagen att antaga förslag till

1) lag med vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.,

2) lag angående ändrad lydelse av 58 § lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen,

3) lag om ändring i kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253).

Sistnämnda lagförslag var i följande delar så lydande.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

22 §.

1 m o m. Val skall fortgå minst två timmar före klockan tre eftermiddagen samt å landet minst två timmar efter klockan fem eftermiddagen och i stad minst två timmar efter klockan sju eftermiddagen. Där högmässogudstjänst å valdagen hålles i den församling, till vilken valdistriktet hör, skall uppehåll göras för den tid gudstjänsten pågår.

Vallokal och valtider för varje valdistrikt bestämmas av valnämnden. Om beslut beträffande vallokal och valtider vid val av landstingsmän, kommunalfullmäktige eller stadsfullmäktige skall underrättelse meddelas länsstyrelsen

1 m o m. Val av landstingsmän, kommunalfullmäktige, stadsfullmäktige eller municipalfullmäktige skall pågå mellan klockan åtta och elva förmiddagen, mellan klockan ett och tre eftermiddagen samt mellan klockan fem och nio eftermiddagen.

Där å någon ort andra tider för förrättande av val som avses i första stycket finnas mera lämpliga, äge Konungens befallningshavande att därom på framställning av valnämnden förordna, med iakttagande att tillträde till valet skall finnas minst de tider som angivas i tredje stycket.

Val av kyrkofullmäktige skall pågå minst två timmar före klockan tre eftermiddagen, dock icke mellan klockan elva förmiddagen och klockan ett eftermiddagen, samt minst två timmar efter klockan sju eftermiddagen.

Vallokal och, i fråga om val av kyrkofullmäktige, valtider för varje valdistrikt bestämmas av valnämnden. Om beslut beträffande vallokal vid val av landstingsmän, kommunalfullmäktige eller stadsfullmäktige skall underrättelse

Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

(Nuvarande lydelse)

före juli månads utgång det år, då valet skall äga rum.

(Föreslagen lydelse)

meddelas länsstyrelsen före juli månads utgång det år, då valet skall äga rum.

37 §.

Röstmottagare är — — — — — ställe sätter.

Röstmottagning skall — — — — — till ämbetet.

Röstmottagning å postanstalt skall äga rum under den tid postanstalten hålles öppen för allmänheten, å valdag dock minst en timme.

Röstmottagning å postanstalt skall äga rum under den tid postanstalten hålles öppen för allmänheten, å valdag dock minst en timme *före klockan elva förmiddagen och en timme efter klockan ett eftermiddagen. Där särskilda skäl därtill äro, må Konungen begränsa tiden för röstmottagning å valdag till den tid postanstalt hålles öppen för allmänheten, dock minst en timme.*

De väljare, — — — — — sina valsedlar.

Ej må — — — — — väljande tillåtas.

Å postanstalt — — — — — denna lag.

Där röstmottagning skall äga rum å beskickning — — — till kännedom.

Där röstmottagning skall äga rum å fartyg, — — — ombordvarandes kännedom.

I anledning av propositionen hade väckts de likalydande motionerna nr 645 i första kammaren av herr *Tistad m.fl.* och nr 796 i andra kammaren av herr *Nyberg m.fl.*, i vilka hemställts, »att riksdagen måtte besluta föreslagen lag om ändring i kommunallagen av den 6 juni 1930 med följande ändringar:

a) att bestämmelsen om möjlighet för Kungl. Maj:t att inskränka tiden för postanstalts öppethållande för röstmottagning utgår,

b) att enhetliga tider för postanstalts öppenållande för röstmottagning införas över hela landet,

c) att i större städer en postanstalt skall hållas öppen för röstmottagning även en timme mellan kl. åtta och nio eftermiddagen,

d) att nuvarande regler om uppehåll i valförrättningen under den tid högmässogudstjänst pågår bibehålles för kyrkofullmäktigevalens del;»

samt att utskottet måtte utarbета erforderlig lagtext.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med avslag på motionerna I: 645 och II: 796, bifalla propositionen nr 31.

Reservation hade avgivits av herrar *Sveningsson, Sörenson, Tistad, Svenungsson, Magnusson* i Tumhult och *Werbros*, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 645 och II: 796, bifalla propositionen nr 31 med de ändringarna att 22 § 1 mom. tredje stycket samt 37 § tredje stycket kommunallagen finge följande lydelse:

22 § 1 mom.

Val av kyrkofullmäktige skall pågå minst två timmar före klockan tre eftermiddagen och minst två timmar efter klockan sju eftermiddagen, dock icke under tid då högmässogudstjänst hålles i den församling, till vilken valdistriktet hör.

37 §

Röstmottagning å postanstalt skall äga rum under den tid postanstalten hålles öppen för allmänheten, å valdag dock alltid mellan klockan tio och klockan

Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

elva förmiddagen, mellan klockan tre och klockan fyra eftermiddagen och i städer med minst 20 000 innevånare därutöver mellan klockan åtta och klockan nio eftermiddagen.

Ett särskilt yttrande hade avgivits av herrar *Sveningsson, Sörenson, Tistad, Svenungsson, Magnusson* i Tumbult, *Keijer* och *Werbros*.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **WERBRO** (fp):

Herr talman! I Kungl. Maj:ts proposition nr 31 talar departementschefen genomgående om valtaktisk samverkan för att beteckna vad som vanligen benämnes valteknisk samverkan. Vid kommunala val kan sådan samverkan av naturliga skäl vara lämplig i de fall då de olika partiernas företrädare utbygger sin samverkan i kommunalpolitiken till ett gemensamt uppträdande i kommunalvalet. Sådant samarbete som beslutats på det lokala planet kan enligt min uppfattning icke rimligen betecknas som valtaktiskt.

När det gäller poströstning har vi reservanter i utskottet i likhet med vad som anförts i motionerna I: 645 och II: 796 hemställt, att de tillfredsställande regler som gäller för andrakammarval bör utsträckas att även gälla de kommunala valen. Därutöver torde det vara av betydelse för de poströstande att man inför en enhetlig öppethållandetid över hela landet med hänsyn till att allt flera utnyttjar denna möjlighet att delta i valen. På grund av det alltmer motoriserade samhället befinner sig allt fler på annan ort än hemorten. Det torde vara en god service från samhällets sida att alla postanstalter har öppet under samma tid för poströstning. Vi strävar väl efter att så många som möjligt beredes tillfälle att delta i valet.

I fråga om val till kyrkofullmäktige tillstyrker utskottsmajoriteten propositionens förslag, att val skall pågå minst

två timmar före klockan tre eftermiddagen, dock icke mellan klockan elva förmiddagen och klockan ett på eftermiddagen, samt minst två timmar efter klockan sju eftermiddagen. Beträffande uppehållet i valförrättningen mellan klockan elva förmiddagen och klockan ett eftermiddagen förefaller det oss onödigt att sammanlysning av gudstjänst fixeras till en viss tid. Någon större olägenhet med att behålla den nuvarande ordningen torde inte uppstå. Därför bör denna del av 22 § 1 mom. i lagen få den lydelse som angivits i reservationen och som innebär att val icke skall pågå under den tid högmässogudstjänst hålles i den församling, till vilken valdistriktet hör. Därigenom ernås större lokala möjligheter att förlägga gudstjänsten till lämpliga tider. Speciellt är detta av mycket stor betydelse för sådana pastorat som har flera församlingar och ett begränsat antal präster.

Herr talman! Med hänvisning till vad jag nu anför ber jag att få yrka bifall till den av herr *Sveningsson* m. fl. till utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Herr **JOHANSSON** i Trollhättan (s):

Herr talman! Låt mig först få uttrycka min glädje över att vi genom den proposition och det utskottsutlåtande som vi nu behandlar i betydande avseenden får enhetliga valtider både mellan olika typer av val och mellan olika kommuner i ett och samma val. Med den rörlighet som numera kännetecknar befolkningen är detta av stort värde. Naturligtvis kan man inte genomföra fullständig enhetlighet, allra minst under den tid då den valtekniska utredningen ännu arbetar. Men om vi bifaller reservationen minskar vi denna enhetlighet. I tilläggsförslaget beträffande poströstning plockar reservanterna ut kommuner med minst 20 000 innevånare och ger dem en extra timmes poströstningstid. Det skapar en viss förvirring.

En sådan åtgärd är för övrigt onödig. Jag vet inte riktigt vilka exempel som

Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

ligger bakom reservanternas ställningstagande. Jag skulle möjligen kunna tro att herr Werbro utgår från någon person från Halmstad som har flyttat till Stockholm men som har kvar sin rösträtt i Halmstad. Han önskar inte vara i Stockholm denna septembersöndag utan ger sig ut på en biltripp, och då förutsätter herr Werbro att han ger sig ut på vägar vid vilka det inte ligger någon postanstalt, där han kan rösta. Det är emellertid ett ganska långsökt exempel, och man kunde tycka att denne inflyttade halmstadbo skulle ha möjlighet att en enda söndag förlägga sin bilutflykt exempelvis till Östhammar, där jag vet att det finns en postanstalt som har öppet på valdagar.

Vad sedan beträffar tiden för kyrkofullmäktigevalen är skillnaden mycket liten. Men även här skapar reservationen viss förvirring. Om propositionen och utskottets förslag bifalles, blir det stängt på en bestämd tid, nämligen kl. 11—13. Om däremot reservanternas förslag bifalles, kan man ha olika stängningstider, och just i de flerförsamlingspastorat, som herr Werbro själv talar om, kan detta leda till stora svårigheter.

Det kan inte heller vara svårt att lösa dessa problem. Man kan kalla predikobiträde, och man kan sammanlysa gudstjänsterna — visserligen medför det en del besvär, men för min del skulle jag vilja beteckna det som ett kärt besvär för en kyrka som bygger på församlingar. Det bör ju vara angeläget för denna kyrka, att församlingarnas medlemmar bereds största möjliga tillfälle att delta i röstningarna. Dessutom bör väl valdagen för en sådan kyrka vara en stor dag, då man bör kunna underkasta sig extra besvär för att åstadkomma en god ordning.

Jag vill också fästa herr Werbro's uppmärksamhet på att inte bara sådana världsliga instanser som regeringen och konstitutionsutskottet har anbefallt en sådan här ordning, utan vissa domkapitel har inte heller haft något att erinra

mot den. Det gäller exempelvis domkapitlen i Västerås, Karlstad och Luleå. Kanske jag får tillägga att i uppräkningsen står även Högerns riksorganisation. Av någon anledning har denna kommit att stå efter domkapitlen i detta sammanhang.

Det intressanta i herr Werbro's framställning var emellertid den uteblivna kommentaren till det särskilda yttrandet. Jag hade tänkt mig att herr Werbro skulle litet mera utförligt utveckla de tankegångar som där står på ett par rader. Det gäller här nämligen något mycket centralt. Och jag skall strax ställa en fråga till herr Werbro, så att han får möjlighet att återkomma och litet utförligare lägga fram sina synpunkter på detta.

Men låt mig först få erinra om att ett valsysteem fungerar på olika sätt beroende på de betingelser under vilka det verkar: valkretsarnas storlek och partistrukturen är två sådana väsentliga faktorer.

Låt mig i förbigående få erinra om att Per Edvin Sköld vid behandlingen av frågan i riksdagen 1952 framhöll, att man utgick ifrån att det i det stora flertalet valkretsar reellt sett skulle bli en konkurrens mellan fyra partier och att man därför borde ha ett tal som är högre än 1,3, varför man valde 1,4.

Låt mig också få påminna om att konstitutionsutskottet mycket kraftigt strök under 1952, att ett väsentligt syfte med den reform som då genomfördes och som skulle vara ett provisorium var, att man skulle avskaffa valkartellerna.

Nu vill tydligen herr Werbro gå i bräsch för en ordning som innebär, att man skall gå ifrån dessa angivna betingelser och att man skall liksom få leka som man vill i de olika valkretsarna. Ibland skall man skapa ett äktenskap på tre, ibland skall man ha ett mera vanligt äktenskap på två. Man utgår ifrån att här och var skall dessa två kontrahenter gå i armkrok med varandra och ha ett gemensamt namn, medan man i

Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

andra valkretsar skall gå var för sig men inte träta på varandra mer än som är oundgängligen nödvändigt. Sedan skall man här i riksdagen kunna få dela upp sig, som man har gjort i denna fråga, där den djupgående intressegemenskap, som det talas om här, inte kan förhindra att man kan komma på var sin sida om en skiljelinje inom ett utskott. Det må vara vederbörandes ensak, men det är tydligt, att man med en sådan lek kommer att åsidosätta betingelserna, villkoren som gällde för införande av 1952 års ordning på detta område. Det är i detta sammanhang jag vill ställa en fråga till herr Werbro: Hur förklarar herr Werbro den skillnad som här skall kunna få finnas i olika valkretsar? Varför skall man här och var gå i armkrok men här och var bara undvika att träta på varandra?

Herr talman! Då frågan om valmetoden återkommer i olika sammanhang skall jag inte säga mera vid detta tillfälle. Vi är överens om att förlänga provisoriet, men jag vill för min del också framhålla att en sak ändå är alldeles klar: förlänger vi provisoriet måste vi bevara de förutsättningar som fanns 1952. Förändrar vi partistrukturen, och detta kan komma att ske, måste vi också ompröva valmetoden.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Johansson* i Norrköping, *Karlsson* i Olofström, *Henningsson*, *Adamsson* och *Svenning* (samtliga s).

Herr **WERBRO** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är möjligt, herr Johansson i Trollhättan, att en person från Halmstad, som är bosatt i Stockholm, kan åka till Östhammar, men jag anser att vi skall ge bästa möjliga service åt alla som vill delta i valet, vilket jag också tidigare har framhållit.

Herr Johansson yttrade att det skulle vara en stor ära för kyrkan att kunna

skaffa predikobiträden till en så stor dag som då kyrkofullmäktigeval hålles. Jag tror också att kyrkan försöker göra detta, men det är mycket svårt att få tag på predikobiträden. Man har inte denna möjlighet. Jag skulle vilja höra vad personer från norra Sverige säger beträffande anskaffandet av predikobiträden och även vad personer från andra delar av vårt land menar.

Herr Johansson i Trollhättan frågade mig om man skall bibehålla samgåendet på vissa håll och skiljas på andra. Jag har till och med varit med om att diskutera valsamverkan med socialdemokraterna, som vi också samverkat med. Vi har haft en gemensam beteckning vid kyrkofullmäktigeval, och, enligt min mening, har detta betytt mycket i de fall då det funnits en gemensam linje för arbetet på det kyrkliga området. Jag finner inte att det kan störa vårt politiska arbete, om dessa möjligheter ges på det kommunala området. Inom många kommuner finns speciella partibeteckningar som inte alls är direkt politiska. Vi har idrottspartier och allt möjligt. Många personer har också arbetat så många år inom det kommunala, att de lärt att man kan samarbeta inom den enskilda kommunen utan att därför ta hänsyn till vad som händer på det inrikespolitiska planet. Jag tror att vi här kan få fram ett större intresse för det kommunalpolitiska arbetet.

Herr **JOHANSSON** i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag begärde ordet när herr Werbro förklarade att det till och med sker en valtaktisk eller valteknisk samverkan mellan socialdemokrater och hans parti, men han förtydligade litet senare — det gäller kyrkofullmäktigeval vid vilka man har en gemensam lista.

Om det kan glädja herr Werbro kan jag tala om att även jag har medverkat vid uppsättandet av sådana listor och tänker väl också fortsätta med det, om det finns förutsättningar härför. Men,

Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

herr Werbro, var har det förekommit karteller i politiska val efter 1952? Det skulle vara intressant att få svar på denna fråga.

Herr statsrådet LUNDKVIST:

Herr talman! Med hänsyn till det meningsutbyte som förekommit om det särskilda yttrandet i propositionen, kan det finnas anledning att kommentera bakgrunden till detta yttrande. Jag har sagt att jag utgår ifrån att grundtanken bakom det provisoriska valsystem, som riksdagen beslöt 1952 och som vi har tillämpat sedan dess, kommer att respekteras av de politiska partierna. Den allmänt omfattade grundtanken var 1952 att man ville komma bort från valkartellerna. Man ville ha en sådan proportionell fördelning av mandaten att karteller blev överflödiga.

Konstitutionsutskottet skrev i sitt utlåtande över propositionen 1952 bl. a.: »Såsom nämnts är också den i propositionen föreslagna valmetoden så utformad, att karteller icke erfordras för att mandatfördelningen genomsnittligt sett skall bli ur proportionell synpunkt minst lika god som den hittills blivit, då karteller i stor utsträckning förekommit.»

Alltså en ur de mindre partiernas synpunkt fördelaktigare proportionell fördelning av mandaten, och samtidigt som en naturlig följd härav inga valkarteller.

Uppslutningen bakom denna princip för det provisoriska valsystemet var allmän. Sålunda framhöll folkpartiledaren Bertil Ohlin bl. a. i riksdagsdebatten 1952 att folkpartiet sedan årtionden hävdade den ståndpunkten att valkarteller borde göras överflödiga och att propositionen utgjorde en väsentlig förbättring när det gällde att tillgodose just detta önskemål. Enigheten om syftet med detta provisoriska valsystem var sålunda fullständig.

I höstas började man emellertid här och där inom den borgerliga pressen att diskutera möjligheten att kunna ut-

nyttja det provisoriska valsystemet så, att det utan förskjutningar i röstetal skulle kunna beröva socialdemokraterna ytterligare ett antal mandat. Klarast kom tanken på att manipulera med valsystemet till uttryck i en artikel i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning den 5 oktober 1965, signerad av Gustaf Petrén. Han hänvisade där till hur de borgerliga partierna i det norska valet genom omsorgsfulla valmatematiska kalkyler och ett systematiskt utnyttjande av valsystemets möjligheter på 49 procent av rösterna lyckats erövra majoriteten, d. v. s. 80 av de 150 mandaten i stortinget, och han konstaterade att flera av de sex mandat som de borgerliga där vann från arbeiderpartiet kunde överföras tack vare detta tekniska samarbete.

Sedan skriver Gustaf Petrén i denna artikel: »Precis detsamma kan ske på svensk mark, om de tre partierna center, folkparti och höger ville samsas om att genomföra denna valtekniska operation. Uddatalsmetoden ger nämligen icke obetydliga möjligheter. En genomgång av landstingsvalkrets för landstingsvalkrets skulle sannolikt visa att man här och där genom ett systematiskt valtekniskt samarbete mellan de tre partierna center, folkparti och höger skulle kunna rädda över mandat från socialdemokraterna till dessa. För Sveriges del skulle säkerligen alla de tre nämnda partierna, om de samverkade på detta sätt, nå högre utdelning i mandat på samma röstetal. De borde därför systematiskt genomgå alla valkretsar tillsammans. Gemensamma listor för två eller tre partier borde brukas överallt där så är matnyttigt.»

Såvitt jag kan förstå rimmar ett sådant tillvägagångssätt illa med de allmänt accepterade grundtankarna bakom det provisoriska valsystem som nu alla tycks vara överens om att vi bör tillämpa även vid höstens val. Ett sådant manipulerande kan bara karakteriseras som ett försök att skaffa vederbörande

Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

partier dubbla förmaner av den provisoriska valordningen och att genom valtekniska operationer tillskansa sig mandat på ett valsystem, tillkommet för att utesluta dessa enligt allas mening icke önskvärda metoder.

Jag har tagit för givet att de ansvariga partiledningarna skulle ta avstånd från ett sådant tillvägagångssätt, detta inte minst mot bakgrunden av att man från såväl folkparti- som centerpartiledningens sida, innan den här propositionen avlämnades, uttalat att man förutsatte att det provisoriska valsystemet skulle komma att tillämpas även i höstens val.

Jag tycker mig salunda ha haft goda skäl att, som jag uttrycker saken i propositionen, utgå ifrån att grundtankarna bakom det provisoriska valsystemet skulle komma att respekteras av de politiska partierna.

Jag måste, herr talman, emellertid medge att det särskilda yttrande som ett antal höger- och folkpartiledamöter fogat till utskottsutlåtandet ger näring åt misstanken att någonting i stil med de av Gustaf Petrén rekommenderade manipulationerna med valsystemet kan vara på gång inom de borgerliga partierna.

Herr LARSSON i Hedenäset (cp):

Herr talman! Utskottet finner sig i det föreliggande utlåtandet om sammanräkningsmetoden i kommunalvalen inte ha några erinringar emot vad departementschefen i propositionen anförut och som han här har ytterligare utvecklat. Jag finner det påkallat med en liten kommentar till just detta uttalande i propositionen.

Här säger ju departementschefen: »Som framhölls vid frågans behandling år 1952 är detta system utformat så att det utan valtaktisk samverkan mellan partiet ger en rimlig genomsnittlig proportionell rättvisa för hela landet. När det infördes var grundtanken därför att det tidigare valsystemet med valtaktisk samverkan skulle ersättas med det pro-

visoriska valsystemet utan sådan samverkan.» Sedan tillägger han: »Jag utgår ifrån att denna grundtanke respekteras av de politiska partierna.»

Då statsrådet gör detta uttalande under hänvisning till frågans behandling 1952, måste det vara av intresse att gå till riksdagshandlingarna och ta reda på vad som då uttalades och framför allt vilken motivering som låg bakom vad som då anfördes. I den aktuella propositionen nr 175 till 1952 års riksdag anförde dåvarande departementschefen:

»Det kan från allmän synpunkt mot kartellväsendet invändas att det mången gång innebär att ett samgående uteslutande av valtaktiska skäl äger rum mellan partier, vilka i fråga om politisk inriktning så skiljer sig från varandra att samverkan mellan dem icke framstår som naturlig. För väljarna kan i sådana fall kartellbildning få till följd att de nödgas stödja ett parti vars politik de ogillar i väsentliga frågor. Härtill kommer att kartellbildningen kan ge upphov till avsevärda ojämnheter i mandatfördelningen mellan partierna.»

Så långt departementscheftsuttalandet av 1952. Av detta framgår ju tydligt att reaktionen då emot valsamverkan mellan olika partier i första hand var grundad på förekomsten av valsamverkan mellan olika partier, vilkas inriktning var så skiljaktig att samverkan mellan dem framstod som onaturlig. Konsekvensen härav måste ju då bli att de invändningar som gjordes 1952 inte är tillämpliga på en samverkan mellan tvenne partier som i väsentliga samhällseliga frågor har gemensam grundsyn och även offentligt gett uttryck åt detta.

I det av mig anförda uttalandet av år 1952 omnämnes att kartellbildningar kan ge upphov till »avsevärda ojämnheter i mandatfördelningen mellan partierna». Låt mig till detta foga den kommentaren, att då — jag anför detta som ett exempel — vi i Norrbotten beslutat om valsamverkan mellan cen-

Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

terpartiet och folkpartiet, så bygger vi inte på några valtaktiska spekulationer att tillskansa våra partier orättvisa favörer. Det har i stället skett för att vi skall nå ett större mått av rättvisa än vad den föreslagna vallagen visat sig ge utan samverkan.

Det faktiska förhållandet är att vid senaste landstingsmannaval erfordrades ett långt större röstunderlag för våra två partier än vad som erfordrades för de andra i valet deltagande partierna. Det är mot bakgrunden av en samstämmighet i uppfattningen om väsentliga grundfrågor mellan våra två partier som vi ser det naturligt med dispositioner i syfte, inte att tillskansa oss några extra favörer utan endast att nå därhän, att våra medlemmars och våra sympatisörers röster blir ungefär lika mycket värda som de röster som tillfaller övriga partier. En sådan samverkan synes mig inte på något sätt stå i motsats till motiven för 1952 års beslut, som jag här refererat.

Jag har funnit det vara på sin plats att inför riksdagsbeslutet och inte minst efter det uttalande, som föredragande statsrådet här gjort, ge uttryck åt denna min bedömning.

I detta anförande instämde herr *Öh-vall* (fp).

Herr statsrådet LUNDKVIST:

Herr talman! Jag har naturligtvis inte undgått att lägga märke till att centerpartiets representanter i konstitutionsutskottet inte återfinns på det särskilda yttrandet i utskottsutlåtandet. Jag kan mycket väl förstå att centerpartiledamöterna inte antecknat sig där, eftersom centerpartiet — eller dåvarande bondeförbundet — var med om den proposition enligt vilken beslutet fattades år 1952 och sålunda, förmodar jag, då var överens med socialdemokraterna om utformningen av systemet och ansåg att det gav den proportionella rättvisa, som behövde tillföras systemet sedan kartellerna förts bort ur bilden.

Nu har — det förstår jag så väl — herr Larsson i Hedenäset haft ett behov av att gå upp och förklara att självfallet är inte den samverkan som inletts mellan folkpartiet och centerpartiet i Norrbotten på något sätt betingad av valtaktiska skäl. Men är det inte på det sättet, herr Larsson i Hedenäset, att hela det där resonemanget ter sig ganska ihåligt, när man vet att sådan här samverkan, grundad på — som det heter — djupgående intressegemenskap, har en alldeles bestämd tendens att uppstå bara i de valkretsar, där den ger mandatutbyte? Skulle man då få tolka det så, att intressegemenskapen mellan folkpartiet och centerpartiet är begränsad till de valkretsar, där man får ut mandat på grund av detta samarbete, och att den inte är lika djupgående och stark i de andra valkretsarna?

Nej, jag tror det är riktigare att konstatera att det förhåller sig så, herr Larsson i Hedenäset, att här har man helt enkelt givit sig ut för att till varje pris försöka skaffa sig mandat, även om man skulle sätta sig över de principer och de grundtankar som man var med om att knäsetta år 1952.

Herr LARSSON i Hedenäset (cp) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig som svar på statsrådets inlägg få framhålla, att beslutet i Norrbotten har fattats helt och hållet utan några sidoblickar på andra län eller andra distrikt. Dessa fattar var för sig sina beslut.

Låt mig sedan beträffande de förhållanden, som ligger bakom vår åtgärd, endast närmare precisera vad jag tidigare antydde rörande röstunderlaget för landstingsmandat. Medan statsrådets parti fick mandaten för 1 715 röster, fick vi i centerpartiet betala 2 409 röster och folkpartisterna 2 815 röster per mandat.

En strävan att, när det visar sig att uddatalsmetoden inte för vårt vidkommande givit ett tillfredsställande resul-

Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

tal, nå dithän att varje röst blir ungefärligen lika mycket värd, kan det väl ändå inte från demokratiska synpunkter vara något att invända mot?

Herr statsrådet LUNDKVIST:

Herr talman! Jag är helt övertygad om att beslutet uppe i Norrbotten har träffats av centerpartiet och folkpartiet utan sidoblickar på det övriga landet. Men en av de allvarliga invändningarna hänger samman med att landstingsvalen fortfarande påverkar riksdagsvalen. När man gick in för detta valsystem år 1952 avsågs det att åstadkomma en likartad genomsnittlig proportionalitet över hela landet. Men det är denna proportionalitet som nu herr Larsson i Hedenäset utan några som helst taktiska spekulationer rubbar i Norrbotten.

Herr LARSSON i Hedenäset (cp) kort genmäle:

Herr talman! Det kommunala sambandet fungerar väl ändå så, herr statsråd, att landstingsmännen icke blott har att välja ledamöter till riksdagens första kammare utan även har väsentliga landstingskommunala frågor att handlägga. Det är väl fullt naturligt om vi önskar en representation i landstinget, som svarar mot vårt röstunderlag?

Herr LARSSON i Luttra (cp):

Herr talman! Vi har tidigare sett fram emot de reformer av vallagen, som vi nu står i begrepp att besluta om. Från centerpartiet har vi tidigare motionerat om att man skulle få enhetliga bestämmelser för riksdagsmannavalen och för de kommunala valen, och vad som nu föreslås innebär ett steg i denna riktning.

Det gäller först och främst tiderna för öppethållande av vallokalerna. Alla vallokaler i landet skall nu hållas öppna kl. 19—21. En väljare som skall rösta exempelvis i ett annat valdistrikt än sitt eget vet alltså på förhand när han har möjlighet att rösta, även om han inte har kunnat få klarhet i vilka valtider som i övrigt gäller i detta valdistrikt.

Lagförslaget innebär dessutom en viss fastläggning av de tidpunkter under vilka man skall göra uppehåll i valet. Nu gäller enligt bestämmelserna att man skall göra uppehåll för högmässogudstjänst, men detta stadgande bytes nu ut mot en bestämmelse om att vallokaler skall vara stängda kl. 11—13 i alla distrikt.

Utskottet har enhälligt tillstyrkt propositionens förslag i dessa avseenden då det gäller landstings- och kommunala fullmäktigeval. Däremot har det rått viss meningsskiljaktighet i fråga om kyrkofullmäktigeval. Det finns en reservation till utlåtandet, i vilken det föreslås att de nuvarande bestämmelserna om uppehåll för högmässogudstjänst skall bibehållas beträffande kyrkofullmäktigevalen.

Utskottsmajoriteten har inte kunnat finna några vägande skäl för att särskilda bestämmelser skall gälla för kyrkofullmäktigeval. Både för valnämnderna och för allmänheten är det en klar fördel med enhetliga bestämmelser. Någon kollision mellan valtider och gudstjänsttider behöver detta i allmänhet inte innebära. Det har sagts här att kyrkofullmäktigevalen vanligen inte har så stort deltagande, och man kan därför förutsätta att det räcker med ett öppet-hållande under kortare tid för dessa val än för övriga.

Lagförslagets minimum är fyra timmar. Dessa kan förläggas mellan kl. 9 och kl. 11 på förmiddagen och mellan kl. 19 och kl. 21 på kvällen. Då har man ju dagen i övrigt till förfogande för andra ändamål.

Jag har alltså fäst mycket stort avseende vid att man nu får enhetliga bestämmelser. Det är en fördel som ger ökade förutsättningar för de röstberättigade att delta i valen. Jag tror att detta kan gälla även för kyrkofullmäktigevalen.

Jag ber, herr talman, att få tillstyrka utskottets förslag.

Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

Herr WAHLUND (cp):

Herr talman! Jag har inte deltagit i utskottsbehandlingen av detta ärende, men vad statsrådet Lundkvist yttrade nyss föranleder mig att säga några ord.

Statsrådet noterade att centerpartiets representanter inte fanns med bland reservanterna inom utskottet och ansåg att det var naturligt, eftersom den valmetod vi diskuterar tillkom under den tid då socialdemokraterna och dåvarande bondeförbundet var i koalition.

Detta är alldeles riktigt, men vårt engagemang i denna metod är mycket djupare än så. Det var ju vi som från början lanserade den, och då mötte vi ganska hårt motstånd, inte i första hand från socialdemokraterna utan från annat håll, men också från socialdemokraternas sida. Historieskrivningen är snarast den att vi fick igenom denna metod när vi kom in i koalitionen. Så tycker jag vi har anledning att se saken.

Jag begärde ordet framför allt för att ta avstånd från försök att använda manipulationer för att skaffa sig mandat efter »norskt» system. Att säga: »Här skall vi göra på det viset så tjänar vi mest, men där skall vi göra på annat sätt», det är en taktik som jag mycket bestämt vill ta avstånd från. Det är inte bara min uppfattning; jag kan tryggt säga att jag härvidlag företräder partiet.

Lika litet som inom något annat parti kan vi centralt besluta om förfaringsättet ute i de enskilda valkretsarna, men vi har skickat ut rekommendationer i den anda, jag här redovisat. Jag kan tillägga att jag vet att folkpartiet har gjort likadant.

En sak i statsrådets anförande kanske jag ändå skall ytterligare kommentera något. Statsrådet sade att den valmetod vi nu har ger möjlighet till sådana här manipulationer. Det gör alla valmetoder. Valtekniska manövrer kan man inte komma ifrån, vilken valmetod man än tillämpar. Vill man försöka ändra på den metod vi nu har, så att sådana här

ting försvåras, är enda möjligheten att sänka spärrsiffran, säg till 1,2 eller t. o. m. till 1 och sålunda använda den rena uddatalsmetoden. Men det förmodar jag att statsrådet inte vill rekommendera.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle.

Herr talman! Låt mig först betyga min uppskattning av den förklaring som herr Wahlund här har avgivit. För oss som arbetat med detta ärende i utskottet tror jag det var välkommet att herr Wahlund, på det bestämda sätt som han här gjort, deklarerade sin, och såvitt jag förstår, sitt partis åsikter i detta ämne. Det finns så mycket större anledning till det som det tydligt och klart står i konstitutionsutskottets utlåtande nr 22 1952:

»Ett väsentligt syfte med den företagna omprövningen av valsystemet var att få valkartellerna avskaffade. Såsom nämnts är också den i propositionen föreslagna valmetoden så utformad, att karteller icke erfordras för att mandatfördelningen genomsnittligt sett skall bli proportionell synpunkt minst lika god som den hittills blivit, då karteller i stor utsträckning förekommit.»

Skulle det sedan vara så, att man är missnöjd med detta valsystem — vilket det föreföll mig som om herr Larsson i Hedenäset var — tycker jag inte att man skall frångå denna deklaration av år 1952 och försöka korrigera valmetoden genom att bilda karteller, utan då bör man verka för en reform av valsystemet. Jag är inte lika personligt engagerad i denna valmetod som herr Wahlund, varför herr Larsson och jag kanske kunde samverka för reformer i vissa stycken av denna metod. Det får emellertid bli ett framtida spörsmål.

Jag efterlyste en förklaring till att man på en del håll samverkar i valet men inte på andra. Nu har jag fått en

Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

förklaring, nämligen att det är den gemensamma grundsynen som bär upp denna valsamverkan. Härav drar jag nu slutsatsen att det finns en gemensam grundsyn mellan de båda mittenpartierna inom vissa valkretsar i Sverige men inte inom andra. Det måste ju bli konklusionen.

Får jag därefter i anslutning till det anförande som kommer att hållas fråga: Hur har det gått med mittenpartiet på Gotland? Var finns det i dag? Fortlever det efter valrörelsen och valdagen? Kallar sig de som företräder detta parti för mittenpartister? Om man nu på Gotland åstadkommer en samverkan liknande den som förekommit på andra håll — vilket jag inte vet något om men som jag säkert får besked om av herr Franzén i Träkumla — kommer man då att i landstinget uppträda under beteckningen mittenpartiet?

Eller är det så att den djupgående gemenskapen, herr talman, finns endast under valrörelsen och vid valtillfällena men sedan upplöses i sina beståndsdelar då valet är över?

Herr statsrådet LUNDKVIST:

Herr talman! Det var ett välgörande klart besked som herr Wahlund gav. Han inte bara berättade för oss att centerpartiet i huvudsak hade äran av att vi har nuvarande provisoriska valordning, utan han tog också avstånd från vad jag här hade betraktat som manipulationer. Att jag tyckte det var angeläget att få föra detta resonemang beror bl. a. på att i den borgerliga pressen har förekommit en rad skrivelser i denna fråga. Jag har en stadig lunta med uttalanden, i vilka man vill göra gällande att den rad i propositionen, där det står att jag utgår ifrån att man skulle respektera grundtankarna från 1952, varit ett slags pekpinne eller att det har varit ett övergrepp i sättet att skriva propositioner.

Nog skulle det vara välgörande, och jag tror nyttigt för den politiska atmo-

sfären, om man även inom de andra borgerliga partierna vore beredd att, på samma sätt som herr Wahlund har gjort, ta avstånd från manipulationer av detta slag, ta avstånd från de metoder som Gustaf Petrén rekommenderade i sin artikel, och instämma i att, därest dessa metoder skulle börja tillämpas allmänt — på det sätt som man uppenbarligen gör uppe i Norrbotten — måste det vara en tankeställare när det gäller att avgöra hur valmetoden i framtiden skall vara utformad.

Herr FRANZEN i Träkumla (cp):

Herr talman! Jag vill understryka vad professor Wahlund sade, att partiledningarna inte har stora möjligheter att diktera valkretsarnas handlande vid valen.

Det är riktigt att vi på Gotland tidigare tillämpat det system man i Norrbotten kommer att tillämpa vid 1966 års val. Men herr Johansson i Trollhättan tog fel: vi kallade oss inte för »mittenpartierna» utan för »mellanpartierna».

(Herr Johansson i Trollhättan: Förlåt!)

Eftersom statsrådet även talade om riksdagsmannaval, skall jag ta mig friheten att med några ord minna om medborgarnas rättighet och möjlighet att lägga sina röster så, att de ger någon utdelning. Det var egentligen den dåliga mandatutdelningen för oppositionspartierna i vår valkrets vid 1960 års riksdagsmannaval som födde tanken på en valsamverkan. Vid detta val fick regeringspartiet något över 11 000 röster. Dessa röster gav partiet två mandat. Nu skall vi tänka på rättvisan, herr statsråd! De borgerliga partierna fick 19 000 röster men bara ett mandat. Det är väl inte det man vill kalla för rättvisa! Vi började därför att fundera på att försöka rätta till detta förhållande inom gällande lagstiftningsram. Lagen ger möjligheter att inregistrera en partibeteckning. Vi har i laga ordning ingivit en ansökan härom till inrikesde-

Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

partementet, och denna har bifallits. Jag hoppas att vi inte skall beskyllas för att ha gjort någonting felaktigt.

Även i landstings- och kommunalvalen skall vi gå fram under den gemensamma partibeteckningen »mellanpartierna». Eftersom man i debatten bara talat om Norrbotten, tyckte jag att vi på gotlandsbänken inte borde sitta alldeles tysta. Jag tyckte att jag ville nämna att vi tillämpat detta system tidigare och att vi kommer att göra det även vid 1966 års val.

Jag kan i viss mån förstå, att man 1952 beslöt att det inte skulle få förekomma några karteller. Men när mandatfördelningen på Gotland visade sig bli så ojämn för de olika partierna, utnyttjade vi denna möjlighet som lagen ger.

Här slutar jag, herr talman!

Herr statsrådet LUNDKVIST:

Herr talman! Ja, herr Franzén, det hade inte varit någonting att säga om det, om det här politiska — hur var det nu det hette, mellanpartiet? — mellanpartiet alltså hade bestått i fortsättning. Men inte vill väl herr Franzén göra gällande att högsta graden av rättvisa uppnåddes när man sedan åter uppträdde som centerparti och folkparti i riksdagen och det då visade sig att centerpartiet med 36 procent av rösterna på Gotland fick två mandat, medan socialdemokraterna med 40 procent av rösterna fick nöja sig med ett mandat?

Herr FRANZÉN i Träkumla (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror att om statsrådet räknar rätt när det gäller oppositionens röster så skall han finna att valutslaget 1964 ur väljarnas synpunkt var mer rättvist än valutslaget 1960.

När det gäller än vi kommer att kalla oss för i framtiden är detta icke beslutat. Jag vill påpeka att det förhåller sig så att folkpartiet och centerpartiet samarbetat i väsentliga frågor. Vi har

presenterat ett program för svenska folket. Vi har på väsentliga punkter samma grundsyn. Här har sagts flera gånger att valsamverkan har skett av taktiska skäl. Vår valsamverkan på Gotland kom till stånd även av valtekniska skäl, men jag föreställer mig att man i detta hus också har litet känsla för valtaktiska synpunkter.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Jag hade inte för avsikt att blanda mig i denna ideologiska debatt, men jag kan inte underlåta att säga några ord om Harald Larsson som var uppe i talarstolen och var så förfärligt osjälvisk. Han talade om att det absolut inte var några taktiska synpunkter som låg bakom samarbetet mellan folkpartiet och centerpartiet i Norrbotten, utan det är enbart en intressegemenskap. Jag har haft nöjet, eller vad jag skall kalla det, att samarbeta med Harald Larsson i landstinget i ett par perioder, och intressegemenskapen mellan honom och folkpartiet har jag väl ibland haft svårt att upptäcka.

Men om det nu är så att folkpartiets och centerpartiets samverkan bara beror på intressegemenskap så skulle jag vilja fråga Harald Larsson: Varför gör man då reklam i länet om hur många mandat man skall ta? I pressen och i radio talar man om att man framför allt skall ta så och så många mandat från högern och så och så många mandat från socialdemokraterna. Är detta bara ideologi, finns det ingen taktik i detta, varför lägger man då upp propagan- dan så?

Jag tycker att det vore betydligt re- jälare att som herr Franzén tala om att det också finns valtaktiska synpunkter på denna samverkan. Inte är väl Harald Larsson så blåögd att han inte har några sådana?

Herr ÖHVALL (fp):

Herr talman! Jag är litet förvånad över irritationen på socialdemokratiskt

Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

håll. Det torde inte vara obekant att vi i Norrbotten i full demokratisk ordning inom respektive partier har kommit fram till att vi skall samverka i detta val. Eftersom vi har fria val i detta land kan jag inte förstå hur någon skulle kunna förvägra oss detta. Vi har givetvis grundat vårt beslut på en samsyn i många väsentliga politiska frågor, och vi har fattat vårt beslut i fullt medvetande om att det kan och det kommer att inträffa förskjutningar i mandathänseende mellan partierna, eftersom vi har samma beteckning. När vi trots detta fattade vårt beslut och har ögonen öppna för de risker som ett valtekniskt samarbete innebär, så måste väl det i sig själv vara bevis nog för att vi vågar ta risken för att det skall uppstå meningsskiljaktigheter i en eller annan fråga.

Herr LARSSON i Hedenäset (cp):

Herr talman! Herr Svanberg vill att jag skall svara på vad olika tidningar har skrivit. Jag har ingen anledning att göra det, men däremot måste det finnas anledning för herr Svanberg att svara på en fråga som jag tidigare har ställt här: Vore det inte riktigt att vi eftersträvar att varje röst så långt som möjligt skall vara lika mycket värd?

Herr LASSINANTTI (s):

Herr talman! Vad beträffar den fråga som herr Larsson i Hedenäset ställde till herr Svanberg vill jag säga att vi socialdemokrater som sitter i denna kammare har fått betala mycket mer för våra mandat än t. ex. herrar Larsson och Öhvall.

Det var inte utan stor överraskning vi erfor att någonting märkligt hade hänt i Sveriges politiska liv. Först fick vi denna händelse till livs genom den speciella regionalutsändningen för Norrbotten, »Norrbottenskvarten», och sedan fick vi en redovisning också i Dagens eko om denna händelse. Därav

drog jag den slutsatsen att det verkligen var en viktig politisk händelse som registrerats, när herrar Larsson i Hedenäset och Öhvall hade inlett denna sin mittensamverkan.

Från socialdemokratiskt håll har vi tidigare med beklämning betraktat den djupa och varaktiga söndring som har kännetecknat samlevnaden mellan centerpartiet och folkpartiet. Därom finns mycket att hämta ur riksdagens protokoll från tidigare år. Därför frågade vi oss: Vad är orsaken till att Pilatus och Herodes funnit varandra på det politiska slagfältet?

Vi behövde inte sväva i ovisshet länge om vilken djup och själslig gemenskap som band dessa bundsförvanter vid varandra: man räknade med att kunna erövra röster och mandat från motståndarna. Herr Petersson i Gäddvik är inte närvarande, men han skyndade att i Haparanda-Bladet trösta sina valmän Enligt ett föredrag som han höll i Haparanda hade han fått bindande försäkringar från denna mittensamverkan om att denna samverkan ingalunda riktade sig mot högerpartiet, utan den nya koalitionen syftade till att erövra mandat från annat håll. Någon som har intervjuat den nya politiska koalitionsledare har också upplyst om att man ytterst syftade till en regimförändring och att man nog hade i bakfickan att högern så småningom också skulle få komma med.

Att det verkligen var en stor händelse, fick jag bekräftat för ett par veckor sedan. Vi hade då i radion en Nordkalott-tävling. 10 000 ungdomar deltog i denna tävling och ställdes inför många knepiga frågor. En av frågorna bestod i att två kända politikers röster återutsändes från bandet. Det talade om denna nya koalition. Ungdomarna skulle utforska vilka det var som sysslade med denna storpolitiska händelse och vilka mäns röster som återgavs. Det rätta svaret var herrar Larssons i Hedenäset och Öhvals. Jag tror

Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

att de flesta som svarade fick rätt på den frågan.

Till herr Franzén i Träkumla vill jag säga att juryn gjorde fel. På frågan om vilken storpolitisk händelse som åsyftades tror jag att de tävlande fick full poäng när de svarade mittensamverkan.

Det kanske finns anledning inte bara för statsrådet Lundkvist utan också för andra att verkligen återinföra en riktig terminologi. Vi socialdemokrater har inte gjort oss några illusioner om detta utan vi har utgått ifrån att centerpartiet och folkpartiet opererat med målsättningen att politiken är det möjligas konst.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Herr Öhvall talar om att parterna i mittensamverkan tar vissa risker. Men snälla herr Öhvall, det är väl ändå väljarna och inte centern och folkpartiet som tar riskerna — vare sig de röstar på herr Harald Larsson eller herr Öhvall eller på högern!

Herr Harald Larsson frågade om jag tycker att alla röster skall vara lika mycket värda. Ja, varför är han mest intresserad av att hans och folkpartiets röster skall vara tillräckligt mycket värda? Skall inte högerns röster vara lika mycket värda? Jag har inte i sak opponerat mig mot intressegemenskapen, men jag opponerar mig mot fari-seismen på den kanten, när man säger att det enbart är fråga om intressegemenskap och inte om taktiska spekulationer. Jag tycker mig finna att det enbart gäller taktiska spekulationer.

Herr LARSSON i Hedenäset (cp):

Herr talman! Jag vill först säga några ord till herr Svanberg som antyder att högern skulle komma med i denna mittensamverkan, men sedan beklagar han att vi inte har högern med. Låt oss säga klart och tydligt ifrån — och detta gäller även herr Lassinantti — att den samverkan som beslutats begrän-

sar sig till de två partier som deltar i den.

Det kåseri som herr Lassinantti höll skall jag inte kommentera mera än på en punkt. Han utvecklade hur socialdemokraterna reagerat i denna fråga. Ja, låt mig säga att hur de reagerat framgår bl. a. av en skrivelse från en socialdemokratisk partikrets i länet till fackföreningarna, vari det heter att »mittensamverkan är ett sabotage mot vallagarna».

Herr ÖHVALL (fp):

Herr talman! När herr Lassinantti kåserar är det inte lätt att veta vart han vill komma. Han uttrycker först sitt missnöje med splittringen inom oppositionen. I nästa andedrag beklagar han att vi nu samverkar. Jag tycker att om vi skall fortsätta denna debatt måste herr Lassinantti först och främst bestämma sig för vad han skall vara missnöjd med.

Herr LASSINANTTI (s):

Herr talman! Herr Öhvall måste ha misförstått mig. Jag har enbart skildrat den djupa och varaktiga söndring som präglat samlevnaden mellan folkpartiet och centerpartiet under tidigare år. Och mitt förra inlägg andades en djup tillfredsställelse över att Herodes och Pilatus funnit varandra. Jag försökte utreda vad som var orsaken till detta. Vad jag naturligtvis hela tiden varit bekymrad över är att centerpartiet och folkpartiet, som har bekänt sig till de demokratiska principerna och som jag tror innerst inne vill hålla dem vid helgd lika väl som vi, har varit tvungna att ingå i detta nya samarbete utan att kunna hålla de gamla principerna helt och hållet i helgd. Jag kan säga till herr Harald Larsson i Hedenäset att t. ex. den socialdemokratiska tidningen Norrländska Socialdemokraten som en nyhet tog upp denna samverkan på framträdande plats.

Vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

Låt mig nu fråga: Hur tänker herrarna samarbeta? Vad är det som skall vara vägledande för er? Skall det vara exempelvis den lokaliseringspolitik som centerpartiet brukar förordade eller den lokaliseringspolitik som blev känd under namnet »Lokalisering utan dirigering» som folkpartiet publicerade före 1964 års valrörelse. Vi har också varit frågande till problemet vilken kulturpolitik den nya koalitionen i Norrbotten skall föra. Skall det vara herr Larssons i Hedenäset kultursyn eller skall de framstående folkpartisterna, t.ex. William Snell och Albert Pekkari, få ett ord med i laget när man gör upp det kulturpolitiska aktionsprogrammet?

Jag är övertygad om att herrarna inte har diskuterat dessa frågor, utan att man av egoistiska skäl har nöjt sig med att diskutera hur man skall kunna undergräva socialdemokratiens inflytande i Norrbotten. Det har nog varit A och O i herrarnas strävanden hittills.

Herr LARSSON i Hedenäset (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber om ursäkt, men jag skall endast säga några ord. Jag tror att kammaren håller mig räkning för att jag inte inlåter mig på någon stor programdiskussion. En sådan tror jag ligger något vid sidan av det ärende vi nu behandlar.

Låt mig endast beträffande frågan om värnandet av demokratien, som herr Lassinantti berörde, meddela att de beslut som vi på två distriktsstämmor har stannat för är enhälliga distriktsstämmobeslut, fattade i fullt demokratisk ordning.

Herr LASSINANTTI (s) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig endast konstatera att ett ur demokratiska synpunkter tvivelaktigt beslut mycket väl kan fattas under demokratiska former.

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp):

Herr talman! Jag tycker det kan vara på tiden att försöka bryta den skytteltra-

fik av norrbottningar i talarstolen som nu har pågått en stund. Om man dessutom skulle kunna återföra debatten till vad den egentligen skall röra, nämligen den konstitutionella frågan, vore det också bra.

Här har efterlysts en deklaration från folkpartiets sida. Jag ämnar inte avge någon sådan, ty jag tycker inte att ämnet är värt detta. Det får räcka med att jag bestyrker vad professor Wahlund sade, nämligen att vi från folkpartiets partistyreelse har skickat ut en cirkulärskrivelse till valkretsförbunden, vari vi avrått dem från gemensamma partibeteckningar. Vi har också sagt att om de ändå skulle besluta sig för något sådant i något län bör det i så fall gälla hela länet. Man skall alltså inte plocka ut enstaka landstingsvalkretsar.

Jag tror nog att socialdemokraterna oroar sig i onödan för att andra partier ingår i teknisk valsamverkan. Jag skulle vilja föreslå att de tar det litet lugnare. Det är såvitt jag kan förstå många risker förbundna med en valsamverkan som innebär, att man ställer åt sidan de gamla partinamnen och presenterar något nytt för väljarna. Därför gjorde kanske socialdemokraterna klokast i att råda oss till en sådan samverkan.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Werbro begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 27, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Ramberäkning m. m.

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Sveningsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Werbro begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 143 ja och 65 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 13**Utgifterna inom försvarsdepartementets verksamhetsområde**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1966/67 inom försvarsdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1**Ramberäkning m. m.**

Kungl. Maj:t hade (bilaga 6, s. 16—25) dels berett riksdagen tillfälle att yttra sig med anledning av vad som anförts om ramen för det militära försvaret m. m., dels föreslagit riksdagen att för budgetåret 1966/67 medge att, om värnpliktiga av beredskapsskäl inkallades till repetitionsövning eller däremot svarande övning av större omfattning eller beredskapsövning eller av samma skäl andra särskilda åtgärder måste vidtas, följande under riksstatens fjärde huvudtitel uppförda, av riksdagen maximerade anslag, nämligen Armén: Övningar m. m., Underhåll av tygmateriel m. m., Marinen: Övningar m. m., Underhåll av fartyg m. m., Flygvapnet:

Övningar m. m. samt Drift och underhåll av flygmateriel m. m., finge överskridas enligt Kungl. Maj:ts bestämmande, dels ock föreslagit riksdagen att medge att de för budgetåret 1962/63 anvisade reservationsanslagen Vissa beredskapsåtgärder m. m. och Utredningar rörande förflyttning av vissa förband från Järvafältet m. m. finge disponeras även under budgetåret 1966/67.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Strandberg* (I: 35) och den andra inom andra kammaren av herr *Petersson m. fl.* (II: 63),

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Svanström* och *Nils-Eric Gustafsson* (I: 52) och den andra inom andra kammaren av herr *Jonasson* (II: 88),

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Holmberg m. fl.* (I: 154) och den andra inom andra kammaren av herr *Bohman m. fl.* (II: 205),

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Werner* (I: 157) och den andra inom andra kammaren av herrar *Nilsson* i Gävle och *Hector* (II: 208), i vilka hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t gäve 1965 års försvarsutredning i uppdrag att allvarligt och fördomsfritt pröva svensk militär avrustnings påbörjande redan under 1960-talet och med sikte på att denna avrustning genomfördes steg för steg under fem år,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Wikberg* och *Johan Olsson* (I: 71) och den andra inom andra kammaren av herr *Elmstedt m. fl.* (II: 106),

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Schött* och *Enarsson* (I: 376) och den andra inom andra kammaren av herr *Oskarson m. fl.* (II: 453),

Ramberäkning m. m.

dels ock en inom första kammaren av herr *Svanström* väckt motion (I: 260).

Utskottet hemställde,

I. att motionerna I: 154 och II: 205, i vad de avsåge minskad medelsförbrukning under budgetåret 1966/67, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

II. att motionerna I: 154 och II: 205, i vad de avsåge införande av tvåstegsförfarande, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

III. att motionerna I: 35 och II: 63 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

IV. att motionerna I: 52 och II: 88 icke måtte av riksdagen bifallas;

V. att motionerna I: 71 och II: 106 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

VI. att motionerna I: 157 och II: 208 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

VII. att motionerna I: 376 och II: 453 icke måtte av riksdagen bifallas;

VIII. att motionen I: 260 icke måtte av riksdagen bifallas;

IX. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anför i anledning av vad i statsrådsprotokollet uttalats rörande ramen för det militära försvaret m. m.;

X. att riksdagen måtte för budgetåret 1966/67 medge att, om värnpliktiga av beredskapsskäl inkallades till repetitionsövning eller däremot svarande övning av större omfattning eller beredskapsövning eller av samma skäl andra särskilda åtgärder måste vidtas, följande under riksstatens fjärde huvudtitel uppförda, av riksdagen maximerade anslag, nämligen Armén: Övningar m. m., Underhåll av tygmateriel m. m., Marinen: Övningar m. m., Underhåll av fartyg m. m., Flygvapnet: Övningar m. m. samt Drift och underhåll av flygmateriel m. m., finge överskridas enligt Kungl. Maj:ts bestämmande;

XI. att riksdagen måtte medge att de för budgetåret 1962/63 anvisade reserva-

tionsanslagen Vissa beredskapsåtgärder m. m. och Utredningar rörande förflyttning av vissa förband från Järnafältet m. m. finge disponeras även under budgetåret 1966/67.

Reservation utan angivet yrkande hade avgivits av herrar *Holmberg* och *Petersson*.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! I det mest betydelsefulla avsnittet av den huvudtitel kammaren nu skall behandla har bara anmälts några blanka reservationer. Det skulle alltså tyda på att enighet föreligger i fråga om ramberäkningen för försvaret och inriktningen av försvarspolitiken för nästa budgetår, att med andra ord allt skulle vara väl bestämt. Så är ingalunda fallet, och jag vill därför att ta kammarens uppmärksamhet i anspråk för att redovisa högerpartiets inställning.

Det borde, herr talman, egentligen vara onödigt att än en gång påvisa det samband som föreligger mellan vår utrikespolitik och vår försvarspolitik. Tyvärr är det inte fallet. Alltför många tycks vilja bortse ifrån att en bibehållen alliansfri utrikespolitik som syftar till neutralitet i krig — och ingen ifrågasätter ju att vi skall överge den politiken — förutsätter ett eget starkt försvar. En helt oberoende utrikespolitik medger alltså inte att vi i kriser stöder oss emot någon stark grannes breda skuldror. Vi måste klara oss själva, både då det gäller försvarsförberedelser i vidsträckt bemärkelse och — om så behövs — användandet av försvarsresurserna. Vår utrikespolitik påverkar alltså vår vapenanskaffning och vår försvarsorganisation. Den kan också medföra högre kostnader. De merkostnaderna är det pris vi får finna oss i att betala för vår fulla utrikespolitiska handlingsfrihet.

Ramberäkning m. m.

Till grund för vår svenska linje ligger självfallet säkerhetspolitiska överväganden. Vi har funnit att den alliansfria politiken i det läge som nu råder är bäst ägnad att tillgodose Sveriges behov av trygghet och att hävda oberoende och suveränitet.

Att understryka detta borde som sagt vara onödigt. Att jag ändå gjort det beror på att många såväl i debatten som i sina politiska ståndpunktstaganden ofta underlåter att dra de försvarspolitiska konsekvenserna av vår utrikespolitik. Vad som i det sammanhanget är särskilt anmärkningsvärt är att de, som mest högröstat bekänner sig till den alliansfria politiken, inte sällan förefaller vara minst benägna att satsa på försvaret.

Jag skall inte här försöka analysera motiven till den inkonsekvensen. I bästa fall kan den naturligtvis bero på ett världsfrämmande önsketänkande då det gäller den fredliga utvecklingen i vår omvärld.

Även regeringens handlande i detta hänseende präglas i viss mån av brist på följdriktighet. Herr talman, jag begagnar avsiktligt orden »i viss mån» för att stryka under att vår socialdemokratiska regering i stort sett visat sig villig att tillsammans med de övriga demokratiska partierna fullfölja en klar gemensam utrikes- och försvarspolitisk linje. Men under de senaste åren har man fått en känsla av att regeringen icke är beredd att lika målmedvetet som tidigare fullfölja denna linje. Det har tvärtom förekommit ställningstaganden som är högst diskutabla ur denna synvinkel.

I regeringens utrikespolitiska deklaration förra veckan förekom bl. a. ett avsnitt om nedrustningsöverläggningarna i Genève, som berör vårt lands säkerhet och handlingsfrihet i konflikter. Detta avsnitt hör mera hemma i dagens försvarsdebatt än i förra onsdagens utrikesdebatt, och jag vill därför kommentera det något i dag. Jag syftar på följande rader i regeringsdeklarationen:

»Sverige stöder därför i Genève de alliansfria staternas krav på att stormakterna skall ge sitt bidrag i form av fullständigt provstopp och upphörande av produktionen av klyvbart material för vapenändamål. När vi uppställer dessa krav menar vi naturligtvis inte att vi kommer att påbörja tillverkning av kärnvapen om våra krav inte uppfylls. Ett sådant beslut saknar politisk aktualitet här i landet. När vi insisterar på motprestationer, beror det på att vi önskar ett avtal, som utgör ett verksamt bidrag till begränsning av kärnvapenhotet i FN-resolutionens mening.»

Herr talman, återger verkligen detta referat klart Sveriges ståndpunkt? Kan en sådan kategorisk deklaration i ett ömtåligt förhandlingsläge verkligen sägas vara förnuftig? Är den förenlig med Sveriges säkerhetspolitik?

Låt mig påminna om den svenska ståndpunkten i anslutning till Undénplanen för några år sedan. I vårt svar på FN:s generalsekreterares fråga sade vi uttryckligen ifrån att en överenskommelse om kärnvapenfria zoner skulle vara tidsbegränsad och gälla bara under villkor att stormakterna kom överens om fullständigt provstopp. Vi underströk att balansen mellan kärnvapenmakter å ena sidan och icke-kärnvapenmakter å den andra skulle upprätthållas genom att de förra vidtog kompenserande åtgärder. Sveriges egen säkerhetspolitiska situation fick alltså inte försämrats genom det då ifrågasatta avtalet. Skulle vi uppoffra vår handlingsfrihet, måste vi i gengäld få andra säkerhetspolitiska fördelar.

Den svenska delegationen i Genève har vidhållit detta principiellt oantastliga ståndpunktstagande och hävdar, att om Sverige skall ansluta sig till icke-spridningsavtal, måste också kärnvapenmakterna uppenbarligen begränsa sina kärnvapenrustningar. Till de konkretiseringar i detta hänseende som den svenska delegationens ordförande Alva Myrdal gjorde för inte så länge sedan,

Ramberäkning m. m.

har emellertid kärnvapenmakterna ställt sig ytterst kallsinniga.

Regeringsdeklarationens nu aktuella slutsats är därför högst anmärkningsvärd. Vi kräver visserligen fortfarande att, om vi skall avstå från vår handlingsfrihet som suverän stat, stormakterna också skall ge sitt bidrag till kärnvapenavrustningen, men vi förtar omedelbart den allvarliga verkan av våra krav genom att deklarerat att vi naturligtvis inte kommer att påbörja tillverkning av kärnvapen om kraven inte uppfylls. Ett sådant beslut sägs sakna politisk aktualitet här i landet.

Men varför skall vi då uppställa några krav? Om vi verkligen önskar ett avtal som begränsar kärnvapenhotet, och det gör vi ju, skall väl inte förhandlingarna drivas på det sätt som regeringsdeklarationen ger uttryck åt.

Låt mig dessutom få påminna om följande.

Det föreligger en överenskommelse mellan de demokratiska partierna om handlingsfrihet i kärnvapenfrågan. Den är inte uppsagd. Den innebär i korthet att vi tekniskt och politiskt skall hålla frågan om anskaffning öppen och att vi alltså tills vidare skall säga varken ja eller nej.

Att inget politiskt parti just för tillfället, under pågående förhandlingar om kärnvapenbegränsning, är berett att förorda ett klart positivt anskaffningsbeslut är obestridligt. Om det bara var detta som regeringen åsyftade i sin deklaration, så hade jag ingenting att säga om det. Men så har man inte uttryckt sig i deklarationen. Den går väsentligt längre. Eller är det bara fråga om en klumpig och missvisande formulering? Det gör i så fall inte saken nämnvärt bättre. Ty vi får väl ändå förutsätta att utlandet läser våra regeringsdeklarationer, i varje fall de utrikespolitiska regeringsdeklarationerna.

Herr talman! Ingen vet hur läget i världen kommer att utvecklas. Vi vet inte hur länge det dröjer innan Kinas

kärnvapeninnehav kan helt förändra den situation vi lever i nu. Vi vet inte heller vad som kommer att ske i Frankrike, Israel, Egypten, Indien och andra länder som har tekniska förutsättningar att anskaffa sådana vapen. Och denna ovisshet påverkar i sin tur de två stora kärnvapenmakternas handlande. Om Sverige utan att få några säkerhetspolitiska fördelar i utbyte skulle avstå från sin handlingsfrihet — jag understryker att det bara gäller handlingsfriheten — innebär det i sak att Sverige avsiktligt försämrar sina försvarspolitiska betingelser.

Om Sverige och andra alliansfria stater — antalet sådana som har tekniska möjligheter att framställa kärnvapen är försvinnande litet — avsäger sig *alla* möjligheter att nu eller i framtiden själva tillverka kärnvapen, ökar risken för politiska bindningar. Det blir med andra ord svårare att föra en alliansfri politik. Och dessutom bortfaller möjligheterna att vid förhandlingar med de stora kärnvapenmakterna utöva påtryckning på dem, alltså med andra ord att driva en verklig nedrustningspolitik på kärnvapenområdet.

Här föreligger verkligen behov av förtydligande från regeringens sida. Har regeringen frånträtt den ståndpunkt som utrikesministern hävdade i Förenta Nationerna i höstas? Har den övergivit handlingsfrihetslinjen?

Herr talman! Även beträffande själva försvarshuvudtiteln föreligger ställningstaganden från regeringens sida, som inte överensstämmer med de krav som vårt lands säkerhet uppställer. Jag syftar här på regeringens åtgärd att frysa ned vissa reservationsmedel — 164 miljoner kronor — som skulle ha tagits i anspråk under kommande budgetår, och att under samma tid hålla inne investeringar i byggnader och materiel för inte mindre än 350 miljoner kronor.

Till stöd för denna åtgärd har åberopats de konjunkturpolitiska svårigheterna samt att 1962 års försvarskom-

Ramberäkning m. m.

mitté uttryckligen har pekat på möjligheterna att genom variationer beträffande beställningsbemyndiganden och utnyttjande av anslag åstadkomma anpassning av utgifterna efter konjunkturläget. Vad först konjunkturerna angår råder det självfallet ingen tvekan om att samhällsekonomin för närvarande är mycket ansträngd, och ingen torde bättre än regeringen — vars egen politik har lett därhän — vara medveten om hur allvarligt läget är. Stark återhållsamhet är alltså obestriddligen motiverad på olika områden.

Men det kan naturligtvis diskuteras om verkligen försvarsutgifter i princip är av sådan beskaffenhet att de kan och bör komma i fråga i konjunkturreglerande sammanhang. Landets säkerhetskrav måste tillgodoses, oavsett vilka konjunkturer vi lever i. Möjligheterna att utnyttja försvaret som konjunkturregulator måste under alla förhållanden vara utomordentligt begränsade, och man måste också förutsätta en noggrann prövning av varje särskild utgiftspost för att undersöka vilken effekt åtstramningen medför.

Då 1962 års försvarskommitté behandlade den frågan var kommittén klart medveten om detta. Ett studium av utredningens betänkande bekräftar det. »Möjligheterna att åstadkomma konjunkturvariationer beträffande försvarsutgifterna begränsas» — framhöll kommittén — »förutom av den försvarspolitiska målsättningen av de långa konstruktionstiderna i fråga om viktig teknisk materiel.» Och då kommittén gick med på att anslag och beställningsbemyndiganden kunde innehållas under en högkonjunktur, angavs som uttrycklig förutsättning härför att den militärpolitiska målsättningen inte fick rubbas.

I en utredning som ÖB anmodats göra för att klarlägga vilka objekt som med den angivna riktpunkten för »frysning» av anslag, 350 miljoner kronor, borde kunna komma i fråga, har ÖB

starkt understrukit de olägenheter, svårigheter och kostnadsfördyringar som den anbefallda åtgärden måste komma att medföra.

Den av ÖB verkställda revideringen av försvarets långsiktiga planering har utförts så att de direkta skadeverkningarna och konsekvenserna blir så begränsade och kortvariga som möjligt. Det oaktat kommer, säger ÖB, vidtagna åtgärder »att medföra allvarliga konsekvenser under ett flertal år och ofrånkomliga fördyringar». Vid den fortsatta försvarsplaneringen är det, säger ÖB vidare, »nödvändigt att dessa konsekvenser elimineras genom att kompensation erhålls i särskild ordning för de genom åtgärden uppkomna fördyringarna».

Den reducering — fortsätter ÖB — som nu genomförs under budgetåret 1966/67 är ungefär lika stor som den sammanlagda reduceringen av kostnadsramen under fyra år enligt 1963 års försvarsbeslut. De militära myndigheterna kommer därför under försvarsbeslutets fyra år att i realiteten ha fått utnyttja mindre betalningsmedel än ett försvarsbeslut enligt ramen »3460» skulle ha givit, om det fått tillämpas utan inskränkningar.

Jag vill här inskjuta att den ramen, »3460», klart avvisades av en enhällig försvarskommitté såsom helt otillräcklig. Anskaffningen av en mängd moderna vapen m. m. och utbyggnaden av viktiga försvarsanläggningar senareläggs ett—tre år, framhåller ÖB vidare. Det leder till ökade kostnader och väsentligt minskad försvarseffekt. Urholken av vår försvarsförmåga ökas därigenom ytterligare under slutet av 1960-talet. Det militära försvarets reella innehåll vid slutet av den period som 1963 års försvarsbeslut omfattar och den fortsatta inriktningen därefter har alltså blivit lägre än vad som förutsatts i försvarsbeslutet.

Utvecklingen och den påtvingade situationen har lett till att ÖB anser sig

Ramberäkning m. m.

nödsakad anmäla att det mål som innefattades i 1963 års försvarsbeslut, d. v. s. en viss total försvarseffekt vid en viss given tidpunkt, inte kan uppnås. Om inte väsentligt ökade medel avses för det militära försvaret från och med budgetåret 1967/68 måste därför målsättningen sänkas.

Det är ÖB:s slutsats. I skrivelsen gör ÖB vidare gällande att en så långtgående konjunkturmässig anpassning av försvarskostnaderna enligt hans tolkning av 1963 års försvarsbeslut icke torde ha varit avsedd. Som ledamot av 1962 års försvarskommitté kan jag bekräfta riktigheten av ÖB:s tolkning i det hänseendet.

Jag vill, herr talman, understryka att vi bedömt och allttjämt bedömer det som här skett som utomordentligt allvarligt. Den långsiktiga planering av vårt försvar som de senaste försvarsutredningarna utgått ifrån som väsentlig för att åstadkomma största möjliga försvarseffekt för lägsta möjliga kostnader äventyras genom sådana här anpassningsåtgärder. Det förtjänar särskilt observeras att 1962 års försvarskommitté uttryckligen tog avstånd från rubbningar av kostnadsramen till och med vid förändringar i världsläget.

Den nu vidtagna åtgärdens extraordinära karaktär understrykes alltså av försvarskommitténs eget kategoriska konstaterande att de grundläggande principerna för försvarets utformning på längre sikt bör respekteras »oavsett om avspänning eller tilltagande motsättningar tillfälligt sätter sin prägel på den utrikespolitiska situationen».

Herr talman! Om man nu ser så allvarligt på den här åtgärden, hur kan man då trots allt acceptera Kungl. Maj:ts förslag? Statsutskottets utlåtande är ju enhälligt. Den frågan är naturligtvis fullt motiverad och de ståndpunktstaganden som vi har gjort kan synas inkonsekventa. Och i själva verket är det väl inkonsekvent. Och jag kan försäkra kammaren att det var med utomordent-

ligt stor tvekan som vi trots allt godtog den kompromiss som statsutskottets utlåtande får anses innebära. Att vi gjorde det beror huvudsakligen på följande skäl, som jag är angelägen att få redovisa här i kammaren.

För det första är verkligen den samhällsekonomiska situationen i dag allvarlig. Det överhettade inhemska klimatet, som bl. a. tagit sig uttryck i det tillspetsade krisläget på arbetsmarknaden och den starkt försämrade bytessituationen med utlandet, kräver — som redan sagts — största återhållsamhet på olika områden. Även om man kan anse att försvaret i princip i det hänseendet intager en särställning, är vi medvetna om att det också inom försvaret kan finnas möjligheter att vidtaga vissa begränsade åtstramningsåtgärder utan att försvarseffekten därför behöver nedgå. 1962 års försvarskommitté accepterade det resonemanget.

Hit hör exempelvis uppskov med regementsförflyttningar och nya ämbetsbyggnader. Att detta i hög grad kan drabba andra angelägna intressen — bostadsbyggandet på Järvafältet och sannerings- och trafikregleringsarbeten i Stockholms innerstad — är ett spörsmål som också förtjänar beaktande men ur andra synvinklar än i första hand försvarets.

Ett annat mer vägande skäl har för oss varit önskemålet om enighet i försvarsfrågan. Enighet kring utrikespolitik och försvarspolitik har i ett land som vårt ett egenvärde som motiverar uppostringar. Men denna enighet kan självfallet inte få köpas till vilket pris som helst, och »enighetsdoktrinen» tål i längden inte utmaningar av detta slag.

Herr talman! Vi har bedömt läget så, att en strid just nu kring försvaret skulle kunna försämra det klimat, i vilket 1965 års försvarsutredning har att fullgöra sitt uppdrag. Vi menar att riktpunkten för arbetet i den utredningen måste vara att nå enighet. Vi kanske inte lyckas på den punkten — det får framtiden

Ramberäkning m. m.

utvisa — men vi har inte velat ta ansvaret att nu öka riskerna för oenighet. Vi menar att regeringen har gjort det genom sin drastiska nedfrysning av försvarsutgifterna för nästa budgetår. Men vi har som sagt inte velat göra det samma.

Det tredje skälet till kompromissen i statsutskottet är just själva kompromissen. De fyra demokratiska partierna har alla däri givit uttryck åt sin önskan att komma överens och att, även om det skett med acceptering av Kungl. Maj:ts förslag, se till att konsekvenserna för försvaret blir så begränsade — i effekt, pengar och tid — som möjligt. Utskottets utlåtande präglas av detta önskemål.

Det borde alltså, om utskottets intentioner förverkligas — och det förutsätter jag självfallet skall ske — finnas anledning räkna med att följderna av årets nedfrysning skall bli klart temporära och därmed överkomliga — att med andra ord de ofrånkomliga skadeverkningarna skall kunna begränsas.

Utskottet har t. ex. starkt understrukit departementschefens eget uttalande, att den föreslagna reduktionen endast är av temporär natur. Med hänsyn härtill bör — framhåller utskottet — såsom föreslagits anslagen för nästa budgetår för materiel och anläggningar uppföras i överensstämmelse med principerna i 1963 års försvarsöverenskommelse.

Vidare har utskottet med hänsyn till de kännbara följdverkningarna hänvisat till att summan 350 miljoner kronor angivits vara »en riktpunkt» och särskilt uttalat, att det angivna beloppets karaktär av riktpunkt bör beaktas samt förutsatt, att Kungl. Maj:t tar till vara alla möjligheter att *begränsa* den avsedda ökningen av reservationsbehållningen om 350 miljoner kronor.

Slutligen har utskottet också sagt sig förutsätta att den ökning av reservationerna, som blir den omedelbara följden av återhållsamheten, skall återtagas. Utskottet finner det härvid angeläget

att myndigheternas planering får utgå från att den uppskjutna anskaffnings- och anläggningsverksamheten återhämtas under de närmast följande budgetåren.

Herr talman! Med dessa mycket kraftiga uttalanden från utskottets sida, vilka vittnar om hur allvarligt även utskottet ser på läget, och av de skäl i övrigt som jag nyss angivit har vi ansett oss böra acceptera Kungl. Maj:ts åtgärd.

Men därmed vill jag inte — och det torde ha framgått av mitt anförande — dölja den oro jag hyser inför den framtida utvecklingen av vår svenska försvarspolitik. Under de senaste två åren har, såsom jag redan framhållit, kommit till uttryck tendenser som kan tyda på att regeringspartiet icke är lika berett som tidigare att på försvarsområdet ta den fulla konsekvensen av vårt utrikespolitiska handlande och av det minst sagt labila, delvis allvarliga utrikespolitiska världsläget.

Om jag bedömt denna tendens felaktigt är det, herr talman, desto bättre. Mitt anförande i dag får likväl anses utgöra ett uttryck för de farhågor jag ändå hyser i detta avseende.

Herr JANSSON (k):

Herr talman! Vid 1965 års riksdag väckte den kommunistiska riksdagsgruppen en motion om utgiftsstopp för försvaret. När motionen motiverades i denna kammare anfördes såsom ett huvudskäl att riksdagen tillsatt en ny försvarsutredning och att man i avvakten på utredningsresultatet inte borde höja krigsmaktens kostnadsnivå.

Statsutskottet sköt något över målet när det i sitt avslagsyrkande på den kommunistiska motionen anförde att denna »syftade till en radikal förändring av den träffade försvarsöverenskommelsen».

Det råder inget tvivel om att mitt partis uppfattning i försvarsfrågan radikalt skiljer sig från det synsätt, som

Ramberäkning m. m.

ligger till grund för den nuvarande militärpolitiken. Förslaget om utgiftsstopp innebär dock ett i hög grad begränsat krav, som kunde anses skäligt medan man väntade på utredningens resultat. Men självfallet gav det inte uttryck för vår principiella syn på försvarets organisation, uppbyggnad och målsättning.

När regeringen i år framlägger ett förslag om utgiftsstopp, vilket motsvarar vårt förslag från förra året, anser vi det vara i hög grad välgrundat. Att jag i nuläget ansluter mig till det framlagda förslaget om utgiftsstopp innebär självfallet inget accepterande av den höga kostnadsnivån för försvarsutgifterna. Det innebär möjligen ett accepterande av en ofta tillämpad parlamentarisk praxis att invänta resultatet av en pågående utredning och att först när denna är slutförd ta ställning.

Herr talman! Då jag på denna punkt för dagen inte har något särskilt yrkande, vill jag ta kammarens tid i anspråk för att fästa några förhoppningar vid den sittande försvarsutredningens arbete och säga något om försvarsfrågans allmänna läge såsom jag bedömer detta.

Denna kammare avslog föregående vecka en motion om tillsättande av en svensk nedrustningskommitté med uppgift att följa utvecklingen på nedrustningens område, studera och analysera aktuella nedrustningsförslag samt konkret undersöka hur en nedrustning i vårt land kan genomföras och vilka konsekvenser den skulle ha.

I motionen förekom även ett andra yrkande, nämligen att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle begära initiativ i Förenta Nationerna eller på annat sätt för att befordra tanken på att skapa nedrustningszoner som ett led i ansträngningarna att nå en allmän och total avrustning.

I skälen för sitt avslagsyrkande anförde utskottet, att den sittande försvarsutredningen i sina direktiv har att beakta de internationella förhandlingarna samt att det, såsom det står i direk-

tiven, bör vara »angeläget att eftersträva en sådan uppbyggnad av krigsmakten att Sveriges möjligheter att snabbt medverka i en allmän internationell avrustning underlättas».

Denna del av försvarsutredningens direktiv förefaller mig vara det nya och intressanta. Kanske blir den också det svåraste i försvarsutredningens arbete, då den, som jag vill uppfatta den, innehåller en uppfordran till utredningen att arbeta med alternativ som ligger utanför det traditionella militära vanetänkandet med den konventionellt uppbyggda och utrustade militärmakten.

Det är nödvändigt att vi får en förutsättningslös prövning av hela uppbyggnaden av försvaret. Den utveckling som ägt rum inom krigstekniken har i grunden förändrat betingelserna för de små ländernas militära dispositioner. Sveriges möjligheter att i händelse av krig undgå att bli indraget beror inte i främsta rummet på de militära rustningarnas omfattning. Det vore naivt att tro att vårt lands militära försvar skulle få en sådan styrka att det kan ge trygghet mot en stormakt. Det är viktigare för vårt land att genom sin utrikespolitik minska krigsriskerna än att stärka det militära försvaret. Med andra ord: militärpolitiken måste underordnas utrikespolitikens krav.

Försvarsministern yttrade i går i första kammarens försvarsdebatt att en ny våg av kapprustning sätter sin prägel på utvecklingen. Det är ett dystert om också riktigt konstaterande. Möjligheterna att förhindra att mänskligheten rutschar närmare en kärnvapenkatastrof ligger i att få till stånd en allmän, kontrollerad avrustning, men en sådan kan förverkligas endast genom tålmodiga strävanden och etappvis gjorda framsteg. Det viktigaste som den svenska regeringen kan bidra med är enligt vår mening att i internationellt forum, överallt där så är möjligt, verka för att få till stånd förbud mot alla kärnvapenprov, kärnvapenfria zoner bl. a. i Nor-

Ramberäkning m. m.

den och Västeuropa, en avveckling av den militära blockbildningen, en nedskärning även av de konventionella rustningarna, stopp för vidare spridning av kärnvapen till flera stater och en utveckling av nationernas samarbete på ekonomiens, teknikens och kulturens områden. Strävandena att nå fram till en allmän, kontrollerad avrustning skulle underlättas, om Sverige sade ett definitiva nej till varje tanke på svenska atomvapen och om det togs nya initiativ till att åstadkomma en nedrustningszon i Norden.

Herr Bohman framförde den mening att Sverige skall hålla frågan om anskaffning av kärnvapen öppen. Jag är helt oenig med honom i detta avseende. Varför? Jo, därför att varje nytt land som skaffar sig atomvapen stimulerar eller skrämmer andra länder till liknande initiativ. En uttalad tanke i den vägen kan vara tillräcklig för att ett annat land skall börja umgås med samma planer. Man måste ha klart för sig att detta är den logiska följd av en sådan politik som herr Bohman rekommenderar. Att bekämpa varje åtgärd som ökar faran för atomkrig måste vara den största av alla uppgifter som vi ställs inför, om vi vill överleva.

Om kärnvapenkrigets vanvett kan avvärjas, kvarstår likväl risker för konflikter med s. k. konventionella stridsmedel. Uppkommer en sådan konflikt i vår del av världen och blir vårt land angripet, bör vi göra allt för att försvara vår självständighet och hävda besittningsrätten till detta land. Vi kan nämligen inte komma ifrån — även om det allt överskuggande hotet är kärnvapenkriget — att det varenda dag sedan andra världskrigets slut pågått krig i världen, men inte något krig med kärnvapen.

Det finns alltså fortfarande risk också för andra krig.

När man bedömer Sveriges läge och dess möjligheter att ta initiativ på olika områden, bl. a. nedrustningsinitiativ,

bör man ha i minnet att vårt läge karakteriseras av frånvaron av direkta konfliktanledningar i form av territoriella tvister eller tvister av annat slag mellan oss och andra länder. Läget måste väl bedömas så, att för svenskt territorium inget intresse just nu föreligger av sådan natur att det behöver betraktas såsom en sannolik krigsledning från någon stormakts sida. Däremot är det klart att Sverige kan komma att utsättas för krigsrisker i samband med uppmarsch för eller utbrott av ett nytt stormaktskrig. I så fall ges ingen säkerhet, men läget är likväl för ett neutralt land ett annat än för länder som ingått i stormaktsallians.

Det avgörande i en sådan situation är enligt min mening att ingen skall kunna misstänka vårt land för att stå i maskopi med det ena eller det andra stormaktsblocket. Härvidlag måste man kanske ändå med en viss tillfredsställelse konstatera att det av partiernas agerande att döma inte längre förefaller som om något parti i Sverige skulle vara förespråkare av maskopi med ett stormaktsblock. Alla tycks vara på det klara med vad det skulle leda till, om Sverige blev territorium för kärnvapenmaktens vedergällningsstrategi genom att vi bröt mot denna vår inställning.

Jag skulle vilja till försvarsministerns yttrande i första kammaren i går knyta en reflexion. Jag kan göra samma reflexion till regeringsdeklarationen i utrikesdebatten, då hans excellens utrikesministern bl. a. uttalade att »den pågående utbyggnaden och förbättringen av existerande kärnvapenlager innebär en ständigt ökande fara för freden». Jag tror att det är ett helt riktigt konstaterande. Men vad blir då den väsentliga uppgiften? Jo, att avgöra hur man skall få i gång realistiska förhandlingar för internationell nedrustning. Nedrustning är enda förutsättningen för varaktig fred. Nedrustningsproblemen är oerhört svårlösta, men nedrust-

Ramberäkning m. m.

ningen är nödvändig, och varje land måste inleda arbetet för en lösning på problemet. Sverige måste göra allt för att bidra till att skapa en sådan politisk atmosfär att nedrustningsinitiativen blir realistiska.

Vad beträffar det svenska försvaret och dess utformning har man i största allmänhet en känsla av att vi är framme vid en punkt, där en omprövning av försvarets målsättning måste ske, liksom att åstadkomma en betydande sänkning av kostnadsnivån. Höga militärutgifter är inte oundgängligen nödvändiga.

Herr Bohman talade om säkerhetskrav. Det finns även andra säkerhetskrav när det gäller försvaret. Får jag erinra om att det redan i 1948 års försvarsproposition uttalades, att »vid utformningen av försvarsanstalterna måste ständigt beaktas att en överdimensionering kan medföra sociala och ekonomiska verkningar, som kunna rubba den inre samlingen och försvaga den nationella grund, varpå försvaret i dess helhet vilar».

Har herr Bohman beaktat den formuleringen? Jag undrar om inte detta är någonting som alla måste beakta. En alltför dyrbar krigsmakt kan bli en svaghet i stället för en styrka. Vi tillverkar och importerar krigsmateriel för enorma summor och åstadkommer därigenom en knapphet på medel och arbetskraft för andra betydelsefulla områden, som får stå tillbaka emedan det saknas resurser. Det som kunde sparas på militärkostnaderna skulle komma till god användning när det gäller sjukhus, skolor, vägväsende och bostäder. Som dagsaktuella exempel kan jag nämna kreditsvårigheterna, som nu skapar besvärigheter på många områden. Vi för vår del anser att en stor del av den arbetskraft och de medel som nu tas i anspråk för militära ändamål skulle kunna sättas in i produktionen för nyttiga och värdeskapande uppgifter.

Därmed har jag inte sagt nej till ett

nationellt försvar. Vi är eniga om att Sverige måste ha ett sådant. Vi är eniga om den grundläggande principen för utrikespolitiken, att vårt land i fredstid skall stå utanför stormakternas militära allianser och i händelse av krig upprätthålla en strikt neutralitet. Men en omprövning av hela försvarsmaktens uppbyggnad och en betydande sänkning av kostnadsnivån behöver i och för sig inte minska det svenska folkets värmkraft. Vi måste komma fram till nya slutsatser när det gäller den militära apparaten. Militär prestige och militärt vanetänkande har härvidlag alltför länge fått stå hindrande i vägen.

Vad är det då vi behöver för försvarets del? Jag vill peka på nödvändigheten av en forskning om komplementära försvarsmedel såsom ett icke-väldsförsvar. Jag vill vidare peka på nödvändigheten av en civil organisation och rationaliseringsexpertis. Vi behöver rigorösa åtgärder för att förhindra varje form av militärt slöseri med materiel och arbetskraft, och vi behöver en snabbare utveckling av fredsforskningen. Vi måste säkra rätten till civilt konstruktivt arbete åt var och en som av etiska eller andra skäl motsätter sig militärtjänst. Hittills har behandlingen av militärtjänstvägrare utgjort ett stort slöseri med mänskliga resurser.

Ett annat önskemål är, att regeringen överväger om det inte vore möjligt med ett mera sparsamt genomförande av repetitionsövningarna. Ytterligare ett önskemål är, att det värnpliktiga manskapets ekonomiska, kulturella och sociala förhållanden ägnas större uppmärksamhet. Det är för närvarande en alltför stor klyfta mellan standarden i det civila livet och standarden under militärtjänsten. Kan vi vara nöjda med den utvecklingen? Jag vill ställa denna fråga till försvarsministern. Det förslag som framlagts av värnpliktsutredningen präglas enligt min mening av fortsatt njugghet mot de värnpliktiga.

En annan fråga är, huruvida en de-

Ramberäkning m. m.

mokratisering inom försvarsmakten är möjlig. Det finns delade meningar här om. Man har säkert rätt att karakterisera förhållandena inom militärväsendet som de mest konservativa i vårt samhälle. Det skall bli ytterst intressant att se vad försvarsutredningen kommer fram till i det avseendet.

När det gäller avrustningen skulle jag till slut vilja göra en erinran.

År 1961 tillsatte FN:s dåvarande generalsekreterare Dag Hammarskjöld en kommission för att utarbeta och för FN framlägga en rapport om avrustningens ekonomiska och sociala konsekvenser. I arbetet deltog framstående representanter för tio länder, representerande skilda sociala system. Jag skall här inte ingå på det intressanta och värdefulla arbete som kommissionen lämnade ifrån sig den 10 februari 1962, men jag vill resa frågan: Vore det inte av stort värde att man i alla länder på ett nationellt plan följde upp detta initiativ från Dag Hammarskjöld och gjorde utredningar om en avrustningskonsekvenser för det egna landet i samband med att en internationell avrustning kom till stånd? En av oss utförd utredning om en svensk avrustningskonsekvenser i samband med en internationell avrustning kunde bli ett bidrag till den allmänna debatten och till den fredsforskning som riksdag och regering tycks vara beredda att ge ett oförbehållsamt stöd.

Herr talman! Jag skall inte göra dessa kommentarer längre. Jag skulle till slut bara vilja ställa en fråga till försvarsministern. Det gäller den motion om en nedrustningskommitté som avslogs föregående vecka. Försvarsministern sade i går i första kammaren att han skulle önska vara med den dag då försvarsdepartementet görs om till ett nedrustningsdepartement. Jag lyssnade inte utan sympati på det uttalandet. Men får jag fråga: Varför skulle man inte kunna skapa ett sådant departement parallellt med försvarsdeparte-

mentet? Labourregeringen i England har tillsatt ett särskilt nedrustningsdepartement. Kunde inte det vara någonting att tänka på också för Sveriges vidkommande?

Herr talman! Även om det förefaller som en konfliktfri värld vore ganska avlägsen har jag, utan att ställa något yrkande, önskat göra dessa kommentarer om de aktuella försvarsfrågorna och uttala dessa förväntningar beträffande den arbetande försvarsutredningen.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Det utskottsutlåtande som kammaren nu har att ta ställning till är på de väsentliga punkterna ett enhälligt utlåtande; det är bara på några mindre punkter som meningarna går isär något. Men det iögonenfallande i det förslag som ligger på riksdagens bord är att man som sagt lyckats komma överens på de mest väsentliga punkterna. Därmed har vi ännu en gång markerat utåt att det råder enighet och full uppslutning kring de försvarsansträngningar som göres i vårt land.

De båda inlägg som hittills gjorts i debatten har varit intressanta exposéer över utvecklingen utanför vårt lands gränser, en utveckling som vi självfallet inte kan undgå att dra lärdomar och konsekvenser av. Där har också uttalats förhoppningar om att den arbetande försvarsutredningen skall kunna analysera skeendet i vår tid och därav dra så riktiga slutsatser som över huvud taget är möjligt för att sedan i ett kommande betänkande redovisa hur utredningen ser på vårt lands försvarsansträngningar under en följande tidsperiod.

Herr Bohman började sitt inlägg på ett sätt som förde tankarna tillbaka en vecka i tiden; det första han sade hörde — såvitt jag förstår — hemma i den utrikespolitiska debatt som då förekom. Det var med andra ord mer eller mindre en upprepning av vad som framhölls

Ramberäkning m. m.

under denna i och för sig mycket intressanta debatt.

Därefter kom herr Bohman över till en del problem, som jag inte nu skall ta upp till någon närmare granskning. Dessa problem rörde vad som varit det centrala i årets utskottsarbete, nämligen den konjunkturanpassning som föreslagits av departementschefen och som utskottet har följt upp genom det förslag som i dag ligger på riksdagens bord. Det är klart att det varit diskussion kring just dessa spörsmål innan en enhällig uppslutning kunnat nås. Självfallet har man ingående diskuterat denna temporära åtgärd, vars betydelse understrukits både i propositionen och i de föredragningar som ägt rum inför utskottsavdelningen.

Vi på vårt håll har kanske en annan uppfattning än den som herr Bohman gav uttryck åt vid sina försök att analysera vad som ligger i denna temporära åtgärd. Herr Bohman framförde med skärpa kanske inte så mycket sin egen som framför allt ÖB:s uppfattning om detta uppskjutande av vissa materielbeställningar och dess inverkan på den målsättning som 1962 års försvarskommitté enades om. Jag tror inte att vi helt och fullt delar de synpunkter herr Bohman därvid redovisade. I den skrivning som föreligger har vi kanske lagt in en annan värdering än den som herr Bohman har kommit fram till.

Som jag inledningsvis försökte klargöra är givetvis vårt parti i lika hög grad som något annat parti positivt intresserat av att kunna nå enighet i fråga om försvarsansträngningarna, men å andra sidan — det vill jag säga till herr Bohman — önskar vi inte uppnå enighet till vilket pris som helst. Det måste bli en enighet, som är baserad på kompromisser mellan olika partiets ståndpunkter. Jag tror att detta måste vara riktmärket och målsättningen, om man skall kunna nå enighet i det arbete som nu pågår.

Herr Bohman slutade med att uttryc-

ka sin oro för den framtida försvarspolitiken och dess utformning. Även här beror det på vilka värderingar och bedömningar man inlägger i begreppen. Jag vågar påstå att vi på vårt håll inte känner samma oro för den framtida försvarspolitikens utformning som herr Bohman gör, men det finns väl ingen anledning att alltför mycket sia om det resultat som kanske kan väntas föreligga innan alla höstlöv har fallit. Låt oss vänta med diskussionen ett år.

Herr Jansson tog upp till behandling stora och betydelsefulla spörsmål som jag inte på något sätt vill nedvärdera. Han framhöll emellertid också att det förslag om tillfälligt uppskov med utgifter på 350 miljoner kronor, vilket nu ligger på riksdagens bord, egentligen är ett kommunistiskt förslag och ingenting annat. Jag tillåter mig ha en annan uppfattning på den punkten.

Även om summan råkade bli ungefär likvärdig med den som kommunisterna angav i sin partimotion för något år sedan var det mera fråga om ett tillfälligheternas spel. De 350 miljonerna är avvägda efter helt andra principer än vad herr Jansson tror sig finna.

Herr Jansson avtackar också 1965 års försvarsutredning med största intresse, och det bör kanske vara en liten uppmuntran för dem som arbetar i denna utredning att det finns intresse från alla partiets sida att se vad som kan komma fram ur detta arbete.

Det förslag som nu ligger på riksdagens bord är det sista enligt den försvarsöverenskommelse som träffades 1962 och som innebar en fyraårig uppgörelse om de rambelopp som skulle vara underlag för våra försvarsansträngningar t. o. m. budgetåret 1966/67. Utgifterna inom fjärde huvudtiteln har varit knutna till denna bas, och därtill har årligen lagts kompensationer för pris- och lönestegringar och för den tekniska utvecklingen, såsom också ingick i överenskommelsen.

Jag har redan nämnt dessa 350 mil-

Ramberäkning m. m.

joner kronor som säkerligen kommer igen i debatten även i fortsättningen, och jag vill bara understryka att det sades ifrån i 1962 års överenskommelse att hänsyn skulle tas till den konjunkturanpassning som under denna fyraårsperiod skulle kunna uppstå. Det är detta hänsynstagande till konjunkturväxlingarna som gjort att departementschefen föreslagit en infrysning under kommande budgetår av beloppet 350 miljoner kronor för att på så sätt kunna något tona ned den högkonjunktur vi för närvarande har i samhället.

Till utskottets hemställan, som jag redan har understrukt är enhällig, är fogat ett flertal reservationer, av vilka högerpartiet svarar för de flesta. Man presenterar från det hållet ett tiotal reservationer, där man på olika punkter — som vi sedan får tillfälle återkomma till — vill bjuda något mer än vad departementschefen föreslagit och som utskottet stannat för. Därutöver finns på en annan punkt en borgerlig reservation vars önskemål sammanfaller med en nyligen avlämnad utredning angående den kommande inriktningen av soldatverk-samheten inom krigsmakten.

Eftersom det som sagt blir tillfälle att återkomma till dessa punkter skall jag inte nu ta upp till behandling de avvikelser som där finns. Därför slutar jag mitt inlägg i den allmänna diskussionen kring våra försvarsansträngningar med att konstatera att vi har under den nu snart avslutade försvarsperioden lyckats hålla diskussionerna om våra försvarsansträngningar över partilinjerna. Och det väsentliga i det sammanhanget har varit att vi utåt kunnat markera vår neutralitetslinje och vår alliansfria linje. Det finns självfallet, som herr Bohman framhöll, ett samband mellan våra utrikespolitiska strävanden och våra försvarsansträngningar för att inge respekt åt vår alliansfria linje, och detta är kanske det inte minst väsentliga i den trots det skenbara lugnet oroliga tid vi lever i.

Jag ber, herr talman, att få återkomma till de olika punkterna i den följande diskussionen.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Jansson ursäktar mig väl om jag inte försöker följa honom på den något slingrande vägen från den ena motsägelsefyllda ståndpunkten till den andra. Hans argumentering innebär i stort sett att naturligtvis skall vi försvara oss, men det tjänar ingenting till. Visst skall vi ha ett nationellt försvar, men det skall vara billigt och anorlunda. Vi skall avrusta som ett föredöme för stormakterna — om Sverige avrustar gör även stormakterna det, och därmed minskar krigsriskerna i världen. Om vi skaffar oss egna kärnvapen finns det risk för att någon granne också skaffar sig kärnvapen, därför att han är rädd för oss. Vilken granne är det som är rädd för oss?

Det väsentliga är väl att om Sverige har bestämt sig för att driva en alliansfri politik som syftar till neutralitet i krig, är vi skyldiga att i krig hävda den neutraliteten. En neutralitet som inte kan hävdas är ingen neutralitet, och det kommer de eventuellt involverade stormakterna att realistiskt och kallt bedöma. Med neutralitetspolitik följer alltså skyldighet att ha ett starkt försvar.

Den första frågan som jag tog upp, herr Mellqvist, och som jag ryckte ut ur utrikesdebatten diskuterade vi *inte* förra veckan. Jag tyckte nämligen att frågan inte hörde hemma i den debatten och sköt avsiktligt på den till i dag. Hade vi diskuterat den förra veckan skulle jag givetvis inte ha tagit upp en debatt på nytt och förlängt arbetstiden här i kammaren.

Herr Mellqvist sade, om jag inte missförstod honom, att han hade en annan uppfattning än jag om utskottets skrivning. Jag skulle sätta stort värde på om herr Mellqvist ville tala om för mig, på vilka punkter han har en annan uppfattning om vad utskottet har skrivit.

Ramberäkning m. m.

Jag har inte gjort mig till tolk för ÖB:s uttalande, jag har uteslutande citerat ÖB:s bedömning av de konsekvenser som han anser bli följden av den föreslagna senareläggningen av beställningar och annat. Eftersom herr Mellqvist anser att dessa konsekvenser inte är riktigt bedömda, kanske herr Mellqvist vill tala om på vilka punkter ÖB som ämbetsman gjort en felaktig bedömning.

Det är värdefullt att herr Mellqvist liksom jag har den uppfattningen att det är väsentligt för svensk försvarspolitik att vi är eniga. Å andra sidan är det egendomligt att en bedömning av vad som är säkerhetspolitiskt nödvändigt skall behöva bli föremål för politiskt skiljaktiga meningar.

Herr NIHLFORS (fp):

Herr talman! De två demokratiska partirepresentanter som nyss haft ordet har uttalat tillfredsställelse över den enighet som man lyckats åstadkomma i statsutskottet beträffande denna punkt i statsutskottets utlåtande som har rubriken »Ramberäkning m. m.». Jag vill för min del ansluta mig till denna lovsång över den uppnådda enigheten. Från folkpartiets sida — och jag vågar säga även från centerpartiets sida — har enigheten markerats genom att vi till skillnad från högern inte motionerat på denna punkt. Däremot har vi villigt medverkat till de sammanjämkningar i fråga om formuleringarna av utskottets utlåtande som gav till resultat den uppnådda enigheten.

Jag vill passa på att säga från hjärtat att jag mot bakgrunden av högers partimotion var överraskad över att högers partiledare som ledamot av statsutskottets första avdelning ställde sig så positiv till försöken att nå fram till en enigt utformad mening om uppskov med beställningarna på 350 miljoner kronor.

Där visade det sig alltså — det vill jag understryka från denna talarstol — att högern så att säga ångrade sin partimotion i detta sammanhang.

Den enighet som uppnåddes berodde emellertid också på att regeringspartiet för sin del sträckte sig en bit längre än propositionen angav. Åtminstone har jag tolkat det så, att enigheten uppnåddes genom jämkningar åt mitten — detta sagt utan några antydningar i övrigt.

Vad som från vår sida särskilt har betonats vid bedömningen av denna sak är att försvarsministern har uttalat att det är fråga om en tillfällig åtstramning genom senareläggningen av beställningar och förskjutningen framåt i tiden av anläggningsverksamheten och att detta skall återtas i fortsättningen. Det som tillkommit vid utskottets bearbetning av propositionen är, att man har sagt att återtagandet bör ske inom de närmaste budgetåren. Detta betraktar jag som en konkretisering av vad utskottet tillstyrkt och som riksdagen tydligen kommer att godtaga, och jag tolkar då uttrycket »de närmaste budgetåren» såsom avseende två år. Det är klart att man kanske av praktiska skäl sedermera får acceptera en viss förskjutning i några hänseenden, men det föreligger trots allt enighet om att återtagandet måste ske ganska snabbt.

Följdverkningarna av ett beslut om en senareläggning är kännbara — det har utskottet sagt och det innebär också ett understrykande av vad överbefälhavaren uttalat i sin skrivelse till Kungl. Maj:t, när han skulle framlägga reviderade planer för de olika materialanskaffningarna.

I detta sammanhang vill jag framhålla att de informationer som utskottet erhållit ger vid handen att man kanske inte helt kan uppnå den konjunkturpolitiska effekt som varit avsikten med senareläggningarna. Vid genomförandet av dem måste naturligtvis hänsyn tas till verkligheten sådan den nu är. Inom vissa produktionsgrenar som arbetar för försvaret kan det t. ex. uppstå samsättningssvårigheter genom uppskjutandet av arbeten; det kan rent av bli fråga om att permittera viss specialist-

Ramberäkning m. m.

arbetskraft. Detta gör att man kanske på vissa områden får avstå från att uppskjuta fullföljandet av pågående produktion. Det innebär i sin tur att den avsedda konjunkturpolitiska effekten inte uppnås, eftersom det inte kan företas en senareläggning upp till ett värde av 350 miljoner kronor.

Utskottet har med anledning därav understrukt att man bör eftersträva att begränsa höjningen av den avsedda reservationsbehållningen.

Vid mitt ställningstagande till frågan om senareläggningarna har jag med tillfredsställelse konstaterat att man beträffande en till synes liten sak som dock är viktig, nämligen kasernrenoveringarna, tänkt sig ett fullföljande av tidigare planer. På den punkten har man alltså kommit till en tillfredsställande lösning.

Däremot är jag fortfarande okunnig om hur det kommer att bli med Järvafältets utrymning. Överbefälhavaren förklarade i sin skrivelse till Kungl. Maj:t, att han helst ville få uppskov med denna utrymning för att kunna frigöra 23 miljoner kronor. Vid föredragningar i statsutskottets första avdelning fick vi klart för oss, att det pågår överläggningar med Stockholms stad om möjligheterna att i stället skaffa dessa pengar genom att staden avstår från att ta i anspråk den tomt som nu är bebyggd med fortifikationsförvaltningens ämbetsbyggnad. Såvitt jag kan minnas hann utskottet inte få något besked om resultatet av dessa överläggningar med Stockholms stad. Jag hoppas att försvarsministern i dag skall kunna ge mera konkreta upplysningar på denna punkt. Vi stockholmare är oerhört intresserade av att bostadssituationen förbättras i Stockholm, och det skulle naturligtvis inte innebära någon förbättring, om möjligheterna att bebygga Järvafältet ytterligare fördröjdes.

Till slut vill jag beröra ett avsnitt under rubriken Ramberäkning, som hittills inte tagits upp. Jag trodde fak-

tiskt att herr Bohman skulle beröra saken, eftersom det i högerns partition yrkas något annat än vad utskottsmajoriteten föreslår. Det gäller frågan om tvåstegsförfarandet vid materielanskaffningar. Jag hälsar med synnerligen stor tillfredsställelse, att regeringen lade fram ett förslag som i detta hänseende innebär något säkrare utgångspunkter vid anskaffning av materiel och utläggning av projekt. Inom utskottet blev vi oroliga därför att propositionen i denna del skrivits så, att det verkade som om riksdagen skulle skjutas åt sidan och att det endast var regeringen som skulle ta ställning. Vi fick emellertid klarhet i att det tydligen skett ett olycksfall i arbetet vid skrivningen, och att riksdagen i framtiden mer än hittills skall kunna ta ställning till materielanskaffningar av större omfattning både före projekteringen och innan seriebeställning utläggs.

Jag tror som sagt, att det är ett lyckat grepp som regeringen tagit när det gäller denna mycket viktiga sak. Vi har många exempel på hur misslyckade planeringar dragit med sig kolossala onödiga kostnader för försvaret. Som exempel kan nämnas de ständigt ökade kostnaderna för Muskövarvet, Stril-systemets kostnadsförordring, den stora ökningen av kostnaderna för stridsvagn S, de långvariga kostnadskrävande experimenten med en ubåtsmotor, vilka inte ledde till några resultat.

Jag vill därför livligt tillstyrka ett bifall till utskottets hemställan i detta hänseende.

Jag skulle sedan något vilja kommentera vad herr Mellqvist sade till herr Jansson. När herr Jansson ville tillskansa sig en poäng genom att hävda att 350 miljonersstoppet kunde härledas till en kommunistmotion förra året, sade herr Mellqvist att detta mera var en tillfällighet; regeringen hade i detta fall gjort andra avvägningar och följt helt andra principer. Man kan dock fråga

Ramberäkning m. m.

sig, om det verkligen förelåg några principer när regeringen i höstas tog ställning i denna fråga. Principerna kom väl i så fall från finansdepartementet, som kanske helt enkelt saknade pengar vid budgetkalkylerna. Vad man möjligen kan vara kritisk mot är att regeringen först bestämde sig för beloppet och sedan tydligen måste vända sig till överbefälhavaren för att få reda på hur det hela skulle fördelas.

Herr talman! Jag ber att i denna punkt få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr andre vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Nihlfors gjorde gällande att vi i högerpartiet ångrade vår partimotion, och det besynnerliga påståendet kräver ett klarläggande.

Då vi väckte vår partimotion, höll ÖB fortfarande på att behandla frågan om vilka åtgärder som den beslutade besparingen skulle föranleda. Vi visste alltså inte då vilka konkreta konsekvenser besparingsbeslutet skulle komma att få, och därför var vi tvungna att skriva vår partimotion mycket allmänt. Vi yrkade att om Kungl. Maj:t skulle få ett bemyndigande, skulle besparingar få göras bara i den utsträckning det var möjligt utan att man eftersatte kravet på att nu gällande målsättning kunde kontinuerligt upprätthållas. Sedan lade ÖB fram sin utredning, vilken redovisades mycket detaljerat i statsutskottet, och därefter skedde den kompromiss i vilken det bl. a. heter: »Genom vad sålunda utskottet anfört torde syftet i motionerna I: 154 och II: 205, såvitt nu är i fråga, bli tillgodosett.»

Vi ångrar alltså inte alls vår motion. Tvärtom tror vi att den har fyllt ett väsentligt syfte. Men å andra sidan vidhåller jag att jag inte är nöjd. Det blev en kompromiss som tillkom för att vinna enighet.

Herr MELLQVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bohman efterlyste i en replik på mitt inlägg en förklaring rörande min uppfattning om statsutskottets skrivning, som han tyckte sig ha funnit att jag inte helt delade. Men antingen missförstod herr Bohman mig, eller också uttryckte jag mig så illa att det fanns anledning tolka mina ord så som herr Bohman gjorde. Vad jag syftade på var, att innan enighet nåddes om kompromissen i det förslag, som nu ligger på riksdagens bord, fanns det kanske olika synpunkter och uppfattningar som skulle synkroniseras i det förslag som nu föreligger.

Vidare frågade herr Bohman på vilka punkter ÖB enligt min bedömning hade fel. Jag har inte sagt att ÖB hade fel. Jag försökte bara säga att överbefälhavaren har samma ställning som en generaldirektör och att han som andra generaldirektörer framlägger sina synpunkter på basis av det material som serveras honom. Men den avvägning som måste ske på basis av dessa synpunkter skall vi göra här i riksdagen. Det är inte myndighetens, i detta fall överbefälhavarens, sak att göra den avvägningen. Det är en uppgift som måste åligga representanterna i detta hus.

Och även om min blygsamhet förbjuder mig alla jämförelser i övrigt, kan det väl ändå tillåtas mig att ha en något kritisk inställning även till vad överbefälhavaren föreslår i skilda avseenden. Men på den punkten finns det kanske en liten skillnad mellan herr Bohman och mig.

Herr JANSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Herr Mellqvist påpekade att den summa som utgifterna har begränsats med, 350 miljoner kronor, inte gäller samma områden som vi har föreslagit, och det är jag fullt medveten om. Jag konstaterade bara att begränsningen innebar ett utgiftsstopp.

Sedan sade herr Nihlfors att jag här

Ramberäkning m. m.

har försökt kapa åt mig en poäng, men jag vill verkligen inte förstora den poängen. Jag tycker nog att rustningsutgifterna är alltför stora och att inskränkningen som nu görs är väl blygsam. Om den vore inledningen till någonting mer, skulle jag vara beredd att värdera det ännu mera positivt. Men jag anser ändå att det är riktigt att man väntar med nya utgifter till dess att utredningen är färdig.

Jag har aldrig överskattat min pedagogiska förmåga, men att herr Bohman skulle till den grad missuppfatta mig det trodde jag inte. Det gällde frågan om nedrustningsåtgärder. Jag talade för att Sverige skulle göra allt som är möjligt för att befrämja en internationell nedrustning. Det kan tänkas åtgärder där även ett enskilt land sänker sina militära utgifter. Det tror jag väl vi kan vara överens om. Det finns ju andra länder i världen som har sänkt dem. Det kan också Sverige tänkas göra.

Vi menar att man inte bör delta hur ohejdat som helst i den militära kapprustningen, men däremot talade jag inte för en isolerad svensk avrustning. Om jag talade så oklart, att herr Bohman uppfattade det så, får jag verkligen beklaga. Jag delar också den meningen att ett neutralt land måste visa beredvillighet att värna om neutraliteten; i annat fall är deklarationerna om neutralitet inte särskilt mycket värda. Men det finns andra element att värdesätta i ett folks vilja att värna om sitt oberoende och sin integritet än bara antalet kronor som militäranslagen uppgår till.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Jansson och jag brukar på detta område inte vara överens på många punkter. Därför gläder det mig att kunna konstatera att vi är överens på en punkt, nämligen att Sverige icke skall delta »hur ohejdat som helst i den militära kapprustningen».

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Jag skall inte nu inbjuda till någon omfattande försvarsdebatt. Det tror jag inte är nödvändigt efter vad som redan har förekommit. Jag gjorde i går uttalanden i medkammaren, som väl när riksdagen i övrigt har så många frågor att behandla kan få gälla också här.

Men det är klart att jag måste framföra några synpunkter på framför allt vad herr Bohman har anfört. Herr Bohman kom med många förklaringar till att utskottet har blivit enigt. Jag skall inte bry mig så mycket om förklaringarna. Det väsentliga tycker jag är att vi här har ett utskottsutlåtande som i den fråga som varit omstridd några månader är enhälligt. Samtliga partier som är representerade i statsutskottet har ställt sig bakom den konjunkturanpassning som regeringen har föreslagit. Därmed kan man väl avskriva den ibland heta debatten om denna sak.

Herr Bohman förde i fråga om senareläggningen ett resonemang som närmast gick ut på att den skulle vara ett led i en ny handläggning av säkerhetsfrågor som nu kännetecknar regeringspolitiken i försvars- och utrikespolitiska frågor. Ja, hade herr Bohman varit övertygad om att han hade rätt när han sade det, är jag för min del övertygad om att herr Bohman inte hade låtit det gå till ett enhälligt statsutskottsutlåtande. Nej, det är nog så, herr Bohman, att även högern inser att i nuvarande konjunkturläge och i nuvarande internationella läge vågar vi göra en sådan senareläggning av vissa investeringar på försvarssidan och av vissa beställningar på försvarets materielsida.

Herr Bohman kunde inte heller komma ifrån — liksom partiledaren herr Holmberg inte kunde göra det i första kammaren i går — att denna konjunkturanpassning står i överensstämmelse med vad partierna var överens om år 1963. Påståendena i framför allt höger-

Ramberäkning m. m.

pressen om motsatsen är felaktiga — de bygger på okunnighet om uppgörelsens innebörd. Jag tror att enigheten i statsutskottet är det bästa belägget för att alla dessa påståenden har varit felaktiga.

Jag är mycket tacksam för denna enighet. Jag delar nämligen helt herr Bohmans uppfattning att den enighet, som råder i Sveriges riksdag rörande utrikes- och försvarsfrågor, har mycket stor betydelse, främst naturligtvis utåt. Man vet i vår omvärld, att hur oeniga vi än är i vårt land i många frågor — ekonomiska och andra — så uppträder vi helt enigt när det gäller landets säkerhetsfrågor, vare sig vi är socialdemokrater, centerpartister, folkpartister eller högermän — ja, när man hörde herr Jansson lät det som om man skulle kunna infoga även kommunisterna i denna enighet. Detta skapar respekt och är alltså ett plus i vår utrikes- och försvarspolitik. Med hänsyn till att enigheten sålunda är ett faktum, får man naturligtvis acceptera att herr Bohman och andra kan göra vissa reservationer.

Beträffande utskottets skrivning på den centrala punkt diskussionen gäller har jag ingenting att invända — såvitt jag förstår har utskottet helt instämt i vad jag uttalat i propositionen. Det råder alltså enighet.

Låt mig emellertid säga några ord om en fråga kring vilken diskussion lätt uppstår. Jag syftar på frågan om den tidrymd inom vilken de uppskjutna beställningarna på byggnads- och investeringssidan skall tas igen. Utskottet förklarar sig hoppas att återhämtningen skall kunna ske inom de närmaste budgetåren. Det är också meningen — vi planerar för det. Men å andra sidan måste hänsyn självfallet tas till konjunkturen. Skulle högkonjunkturen bestå under detta år och under det närmaste året eller de närmaste åren, får vi svårt att återhämta det vi nu något försenar samtidigt som vi realiserar

de nya projekt som tillkommer. Återhämtningen blir alltså i någon mån beroende på konjunkturförhållandena, men vi planerar en så förhållandevis snabb återtagning på både materielsidan och byggnadssidan som vi anser vara möjlig.

I samband med sitt tema att det finns tendenser i regeringspolitiken, vilka närmast tyder på ett slags nyorientering i säkerhetspolitiska sammanhang, tog herr Bohman också upp uttalandet om dessa frågor i den regeringsdeklaration, som utrikesministern delgav riksdagen den 23 mars. I denna utrikespolitiska deklaration inför denna kammare uppehöll sig utrikesministern vid vad som förekommer i förhandlingarna i Genève och vid Sveriges medverkan i dessa, vilka syftar till att söka åstadkomma ett avtal om att hindra spridning av kärnvapen. Därvid framhöll utrikesministern utan att det såvitt jag kan minnas förekom några invändningar i denna kammare, att ett beslut om kärnvapen i Sverige nu saknar politisk betydelse. Detta var det väsentliga i hans uttalande.

Herr Bohman menar nu dels att detta inte överensstämmer med den förhandlingstaktik, som hittills från svensk sida har tillämpats vid dessa frågor behandling, dels att ett sådant uttalande bryter mot den s. k. handlingsfriheten, som han anser alltför föreligga i kärnvapenfrågan.

Beträffande handlingsfriheten vill jag framhålla, att denna självfallet existerar så länge det icke har fattats några beslut av de svenska statsmakterna vare sig i negativ eller positiv riktning i frågan, om vi skall ha kärnvapen eller icke. Men om man i dag inlägger ett vidare innehåll i begreppet handlingsfrihet, skall man finna att det har skett förskjutningar i detta avseende.

Såvitt jag kan se är de uttalanden som utrikesministern gjort självklara. Sverige har anslutit sig till provstoppsavtalet och vi yrkar dessutom på myc-

Ramberäkning m. m.

ket längre gående åtgärder, t. o. m. på stopp för underjordiska prov. Vi verkar också för att det skall bli så bindande överenskommelser som möjligt för att över huvud taget hindra spridning av kärnvapen till ytterligare nationer.

Men frågan om tillverkning av svenska kärnvapen, herr Bohman — låt oss säga detta rent ut — saknar aktualitet. Överbefälhavarens förslag, som framfördes i ÖB 65, är mycket begränsat och ligger mycket långt ifrån en reell anskaffning av kärnvapen. Jag tror inte heller att herr Bohman innerst inne är beredd att försöka påskynda ett avgörande i frågan om anskaffande av svenska kärnvapen.

Det finns alltså full täckning för vad utrikesministern har uttalat. I övrigt skall jag inte lägga mig i — det kunde herr Bohman ha gjort den 23 mars — frågan om vilken förhandlingstaktik Sverige skall använda vid de internationella nedrustningskonferenserna, eftersom det är utrikesministern som är huvudansvarig på detta område.

Jag vill säga ett ord till, herr talman, om senareläggningen innan jag överger detta tema. Jag blev glad när jag hörde att herr Bohman hade fått en mera positiv syn på just senarelägningsproblematiken sedan han hade fått se ÖB:s plan. Det visar att överbefälhavaren, försvarsgrenscheferna och förvaltningsarna har gjort ett gott arbete. Jag tror att statsutskottets ledamöter, som har sett planen, kan instämma i detta.

Vi har fått en plan som vi inte på alla punkter men i stort kan följa. De förseningar som kommer på vissa områden bör knappast försvaga den svenska försvarskraften. Jag tror att vi tål dem, och jag vill dessutom peka på att vi styr dem, vi har dem i vår hand.

Emellertid förekommer många andra förseningar. Jag vill erinra kammarens ledamöter om att vi den 1 juli i fjol hade s. k. reservationsmedel, dvs. outnyttjade medel, på inte mindre än 700 miljoner

kronor — alltså pengar anslagna av riksdagen, avsedda för materielanskaffning och investeringar i olika anläggningar — som vi då inte ännu hade kunnat göra slut på. Främst arbetskraftsbristen runt om i landet hade försenat eller omöjliggjort en stor del av de investeringar i byggnader och andra anläggningar som var planerade.

Vad som sker nu är att vi får en ökning av denna summa, 700 miljoner kronor, av outnyttjade medel. Lägg dock märke till att ingen har hävdat att målsättningen för försvaret har äventyrats därför att vi vid förra budgetårets slut kunde redovisa så stora outnyttjade belopp. Följaktligen bör man nog akta sig för att nu påstå något sådant, om vi utöver den oförutsedda ökningen av reservationsmedlen får en ytterligare ökning genom denna senareläggning.

Jag skall inte nu här i kammaren gå in på något resonemang om målsättningen.

Herr Janssons anförande skall jag inte uppehålla mig så mycket vid. Herr Jansson tillhör klart den försvarsvänliga falangen inom det kommunistiska partiet. Jag hade i går en diskussion med båda sidorna inom partiet i första kammaren och skulle väl, om jag hade väntat med att gå upp i talarstolen, ha kunnat få det även i denna kammare, eftersom herr Hector och herr Nilsson i Gävle har begärt ordet. De svarar ju för en motion i denna kammare som har ett väsentligt annat innehåll än de tankar som herr Jansson framförde.

Herr Jansson ville avvakta utredningen, och det är bra. Han sade sig ha en allmän känsla av att vi nu är framme vid en situation där de höga försvarskostnaderna måste skäras ned — om jag fattade honom rätt — oavsett vad omvärlden gör, ty kostnaderna är nu enligt hans uppfattning orimligt höga. Herr Jansson vet emellertid mycket väl, att försvarskostnaderna i Sverige under de senaste åren visserligen nominellt har stigit, men att deras andel av brutto-

Ramberäkning m. m.

nationalproduktion ständigt sjunkit. De närmar sig nu 4,2 procent, men bara för några år sedan var de uppe i 4,6 procent. Därför är det nog ganska orimligt att åberopa vad vi t. ex. 1948 skrev i propositionen om att försvarskostnaderna kan vara ett hot mot social trygghet eller vad det var. Jag har själv säkert både muntligen och skriftligen gjort sådana uttalanden tidigare, och de är naturligtvis i sak riktiga. Om man emellertid ser på våra växande tillgångar måste man konstatera, att försvarskostnaderna inte tränger ut möjligheterna att skapa social trygghet. Tack vare att deras procentuella andel sjunker kan av de växande tillgångarna ännu mer gå till bl. a. sociala utgifter. Detta bör man ha klart för sig.

Visst är våra försvarskostnader höga, även om de inte är det internationellt sett. Det är stora tal vi rör oss med när vi nu skall fatta beslut som närmar sig 5 miljarder. I nuvarande internationella läge kan vi dock inte komma ifrån dessa utgifter. Jag tror inte på talet att vi — när stormakterna från sin redan förut fantastiskt höga rustningsnivå faktiskt på nytt börjar klättra upp igen, detta såsom uttryck för de motsättningar som råder ute i världen — skulle kunna göra vårt försvar billigare, dvs. medvetet på längre sikt minska vår försvarskraft.

Jag tror inte att man kan vinna respekt för svensk säkerhetspolitik, för svensk neutralitetspolitik med ett försvar, om vilket man ute i världen säger att det är svagt, Sverige kan inte med detta upprätthålla sin neutralitet, kan helt enkelt inte skydda sig självt. En sådan utveckling vore säkert mycket farlig.

Jag hoppas därför att herr Jansson, som jag tyckte försökte vara försvarspositiv, funderar vidare och inte bara fastnar i det som man brukar fastna i när man vill minska försvarsanslagen och samtidigt ge uttryck för försvarsvilja, nämligen den säregna ståndpunkt

som går ut på att det får räcka med ett partisanförsvar såsom uttryck för målmedveten försvarsvilja, kampvilja m. m. Ett sådant resonemang är bara ett försök att bortse från verkligheten och blunda för att ett försvar behövs i fredstid såsom avskräckningsmedel, som en fredsbevarande faktor i den värld vi nu lever i.

Om det är något sådant herr Jansson har i tankarna eller tror att försvarsberedningen kommer att ge uppslag till blir han nog förfärligt besviken. Jag hoppas dock att han inte har det.

Herr Jansson ville ha reda på varför vi här i kammaren var ointresserade av tanken att skapa ett särskilt departement för nedrustningsfrågor. Jag hoppas att herr Jansson inte tolkar det så, att de partier som avstyrkte ifrågasättande motion här i kammaren, är ointresserade av nedrustningsfrågan. Något sådant vill väl herr Jansson inte göra gällande. Men det finns andra skäl till avstyrkandet. Det är naturligtvis att man i vårt lilla land, föreställer jag mig, såsom situationen är inte behöver skapa ett särskilt departement för att handlägga nedrustningsfrågan. Vi arbetar inte så. Jag vill i varje fall protestera mot denna tanke, eftersom jag menar att om en nedrustning skulle bli möjlig bör försvarsdepartementet vara det departement som genomför den. Mot detta kan herr Jansson invända: Men försvarsdepartementet ivrar väl inte för nedrustning. Försvarsdepartementet sysslar väl inte med sådana frågor. Jo, det gör vi, tillsammans med utrikesdepartementet. Vi har genom åtskilliga utredningar av olika slag hjälpt vår nedrustningsdelegation i Genève, i vilken ingår militära representanter, när det gäller nedrustningsfrågan men även när det gäller frågor som berör de förändringar som kan uppstå i ett land om man skulle kunna nå en internationell överenskommelse om nedrustning. Dessutom har vi i ambassadör Alva Myrdal och hennes stab i utrikesdepartementet

Ramberäkning m. m.

ett lag som helt arbetar med nedrustningsfrågan. Tre av ledamöterna i den sittande försvarskommittén tillhör den svenska delegationen i Genève.

Nog förekommer det kontakter mellan försvarsintressena, utrikesintressena och nedrustningsintressena. Alla dessa intressen kan förenas i vårt land, eftersom vi alla är djupt och allvarligt intresserade av att försöka få till stånd en nedrustning och ständigt försöker komma med uppslag och initiativ, som kan bringa nedrustningsfrågan ur dess dödläge och om möjligt föra den framåt. Man bör alltså inte dramatisera denna fråga genom att säga, att det behövs ett särskilt nedrustningsdepartement. Jag tror att hela den svenska statsförvaltningen kan ställas bakom de nedrustningsansträngningar som pågår.

Herr Nihlfors ställde en fråga till mig angående utbyggnaden av Järvafältet. Jag kan på den svara, att förhandlingarna med Stockholms stad nu tycks vara klara. Det innebär att vi kan fortsätta utbyggnaden med nya anläggningar för I 1 och Ing 1 såsom planerats.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Bara några tillrättalaganden med anledning av försvarsministerns inlägg.

Att åtstramningsfrågan varit i hög grad omstridd under några månader i år är obestridligt. Men den fråga, som vi träffat uppgörelse om, är inte exakt samma fråga. I och med att utskottet behandlat den och åstadkommit sin kompromisskrivning har frågan blivit till sin innebörd väsentligt förändrad. Det var ju en anledning till att vi till sist kunde acceptera åtstramningen.

På en annan punkt bryter sig våra meningar hårdare, herr försvarsminister. Det gäller frågan, huruvida åtgärden står i överensstämmelse med försvarsbeslutet. Jag satt själv med i 1962 års försvarsutredning, och jag minns mycket väl våra överläggningar där. Våra slutsatser är ju inte presenterade

i avtalstext, och det är därför vanskligt att avgöra vad som står i strid med dem och vad som inte står i strid med dem. Så mycket kan jag dock säga, att i de överläggningar, som ledde fram till överenskommelsen, resonerade vi aldrig någonsin om neddragningar av den här storleksordningen. Vi strök hela tiden starkt under att möjligheten att anpassa försvarshuvudtiteln efter konjunkturerna var starkt begränsade och att en nödvändig förutsättning var att målsättningen hela tiden upprätthölls. Efter ÖB:s utredning vågar jag påstå, att åtgärden icke står i överensstämmelse med försvarsuppgörelsen. Det är min bestämda uppfattning.

Försvarsministern hade ingenting att invända mot vad utskottet skrivit. Det är i och för sig glädjande. Men försvarsministern gjorde på en punkt en reservation, av vilken framgick att det kanske ändå inte var alldeles säkert att besparingarna skulle kunna återtas inom de närmaste budgetåren, eftersom konjunkturerna kunde utvecklas oförmanligt. Men om man inte gör det, herr försvarsminister, så kommer beloppen aldrig att kunna återtas, därför att då kommer det att bli en så stor reservationsmedelsskuld att det icke finns någon möjlighet att ta tillbaka dem. Utskottet har uttryckligen sagt, att de skall tas tillbaka *under de närmaste åren*, och det är det vi har utgått ifrån, vad sedan än försvarsministern anser om utskottets enhälliga beslut i det hänseendet.

Beträffande Genève vill jag tro att formuleringen i regeringsdeklarationen är oavsiktligt missvisande. Det är alldeles riktigt — som jag sade i mitt anförande — att just i dag, för tillfället, i den rådande förhandlingssituationen, saknar ett positivt beslut om anskaffning av kärnvapen aktualitet. Men vi måste vara överens om att handlingsfriheten skall upprätthållas. Hade regeringsdeklarationen varit riktigt avfattad, så skulle där ha stått att om man

Ramberäkning m. m.

inte lyckas i Genève, upprätthåller Sverige allttjämt sin handlingsfrihet. Det hade varit logiskt, det hade varit förhållingsmässigt riktigt och det hade stått i överensstämmelse med den ståndpunkt vi intagit i vårt land. Överbefälhavaren har ju för övrigt i ÖB 65 begärt ytterligare medel för att stärka vår beredskap på detta område, och jag delar hans uppfattning om att det är angeläget att hålla en stark beredskap, bl. a. därför att vi därigenom kan påverka de internationella nedrustningsförhandlingarna.

Anledningen till att jag riktade min fråga till försvarsministern var att de omstridda meningarna fanns i en *regeringsförklaring* som försvarsministern alltså måste ha tagit del av. Och jag utgick ifrån att försvarsministern i sin egenskap av försvarsminister måste ha ett speciellt intresse av just detta avsnitt i förklaringen.

Försvarsministern gjorde sedan gällande att vi efter att ha läst ÖB:s skrivelse uppenbarligen hade en mer positiv syn på senareläggningen. Jag kan naturligtvis bara svara för mig själv. Jag har icke fått en mera positiv syn på senareläggningen.

Anledningen till att vi godtog kompromissen var att utskottets skrivning av oss betraktats som så stark, att vi kunde acceptera den. Kompromissen låg i linje med de yrkanden som ställdes i våra motioner, ehuru den naturligtvis inte helt tillgodoser de önskemål som vi där framförde.

När försvarsministern slutligen åberopar de stora reservationer, som naturligt uppkommer, som motiv för senareläggningen, så menar väl ändå inte försvarsminister Sven Andersson allvar? Att vissa reservationer alltid måste uppkomma är obestridligt; annars kan man inte successivt klara beställningarna. Att reservationerna ibland blir för stora är beklagligt, och det medför olägenheter. Men när man ovanpå stora reservationer lägger dessa tvångs-

reservationer på över 500 miljoner kronor, det är då risken för allvarliga skadeverkningar aktualiseras, och det är det vi har påtalat under denna debatt.

Egentligen är det ju onödigt att fortsätta att diskutera, eftersom det nu föreligger enighet och eftersom — det vill jag konstatera — det uppenbarligen också föreligger enighet om hur utskottets skrivning skall tolkas, i varje fall inom utskottet.

Herr JANSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Försvarsministern frågade vilken typ av försvar jag förordade och om det var partisanförsvar det gällde. Får jag svara att det begreppet kanske inte täcker helt vår mening. Vi har formulerat det så, att vi vill ha ett demokratiskt folkförsvar. Jag måste nog säga att när det gäller avvägningen mellan partisanförsvar och konventionellt försvar så tycker vi att alla de senaste årtiondenas erfarenheter talar för att man måste lägga större vikt vid ett ockupationsförsvar och tona ned det konventionella försvaret. Vi är alltså för en omDispositionering av resurserna i jämförelse med vad man tänker sig just nu. Att bara bygga på det konventionellt uppbyggda försvaret tror vi inte är genomtänkt med hänsyn till senare årtiondens erfarenheter.

Vad beträffar uttrycket »nedrustningsdepartement» vill jag säga, att vi i vår motion inte har föreslagit ett nedrustningsdepartement, utan endast påyrkat att en nedrustningskommitté skulle tillsättas på samma sätt som man gjorde i Danmark 1961. Den danska regeringen tillsatte då en sådan kommitté, och denna bearbetar alla nedrustningsfrågor. Vår motion innebar alltså ett betydligt blygsammare krav än det jag framförde i mitt anförande, där jag talade för ett nedrustningsdepartement. Men jag anser att även den ståndpunkten kan försvaras. För att det inte skall föreligga någon förväxling mellan vad

Ramberäkning m. m.

vi krävde i motionen och mitt uttryck här ville jag göra detta klarläggande.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **ANDERSSON**:

Herr talman! Jag är ledsn över att konstatera att herr Bohman har kommit fram till att vad som här sker står i strid med gällande försvarsöverenskommelse. Men då måste jag till min fördel notera, att högerns ledare i första kammaren, herr Holmberg, i går medgav att det fanns formell täckning för detta. Jag skall inte trötta kammarens ledamöter med att läsa upp vad som står i försvarskommitténs betänkande, där det finns klart angivet att regeringen får fullmakt att anpassa kostnaderna till konjunkturerna i vissa lägen. Jag skall emellertid inte ingå på någon djupare diskussion om denna sak.

Beträffande återtagandet och uttrycket »de närmaste budgetåren» hoppas jag att jag sade, att jag i och för sig ingenting har emot detta uttryck, men samtidigt uttalade jag att det är möjligt att man under t. ex. det första budgetåret efter det nu aktuella får svårigheter att statsfinansiellt finna utrymme för både den ökning av de stora materielanslagen, som då med all sannolikhet åskas, och de nu senarelagda utgifterna. Det måste ske en utdragning, och här har förvaltningarna tillsammans med regeringen hållit på att göra upp en plan för återtagandet, som jag nog tror skall kunna rymmas inom den formulering som statsutskottet här har använt.

Herr Bohman framförde till sist ett resonemang om att den »styrda» senareläggningen kommer att läggas ovanpå de stora reservationerna. Ja, det är möjligt, men jag tror inte att de blir så stora den 1 juli 1966 som de var 1965. Att jag nämnde detta beror på att man har så lätt att tala om att målsättningen är i fara om man gör en senareläggning på 300—400 miljoner kronor, medan vi i själva verket de sista åren har haft en stor senareläggning som inte varit diri-

gerad utan berott på brist på arbetskraft. 700 miljoner är dock en mycket hög siffra och alls inte så vanlig. Vi har under min tid som försvarsminister varit nere i outnyttjade belopp under 100 miljoner kronor. Jag tror att man skall akta sig för att slå omkring sig med argument och resonemang om att en förskjutning i materielanskaffningen, uppgående till det belopp det nu gäller, skulle äventyra målsättningen för krigsmakten.

Till herr Jansson slutligen vill jag utan vidare medge att jag inte ens läst den motion som han talade om och som kammaren tydligen avslagit. Jag trodde att det gällde ett departement. När det i stället gäller en kommitté tror jag att mina argument står fast där också. Jag vill erinra om att den nuvarande försvarskommittén är sammansatt av bl. a. tre representanter som tjänstgör i Genève och som ständigt arbetar med nedrustningsfrågor.

Herr **NIHLFORS** (fp) kort genmäle:

Herr talman! I mitt första anförande uppehöll jag mig något vid frågan om tidpunkten för ett återtagande av senareläggningen av investeringarna på 350 miljoner kronor. Jag tror att jag påpekade det, men jag vill än en gång understryka att i propositionen säger försvarsministern endast att det skall *senare* återtagas. När man i statsutskottet blivit överens om att det bör återtagas under *de närmaste budgetåren* är det en tydlig skillnad. Jag vill därför fråga försvarsministern om de nu gjorda beställningarna hos förvaltningarna om att utarbeta planer för ett relativt snabbt återtagande innebär att man försöker därigenom i framtiden hålla sig till vad utskottet förordat och, som jag hoppas, riksdagen i dag kommer att besluta på denna punkt?

Herr **BOHMAN** (h) kort genmäle:

Herr talman! Det föreligger nog ingen motsättning mellan mig och herr

Holmberg i första kammaren på denna punkt. När herr Holmberg talade om att detta beslut hade formell täckning måste han ha avsett att det formellt föreligger möjligheter att vidta dylika åtgärder. När jag har sagt att det inte står i överensstämmelse med försvarsbeslutet har jag gjort gällande att man gått längre än vad som avsågs när vi träffade försvarsöverenskommelsen. Jag satt som bekant i försvarsutredningen.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Om herr Bohman noggrant läser försvarskommitténs betänkande, som han skrivit sitt namn under, så framgår därav att en förutsättning från socialdemokratisk sida, när man band sig för fyra år, var att det

fanns möjlighet till jämkningar. Det allvarliga är alltså att ett av partierna försöker krypa ut ur vad det faktiskt medverkat till.

På förslag av herr andre vice talmannen beslöt kammaren att uppskjuta den fortsatta överläggningen rörande denna punkt samt behandlingen av återstående punkter i förevarande utlåtande och övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.53.

In fidem

Sune K. Johansson

Torsdagen den 31 mars

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Utgifterna inom försvarsdepartementets verksamhetsområde (forts.)

Punkten 1

Ramberäkning m. m. (forts.)

Herr andre vice talmannen meddelade, att överläggningen rörande förevarande punkt i statsutskottets utlåtande nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1966/67 inom försvarsdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner, nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, i enlighet med förut gjord anteckning, till

Herr **PETTERSSON** (h), som yttrade:

Herr talman! De flesta i vårt land — möjligen med undantag av kommunisterna, enligt vad vi hörde av herr Jansson tidigare i dag — anser säkerligen att vi behöver ett starkt försvar som stöd för vår alliansfria utrikespolitik och vårt nationella oberoende. Denna uppfattning har inte mycket att göra med försvarets fyraårsplaner, och jag tror att den överväldigande delen av vårt folk instämmer i den av riksdagen fastställda målsättningen för försvaret, där det inledningsvis heter:

»Krigsmakten skall verka för att vår fred och frihet bevaras. Krigsmakten skall därför ha sådan styrka, sammanställning och beredskap att anfall mot Sverige fordrar så stora resurser och tar så lång tid att de fördelar, som står att vinna med anfallet, rimligen icke kan bedömas värda insatserna. Invasionsförsvar skall vara krigsmaktens

Ramberäkning m. m.

viktigaste uppgift. Krigsmakten skall i det längsta kunna förhindra att en angripare får fast fot på svensk mark och kan utnyttja vårt land för sina syften. I varje del av landet skall kunna bjudas segt motstånd, om så erfordras även i form av det öppna kriget.»

Trots att vi glädjande nog haft fred i mer än 150 år och det är mer än 20 år sedan det öppna kriget senast drabbade Europa är jag övertygad om att känslan för att vi skall försvara varje del av vårt land mot inkräktare fortlever mycket starkt. De allvarliga minnen av de öden som drabbade våra nordiska grannar under det senaste världskriget och vårt folks alltmer ökade krav på trygghet både nationellt och socialt utgör de starkaste skälen för var och en som skall ta ställning till de kostnader och personliga uppoffringar som upprätthållandet av målsättningen för vårt försvar kräver.

Årets behandling i utskottet av försvarets huvudtitel har varit mycket noggrann. Framför allt har det överraskande och betänkliga förslaget om att temporärt under kommande budgetår pruta ned försvarets beställningsbemyndiganden och anläggningsarbeten med cirka 350 miljoner kronor varit föremål för långa överläggningar. Många upplysningar har också lämnats inför utskottet av företrädare för departement och berörda myndigheter.

Vid ställningstagandet till den temporära nedsättningen av de planerliga försvarskostnaderna har jag främst bedömt denna ur försvarets målsättningssynpunkt. Vad säger ÖB om möjligheten att uppehålla målsättningen, om regeringens temporära prutningsförslag genomföres? Han påvisar att senareläggningen leder till ökade kostnader och väsentligt minskad försvarseffekt och anmäler »att det mål som innefattades i 1963 års försvarsbeslut, dvs. en viss total försvarseffekt vid en viss given tidpunkt icke kan uppnås». Jag tycker att detta är mycket allvarliga ord om det tempo-

rära innehållandet av 350 miljoner kronor. Om det citerade varit ÖB:s »sista ord» hade jag aldrig kunnat biträda det utlåtande som vi nu behandlar. ÖB slutar dock sin tjänsteskrivelse i denna del med följande stycke: »Om icke väsentligt ökade medel avses för det militära försvaret fr. o. m. budgetåret 1967/68, måste därför målsättningen sänkas.»

I statsutskottets föreliggande utlåtande står: »Utskottet förutsätter i likhet med departementschefen, att den ökning av reservationerna som blir den omedelbara följden av återhållsamheten skall återtagas. Utskottet finner det härvid angeläget att myndigheternas planering får utgå från att den uppskjutna anskaffnings- och anläggningsverksamheten återhämtas under de närmast följande budgetåren.» Det är samstämmigheten i detta utskottets enhälliga utlåtande och överbefälhavarens syn på möjligheten att uppehålla försvarets målsättning som gjort att jag kunnat ansluta mig till statsutskottets förslag i frågan.

Utskottet har ju också enhälligt anfört att syftet i högermotionerna blivit tillgodosett. Under sådana förhållanden blir man litet förvånad, när det här från talarstolen talas om att vi inom högerpartiet skulle känna ånger över partimotionen. Jag har svårt att förstå hur man skall kunna få till stånd en skärpning när det gäller ett uttalande av ett utskott, om man inte har en motion att återopa.

Herr talman! Jag övergår till frågan om införandet av ett s. k. tvåstegsförfarande vid större materielanskaffningar. Under utskottsbehandlingen har upplysts om att utredningen om införandet av tvåstegsförfarandet ännu icke slutförts och utskottet har följaktligen icke haft tillgång till färdigt material för att bedöma frågan. Det är angeläget att materielanskaffningen sker under sådana former att regering och riksdag kontinuerligt kan överblicka kostnader och konsekvenser. Härför erfordras nog-

Ramberäkning m. m.

granna kostnadskalkyler, och syftet med tvåstegsförfarandet är att kalkylerna skall bli säkrare och samordningen bättre. Detta syfte är gott. Men det fordras enligt min mening ökade personella resurser till projekteringsverksamheten, om icke den ökade säkerheten i kalkylerna skall innebära stora risker för att materielanskaffningen fortlöpande försenas och som följd därav försvaret nödgas arbeta med materiel som ej hunnit följa med i utvecklingen.

Jag anser att det finns starka skäl som talar för att tvåstegsförfarandet bör provas i mindre skala i praktiken, förinnan man med säkerhet kan påstå att den önskvärda gynnsamma effekten kan uppnås utan negativa biverkningar.

Därefter anförde:

Herr HECTOR (k):

Herr talman! Under många år har hela försvarsfrågan så gått som mörklagts i vårt land, vågar jag säga. Försök till mer ingående försvarsdebatt har lätt kommit av sig med hänvisning till den s. k. försvarsuppgörelsen och nu senast till försvarsutredningen. Men vad har samtidigt hänt under dessa år av tigan- de och förtigande? Det är ingen överdrift att påstå, som herr Jansson gjorde här förut, att hela situationen genom utvecklingen själv blivit på endast tio år radikalt förändrad, försvarspolitiskt och militärtekniskt. Det är nu precis lika orealistiskt att i försvarsdebatten och i försvarsfrågan utgå från förutsättningarna för bara tio år sedan eller vid tiden för försvarsuppgörelsen som att utgå från andra världskriget eller första världskriget eller från Karl XII:s tid eller från Gustaf II Adolfs tid.

Vad händer nu i denna situation? Jo, i en tid då hundratusentals superbombare ständigt, dag och natt, befinner sig i luften vid USA:s gränser för att med kortast möjliga varsel kunna nå varje plats på jordklotet med uttraderande vätebomber, i en tid då Sovjets robotar

när som helst kan nå varje del av jorden med samma vapen, i en tid då svärmar av satelliter noggrant bevakar varje punkt på jordens yta, då rymdstationer när som helst kan vara färdiga, då världens kemiska laboratorier är klara med gifter för massmord mångdubbelt mer ödeläggande än vätebomberna, i denna tid fortsätter vi här hemma att — förlåt uttrycket — leka krig och starkt försvar i en föreställningsvärld från Per Albin Hanssons och Gustaf II Adolfs tid. De militära, tekniska och försvarspolitiska begrepp vilka vi alltjämt rör oss med, i stor utsträckning även i den här försvarsdebatten, är så verklighetsfrämmande, så blåögda, så illusionsmättade och så fulla av förlegade myter och dogmer, att de måste ge intryck av en spöklik överklighet. Jag vet att inte minst militär sakkunskap erkänner detta.

Herr talman! Detta är bakgrunden till motionerna nr 208 i denna kammare och nr 157 i första kammaren i vilka föreslås att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ger 1965 års försvarsutredning i uppdrag, att allvarligt och fördomsfritt pröva svensk militär avrustnings påbörjande redan under 1960-talet med sikte på att denna avrustning genomförs steg för steg under fem år. Därmed har vi velat säga, att en radikalt förändrad situation måste motsvaras av radikalt nya åtgärder.

Man kan tänka sig många olika åtgärder. Några har framhållits i dag liksom också tidigare i år, t. ex. kärnvapenfria zoner, demilitariserade zoner, svensk nedrustningskommitté och omvandling av det konventionella försvaret till partisanförsvar, men huvudsaken för oss motionärer är, att man verkligen grundligt börjar tänka om i denna fråga. Då kan man inte heller, menar vi, anse det vara ett orealistiskt alternativ att vårt land agerar självständigt, även om andra nationer inte vill följa avrustningens väg.

Tvärtom skulle väl just vårt land som ett ganska unikt fall av neutralitet och

Ramberäkning m. m.

alliansfrihet ligga bäst till för uppgiften att bryta den onda cirkel som vi nu är inne i och vilken, om den får bestå, för till katastrofen. Det vet vi alla.

Sammanfattat är slutsatserna för oss följande: Den traditionella, konventionella behandlingen av försvarsfrågan och de traditionella, konventionella frågeställningarna i försvarsdebatten representerar icke längre en realistisk syn och uppgift. Å andra sidan kan den klassiska pacifismens så ofta som verklighetsfrämmande förhånade idealism, nu av den hårda verkligheten förmälas med den högsta realism, det sundaste förnuft.

Herr talman! Jag yrkar bifall till motion 208 i denna kammar.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp):

Herr talman! Herr Hector talade om tigande och förtigande. Vad han menade med det sistnämnda vet jag inte, och vad han menade med tigande uppfattade jag närmast så, att han ansåg att vi kanske hade för litet diskussion omkring våra försvarsproblem. Den synpunkten är han i så fall inte ensam om.

I diskussionen har man, ibland väl ofta tycker jag, dragit den slutsatsen att avsaknaden av en tillräckligt intensiv, livlig och djuplodande diskussion kring våra säkerhetspolitiska problem helt och hållet är orsakad av att vi har nått så stor enighet i försvarsfrågan, manifesterad genom åtskilliga försvarsuppgörelser mellan partierna. Det resonemanget tror jag inte är riktigt. Enighet omkring försvaret — som har utomordentligt stor betydelse för att utåt manifestera att vårt folk står samlat bakom en alliansfri utrikespolitik, syftande till neutralitet i krig — enighet om att vi måste ha ett försvar, måste ju ändå betyda, att vi utåt mycket starkt och beslutsamt understryker vår vilja och beredskap att värna vår neutralitet.

Jag anser emellertid inte att enighet om huvudlinjerna i vår försvarspolitik onödiggör eller utesluter en livligare och

mera intensiv diskussion om våra försvarsproblem och vår säkerhetspolitik än den vi haft under senare år. Tvärtom finns det mycket att göra där, och jag tror att partierna och folkrörelserna skulle kunna göra en större insats. Ibland undrar man också, om vi inte skulle kunna föra en något öppnare diskussion kring våra försvarsproblem än den som nu föres.

Herr Hector sade att i detta superbombarnas och kärnvapnens tidevarv skulle det konventionella försvaret vara verklighetsfrämmande. Läget hade så radikalt förändrats på en tioårsperiod, som jag tror han uttryckte det. Man måste medge att läget har förändrats. Det har genom kärnvapnen för första gången blivit möjligt att på några timmar radera ut en hel del av mänsklig civilisation. Men herr Hector måste ha studerat stormakternas doktriner mycket dåligt, när han talar om att det nu ter sig verklighetsfrämmande med ett konventionellt försvar. Just därför att man har sådana enorma förstörelsevapen och därför att det råder en terrorbalans är det väl inte så märkligt i en värld, där spänningarna och motsättningarna alltfjänt består, att stormakterna har visat ett ökat intresse för att med hjälp av konventionella vapen utforma sin krigsmakt så att man får möjlighet till krigföring eller försvar på olika nivåer. Detta är ju utmärkande, herr Hector, för de senaste årens militära tänkande. Det finns ingen stormakt — och ingen liten makt heller — som dragit slutsatsen att kärnvapnen nu skulle innebära att de konventionella vapensystemen skulle helt ha förlorat sin aktualitet.

För min del har jag också ställt mig frågan om man verkligen, med tanke på den fasansfulla effekt som vätevapnen representerar, kan tro att någon människa med litet förnuft i behåll skulle våga starta ett kärnvapenkrig. Om man inte kan undgå militära konflikter lär väl de konventionella vapnen

Ramberäkning m. m.

bli de som i första hand får tala. Därmed har jag inte uttalat mig om huruvida läget förändrats i övrigt eller inte. Jag har ändå inte kunnat undgå att göra dessa reflexioner i anledning av herr Hectors synpunkter.

Herr talman! Jag skall fatta mig kort i fortsättningen. Vi hade inom den förra försvarsutredningen en ganska ingående diskussion om möjligheterna för viss anpassning av försvarets investeringar till förändringar i konjunkturläget. Att det skulle finnas möjligheter till sådan anpassning var vi helt överens om, och riksdagen godtog ju också den principen. Med hänsyn till det ansträngda konjunkturläget vi nu har och med hänsyn till att regeringen har ansett, som jag tycker på goda grunder, att det måste göras en begränsning av de statliga investeringarna, anser jag att det i och för sig är förstäeligt om försvarsministern också har menat att det skulle finnas fog för en viss återhållsamhet beträffande en del planerade beställningar och investeringar inom försvaret.

Sedan kan man diskutera om siffran 350 miljoner är rimligt avvägd eller inte. Det är klart att ett dylikt uppskov kan få en del ogynnsamma konsekvenser för försvarets långsiktiga planering och styrka samt medföra vissa kostnadsfördyringar genom senareläggningar. Statsutskottet har pekat på detta och understrukit försvarsministerns uttalande att det här är fråga om en temporär åtgärd. Utskottet har också framhållit att man bör söka återhämta den uppskjutna anskaffnings- och anläggningsverksamheten under de närmast följande budgetåren. Jag har för min del ansett att detta enhålliga utskottsutlåtande är formulerat på ett godtagbart sätt.

Det har i en del motioner, herr talman, krävts åtskilliga förbättringar på olika områden. Motionärer har yrkat på förbättringar i fråga om kasernbyggnader och övriga förlägningslokaler, en

väsentlig utvidgning av de värnpliktigas rätt till fria resor samt högre dagpenning — det har talats om 10 kronor per dag till de värnpliktiga under deras första tjänstgöring. Man har även begärt att dessa ekonomiska förmåner skall värdesäkras genom en indexreglering, osv.

Detta är frågor som vi inom en nära framtid kommer att diskutera inom försvarsutredningen, och jag har därför ingen anledning att nu fördjupa mig i dem. Det finns i och för sig mycket goda skäl för förbättringar på alla dessa områden, men avvägningsproblemet har vi ännu inte tagit ställning till i utredningen.

Herr talman! Jag begärde ordet närmast för att beröra en annan sak, med hänsyn till den karaktär denna diskussion fått men också av det skälet att jag för en tid sedan tillsammans med tre kammarkamrater deltog i en offentlig försvarsdebatt i Uppsala och då kom att beröra frågan om ett eventuellt samarbete med andra länder på flygets område. Det gäller det nya flygplanet 37 Viggen. Referatet i en lokaltidning, som var mycket kortfattat, har tydligen givit upphov till missförstånd på något håll om vad jag verkligen avsåg — referatet kunde tolkas så att jag menade att vi här i landet inte skulle ha någon flygindustri över huvud taget. Jag vill därför begagna tillfället att än en gång ge min syn på denna fråga; jag har diskuterat saken också i andra sammanhang.

När jag nu tar upp problemet gör jag det inte bara därför att referatet tycks ha vållat missförstånd. Jag tror också att det finns anledning för regeringen att överväga denna fråga utan att invänta nästa års försvarsbeslut, just med hänsyn till att Viggenprojektet nu ligger på utvecklingsstadiet. Den snabba vapentechniska utvecklingen medför ju en stark kostnadsfördyring för vissa nya vapensystem — jag är frestad att säga i vissa fall mycket, mycket höga

Ramberäkning m. m.

kostnader. Det ligger i sakens natur, att om kostnaderna för forskning och utveckling på något område går till mycket stora belopp, så blir typkostnaden per levererad enhet också mycket hög, om det är fråga om en relativt begränsad serie. Det är detta problem som en liten nation inte kan komma ifrån, om den vill ha ett försvar, utformat efter de egna förutsättningarna och behoven.

Med hänsyn till de upplysningar som försvarsministern tidigare har lämnat riksdagen och med hänsyn till att det sedan dess ägt rum en ganska avsevärd förändring av prisläget, får man väl räkna med att typkostnaden för hela Viggenprojektet ligger vid cirka 2 000 miljoner kronor i dagens prisläge — det skulle inte förvåna mig om så är fallet. Jag tror inte att denna typkostnad, även om den kan verka enormt hög, är större än de typkostnader man har utomlands. Beaktar vi kraven på prestanda och justeringar för den nya flygplanstypen tror jag faktiskt att vi kommer fram till att typkostnaderna för vissa utländska projekt är väsentligt högre.

Men ändå vill jag ställa frågan: Går det inte att åstadkomma en större serieproduktion, så att typkostnaderna slås ut på ett större antal plan och serien blir mer ekonomisk? Låt mig som ett räkneexempel anföra — jag tar givetvis inte ställning till hur många plan som bör anskaffas — att 700 plan levereras. Typkostnaden per plan blir då ca 3 miljoner kronor; jag skall inte här gå in på den omständigheten att seriekostnaden förmodligen kommer att ligga på 10 miljoner per plan.

Om man har en produktion på dubbla antalet, d. v. s. 1 400 plan, får man en typkostnad per plan som är hälften så stor eller c:a 1 ½ miljon kronor per styck i stället för 3 miljoner kronor. Man kan alltså på detta sätt väsentligt minska typkostnaderna per enhet.

Jag har mot denna bakgrund frågat mig om man inte på något sätt skulle

kunna åstadkomma en serie som är väsentligt större än vad som svarar mot vårt eget försvars behov och vad som kan rymmas inom vår kostnadsram? Jag syftar alltså i detta sammanhang på en export.

Om man lyckas göra en sådan begränsning som jag nämnt i mitt räkneexempel, skulle man kunna få en besparing i storleksordningen 1 000 miljoner kronor utan någon påtaglig försvagning av vårt eget försvars styrka. Det var detta problem jag berörde i Uppsala och som jag även tagit upp i något annat sammanhang.

Min slutsats är inte alls att vi skall avstå från att ha en egen flygindustri så länge denna är rationell. Det är inte heller min slutsats att vi inte kan klara Viggenprojektet. Jag har den uppfattningen att vår flygindustri tekniskt och i andra hänseenden står på en mycket hög nivå. Det har inte på något sätt varit en förlust utan tvärtom en tillgång även från kostnadssynpunkt för vårt land att vi haft en egen flygindustri som — det måste man medge — hittills har lyckats med sina projekt.

Min slutsats är i stället den att vi just på detta område — låt mig understryka detta — där typkostnaderna är så utomordentligt stora bör undersöka förutsättningarna för ett samarbete med andra neutrala länder. Jag har därvidlag närmast tänkt på Österrike och Schweiz. Härigenom skulle kanske besparingar kunna åstadkommas genom minskning av typkostnader per enhet.

Jag är väl medveten om att Schweiz häromåret hade möjlighet att välja en version av Draken — dock inte den senaste versionen — med det franska planet Mirage som alternativ och att schweizarna efter mycket diskussion valde Mirage. Det är inte heller någon obekant att detta val inte blev någon succés i Schweiz.

Trots vad som då hände men också

Ramberäkning m. m.

med anledning härav undrar jag om inte regeringen borde undersöka i vad mån det är möjligt och lämpligt för oss att få till stånd ett samarbete i Viggenprojektet med de länder, som jag nämnde, d. v. s. Österrike och Schweiz.

Jag är klart medveten om att Sverige såsom neutralt land och med de traditioner vi har inte av politiska skäl kan exportera vapen till vilket land som helst. En olämplig export kan vara en allvarlig belastning från många synpunkter, och självfallet måste även sekretesshänsyn tagas. Men med hänsyn till de mycket stora typkostnader, som jag pekat på, för en ny flygplanstyp och även med hänsyn till de kontakter, vilka förekommit mellan SAAB och myndigheterna i Schweiz för något år sedan, har jag velat framhålla den åsikten att man ändå borde ta upp frågan till allvarlig diskussion, lämpligen med de två neutrala länder som jag nämnt.

Med det anförda, herr talman, ber jag på denna punkt få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr HECTOR (k) kort genmäle:

Herr talman! Jag vet att man på många håll liksom herr Eliasson i Sundborn som en yttersta tröst — ett halmstrå i nöden — har tagit fasta på en tendens hos stormakterna att betona de konventionella vapnen. Det är ändå en klen tröst. För det första är de ju inte så värst konventionella i vår mening utan 10—20—100 gånger effektivare än vi hittills har kunnat tänka oss. För det andra råkade herr Eliasson — med den realism som han säkerligen besitter — yppa den bittra sanningen att då det blir tal om att dessa s. k. moderna konventionella vapen skulle insättas t. ex. mot vårt land skulle det ske, åtminstone som han sade det, i första hand. I andra hand kommer alltså superbombarna. Det är verkligen en klen tröst.

Annars är jag överens med herr Eliasson — det är roligt att nämna

det — om önskvärdheten av att denna debatt verkligen sätter i gång på allvar. I så fall har vår motion redan gjort någon nytta.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill inte gärna att det skall stå oemotsagt i protokollet att jag har uttalat den uppfattningen, att det till en början blir strid med konventionella vapen och därefter absolut strid med kärnvapen. Den konventionella striden skulle alltså bara vara en inledning till atomkriget. Jag har tvärtom den uppfattningen att det är mycket osannolikt att vi skulle få en omfattande kärnvapenduell. Vem vågar ta på sig ansvaret för en sådan?

Man kan invända: Man kanske vill använda kärnvapen med lägre prestanda, taktiska vapen även nere på grannnivå o. s. v.

Det är möjligt, men jag tror att det bara finns en gräns, och den går mellan konventionella vapen och kärnvapen och inte mellan olika typer av kärnvapen. Det är bakgrunden.

Herr Hector, som liksom jag bor i ett område som inte ligger så långt från den norska gränsen, borde vi inte ändå dra den slutsatsen av det som hände under andra världskriget att om man är militärt svag löper man också risker? Sverige som ett militärt vakuum kan sannerligen inte vara ett bidrag till stabiliteten i Norden.

Herr NILSSON i Gävle (k):

Herr talman! Jag ber både herr talmannen och mina ärade kammarkolleger om överseende för att två enskilda motionärer begär ordet i anslutning till en motion som utskottet enhälligt har avstyrkt. Att vi ändå frestar den dyrbara tiden har ett skäl, som kanske de flesta redan förstår. Vi betraktar denna fråga som ytterst viktig på ett alldeles speciellt sätt, och med hänsyn

Ramberäkning m. m.

till att den är av särskilt slag vågar vi oss på att begära ordet båda två.

Liksom fred och krig är kampen för avrustning en socialpolitisk fråga. De militära apparaterna har utvecklats till viktiga delar av det bestående sociala systemet. Kampen mot militarism och för avrustning blir därför med nödvändighet inte endast en utrikespolitisk utan även en inrikespolitisk fråga.

Det finns en uppfattning som går ut på att det, eftersom militärväsendet utgör en del av den kapitalistiska statsapparaten, är en orealistisk och därför skadlig paroll att ställa krav på avrustning innan kapitalisterna störtats i alla länder och socialistiska samhällssystem byggts upp. Pacifismen karakteriseras som ett illusionstänkande och även som ett bedrägeri mot massorna.

Denna syn på pacifismen torde bygga på en underskattning av de faror som hotar genom risken för att krig under nuvarande förhållanden blir en kärnvapenkatastrof.

Pacifismen av i dag kan för övrigt inte likställas med vad som tidigare har betecknats med detta ord. De pacifistiska rörelserna, som är levande och aktuella, är i hög grad stridbara och medvetna om krigens och militarismens sociala sammanhang. Deras kamp för att göra slut på krigen och deras ansträngingar att bryta ned militarismen riktar sig objektivt mot varje system som bygger på exploatering av klasser och folk.

Hur skulle för övrigt ansträngningar som går ut på att skära ned och om möjligt helt avskaffa den militära apparaten, som utgör en del av klasssamhällets våldssystem, kunna strida mot den socialistiska arbetarrörelsens intressen? Det skulle vara en stor olycka om arbetarrörelsen låste sig fast vid föråldrade och dogmatiska uppfattningar och därigenom inte förmådde inse de avgörande förändringar som kärnvapnen åstadkommit.

Den 6 augusti 1965 firades tjuogoårs-

minnet av Hiroshimas förstörelse. Tre dagar efter Hiroshima utplånades Nagasaki. Herr Eliasson i Sundborn tror att ingen vettig människa och ingen stat skulle våga använda sig av kärnvapen. Herr Eliasson, de har redan använts. Amerikas förenta stater utplånade två städer i slutet av det andra världskriget. Vi vet vad det betyder. Det resonemang som herr Eliasson för är uttryck för önsketänkande och ingenting annat. Om vi skulle komma i den svåra situationen att två stormakter inte finner någon annan lösning än krigets, skall ni väl ha klart för er att båda parter vill bli den förste att använda ett vapen som skulle kunna säkerställa segern åt just honom.

De kärnvapen som i dag fyller stormakternas behov har ju också en sprängverkan som är tusen och åter tusen gånger större än den Hiroshimabomben hade.

I dagens läge, med den vapenteknik som stormakterna nu förfogar över, kan en småstat som vårt land inte med konventionella militära vapen försvara vare sig landet eller dess invånare. Ett krig nu är detsamma som folkmord. Mänskligheten kommer att gå under och därmed allt vad denna mänsklighet under årtusenden skapat och byggt upp. Alla de förhoppningar som man ställer att det bara skall bli småkrig med konventionella vapen är ett önsketänkande. Man kan föra krig mot mindre utvecklade stater. Stormakter kan kosta på sig sådana krig med konventionella vapen, men om ett sådant krig utvecklar sig till kriget mellan stormakterna uppstår risken för att det blir kärnvapenkrig ögonblickligen.

I dag står frågan: Skall människan hinna avskaffa kriget, innan kriget avskaffar människan? All upprustning leder till krig. Så ser jag och mina medmotionärer på läget i dag.

Jag sade nyss att småstaterna inte kan försvara sig. Vårt land ligger i skärningspunkten av stormaktsintres-

Ramberäkning m. m.

sen. Ett eventuellt krig i Europa kan knappast tänkas inskränka sig till ett krig med s. k. konventionella vapen. För övrigt, var går gränsen mellan konventionella vapen och kärnvapen? Det torde vara mycket svårt att under ett krig avgöra det. Vare sig vi vill det eller ej blir det ett kärnvapenkrig.

Sveriges överbefälhavare och hans medarbetare tycks emellertid leva i ett skönt och ombonat rum, där generalerna sitter och filosoferar över den gamla tesen om den internationella militära och politiska utvecklingen. De gör sina nybeställningar vilka oavbrutet leder till ökade militära utgifter.

Mellan vår överbefälhavare och vår försvarsminister tycks ett gott förhållande råda, vilket väl knappast kan anses ha blivit grumlat av det s. k. utgiftsstoppet. Varje öre som man kan ta ifrån militären måste enligt min mening hälsas med tillfredsställelse, men det kan samtidigt inte behöva föranleda några glädjesprång på något håll. Summan är mikroskopisk i sitt sammanhang och saknar här reell betydelse.

Jag hade inte förväntat mig att arbetet med en total svensk avrustning skulle påbörjas omedelbart, ty det är en stor och komplicerad fråga.

Men jag hade verkligen väntat mig att utskottet skulle ha tagit frågan på allvar. Så är inte fallet. Med några få rader avfärdas motionerna. Några skäl varför en avrustningsdebatt inte kan komma till stånd och några skäl för att den sittande försvarsberedningen inte skall få eller har fått möjlighet att ta upp vår motion till allvarig prövning har man inte gett. Den fantasilöshet som präglar utskottets skrivning beträffande vår motion kan bara tolkas på det sättet, att utskottets ledamöter rädes en öppen och okonventionell avrustningsdebatt. Vågar man inte tala om för svenska folket, att ingen effektiv evakuering i krigstid kan ske från städer med mer än 200 000 innevånare och att det växande Stockholm utgör en militär dödsfälla

för sin befolkning? Eller är det de fakta, som tidningen *Freden* förra året kunde meddela, man rädes? Exempelvis den upplysningen att en angripare endast genom ett fåtal på lämpliga platser fällda vätebomber skulle kunna slå ut vår livsmedelsförsörjning för månader och år framåt.

Det är mot bakgrunden av dessa och andra fakta, herr talman, som jag och mina medmotionärer funnit att våra samveten och vår politiska heder inte längre gör det möjligt för oss att biträda förslag om militära rustningar. Bakom parollen om internationell avrustning gömmer sig i dag massor av människor som har avrustningen bara på sina läppar. Det gäller att finna en öppning i den internationella säkerhetens intresse. En verklig internationalism och ett sant intresse för hela världens säkerhet måste leda våra tankar till ett nytt försvarstänkande och resultera i snara och även drastiska praktiska åtgärder för att bryta den nuvarande onda cirkeln. Ett militärt avrustat Sverige skulle internationellt sett bli ett konkret föredöme och kunna spela en aktiv fredsbefrämjande roll.

Sälunda föreslår vi att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer, att 1965 års försvarsutredning får i uppdrag att allvarligt och fördomsfritt pröva svensk militär avrustnings påbörjande redan under 1960-talet, med sikte på att denna avrustning genomförs steg för steg under loppet av fem år.

Med dessa ord yrkar jag liksom herr Hector bifall till motionerna I: 157 och II: 208. Med den behandling våra motioner fått i utskottet tvingas vi emellertid vid kommande voteringar lägga ned våra röster.

Låt mig till slut, herr talman, göra ett par reflexioner.

Herr Eliasson i Sundborn tyckte sig ha kommit på en god idé. Han trodde att man kunde pressa ned typkostnaderna för flygplanet Viggen, om man tillverkade långa serier och exporte-

Ramberäkning m. m.

rade flygplanen till, som han sade, neutrala stater, exempelvis Österrike och Schweiz. Hur många plan tror herr Eliasson att Österrike och Schweiz har råd att köpa? Och känner herr Eliasson till att Viggen, enligt tidningsuppgifter, i färgglada plakat offererats till Västtyskland? Skulle man, om man vill sälja detta plan till Västtyskland, vara beredd att också sälja det till Sovjetunionen?

Nej, det där resonemanget tror jag inte mycket på. Om vi för övrigt skulle lyckas skaffa oss ett plan som är så pass bra, att det verkligen skulle stärka vår försvarskraft, skall vi då skicka över det till andra länder utan att veta vart de sedan kan ta vägen?

Statsrådet Andersson sitter på två stolar. Å ena sidan har han talat sig varm för försvarskostnader på i runt tal 5 miljarder kronor. Å andra sidan har han tårdränt talat om sin vilja att få till stånd en nedrustning. Ja, det är ju så vi resonerat hitintills: å ena sidan vill vi ha en nedrustning, å andra sidan är vi tvingade att anslå så och så mycket pengar för att stå rustade — neutraliteten, alliansfriheten och allt detta kostar så mycket pengar. Jag skulle gärna vara med om att anslå pengar, om jag var övertygad om att det skulle hjälpa oss i en eventuellt kommande svår situation. Men jag har blivit övertygad om motsatsen.

Det är flera års allvarlig prövning och mycket funderande hit och dit som fört oss fram till ståndpunkten att man inte kan säkra freden, människornas framtid och deras lycka med rustningar och krigsvapen, utan bara genom avrustning.

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! De frågor, eller kanske jag skall säga delfrågor — men viktiga sådana — som jag vill beröra, tar jag upp mot bakgrunden av att vi fortfarande är tvingade att ha ett starkt nationellt försvar, att vi är överens om den saken och att vi inom den givna ramen

måste sträva efter att nå högsta möjliga försvarseffekt. Jag behandlar också dessa frågor mot bakgrunden av de förslag som jag tillsammans med några medlemmar framfört i form av förslag till årets riksdag. Jag skall undvika att ge mig in på djupsinniga funderingar och i stället försöka hålla mig till enkla och vardagliga problem.

Befälslaget inom försvaret är allvarligt, och detta framför allt när det gäller truppförbanden. Vakanserna är stora inom alla kadrar. Detta gäller aktiv personal, reservare och även värnpliktig befälspersonal. De tidskrifter som företräder det aktiva befälets organisationer har under den senaste tiden tagit upp detta problem. Sälunda framhåller Svensk underbefälstidning: »Nyttillskottet av befäl är obetydligt, framför allt gäller detta inom trupputbildningen.» Tidningen frågar: »Hur skall det gå med vår trupputbildning?» Tidskriften Den svenske underofficeren påtalar bristen på aktiva underofficerare i utbildningsarbete och betraktar läget som »avskräckande». Officersförbundsbladet framhåller att bristen på officerare i trupptjänst är stor, på vissa förband ända upp till 30 procent.

Dessa brister gör sig helt naturligt starkast gällande vid utbildningen av rekryterna och vid våra befällsskolor av olika slag. Men de återverkar också direkt på tillgången på aktivt befäl vid repetitionsövningsförbanden genom att allt färre aktiva kan ställas till förfogande för denna tjänst. Därför måste utbildningen av våra mycket viktiga repetitionsövningsförband överlåtas till förbandets eget befäl, och detta utgörs till bortemot 90 procent av värnpliktiga. Härav framgår klart, efter vad jag förstår, vilka höga krav som måste ställas på denna befälskategori, och allt vad som kan göras för att höja dess kvalitet är angeläget.

I motion nr 453 i denna kammare har vi tagit upp frågan om premier till värnpliktig befäl, som frivilligt genomgår

Ramberäkning m. m.

kvalificerad utbildning och avlägger kompetensprov för vissa befattningar, sådana som besätts av värnpliktiga kaptenen och värnpliktiga fanjunkare.

Det nya repetitionsövningssystem som föreslagits av 1960 års värnpliktsutredning med kortare och fler repetitionsövningar kommer att ställa ännu större krav än tidigare på det värnpliktiga befälet, framför allt då det gäller förmågan att utbilda truppen.

Med vetskap om att huvuddelen av befälet på våra fältförband är värnpliktigt sådant, framstår med all önskvärd tydlighet vikten av att instruktörerna är väl förberedda och utbildade för sina uppgifter. Vi anser därför att allt som kan bör göras för att stimulera dem att delta i frivillig militär utbildning för att öka sina kunskaper och färdigheter. I denna avsikt har vi föreslagit att de av det värnpliktiga befälet, som genomgår de kvalificerande kurser jag tidigare omnämnde, bör erhålla samma premier som utdelas till befälselever vilka i samband med sin obligatoriska värnplikts-tjänstgöring genomgår motsvarande utbildning.

Den utbildningstid som erfordras för frivilligt tjänstgörande är betydligt längre än för de värnpliktiga som genomgår motsvarande kurser i samband med sin värnpliktstjänstgöring vid plutonchefsskolor och kadettskolor. Då synes det oss också rimligt att den som satsar intresse, tid och arbete för att under frivilliga former fullgöra dessa kurser visas samma erkänsla i form av premier som den vilken fullgör denna utbildning i samband med sin värnpliktstjänstgöring. Införandet av sådana premier skulle fylla två viktiga funktioner, dels skulle det stimulera flera att delta i utbildningen, dels skulle det höja kvaliteten hos vårt värnpliktiga befäl — båda ändamålen lika angelägna.

Jag vill också peka på att det värnpliktiga befälet i stor utsträckning tas i anspråk på våra utbildningsförband, främst under sommarmånaderna, för att

fylla de vakanser som uppstår på grund av semester, befälsövningar m. m. för den aktiva personalen. Här utgör det värnpliktiga befälet ett värdefullt och många gånger nödvändigt tillskott till den som jag här framhållit starkt decimerade aktiva kadern.

Herr talman! Som jag tidigare har sagt är befälsläget allvarligt, och krafttag måste till för att komma till rätta med problemet. Detta gäller alla kategorier. Om vi inte kan förse förbanden med välutbildad trupp och kunniga och skickliga ledare för denna trupp, gagnar det inte mycket med aldrig så modern och tekniskt högtstående materiel. Det är dock ledningen och kunskapen hos personalen såväl befäl som meniga som till slut är det mest avgörande. Ett fåtal miljoner satsade på förbättrade arbets- och löneförhållanden för befälspersonalen skulle vara en fruktbringande investering för vårt försvar när det gäller både dess styrka och effektivitet.

Låt mig sedan beröra de av oss motionärer föreslagna anslagshöjningarna till de frivilliga försvarsorganisationerna. Dessa höjningar ligger helt inom den av ÖB föreslagna kostnadsramen. Organisationernas egna öskanden har i de flesta fall sträckt sig betydligt längre, men jag vågar ändå påstå att samtliga organisationer har pressat sina krav så långt som de över huvud taget funnit möjligt. Vi har dock inte ansett att vi i dagens läge kan gå utanför vad ÖB har förordat och utanför vad som faller inom försvarets kostnadsram.

De anslagshöjningar vi föreslagit skulle i första hand användas för ersättning till funktionärer inom de frivilliga organisationerna. Bristen på funktionärer har medfört att rekryteringssvårigheterna är stora inom all frivillig verksamhet.

I detta sammanhang vill jag uttrycka tillfredsställelse över att motionen när det gäller motsvarande arvoden till hemvärnsfunktionärer vunnit utskottets bifall, och jag hoppas också att det

Ramberäkning m. m.

skall bli riksdagens beslut om en stund. Det gäller dels en höjning med 20 procent på de arvoden som tidigare utgått till hemvärnschefer, dels införandet av arvoden till hemvärnsadjutanter. Malörten i glädjebägaren är att utskottet inte ansett sig kunna gå med på att hemvärnsmännen i den snabbare takt som vi föreslagit skulle kunna förse med nya fältuniformer. Det hade varit av stort värde både ur trivsel- och därmed också rekryteringssynpunkt för hemvärvet om så hade kunnat ske.

Vad det gäller övriga frivilliga organisationer där vi föreslagit höjningar är dessa avsedda till att ersätta de aktivt arbetande funktionärerna, icke för deras arbetsinsats utan för att i möjligaste mån hålla dem skadeslösa för merkostnader i samband med verksamheten. Vi har också begärt att de arvoden som utbetalas skall hänföras till traktamenten. Dessa uppgår till högst 10 kronor per dag. Det skulle vara oförskämt att påstå att detta på något sätt skulle vara ersättning för utförda arbetsinsatser. Det är endast avsett som ersättning för merkostnader i samband med deltagande i utbildningen. Merkostnaderna kan hänföras till skilda områden, såsom extra barnpassning i hemmen, telefonsamtal, enkel förtäring, brevporto m. m.

Både riksskattenämnden och lönebeskattningsutredningen har inget att erinra mot att dessa arvoden hänföres till traktamenten. Jag skulle i detta sammanhang gärna vilja fråga herr statsrådet, hur han ställer sig till det förslag som ÖB lagt fram i denna fråga för bara några dagar sedan.

Vidare skulle jag vilja ha ett besked av statsrådet när det gäller utnyttjandet av statsanslaget för utbildning av B-personal. Därom sade departementschefen i statsverkspropositionen 1963: »Anslagen till frivilliga befälsutbildningsrörelsen m. m. och lottaorganisationen bör uppföras med 4 200 000 kronor respektive 1 400 000 kronor inne-

bärande höjningar med» o. s. v. — De siffror som anges behöver jag inte upprepa här. — Sedan fortsätter statsrådet: »Vid beräkningen av dessa anslag har jag icke räknat med utbildningskostnader för B-personal.» Detta uttalande har bundit organisationerna och även civilförvaltningen som tolkat det så att statsmedel inte får användas för utbildning av B-personal. Jag skulle gärna önska att statsrådet här ville förtydliga detta påstående och kanske därmed ge möjlighet för organisationerna att på bästa sätt använda de anslag de erhåller.

Herr talman! Låt mig erinra om att statsutskottet sedan flera år tillbaka har ansett det angeläget att frågan om förbättring av frivilligpersonalens ekonomiska förhållanden bringas till en snar lösning, men samtidigt har man hänvisat till att 1960 års värnpliktsutredning skulle behandla denna fråga. Nu får vi plötsligt den upplysningen att 1960 års värnpliktsutredning inte kommer att framlägga något förslag i ärendet. Det talas om en ny utredning som enligt statsutskottet *torde* komma att tillsättas och som skulle få i uppdrag att utreda frivilligorganisationens ekonomiska förhållanden.

Man har nu alltså lyckats gömma sig bakom en ny utredning om vilken det inte är sagt när den kommer, vilka direktiv den får eller när den över huvud taget kan förväntas framlägga ett förslag. Detta är beklämmande.

Låt mig till slut bara säga att jag vid flera tillfällen i högtidliga sammanhang — det har gällt jubileer, riksstämmor, konferenser o. d. — haft förmånen att höra både försvarsministern och andra representanter för försvarsdepartementet tala om försvarsfrågor. Jag har alltid tyckt att de har visat en realistisk inställning till problemen och uttalat sig positivt. Framför allt har de i frivilligssammanhang framhållit värdet av det frivilliga försvarsarbetet. Men vad jag och många med mig skulle önska

Ramberäkning m. m.

är att denna vänlighet och positiva inställning fick ett motsvarande uttryck i handling. Då tror jag att vi skulle bli helt överens i denna fråga.

Herr talman! Jag ber att få återkomma under de enskilda punkterna och där yrka bifall till de reservationer som är fogade till utskottsutlåtandet.

Herr JONASSON (cp):

Herr talman! I det utlåtande som vi nu diskuterar behandlas även motion nr 88 i denna kammare, som jag varit med om att väcka och som är likalydande med motion nr 52 i första kammaren. I motionen har vi hemställt »att riksdagen måtte besluta medge att med tillämpning från den 1 juli 1966 all värnpliktig personal genom generellt gällande frikort skall erhålla fria resor mellan förlägningsorten och hemorten under den tid militär tjänstgöring pågår». Statsutskottet har vid behandlingen av denna motion hänvisat till försvarsutredningen och säger överst på s. 14 i sitt utlåtande att utredningen »kommer att pröva frågan om de värnpliktigas ekonomiska och sociala förhållanden».

I förhoppning om att de synpunkter som vi har framfört i vår motion skall vinna beaktande, skall jag inte ställa något yrkande. Jag vill emellertid i detta sammanhang, herr talman, framhålla att de som mot en låg ersättning fullgör en insats i vårt lands försvar, bör kunna få fria hemresor, allra helst som dessa resor inte torde förorsaka staten någon större kostnad; tåg och bussar går ju ändå. Jag anser att detta krav är rimligt. Om det föreslagna systemet genomfördes borde vi också komma ifrån mycket administrativt krångel med biljetter m. m.

Jag tror att det är nödvändigt att större hänsyn tages till de värnpliktiga. Vi diskuterar i riksdagen de stora kostnadsfrågorna, materialfrågor o. s. v., men vi måste i större utsträckning be-

akta människovärdet. En mera människovänlig politik mot de värnpliktiga är nödvändig om vi hos dem skall få förståelse för vårt försvar. Jag tror att en förbättring kunnat märkas på den senaste tiden, men ännu återstår ganska mycket att göra i det avseendet. Vi hoppas emellertid att försvarsberedningen framlägger förslag till positiva åtgärder.

Till sist, herr talman, endast en liten reflexion sedan jag lyssnat på den debatt som hittills har förts. Det har ifrågasatts, om inte vårt framtida försvar äventyras genom anslagspolitiken. Om man sätter detta i samband med den jordbruksdebatt som förts under de allra senaste dagarna, med de synpunkter som framförts av jordbruksutredningens majoritet och av regeringen, blir man verkligen litet fundersam. Skulle dessa ytterligt teoretiska s. k. framtidsperspektiv för jordbruket vinna gehör, äventyras totalförsvaret sett som en enhet. Jag frågar mig: Vad har ett militärt försvar för värde, om det inte samtidigt finns en beredskap som klarar människornas försörjning? Det är minst lika viktigt.

Jag skulle naturligtvis, herr talman, kunna anföra många ytterligare synpunkter i den frågan, men tiden medger inte det. Vi får väl diskutera saken vid ett senare tillfälle. Jag tycker emellertid, att när man behandlar försvarsfrågan, bör man inte glömma frågan om vår försörjning. Jag tror det är en av de viktigaste punkterna i sammanhanget.

Herr WENNERFORS (h):

Herr talman! Bara några kommentarer.

När man tar del av denna kompromiss i utskottets uttalande, kommer man att tänka på en klok man som har sagt: Ingen förhandlare kan räkna med ett resultat som till hundra procent tillfredsställer honom. Ett alltför

Ramberäkning m. m.

gott förhandlingsresultat betyder att motparten måste vara i motsvarande grad missnöjd.

Det har framgått av debatten att min motpart, herr statsrådet, är mycket tillfredsställd med kompromissen. Jag måste som min första kommentar anmäla att jag tyvärr är i motsvarande grad missnöjd, även om jag, som man alltid gör, självfallet accepterar en kompromiss och hoppas att den inte skall medföra allvarliga konsekvenser.

Som min andra kommentar vill jag instämma i vad herr Oskarson anförde beträffande befälsbristen och dessutom upprepa vad jag sagt i två tidigare remissdebatter och som kan sammanfattas i vad en repetitionsövningssoldat i höstas utbrast: Vad hjälper det att vi har moderna vapen, är tekniskt väl rustade, har utmärkta utbildningslokaler och övningsfält, goda övningsplatser och övningar på papperet när vi inte har befäl som utbildar oss?

Låt mig få tillägga en sak som inte herr Oskarson uppehöll sig vid, men som enligt min mening är verkligt allvarlig när det gäller befälsbristen, nämligen att den undergräver försvarsviljan och förtroendet för försvaret. Varje år kommer cirka 130 000 man i direktkontakt med vårt försvar, dels vid värnpliktsutbildningen och dels genom repetitionsövningarna. Befälsbristen medverkar till en bristfällig utbildning och till dåligt genomförda övningar. Följden är att eleverna i denna stora utbildningsapparat, både unga och äldre, blir negativt inställda. De kverulerar och de sprider olust.

Det är beklagligt, att denna misstro mot försvaret sprids inte bara inom försvaret på övningsfälten och inom kaserterna, utan framför allt att den når utanför denna stora utbildningsapparat ut i det svenska samhället.

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Efter herr Nihlfors inlägg tidigare här i debatten har jag

önskat göra några preciseringar i tre punkter, som jag skall begränsa mig till att beröra helt kortfattat. Att jag vill göra dem beror på det meningsutbyte som här tidigare förekommit mellan försvarsministern och herr Bohman.

Jag vill för min del deklarerera — och jag tror att jag därvidlag i stort sett har folkpartiets riksdagsgrupp bakom mig — att vi tog försvarsministerns deklaration förra onsdagen på orden när han där på tal om nedrustningskonferensen i Genève säger: »Sverige stöder därför i Genève de alliansfria staternas krav på att stormakterna skall ge sitt bidrag i form av fullständigt provstopp och upphörande av produktionen av klyvbart material för vapenändamål. När vi uppställer dessa krav menar vi naturligtvis inte att vi kommer att påbörja tillverkning av kärnvapen om våra krav inte uppfylls. Ett sådant beslut saknar politisk aktualitet här i landet. När vi insisterar på motprestationer, beror det på att vi önskar ett avtal, som utgör ett verksamt bidrag till begränsning av kärnvapenhotet i FN-resolutionens mening.»

Jag har för min del inte tolkat detta uttalande så, att Sverige avsäger sig handlingsfriheten, utan jag har tvärtom fattat det på det sättet, att i det nu föreliggande förhandlingsläget vid nedrustningskonferensen i Genève, och man kan verkligen tala om ett förhandlingsläge i kärnvapen- och provstoppsfrågan, har Sverige velat hålla alla vägar öppna för att tillsammans med de övriga alliansfria länderna försöka pressa Förenta staterna och — observera detta ty det behöver understrykas här i kammaren — Sovjetunionen till att gå med på ett provstopp. Både USA och Sovjet befinner sig helt på samma linje i denna fråga och kräver, vilket också förtjänar att understrykas, att de länder som inte har kärnvapen, alltså de mindre nationerna, skall ålägga sig att skriva under ett icke-spridningsav-

Ramberäkning m. m.

tal, d. v. s. förbinda sig att icke själva tillverka eller på annat sätt skaffa sig kärnvapen. Dessa länder skall således binda sig och göra alla prestationer, medan de båda supermakterna Sovjet och USA skall vara oförhindrade att med hjälp av fortsatta underjordiska prov skaffa sig nya kärnvapen av olika slag.

Det är viktigt att med skärpa framhålla att det beträffande den för närvarande största frågan i Genève inte finns någon motsättning mellan Sovjet och USA. Här intar de samma ståndpunkt, och jag tror att försvarsministern i allo kan intyga att så är fallet.

Lika litet kan vi bryta oss ut ur de åtta alliansfria ländernas gemenskap på nedrustningskonferensen. Här har man valt att behålla handlingsfriheten, att driva denna linje med kraft och att, i varje fall för närvarande, inte gå med på något icke-spridningsavtal utan i stället försöka pressa stormakterna att acceptera en motprestation, nämligen att avstå från prov under jord, som är den provform som är tillåten efter Moskvaavtalet.

Sådan är situationen. När jag i utrikesdebatten anslöt mig till utrikesministerns yttrande innebar detta, att jag, i motsats till herr Bohman, tolkade regeringsdeklarationen efter ordalydelsen, nämligen att vi icke har av sagt oss handlingsfriheten. Jag instämmer emellertid i den förhoppningen, som man också kan utläsa i deklarationen, att världsläget skall bli sådant att varken Sverige eller andra länder någonsin skall behöva aktualisera anskaffandet av egna atomvapen. Men detta är en sak för sig.

Herr talman! Jag vill sedan i korthet beröra uppskovet beträffande de 350 miljonerna. Jag skall erkänna att även jag blev bekymrad, när jag första gången såg uppgiften om detta uppskov. Jag undrade ganska mycket hur det i praktiken skulle komma att slå och vilka verkningar för den svenska beredskap

pen som det skulle få. Det var därför med tillfredsställelse jag hörde att både högermän och socialdemokrater i utskottet var villiga att acceptera en kompromiss — och jag blev litet vemodig när jag märkte att man på högersidan nu verkar en smula ångerköpt. Jag anser det vara en stor fördel att vi i nuvarande läge avstår från att driva den ena eller andra processen mot varandra och i stället försöker att hålla öppet för den breda uppgörelse i försvarsfrågan som vi inom de demokratiska partierna hoppas kunna åstadkomma även denna gång.

Jag kan inte dela deras mening som hävdar att fri debatt är viktigare än ett acceptabelt försvar. Den beredskap vi haft, som har varit avpassad både efter de krav som omvärlden ställt på oss och efter våra resurser, är en tillgång som vi inte kan värdera nog högt. På den punkten instämmer jag i vad försvarsministern sade tidigare. Jag hoppas att vi skall kunna undvika diskussioner som försvårar den nya uppgörelse som jag förutsätter kan träffas i den sittande försvarsutredningen.

Slutligen vill jag säga några ord om de frivilliga försvarsorganisationerna. Jag har tidigare här i kammaren många gånger talat om dem. Efter att ha läst vad som står under punkten 178 i förevarande utskottsutlåtande har jag blivit övertygad om att man i statsutskottets första avdelning är besjälad av en önskan att ordna det bättre ekonomiskt för dessa organisationer. Jag upprepar vad jag sagt tidigare, nämligen att vi här står inför ett val. Antingen måste vi förbättra de frivilliga försvarsorganisationernas villkor eller också ta risken att de så småningom tynar bort. Jag kan bara hoppas att vi där skall nå fram till en lösning.

Jag hade tänkt att i dag yrka bifall till reservationen vid punkt 178, men efter att ha läst vad som står i utskottets utlåtanden tror jag att man kan vinna lika mycket på att denna gång

Ramberäkning m. m.

följa utskottet, i förhoppning att nästa år få tillfälle att yrka bifall till en i enighet föreslagen, icke oväsentlig uppräkning och förbättring av bidragen till de frivilliga försvarsorganisationerna.

Oavsett vilken utredning som får ta hand om denna angelägenhet — en ny värnpliktsutredning eller den sittande försvarsutredningen; mig förefaller det vara naturligt att försvarsutredningen får uppgiften, eftersom man där har att behandla andra ekonomiska avvägningsfrågor och därför rimligen borde studera även denna fråga — hoppas jag att försvarsministern skall bli i tillfälle att vid nästa års riksdag presentera förslag om en icke oväsentlig förbättring av anslaget till de frivilliga försvarsorganisationerna.

Herr talman! Med detta ber även jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Innan denna debatt tar slut är det väl rimligt att jag säger några ord ytterligare.

För herrar Oskarson och Wennerfors som berört ett av våra svåraste problem inom försvaret, nämligen befälsbristen, vill jag upprepa vad jag sade i ett interpellationssvar i kammaren tidigare i dag, nämligen att vi gör vad vi kan för att säkra den absolut nödvändiga rekryteringen till alla de befälskårer som här nämnts.

Vad som i och för sig är glädjande — med tanke på att det råder brist på personal inte bara inom försvaret utan även inom andra samhällsområden, inte minst inom den statliga sektorn i övrigt — är att personalbristen inom försvaret de facto inte ökat under den senaste femårsperioden, utan att situationen i stort sett är konstant. Vi har med andra ord genom rekryteringen lyckats hålla uppe personalkadern och hejda en utveckling som för några år sedan närmast såg ut att leda till en katastrof.

Men såsom alla vet gör den förnämliga utbildning som ges inom försvaret — inte minst utbildningen av de underbefäl som vi rekryterar — att näringslivets olika branscher snabbt är framme och erbjuder vårt folk goda sysselsättningar. Ur folkhushållets synpunkt gör nog försvaret därigenom en mycket god gärning, men vi måste ju själva ha tillräckligt med befäl för trupp-utbildningen. Jag erkänner gärna att en del av de avigsidor med utbildningen som här påtalats sammanhänger bl. a. med svårigheterna att hålla kadren inom de tre befälskategorierna fulltaliga.

Herr talman! Jag anser mig också böra säga några ord med anledning av vad herrar Hector och Nilsson i Gävle yttrat. De har här uppträtt inte som representanter för det kommunistiska partiet — jag föreställer mig att pacifistiska tankegångar där är uteslutna — utan som självständiga pacifistiska tänkare med synpunkter som är, det måste vi erkänna, spridda inom vida kretsar, inte minst bland ungdomen.

Jag har mycket stor respekt för den pacifistiska åskådningen i modern tid och har ägnat mig mycket åt att särskilt i organisationerna, i första hand akademiker-organisationer, diskutera dessa frågor. De synpunkter som herrar Hector och Nilsson framförde överensstämmer helt med de tankegångar som jag där mött. Man utgår framför allt från att varje framtida krig måste bli ett kärnvapenkrig. Sedan kärnvapnen kom till skulle det vara helt uteslutet att konventionella vapen har någon betydelse. Dessa tankegångar för till den uppfattning som framgått av herrar Hectors och Nilssons anföranden, nämligen att vi bör kunna avskaffa vårt konventionella försvar. Vi får gärna ta några år på oss, eftersom det är besvärliga problem som följer med avskaffandet av en så stor apparat, men vi skall avskaffa vårt försvar oavsett vad andra stater ämnar göra. Man är alltså förespråkare för isolerad svensk avrustning.

Ramberäkning m. m.

Vi har hört av herr Jansson, att detta inte är det kommunistiska partiets ståndpunkt. Vi står således här inför en tudelad kommunistisk syn. Jag kan inte inse — och det tycker jag är en väsentlig sak — att man samtidigt kan vara kommunist och pacifist. Jag har sagt det vid många tillfällen. Herr Nilsson i Gävle vet också mycket väl att en pacifistisk uppfattning, som är tillåten här i vårt land, inte gärna skulle kunna predikas i kommunistiska länder, där kommunisterna inte som i Sverige utgör ett litet minoritetsparti utan där de är stora partier och ensamma sitter vid makten. Och detta är ett dilemma jag tror att herr Nilsson skall fundera över, eftersom det i den internationella debatten om pacifismen är en central frågeställning.

Jag kanske inte skall gå djupare in i detta, herr talman! Herr Nilsson slutade sitt anförande med att säga att jag sitter på två stolar som försvarsminister. Ja, det är samma stolar som alla sitter på, föreställer jag mig, som om en stund kommer att rösta för försvarsanslagen. Den ena stolen är den där vi sitter, när vi ger nära 5 miljarder till försvaret. Den andra stolen är den där vi sitter, när vi uttrycker vår önskan att det skall bli möjligt att avskaffa detta försvar — ty det tror jag att vi alla vill, om vi kan få andra stater med oss och alltså inte blir ensamma.

Jag skulle vilja säga, att det är inte svårt att få dessa två stolar att bli en. Ty vad som förenar dessa två ståndpunkter, som är naturliga — den ståndpunkt vi intar när vi röstar för försvarsanslag, som är uttryck för att vi anser att vi måste ha ett svenskt försvar så som världen ser ut, och den vi intar när vi verkar för att få till stånd en nedrustning, som kan innebära att detta svenska försvar försvinner — är att vi vill ha fred.

Freden är alltså det helt väsentliga. Genom nedrustning får man de bästa garantierna för fred — det är självklart

— och det är därför vi stöder alla internationella strävanden i den riktningen: verkar aktivt inom Förenta Nationerna, deltar i Genèveförhandlingarna osv. Nedrustning är alltså den säkraste vägen att nå en varaktig fred.

Men herr Nilsson kan ju aldrig komma ifrån det verkliga läget, att i stället för nedrustning har vi nu kommit in i en upprustningsperiod igen, där stormakterna ökar anslagen till försvarsväsendet, beroende på att den internationella situationen skärpts, exempelvis genom kriget i Asien.

Att vi här i Sverige i det läget skulle fatta beslut om att ensamma — som ett föredöme för andra, eftersom det har låst sig, så att man inte kommer ur denna djävulska cirkel — avskaffa försvaret, det skulle inte vara något bidrag till freden. Jag kan försäkra herr Nilsson att jag menar fullaste allvar när jag säger att en svensk isolerad nedrustning inom loppet av fyra—fem år skulle innebära att den stabilitet i Nordeuropa, som existerar bl. a. på grund av att Danmark och Norge tillhör Atlantpakten, medan Sverige och Finland är neutrala, komme att rubbas. Vi ligger här och skiljer de båda stormaktsblocken åt i hela Nordeuropa. En förändring som innebure att det från söder till norr väsentligaste området lades utan försvar skulle omedelbart rubba maktbalansen och tvinga centralerna inom stormaktsgrupperna till överväganden om hur man skall förfara med detta område, som tidigare varit stabilt, så att inte den ena sidan får tillfälle att utnyttja området. Detta skulle bli mycket ovälkommet i Washington och i Moskva, men det skulle kanske framför allt bli ovälkommet hos våra grannar Danmark, Norge och Finland. Det skulle dessutom utan tvivel minska våra möjligheter att behålla och bevara freden — och det är för detta vi har vårt försvar.

Vi arbetar för nedrustning eftersom detta är den bästa vägen på lång sikt att få en varaktig fred, men så länge

Ramberäkning m. m.

andra länder inte följer oss på denna väg kan vi tack vare vårt försvar ändå ha en chans att få leva i fred — om ett nytt krig skulle komma — på samma sätt som vi kunde göra under det första världskriget och under det andra världskriget, i vilka vi slapp att dras in. I båda fallen medverkade svensk utrikespolitik och försvarspolitik tillsammans med en mängd gynnsamma omständigheter — det vill jag inte förneka — till att vi slapp att dragas in.

Vid båda dessa tillfällen hade vi ett mycket svagt försvar. I dag har vi ett starkt försvar, åtminstone ett starkt småstatsförsvar, och jag kan försäkra herr Nilsson att chanserna för oss att stå utanför, om den världsoluckykan skulle inträffa att det med nuvarande maktkonstellationer skulle bli ett tredje världskrig, även nu bör finnas. Det är också för denna möjlighet som vi kan acceptera de försvarsoffer som vi nu gör.

Därför tror jag att herr Nilsson skall akta sig för att försöka skapa någon motsättning mellan de handlingslinjer som vi för fram, nämligen att å ena sidan hålla oss med ett försvar, å andra sidan lika ivrigt verka för att avskaffa detta i ett internationellt sammanhang. Det föreligger ingen motsättning mellan strävandena att upprätthålla ett svenskt försvar och att verka för internationell avrustning.

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Statsrådet säger att vi har lyckats hålla befälsbristen på samma nivå under de senaste åren. Ja, det är alldeles riktigt, men kvar står dock det faktum att vi har en mycket stor brist på detta område, framför allt ute på våra förband där utbildningen av truppen skall äga rum. Där förekommer, såsom jag tidigare nämnt, stora brister inom alla de aktiva kadrarna.

Bristerna har inte förvärrats, men att arbetsförhållandena för personalen på grund av bristsituationen är mycket be-

svärliga tror jag att alla måste förstå. Att inte utbildningsresultatet kan bli vad det borde kunna bli vid våra förband om vi ställde upp en fulltalig befälskader säger sig väl också självt.

För att i någon mån försöka avhjälpa dessa brister har vi under vårriksdagen föreslagit en del åtgärder för att stimulera de övriga befälskategorierna, reservare och värnpliktiga, att utbilda sig för att vi därigenom i viss mån skulle kunna ersätta den aktiva personalen. Vi har föreslagit skattefrihet för premier till reservofficerare och vi har föreslagit premier till kvalificerade kurser för värnpliktigt befäl för att därigenom i någon mån kunna förbättra arbetsförhållandena ute på våra förband.

En annan fråga, som också statsrådet berörde och som är mycket väsentlig, är att många av våra aktiva militärer försvinner ur militärtjänsten därför att näringslivet bjuder bättre förhållanden. Detta gäller inte minst, såsom statsrådet nämnde, våra duktiga underbefäl. Vi har emellertid skickliga befattningshavare även inom de andra kadrerna. Varför försvinner de? Det är därför att de inte får den lön som de anser sig vara berättigade till genom sin utbildning och inte heller de arbetsförhållanden och förmåner som de kan erhålla i civil verksamhet.

Det vore alltså befogat — som jag tidigare framhöll — att försöka satsa på att rekrytera och behålla befälet. Jag skall inte dra in lönerna i debatten — de är en avtalsfråga — men även på detta område finns det mycket att göra, och vi kan kanske något påverka utvecklingen. På det sättet skulle vi kunna få en bättre rekrytering, bättre arbetsförhållanden och få befälet att stanna kvar och därigenom skapa ett effektivare försvar.

Herr NILSSON i Gävle (k):

Herr talman! Statsrådet säger sig respektera den uppfattning jag givit uttryck åt, och det ber jag att få tacka

för. Må vi slåss för våra åsikter och söker vinna anslutning till dem! Jag tror på framtiden för mina synpunkter.

Statsrådet undrar hur jag kan tillhöra kommunistiska partiet och ha en pacifistisk uppfattning. Det hade inte kunnat ske vid den tidpunkt då jag gick in i kommunistiska partiet, men i dagens kommunistiska parti i Sverige är det möjligt. Det visar den motion som vi lagt fram.

Vi har inte majoriteten inom kommunistiska partiet med oss. Hur långt vi har kommit kan jag inte uttala mig om, men rätten att ha olika uppfattningar finns i dagens kommunistiska parti i Sverige.

Hur det förhåller sig i de kommunistiska länderna känner jag naturligtvis till, men det är inte där jag är verksam. Det är uteslutande i vårt land jag arbetar och söker påverka den politiska utvecklingen.

Jag kan glädja statsrådet Andersson med att jag hade möjlighet att övervara en konferens i Norge för kort tid sedan, där partikamrater till statsrådet deltog och hade samma uppfattning som jag. Den är alltså spridd också i regeringspartiet. Vi tror på en god framtid för de fredliga strävanden som vi söker göra oss till tolk för.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. I—V

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. VI

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 157 och II: 208; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. VII—XI

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 2—28

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 29

Armén: Drivmedelsutrustning

Kungl. Maj:t hade (punkt B 24, s. 58 och 59) föreslagit riksdagen att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 4 100 000 kr.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Strandberg* (I: 156) och den andra inom andra kammaren av herrar *Edlund* och *Oskarson* (II: 206), hade hemställts att riksdagen med avslag på vad Kungl. Maj:t föreslagit under arméns anslag till drivmedelsutrustningar, tygmateriel och underhåll av tygmateriel måtte besluta att nämnda utgiftsändamål, vilka direkt sammanhängde med utflyttningen av I 1 och Ing 1, skulle bestridas av medel som anvisades utanför det militära försvarets kostnadsram.

Utskottet hemställde

a) att riksdagen måtte till Armén: Drivmedelsutrustning för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 4 100 000 kr.;

b) att motionerna I: 156 och II: 206, såvitt nu var i fråga, icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade avgivits av fröken *Andersson* samt herrar *Holmberg*, *Bohman* och *Petersson*, vilka ansett att utskottet under b) bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 156 och II: 206, såvitt nu var i fråga, besluta att av anslaget under a) ett belopp av 50 000 kr. skulle bestridas av medel utanför ramen för det militära försvaret.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr *PETERSSON* (h):

Herr talman! Såsom framgår av punkten 29 i statsutskottets utlåtande nr 5 beslöt riksdagen 1963 att »samtliga med Svea livgardes (I 1) och Svea ingenjörregementes (Ing 1) förflyttning för- enade kostnader och andra kostnader,

Anskaffning av tygmateriel m. m.

som kunde uppkomma genom bortflyttning av militär verksamhet från Järvafältet, skulle beräknas utanför den kostnadsram som intill den 1 juli 1967 gäller för det militära försvaret».

Försvarets intendenturverk har med anledning härav föreslagit, att kostnader till följd av de båda regementenas utflyttning till nya förlägningsplatser skall, till ett belopp av 50 000 kronor under förevarande anslag, bestridas av medel utanför ramen, och arméförvaltningen har av samma skäl föreslagit att 3 500 000 kronor under anslaget Anskaffning av tygmateriel m. m. — punkt 35 i utlåtandet — samt 500 000 kronor under anslaget Underhåll av tygmateriel m. m. — punkt 36 i utlåtandet — skall bestridas av medel utanför ramen.

Detta har departementschefen och utskottets majoritet inte godkänt. Enligt min mening skulle de omstridda kostnaderna inte ha belastat försvarets kostnadsram för tiden fram till den 1 juli 1967, om de berörda förbanden skolat ligga kvar på Järvafältet.

Herr talman! Till följd härav yrkar jag att riksdagen, för att handla i enlighet med sitt beslut i frågan 1963, nu bifaller reservationen nr 2 i utlåtandet.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! På denna punkt har ett resonemang uppstått om huruvida vissa kostnader, som är förenade med Ing 1:s och I 1:s förflyttning från Järvafältet, skall ligga inom eller utom ramen för det militära försvaret. Utskottsmajoriteten har den uppfattningen, att den övervägande delen av dessa kostnader under alla förhållanden skulle ha uppstått, alltså även om ingen flyttning hade kommit i fråga.

Med den motiveringen delar utskottsmajoriteten departementschefens uppfattning att kostnaderna skall ligga inom ramen.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. a

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. b

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Petersson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 29:o) mom. b) i utskottets utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av fröken Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Petersson begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 168 ja och 29 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkterna 30—34

Vad utskottet hemställt bifölles.

Punkten 35

Anskaffning av tygmateriel m. m.

Kungl. Maj:t hade (punkt B 30, s. 65—69) föreslagit riksdagen att dels god-

Underhåll av tygmateriel m. m.

känna av departementschefen föreslagen kostnadsram för tygmaterielanskaffning vid armén under budgetåren 1966/73, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att beställningar av tygmateriel m. m. finge läggas ut inom en kostnadsram av 485 milj. kr., dels ock till Anskaffning av tygmateriel m. m. för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 534 163 000 kr.

I de under punkten 29 nämnda likalydande motionerna I:156 av herr *Strandberg* och II:206 av herrar *Edlund* och *Oskarson* hade, såvitt nu var i fråga, hemställts att riksdagen med avslag på vad Kungl. Maj:t under förvarande anslag härutinnan föreslagit måtte besluta att kostnader under anslaget vilka direkt sammanhänge med utflyttningen av I 1 och Ing 1 skulle bestridas av medel som anvisades utanför det militära försvarets kostnadsram.

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte

a) godkänna den enligt statsrådsprotokollet föreslagna kostnadsramen för tygmaterielanskaffning vid armén under budgetåren 1966/73,

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att medge att beställningar av tygmateriel m. m. finge läggas ut inom en kostnadsram av 485 000 000 kr.,

c) till Anskaffning av tygmateriel m. m. för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 534 163 000 kr.;

II. att motionerna I:156 och II:206, såvitt nu var i fråga, icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade avgivits av fröken *Andersson* samt herrar *Holmberg*, *Bohman* och *Petersson*, vilka ansett att utskottet under II. bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I:156 och II:206, såvitt nu var i fråga, besluta att av anslaget under I. c) ett belopp av 3 500 000 kr. skulle bestridas av medel utanför det militära försvaret.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr *PETERSSON* (h):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen nr 3 av fröken *Andersson* m. fl.

Herr *MELLQVIST* (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. I

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. II

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 3) av fröken *Andersson* m. fl.; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 36

Underhåll av tygmateriel m. m.

Kungl. Maj:t hade (punkt B 31, s. 70—72) föreslagit riksdagen att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 106 900 000 kr.

I de under punkten 29 nämnda likalydande motionerna I:156 av herr *Strandberg* och II:206 av herrar *Edlund* och *Oskarson* hade, såvitt nu var i fråga, hemställts att riksdagen med avslag på vad Kungl. Maj:t under förvarande anslag härutinnan föreslagit måtte besluta att kostnader under anslaget vilka direkt sammanhänge med utflyttningen av I 1 och Ing 1 skulle bestridas av medel som anvisades utanför det militära försvarets kostnadsram.

Utskottet hemställde,

a) att riksdagen måtte till Underhåll av tygmateriel m. m. för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 106 900 000 kr.;

b) att motionerna I:156 och II:206, såvitt nu var i fråga, icke måtte av riksdagen bifallas.

Hemvärnet: Avlöningar — Bidrag till sjövärnsskåren

Reservation hade avgivits av fröken *Andersson* samt herrar *Holmberg*, *Bohman* och *Petersson*, vilka ansett att utskottet under b) bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 156 och II: 206, såvitt nu var i fråga, besluta att av anslaget under a) ett belopp av 500 000 kr. skulle bestriidas av medel utanför ramen för det militära försvaret.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr **PETERSSON** (h):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen nr 4 av fröken *Andersson* m. fl.

Herr **MELLQVIST** (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. a

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. b

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 4) av fröken *Andersson* m. fl.; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 37 och 38

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 39**Hemvärnet: Avlöningar**

Sedan punkten föredragits anförde

Herr **SVENSSON** i Vä (cp):

Herr talman! Jag förstår att herr talmannen liksom vi andra önskar att det skall gå så fort som möjligt, och jag skall inte länge uppta kammarens tid.

Jag har inte begärt ordet för att jag

på något sätt är missnöjd med utskottets utlåtande på denna punkt. Jag vill tvärtom uttala ett tack för den förståelse som statsutskottet i år visat för de krav som jag och mina kamrater motionsledes framfört angående avlöningarna inom hemvärnet. Jag är övertygad om att många hemvärnsmän här i landet i dag sänder en tacksamhetens tanke för den uppskattning av deras frivilliga arbete, som statsutskottet visat och som jag hoppas att kammaren om några minuter i handling skall visa.

Jag sätter särskilt stort värde på de rader i utskottets utlåtande, där det heter: »Med hänsyn till hemvärnets betydelsefulla uppgifter anser utskottet liksom motionärerna angeläget, att hemvärnets befäl tillerkännas arvoden i enlighet med arméchefens förslag.»

Jag yrkar givetvis bifall till utskottets hemställan.

Vidare yttrades ej.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 40—70

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 71**Bidrag till sjövärnsskåren**

Kungl. Maj:t hade (punkt C 29, s. 111) föreslagit riksdagen att till ifrågakommande ändamål för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 600 000 kr.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Yngve Nilsson* och *Svenungsson* (I: 373) och den andra inom andra kammaren av herr *Thylén* m. fl. (II: 459), hade hemställts att riksdagen måtte besluta öka förevarande anslag till 625 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 373 och II: 459, till Bidrag till sjö-

Bidrag till sjövärnsskåren

värnsskåren för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 600 000 kr.

Reservation hade avgivits av fröken *Andersson* samt herrar *Holmberg*, *Bohman* och *Petersson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 373 och II: 459, till Bidrag till sjövärnsskåren för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 625 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr THYLÉN (h):

Herr talman! Jag kunde ha nöjt mig med att instämma i vad föregående talare sagt när det gäller anslagen till de frivilliga försvarsorganisationerna, men jag vill gärna med några ord understryka en synpunkt som talar för den i reservation nr 5 vid punkten 71 föreslagna anslagshöjningen.

Sjövärnsskårens aspirantskolor representerar svensk ungdom från grundskolan i åldrarna 15—17 år. Förutom att denna kår uppväcker allmänt sjöintresse genom utbildning i sjömanskap, segling och navigation fyller den en stor uppgift genom sin karaktärsdånande fostran. Sjövärnsskårens ungdomsutbildning har visat sig vara en mycket god rekryteringskälla för såväl örlogssom handelsflottan.

Utskottet föreslår ingen ändring i de av Kungl. Maj:t föreslagna medelsanvisningarna till de frivilliga försvarsorganisationerna. Utskottet motiverar sin avstyrkan med att fråga om en förbättring av frivilligpersonalens ekonomiska förhållanden ånyo är föremål för utredning liksom även frågan om sjövärnsskårens verksamhet. Utskottet förutsätter att denna utredning skall göras utan dröjsmål. Då reservationens hemställan om en ökning i detta fall är betingad av höjda biljettpriser och traktamentskostnader samt ett allmänt

höjt prisläge, har av utskottet anförda förhållanden ingen inverkan på sjövärnsskårens utgifter för 1966/67. Cirka 750 aspiranter är årligen under utbildning på åtta aspirantskolor. Antalet instruktörer m. m. är också dimensionerat härför. Dessa liksom aspiranternas resor till och från hemorten och lägren med tillhörande traktamenten är därför till sin omfattning låsta och måste bestridas av sjövärnsskårens anslag. Det minskade antal aspiranter som en utbliven höjning medför kommer att medföra en brist i den av chefen för marinen fastställda organisationen, och ett mindre antal instruktörer kommer att medföra minskad effektivitet i utbildningen. Anslagsminskningen måste fördelas på en minskad tilldelning till underhåll av materiel med framtida ökade kostnader som konsekvens härav och minskad tilldelning till övningsanslaget och därmed en försämrad utbildning.

Utskottet borde därför i denna fråga ha tillstyrkt av chefen för marinen begärt anslag på 625 000 kronor för att man skall kunna bibehålla nuvarande organisation och inte som annars befaras behöva vägra ett stort antal ungdomar tillträde till aspirantskolorna.

Herr talman! Jag ber alltså att få yrka bifall till den till punkten 71 fogade reservationen nr 5.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Under denna punkt har det föreslagits en uppräknings med 15 000 kronor i förhållande till anslaget för innevarande budgetår. Utskottet framhåller att frågan om förstärkning av bidraget till sjövärnsskåren kommer att närmare behandlas i den aviserade utredningen, och det är då att förvänta att förslag från utredningens sida kanske kan vara färdigt att föreläggas 1967 års riksdag.

Med denna motivering ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Frivilliga befälsutbildningsrörelsen m. m.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 5) av fröken Andersson m. fl.; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 72—177

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 178***Frivilliga befälsutbildningsrörelsen m. m.**

Kungl. Maj:t hade (punkt K 1, s. 257 och 258) föreslagit riksdagen att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 4 950 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehått

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Lundberg* och *Schött* (I: 259) och den andra inom andra kammaren av herr *Oskarson m. fl.* (II: 454), i vilka hemställts, såvitt nu var fråga, att riksdagen måtte till Frivilliga befälsutbildningsrörelsen m. m. för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 5 018 000 kr.,

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lundberg* (I: 375) och den andra inom andra kammaren av herr *Oskarson m. fl.* (II: 452), i vilka bl. a. hemställts att de arvoden som utginge till frivilligpersonal bl. a. vid utbildning för krigsplacering inom krigsmakten uppräknades till skäligt belopp samt hänfördes till traktamente.

Utskottet hemställde,

a) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 259 och II: 454, såvitt nu var i fråga, samt I: 375 och II: 452, såvitt dessa motioner avsåge uppräknings av arvoden samt kostnader för utbildning av B-personal, till Frivilliga befälsutbildningsrörelsen m. m. för bud-

getåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 4 950 000 kr.,

b) att motionerna I: 375 och II: 452, i vad de avsåge rätt till lön med B-avdrag, icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade avgivits av fröken *Andersson* samt herrar *Holmberg*, *Bohman* och *Petersson*, vilka ansett att utskottet under a) bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 375 och II: 452, såvitt dessa motioner avsåge uppräknings av arvoden, med avslag å motionerna I: 375 och II: 452, såvitt dessa motioner avsåge kostnader för utbildning av B-personal, samt med bifall till motionerna I: 259 och II: 454, såvitt nu var i fråga, till Frivilliga befälsutbildningsrörelsen m. m. för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 5 018 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr **PETERSSON** (h):

Herr talman! I fråga om bidrag till de frivilliga organisationerna inom försvaret har riksdagen på förslag av statsutskottet vid flera tillfällen understrukit betydelsen av den frivilliga verksamheten och även uttalat att hänsyn härtill borde tas vid beräkningen och avvägningen av anslagen till försvaret. Senast i fjol uttalade riksdagen att det i och för sig vore motiverat att öka medeltillgången utöver Kungl. Maj:ts förslag. Med hänvisning till 1960 års värnpliktsutredning beslöt dock riksdagen att för budgetåret 1965/66 inte föreslå förändringar. ÖB har i sitt förslag till den budget som nu behandlas följt riksdagens uttalande och föreslagit vissa höjningar i anslagen till de frivilliga försvarsorganisationerna inom försvarets kostnadsram. Departementet har trots riksdagens enhälliga uttalande gjort väsentliga prutningar i ÖB:s förslag.

Både i fråga om hemvärnet och berörda frivilligorganisationer har ÖB:s förslag upptagits i motioner av höger-

partiledamöter i riksdagen. Vad gäller höjning av arvoden till hemvärnsledare har utskottet följt motionerna och föreslagit vissa ändringar, varom riksdagen redan beslutat. I fråga om berörda frivilligorganisationer har även i år statsutskottet enhälligt sagt, att det »vid granskningen av de för budgetåret 1966/67 föreslagna anslagen till frivilligverksamhet funnit anledning till ökning av desamma utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit».

Utskottet är nu medvetet om att 1960 års värnpliktsutredning inte kommer att syssla med dessa frågor. I stället för att då följa sina egna av riksdagen godkända uttalanden och tillstyrka en höjning av anslagen sätter nu utskottets majoritet sin lit till förslag om höjningar från en ny utredning, en utredning som ännu inte är tillsatt. Säkerligen tycker flera än jag att detta är ett undanglidande som är svårt att förstå. Hur skall riksdagen få respekt för sina uttalanden om den, när den i departementet icke får gehör för dessa, ständigt söker nya skäl för att ändå följa Kungl. Maj:ts prutningar av ÖB:s förslag om bidrag till de frivilliga försvarsorganisationerna, hållna inom försvarets kostnadsram?

Att ÖB ser allvarligt på läget framgår klart av följande yttrande i ÖB 65 beträffande tillgången på frivillig personal: »Under senare år har det inte varit möjligt att nyrekrytera avtalsbunden personal i den utsträckning som motsvarar behovet. Denna utveckling inger allvarliga bekymmer.»

Frivilligrörelsens stora betydelse för landets totala värnkraft är ostridig, likaså att det tillskott som frivilligrörelsen tillför vårt försvar erhålles för en låg kostnad.

Herr talman! Försvarets frivilliga organisationers väsentliga uppgift för totalförsvaret är att förse krigsorganisationen med utbildad personal. Härigenom kan ett stort antal värnpliktiga frigöras och utnyttjas i andra befatt-

Frivilliga befälsutbildningsrörelsen m. m.

ningar och för andra uppgifter. Om tillskottet av frivillig personal ytterligare minskar, vilket tyvärr kommer att bli fallet om statsmakterna inte helhjärtat stöder verksamheten, måste värnpliktiga sättas in för att klara uppgifterna, en utveckling som är till skada för såväl totalförsvaret och försvarsviljan som för folkhushållet.

Om de frivilligt arbetande i försvaret skulle ges ersättning för fullgjort arbete, skulle det behövas många tiotal miljoner kronor årligen. Men det är inte det det gäller. Det gäller endast att i de mest trängande fallen kunna ge ersättning för direkta ekonomiska förluster. Av 16 000 aktiva funktionärer har nu endast cirka 1 000 någon som helst ersättning för egna utgifter i samband med frivilligarbete. Dessa 16 000 samt de bortåt 200 000 medlemmarna i försvarets frivilliga organisationer är en stor folkrörelse som har en omistlig betydelse för att inom den givna kostnadsramen delta i uppehållandet av försvarets målsättning att trygga frihet och oberoende för varje del av vårt land.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation nr 6 av fröken Andersson m. fl.

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Med hänvisning till vad som tidigare anförts i debatten yrkar jag bifall till reservation nr 6.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Vad beträffar de punkter som gäller bidrag till olika frivilliga organisationer är förhållandet det, att det föreslås en uppräknings anslagen i förhållande till de anslag som disponeras under innevarande budgetår. Alltså är det en positiv bedömning som försvarsministern har gjort vad gäller ökade anslag till dessa organisationer. Om det sedan är en avvägning som är tilltagen i underkant eller ej, därom kan man givetvis diskutera, men på den positiva inställningen behöver i alla fall ingen tvivla.

Lottaorganisationen

Utskottet, som över hela fältet tillstyrker vad departementschefen har föreslagit, vill också erinra om att en ny utredning är aviserad som vid sidan av att undersöka och framlägga förslag angående den personella rekryteringen och utbildningen också säkerligen kommer att ägna ett stort intresse åt de ekonomiska betingelserna för dessa frivilliga organisationers arbete. Den utredningen kommer vi, som jag hoppas, inom en snar framtid att få ta ställning till.

Herr talman! Med det sagda ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. a

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 6); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Petersson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 178:o) mom. a) i utskottets utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 6) av fröken Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Petersson begärde emellertid rösträkning, varför votering

medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 174 ja och 32 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. b

Utskottets hemställan bifölls.

*Punkten 179***Lottaorganisationen**

Kungl. Maj:t hade (punkt K 2, s. 258 och 259) föreslagit riksdagen att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 2 100 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehäft

dels de förenämnda båda likalydande motionerna I: 259 av herrar *Lundberg* och *Schött* samt II: 454 av herr *Oskarson m. fl.*, i vilka hemställts, såvitt nu var i fråga, att riksdagen måtte till Lottaorganisationen för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 2 337 000 kr.,

dels ock de förenämnda båda likalydande motionerna I: 375 av herr *Lundberg* och II: 452 av herr *Oskarson m. fl.*, i vilka hemställts bl. a. att de arvoden som utginge till frivilligpersonal bl. a. vid utbildning för krigsplacering inom krigsmakten uppräknades till skäligt belopp samt hänfördes till traktamente.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 259 och II: 454 samt I: 375 och II: 452, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, till Lottaorganisationen för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 2 100 000 kr.

Reservation hade avgivits av fröken *Andersson* samt herrar *Holmberg*, *Bohman* och *Petersson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen

mätte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 375 och II: 452, såvitt dessa motioner avsåge uppräknings av arvoden, med avslag å motionerna I: 375 och II: 452, såvitt dessa motioner avsåge kostnader för utbildning av B-personal, samt med bifall till motionerna I: 259 och II: 454, såvitt nu var i fråga, till Lottaorganisationen för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 2 337 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! En av de frivilligorganisationer som för närvarande har de allra största problemen med rekrytering är lottaorganisationen. Detta är så mycket allvarligare som denna organisation i mycket stor utsträckning genom sin A-personal direkt ersätter manliga befattningshavare och därigenom bidrar till att stärka våra fältförband.

Orsakerna till rekryteringssvårigheterna är många; jag vill bara peka på en av dem. Inte mindre än 85 procent av alla aktiva lottor är förvärvsarbetande. Detta förhållande påverkar i många hänseenden deras ställningstagande; dag-arvudet på 10 kronor är för lågt, ersättningen är dessutom beskattningsbar inkomst. Vi har därför ansett att beloppet 10 kronor per dag bör uppräknas till skäligt belopp och hänföras till traktamente. Dessutom bör lottaorganisationen i enlighet med ÖB:s förslag få möjlighet att utbetala ersättning till sina aktivt arbetande funktionärer.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen nr 7.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reser-

vationen 7) av fröken Andersson m. fl.; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 180

Frivilliga sjukvårdsväsendet i krig

Kungl. Maj:t hade (punkt K 3, s. 259) föreslagit riksdagen att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 310 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehått

dels de förenämnda båda likalydande motionerna I: 259 av herrar *Lundberg* och *Schött* samt II: 454 av herr *Oskarson m. fl.*, i vilka hemställts, såvitt nu var i fråga, att riksdagen måtte till Frivilliga sjukvårdsväsendet i krig för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 314 000 kr.,

dels ock de förenämnda båda likalydande motionerna I: 375 av herr *Lundberg* och II: 452 av herr *Oskarson m. fl.*, i vilka hemställts bl. a. att de arvoden som utginge till frivilligpersonal bl. a. vid utbildning för krigsplacering inom krigsmakten uppräknades till skäligt belopp samt hänfördes till traktamente.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 259 och II: 454 samt I: 375 och II: 452, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, till Frivilliga sjukvårdsväsendet i krig för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 310 000 kr.

Reservation hade avgivits av fröken *Andersson* samt herrar *Holmberg*, *Bohman* och *Petersson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 375 och II: 452, såvitt dessa motioner avsåge uppräknings av arvoden, med avslag å motionerna I: 375 och II: 452, såvitt de avsåge kostnader för utbildning av B-per-

Frivilliga djursjukvården i krig — Frivilliga skytteväsendet

sonal, samt med bifall till motionerna I: 259 och II: 454, såvitt nu var i fråga, till Frivilliga sjukvårdsväsendet i krig för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 314 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen nr 8.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 8) av fröken Andersson m. fl.; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 181**Frivilliga djursjukvården i krig**

Kungl. Maj:t hade (punkt K 4, s. 259 och 260) föreslagit riksdagen att till ifrågakvarande ändamål för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 45 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft

dels de förenämnda båda likalydande motionerna I: 259 av herrar *Lundberg* och *Schött* samt II: 454 av herr *Oskarson m. fl.*, i vilka hemställts, såvitt nu var i fråga, att riksdagen måtte till Frivilliga djursjukvården i krig för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 79 000 kr.,

dels ock de förenämnda båda likalydande motionerna I: 375 av herr *Lundberg* och II: 452 av herr *Oskarson m. fl.*, i vilka hemställts bl. a. att de arvoden som utginge till frivilligpersonal bl. a. vid utbildning för krigsplacering inom krigsmakten uppräknades till skäligt belopp samt hänfördes till traktamente.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 259 och II: 454 samt I: 375 och II: 452, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, till Frivilliga djursjukvården i krig för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 45 000 kr.

Reservation hade avgivits av fröken *Andersson* samt herrar *Holmberg*, *Bohman* och *Petersson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 375 och II: 452, såvitt dessa motioner avsåge uppräknings av arvoden, med avslag å motionerna I: 375 och II: 452, såvitt de avsåge kostnader för utbildning av B-personal, samt med bifall till motionerna I: 259 och II: 454, såvitt nu var i fråga, till Frivilliga djursjukvården i krig för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 79 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 9) av fröken Andersson m. fl.; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 182**Frivilliga skytteväsendet**

Kungl. Maj:t hade (punkt K 5, s. 260) föreslagit riksdagen att till ifrågakvarande ändamål för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 2 435 000 kr.

Frivilliga skytteväsendet

I de under punkten 178 nämnda likalydande motionerna I: 259 av herrar *Lundberg* och *Schött* samt II: 454 av herr *Oskarson m. fl.* hade, såvitt nu var i fråga, hemställts att riksdagen måtte till Frivilliga skytteväsendet för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 2 549 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 259 och II: 454, såvitt nu var i fråga, till Frivilliga skytteväsendet för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 2 435 000 kr.

Reservation hade avgivits av fröken *Andersson* samt herrar *Holmberg*, *Bohman* och *Petersson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 259 och II: 454, såvitt nu var i fråga, till Frivilliga skytteväsendet för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 2 549 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Jag skall inte bli långrandig. Jag vill bara i anslutning till denna punkt som gäller det frivilliga skytteväsendet säga, att även om det frivilliga skytteväsendet inte är direkt hänförligt till de frivilliga försvarsorganisationerna har denna verksamhet mycket stor betydelse för hela försvaret, jag skulle vilja säga för hela arméns effektivitet. Denna verksamhet är särskilt betydelsefull mot bakgrunden av den rörlighet som nu utmärker krigföringen. Genom sportskytte, skolskjutningar och övriga fältskjutningar bedrivs här en verksamhet som är ägnad att i hög grad träna medlemmarna för ett snabbt ingripande. Detta är värdefullt ur arméns, frivilliga befälsutbildningens och hemvärnets synpunkt. Därför har vi yrkat en höjning av anslaget

till denna organisation. Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr MELLQVIST (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 10); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Ståhl begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 182:o) i utskottets utlåtande nr 4, rös-

Ja;

Den, det ej vill, röstär

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 10) av fröken *Andersson m. fl.*

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Ståhl begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 162 ja och 40 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkterna 183—188

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 189**Soldathemsverksamhet**

Kungl. Maj:t hade (punkt L 5, s. 265) föreslagit riksdagen att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 200 000 kr.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Torsten Andersson m. fl.* (I: 256) och den andra inom andra kammaren av herr *Gustafsson* i Borås *m. fl.* (II: 329), hade hemställts att riksdagen måtte besluta att till Soldathemsverksamhet under budgetåret 1966/67 anvisa 250 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 256 och II: 329, till Soldathemsverksamhet för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 200 000 kr.

Reservation hade avgivits av herr *Axel Andersson*, fröken *Andersson* samt herrar *Ivar Johansson*, *Per Jacobsson*, *Bengtson*, *Holmberg*, *Dahlén*, *Bohman*, *Eliasson* i Sundborn, *Nihlfors*, *Gustafsson* i Skellefteå, *Antonsson*, *Nelander* och *Petersson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 256 och II: 329, till Soldathemsverksamhet för budgetåret 1966/67 anvisa ett reservationsanslag av 250 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr **NIHLFORS** (fp):

Herr talman! I fråga om anslaget till soldathemsverksamheten föreligger en reservation som skiljer sig från propositionen genom att reservanterna yrkar 50 000 kronor mer till denna betydelsefulla verksamhet.

Under flera år har anslaget varit det samma, nämligen 200 000 kronor. Departementschefen motiverar sin återhållsamhet, då han inte vill ta hänsyn

till den allmänna kostnadsfördyringsom normalt finns på alla områden, med att det föreligger ett betänkande från en utredning om soldathemsverksamheten sedan september 1965 och att betänkandet är under prövning i Kungl. Maj:ts kansli. I remissyttrandena företrädades, enligt vad jag erfarit, mycket delade meningar om förslagen i detta betänkande, vilket betyder att man inte med säkerhet kan säga, att det kan komma ett regeringsförslag till nästa års riksdag. Det kan bl. a. bli fråga om kompletteringar på utredningssidan.

Herr talman! Jag tycker därför att det finns all anledning att i avvaktan på ett ställningstagande till nya former för soldathemsverksamheten anslå mera pengar för att stödja denna verksamhet än vad som föreslås av regeringen.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen vid punkten 189.

I detta anförande instämde herrar *Gustafsson* i Borås, *Nelander*, *From*, *Löfgren*, *Hamrin* i Jönköping, *Nyberg*, *Wiklund*, *Hyttander*, *Berglund*, *Andersson* i Örebro, *Öhvall* och *Johansson* i Öckerö (samtliga fp) samt herrar *Johansson* i Skärstad (cp), *Larsson* i Luttara (cp), *Werner* (h) och *Regnell* (h).

Herr **PETERSSON** (h):

Herr talman! Även här har vi en anslagsfråga som kommit i kläm på grund av en utredning.

Nu föreligger ett utredningsförslag som förordar en väsentlig ökning av bidraget till soldathemmen, men frågan kommer inte att underställas årets riksdag. Därför har i en fyrpartimotion yrkats att anslaget till soldathemmen skall höjas med 50 000 kronor, vilket är en mycket lägre årssumma än vad soldathemsutredningen föreslagit.

Om riksdagen i dag beslutar i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag innebär detta att våra soldathem nödgas inskränka verksamheten, eftersom alla kostnader ökat med anledning av penningvärdets fall. På grund av folkomflyttningar måste också fler och fler

Soldathemsverksamhet

värnpliktiga fullgöra sin tjänst långt från hemorten. Enbart i Norrbotten, som jag bäst känner till, tjänstgör mer än 1 000 värnpliktiga från Mellansverige — ungdomar som på sin fritid ej kan nå hemorten utan är beroende av soldathemsverksamheten. Liknande erfarenheter finns säkert på andra håll i landet. Jag är övertygad om att reservanternas förslag är välgrundat och vill därför yrka bifall till reservationen nr 11 av herr Axel Andersson m. fl.

I detta anförande instämde herr Nils-son i Bästekille (h).

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s):

Herr talman! Det råder enighet om att soldathemmen fyller en mycket viktig funktion. Som herr Petersson nyss framhöll gäller detta särskilt vid de förhand som rekryteras från avlägsna orter, t.ex. de i Norrland och på Gotland.

Det har sagts att soldathemsutredningen har varit positiv och förordat ett ekonomiskt stöd till soldathemmen, som ligger avsevärt högre än det som utskottet föreslagit. Detta är alldeles riktigt. Men då bör man beakta två ting, för det första att det ställes vissa krav på verksamhetens inriktning och för det andra att det enligt utredningens förslag inte är avsikten att det skall utgå något speciellt anslag till den allmänna verksamheten — med ett litet undantag. Pengarna föreslås i stället gå till fyra ändamål, nämligen för att upprusta lokaler, upprusta inventarier, skaffa fram goda ungdomsledare som föreståndare samt bygga upp en effektiv centralorganisation. Det är till dessa ändamål som det väsentligt ökade anslaget föreslagits utgå.

Dessutom bör det i sammanhanget betonas att bidragen från staten bara täcker en mindre del av de samlade kostnaderna för soldathemsverksamheten. Jag har här uppgifterna från 1963. Då uppgick de sammanlagda inkomsterna till 1 635 000 kronor. I en sådan bud-

get spelar ju 50 000 kronor en ganska liten roll.

Vidare märker den uppmärksamme läsaren av förevarande utlåtande att utskottets förslag innebär en viss uppräkning, därigenom att det föreslagits att det inte skall ske någon specialdestinering.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 11); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nihlfors begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 189:o) i utskottets utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 11) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nihlfors begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 107 ja och 100 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.*Punkterna 190—223*

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 224 och 225

Lades till handlingarna.

§ 2**Främjande av bostadsförsörjningen m. m.**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 38, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1966/67 till främjande av bostadsförsörjningen m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Kungl. Maj:t hade (bilaga 13, punkterna D 1—D 4, D 8, D 9, V: 1, V: 2 och VI: 2) föreslagit riksdagen att

A. beträffande anslag på *driftbudgeten*

I. bemyndiga Kungl. Maj:t att i enlighet med vad i statsrådsprotokollet anförts ändra personalförteckning för

- 1) bostadsstyrelsen; och
- 2) länsbostadsnämnderna;

II. godkänna av departementschefen förordade avlöningsstater, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1966/67, för

- 1) bostadsstyrelsen; och
- 2) länsbostadsnämnderna;

III. godkänna av departementschefen förordade ändringar av bestämmelserna om

- 1) förbättringslån;
- 2) invalidbostadsbidrag; och
- 3) räntebidrag;

IV. medge att räntefria förbättringslån beviljades under vardera av åren 1966 och 1967 intill ett belopp av högst 80 milj. kr.;

V. för budgetåret 1966/67 under elfte huvudtiteln anvisa såsom förslagsanslag

1) till Bostadsstyrelsen: Avlöningar 4 786 000 kr.;

2) till Bostadsstyrelsen: Omkostnader 1 152 000 kr.;

3) till Länsbostadsnämnderna: Avlöningar 9 819 000 kr.;

4) till Räntebidrag 435 milj. kr.;

5) till Bidrag till viss bostadsförbättringsverksamhet 80 milj. kr.;

B. beträffande anslag på *kapitalbudgeten*

I. godkänna av departementschefen förordade riktlinjer för bostadsproduktionen;

II. godkänna av departementschefen förordade ändringar av bestämmelserna om bostadslån;

III. medge att lån, som skulle utgå från lånefonden för bostadsbyggande — utöver tomträttslån till kommuner — samt räntebidrag utan samband med statligt lån, beviljades under år 1966 för högst 86 000 lägenheter och under vardera av åren 1967 och 1968 för högst 84 000 lägenheter ävensom att nämnda lån beviljades intill ett belopp av 1 800 milj. kr. under år 1966;

IV. bemyndiga Kungl. Maj:t att, under av departementschefen angivna förutsättningar, besluta om utökning av den under B. III. upptagna ramen för lån- och bidragsgivning under år 1966;

V. medge att förhandsbesked om bostadslån för hus som skulle byggas med tillämpning av industriella produktionsmetoder meddelades för högst 10 000 lägenheter under ettvar av åren 1967—1971;

VI. medge att beslut om lån, som skulle utgå från anslaget till räntefria lån till bostadsbyggande, finge meddelas intill 30 milj. kr. vart och ett av åren 1966, 1967 och 1968;

VII. bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om utökning av den under B. VI. upptagna ramen för långivning under år 1966 i den omfattning som utvecklingen i fråga om kapital- och arbetskraftsresurser möjliggjorde;

VIII. för budgetåret 1966/67 anvisa såsom investeringsanslag

a) under statens utlåningsfonder

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

1) till Lånefonden för bostadsbyggande 985 milj. kr.;

2) till Lånefonden för maskinanskaffning inom byggnadsindustrin 15 milj. kr.;

b) under fonden för låneunderstöd till Räntefria lån till bostadsbyggande 27 milj. kr.

Propositionen hade, såvitt nu var i fråga, i vad den berör kreditmarknadsfrågor avseende bostadsproduktionen jämväl remitterats till bankoutskottet.

I samband med Kungl. Maj:ts ifrågasvarande förslag hade utskottet till behandling förehått följande motioner, nämligen

från första kammaren

I: 26 av herrar *Harry Carlsson* och *Nyman*,

I: 130 av herrar *Werner* och *Adolfsson*,

I: 174 av herr *Göran Karlsson m. fl.*,

I: 279 av herr *Holmberg m. fl.*,

I: 415 av herr *Torsten Andersson*,

I: 417 av herr *Bengtson m. fl.*,

I: 421 av herr *Nils-Eric Gustafsson m. fl.*,

I: 422 av herr *Isacson m. fl.*,

I: 423 av herr *Axel Kristiansson* och fru *Elvy Olsson*,

I: 427 av herr *Lundström m. fl.*,

I: 430 av herr *Johan Olsson*,

I: 431 av herrar *Gunnar Pettersson* och *Harald Pettersson*,

I: 433 av herr *Svanström*,

I: 435 av herr *Sörenson* och fru *Elvy Olsson*,

I: 437 av herr *Åkerlund*,

I: 639 av herr *Bengtson m. fl.*,

I: 641 av herr *Lundström m. fl.*, samt

från andra kammaren

II: 38 av herr *Berglund m. fl.*,

II: 90 av herr *Karlsson* i Huddinge m. fl.,

II: 176 av herr *Nilsson* i Gävle m. fl.,

II: 225 av herr *Almgren m. fl.*,

II: 348 av herr *Bohman m. fl.*,

II: 502 av herrar *Börjesson* i Glöminge och *Johansson* i Skärstad,

II: 503 av herr *Dahlgren*,

II: 506 av herrar *Gustavsson* i Alvesta och *Johansson* i Växjö,

II: 507 av herr *Gustavsson* i Alvesta m. fl.,

II: 508 av herr *Hedin m. fl.*,

II: 509 av herr *Hedlund m. fl.*,

II: 513 av herr *Jonasson m. fl.*,

II: 518 av herr *Nilsson* i Tvärålund m. fl.,

II: 520 av herr *Ohlin m. fl.*,

II: 522 av herr *Rimmerfors m. fl.*,

II: 524 av herr *Tobé m. fl.*,

II: 528 av herrar *Wennerfors* och *Bengtson* i Solna,

II: 599 av herr *Hedlund m. fl.*,

II: 602 av herr *Ohlin m. fl.*

I motionen II: 90 (av herr *Karlsson* i Huddinge m. fl.) hade hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att normerna för pris-sättningen vid statliga markförsäljningar prövades i enlighet med vad i motionen anförts.

I de likalydande motionerna I: 130 (av herrar *Werner* och *Adolfsson*) och II: 176 (av herr *Nilsson* i Gävle m. fl.) hade hemställts att riksdagen måtte besluta

att statlig långivning till bostadsbyggandet för innevarande år skulle utgå för en igångsättning av 92 000 lägenheter, samt

att de statliga räntebidragen utginge enligt oförändrade grunder.

I de likalydande motionerna I: 174 (av herr *Göran Karlsson m. fl.*) och II: 225 (av herr *Almgren m. fl.*) hade hemställts att riksdagen måtte besluta att räntefria förbättringslån även fortsättningsvis skulle kunna utgå till förbättring av handikappade medborgares bostäder.

I de likalydande motionerna I: 279 (av herr *Holmberg m. fl.*) och II: 348 (av herr *Bohman m. fl.*) hade, såvitt nu var i fråga, hemställts att riksdagen måtte

A. 1) uttala, att en grundprincip för

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

den fortsatta bostadspolitiken borde vara att de boende själva skulle betala vad deras bostäder kostade;

2) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om ändring i bostadslånekungörelsen med innebörd att maximigränserna beträffande bostadsyta i småhus såväl som förutsättning för bostadslån som beträffande låneunderlagets storlek slopades;

3) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att hyresregleringslagens regler i §§ 3—5 om fastställande av hyran inte skulle gälla för lägenheter, som efter den 1 juli 1966 undergått väsentliga ombyggnadsåtgärder, för vilka i stället nämnda lags § 6 borde tillämpas;

B. besluta,

1) att den statliga bostadslångivningen från och med den 1 juli 1966 skulle ersättas av ett kreditgarantisystem;

2) att i anledning härav inga preliminära beslut om lån från lånefonden för bostadsbyggande skulle meddelas från nämnda datum;

3) att för erhållande av kreditgaranti en engångsavgift av $\frac{1}{2}$ % skulle erläggas;

4) att fr. o. m. den 1 januari 1966 räntebidrag ej längre skulle medgivas beträffande hus som påbörjats före ingången av 1958;

5) att räntebidrag, avseende räntor å underliggande lån som hänförde sig till tiden fr. o. m. den 1 januari 1966, skulle vad avser hus färdigställda t. o. m. 1959 grundas på en basränta av 6 %, beträffande hus färdigställda 1960—1961 på 5,5 %, för 1962 på 5 % och fr. o. m. 1963 på 4,5 %;

6) att statliga bostadslån, tertiärlån, egnahemslån och förbättringslån avseende hus som påbörjats fr. o. m. den 1 januari 1958 skulle fr. o. m. den 1 juli 1966 upp till 90 % av låneunderlaget förräntas efter en räntesats av 6 %, samt att till den del lånen överstege 90 % av låneunderlaget räntan skulle utgöra 7 %;

7) att räntan på reaktiverade tilläggs-

lån fr. o. m. den 1 juli 1966 skulle utgöra 6 %;

8) att den hyreskontroll som utövades av bostadslånemyndigheterna skulle upphöra fr. o. m. den 1 juli 1966;

9) att de såsom allmännyttiga betecknade bostadsföretagen skulle åläggas redovisningsskyldighet för sina fonder, dessas storlek och successiva uppbyggnad samt för de principer efter vilka dels fonderna uppbyggdes, dels hyresättningen skedde;

10) avslå framställningen om förhandsbesked beträffande bostadslån för hus avsedda att byggas med industriella produktionsmetoder;

11) avslå ett investeringsanslag till lånefonden för maskinanskaffning inom byggnadsindustrien;

12) att inga nya tomträttslån skulle beviljas fr. o. m. den 1 januari 1967.

C. om förslagen under B. 1—3 ovan icke vunne riksdagens bifall besluta,

1) att bostadslån, till vilka tillstånd lämnats tidigast den 1 juli 1966, skulle beviljas upp till 90 % av belåningsvärdet mot enbart inteckningssäkerhet, oavsett förvaltningsformerna, och för s. k. allmännyttiga företag upp till 95 % mot kommunal borgen;

2) att vid utgivande av statliga bostadslån en förvaltningsavgift av $\frac{1}{2}$ % skulle uttagas i samband med lånets utbetalande;

D. under förutsättning att yrkandet under C. 1 vunne riksdagens bifall medgiva att lån, som skulle utgå från lånefonden för bostadsbyggande, måtte beviljas intill ett belopp av 1 680 milj. kr. under år 1966;

E. i övrigt beakta vad i motionerna anförts.

I de likalydande motionerna I: 417 (av herr Bengtson m. fl.) och II: 509 (av herr Hedlund m. fl.) hade, såvitt nu var i fråga, hemställts att riksdagen måtte

I. a) fastställa den av Kungl. Maj:t föreslagna basräntan å vissa underlig-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

gande bostadsplan att gälla från den 1 januari 1966;

b) till Räntebidrag under elfte huvudtiteln för budgetåret 1966/67 anvisa ett förslagsanslag av 335 milj. kr.;

c) medgiva att lån, som skulle utgå från lånefonden för bostadsbyggande utöver tomträttslån till kommuner samt räntebidrag utan samband med statligt lån, beviljades under år 1966 för högst 88 000 lägenheter och under vartdera av åren 1967 och 1968 för respektive 92 000 och 96 000 lägenheter ävensom att nämnda lån beviljades intill ett belopp av 1 840 milj. kr. under år 1966;

d) godkänna det av Kungl. Maj:t begärda bemyndigandet att besluta om utökning av den under c) upptagna ramen för bidragsgivning under år 1966 samt uttala att småhusbyggandet därvid i första hand skulle komma i fråga;

II. i skrivelse till Kungl. Maj:t

a) uttala att lånemedel avseende 8 000 lägenheter borde reserveras för senare fördelning för att tillgodose de särskilda behov som uppkomme i samband med nyetablering och utvidgning av industriföretag, t. ex. i samband med den samhälleliga lokaliseringsspolitiken;

b) anhålla om utarbetande av riktlinjer för skapandet av en god bomiljö;

c) uttala att småhusbyggande måtte igångsättas i enlighet med byggnittiviteten;

d) anhålla om utredning och förslag till program för småhusproduktionen i enlighet med vad i motionerna anförts;

e) uttala att kommunerna liksom tidigare skulle vara enhet för bostadsbyggnadsresursernas lokala fördelning.

I de likalydande motionerna I: 421 (av herr Nils-Eric Gustafsson m. fl.) och II: 518 (av herr Nilsson i Tvärålund m. fl.) hade hemställts att riksdagen måtte besluta

att bestämmelserna om förbättringslån finge en sådan utformning att de i motionerna omnämnda låginkomst-

grupperna som hittills kunde erhålla dylika lån;

att medge att räntefria förbättringslån beviljades under vartdera av åren 1966 och 1967 intill ett belopp av högst 90 milj. kr., vilket innebure ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 10 milj. kr. ökat anslag;

samt att till Bidrag till viss bostadsförbättringsverksamhet för budgetåret 1966/67 anvisa ett förslagsanslag av 90 milj. kr.

I de likalydande motionerna I: 427 (av herr Lundström m. fl.) och II: 520 (av herr Ohlin m. fl.) hade, såvitt nu var i fråga, hemställts att riksdagen måtte besluta

1) att godkänna ett ordinarie bostadsbyggnadsprogram i överensstämmelse med det av motionärerna 1964 framlagda och med komplettering för 1970 upprepade förslaget innebärande igångsättning av

för 1966	94 000 lägenheter	
» 1967	98 000	»
» 1968	102 000	»
» 1969	106 000	»
» 1970	110 000	»

samt att dessutom förorda upprättandet av en konjunkturreserv om 10 000 lägenheter för vart och ett av åren 1966 t. o. m. 1970;

2) att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att Kungl. Maj:t efter samråd med byggnadsarbetsmarknadens parter och med näringsfrihetsrådet tillsatte ett organ, bestående av företrädare för dessa instanser jämte opartiska experter, med uppgift att följa hur rationaliseringsframstegen inom byggnadsindustrien sloge igenom samt beräkna den utökning av föreliggande bostadsbyggnadsprogram som ett vidgat industriellt byggande skulle kunna medföra;

3) att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om tillsättande av en utredning beträffande de olika planinstituten funktioner, samordningen mellan planering och husprojektering samt

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

principerna för gränsdragningen mellan de statliga, regionala och kommunala organens ansvar och befogenheter i detta sammanhang;

4) att beträffande bostadsbyggandets struktur och geografiska fördelning i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala

a) att erforderliga åtgärder borde vidtagas för att öka småhusbyggandets andel av bostadsproduktionen till 50 %, vilket den väntade utvecklingen av efterfrågan motiverade, och vidare att den ökning av den totala produktionen, som i motionen framlagda program innebure, alltså i första hand borde komma småhusbyggandet till godo,

b) att en ökning av tvårumslägenheternas andel i nyproduktionen av flerfamiljshus likaledes ur efterfrågesynpunkt syntes önskvärd, varvid andelen för lägenheter om ett rum och kök eller mindre i motsvarande grad kunde minskas,

c) att bostadsproduktionen i takt med tillgängliga mark- och planresurser och med större målmedvetenhet borde inriktas på områden där bostadsbristen var störst eller eljest skulle bli besvärande samt att ansträngningar borde göras för att minska efterfrågetrycket i storstadsområdena genom en aktiv lokaliseringsspolitik, som gäve sysselsättning utanför dessa områden,

d) att beträffande miljöfrågornas betydelse ge till känna vad i motionerna anförts;

5) att ändring företoges av för olika företagsformer gällande lånevillkor på sätt i motionerna angivits, så att likvärdighet beträffande konkurrensförhållanden uppnåddes;

6) att i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala att utländska byggnadsföretag borde beredas större möjligheter att utföra byggnader och anläggningar i Sverige i syfte att närma byggnadsindustriens konkurrensläge till det för exportindustrien eller för den under importkonkurrens arbetande hemmamarknadsindustrien rådande;

7) att räntan på nu amorteringspliktiga tilläggs lån skulle fastställas till 6 % mot nuvarande 4 % i syfte att åstadkomma bättre paritetsförhållande beträffande hyrorna i under 1950-talet färdigställda hus samt att såväl denna subventionsminskning som den av Kungl. Maj:t föreslagna skulle träda i kraft fr. o. m. den 1 januari 1966.

I de likalydande motionerna I: 430 (av herr Johan Olsson) och II: 507 (av herr Gustavsson i Alvesta m. fl.) hade hemställts att riksdagen — i syfte att motverka de fortgående stegringarna av byggnadskostnaderna och åstadkomma samhällsekonomiska, statsfinansiella och kommunalekonomiska besparingar — måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga

1) att en arbetsgrupp, knuten till statens institut för byggnadsforskning och med företrädare för institutet, byggnadsstyrelsen, bostadsstyrelsen och de båda berörda kommunförbunden, måtte tillsättas med uppgift dels att utarbeta metoder, normer och anvisningar för sådan detaljplanering enligt byggnadslagen som främjade och underlättade industriellt byggande, dels att i den mån så befunnas erforderligt avge förslag till ändringar i gällande byggnadslagstiftning, dels ock att verka för upplysningsverksamhet rörande de industriella byggmetodernas förutsättningar;

2) att en arbetsgrupp, likaledes knuten till statens institut för byggnadsforskning och med företrädare för institutet och för centrala ämbetsverk, såsom byggnadsstyrelsen och skolöverstyrelsen, samt för de tre kommunförbunden, måtte tillsättas med uppgift att pröva och föreslå en långt driven standardisering beträffande offentliga byggnader, t. ex. skolor administrationslokaler och i viss utsträckning sjukhus och jämförbara institutioner, i syfte att främja och underlätta industriella byggmetoder;

3) att i anslutning till sistnämnda arbetsgrupps arbete måtte verkställas en

översyn av gällande regler inom den offentliga byggnadsverksamheten samt i förekommande fall av statsbidragsregler, så att tillämpning av industriella bygghetoder underlättades;

4) att en utredning, sammansatt av i förhållande till partsintressena på byggnadsmarknaden obundna personer, måtte tillsättas med uppgift dels att, i samråd med och med bistånd av statens pris- och kartellnämnd, näringsfrihetsrådet och näringsfrihetsombudsmannen, utröna i vad mån institutionella hinder för byggnadsverksamhetens rationalisering och utveckling förekomme, t. ex. genom gällande ordning för konsultuppdrag, karteller och prisöverenskommelser, systemet för och tillämpningen av ackordersättning, gränsdragning mellan fackförbund m. m., dels att ta initiativ till sådana hinders avlägsnande eller förebyggande.

I de likalydande motionerna I: 431 (av herrar Gunnar Pettersson och Harald Pettersson) och II: 513 (av herr Jonasson m. fl.) hade hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning angående sådana ändringar i gällande författningar, tillämpningsföreskrifter och administrativa anvisningar att förutsättningar skapades för en friare bostadsbebyggelse på landsbygden.

I de likalydande motionerna I: 433 (av herr Svanström) och II: 503 (av herr Dahlgren) föreslogs riksdagen besluta att vid behandlingen av frågan om befrämjande av bostadsbyggande uttala att en återgång skedde till vad som gällde före 1965 års riksdagsbeslut i fråga om kvotfördelning av lånemedel för detta ändamål.

I de likalydande motionerna I: 437 (av herr Åkerlund) och II: 528 (av herrar Wennerfors och Bengtson i Solna) hade hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag med beaktande av de i motionerna anförda syn-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

punkterna rörande möjligheterna att skapa förutsättningar för bättre planering samt att undvika onödiga kostnadsstegringar inom byggnadsbranschen åsamkade av byggnadsregleringsverksamheten.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

1. beträffande riktlinjer för bostadsproduktionen såvitt rörde lägenheter-
nas storlek med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 427 och II: 520, såvitt nu var i fråga, godkänna vad utskottet anförte;

2. beträffande riktlinjer för bostadsproduktionen såvitt rörde småhusbygget med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 427 och II: 520, I: 417 och II: 509 samt I: 279 och II: 348, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, godkänna vad utskottet anförte;

3. beträffande riktlinjer för bostadsproduktionen såvitt rörde miljöfrågor med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 427 och II: 520 samt I: 417 och II: 509, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, godkänna vad utskottet anförte;

4. beträffande riktlinjer för bostadsproduktionen, till den del de ej blivit under punkterna 1.—3. särskilt berörda, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 427 och II: 520, I: 417 och II: 509, I: 279 och II: 348 samt I: 26 och II: 38, de sex förstnämnda motionerna såvitt nu var i fråga, godkänna vad utskottet anförte;

5. avslå i motionerna I: 639 och II: 599 samt I: 641 och II: 602 framställda yrkanden angående servicehus;

6. avslå i motionerna I: 279 och II: 348 framställt yrkande angående vissa ändringar i lagen om hyresreglering;

7. beträffande bostadsbyggandets regionala fördelning med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 427 och II: 520, såvitt nu var i fråga, ävensom motionerna I: 433

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

och II: 503 godkänna vad utskottet anförte;

8. besluta att yrkandena i motionerna I: 427 och II: 520, såvitt nu var i fråga, samt I: 415 och II: 524 angående planinstitutet och planväsendets organisation ej skulle föranleda någon riksdagens åtgärd;

9. avslå i motionen II: 90 framställt yrkande angående prissättningen vid statliga markförsäljningar;

10. beträffande bostadsbyggandets omfattning med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 427 och II: 520, I: 417 och II: 509 samt I: 130 och II: 176, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, godkänna vad utskottet anförte;

11. avslå i motionerna I: 427 och II: 520 framställda yrkanden om en femårsplan för bostadsbyggandet och om upprättande av en konjunkturreserv;

12. beträffande industriella byggnadsmetoder med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och i anledning av motionerna I: 427 och II: 520, såvitt nu var i fråga, ävensom motionerna I: 430 och II: 507 samt med avslag å motionerna I: 279 och II: 348, såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anförte;

13. avslå i motionerna I: 437 och II: 528 framställt yrkande om utredning rörande kostnadsstegringar på grund av byggnadsreglering, m. m.;

14. avslå i motionerna I: 279 och II: 348 framställt yrkande om införande av ett kreditgarantisystem på bostadsområdet;

15. beträffande krediter till bostadsförbättringar i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom motionerna I: 174 och II: 225 samt I: 421 och II: 518, sistnämnda två motioner såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anförte;

16. avslå i motionerna I: 427 och II: 520 samt I: 279 och II: 348 framställda yrkanden beträffande bostadslänets storlek;

17. avslå i motionerna I: 427 och II: 520 samt I: 279 och II: 348 framställda yrkanden angående räntan på bostadslån, tertiärlån, egnahemslån, förbättringslån och vissa tilläggs-lån;

18. avslå i motionerna I: 279 och II: 348 framställt yrkande om en förvaltningsavgift för bostadslån;

19. beträffande hyreskontrollen i statsbelånade hus med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 279 och II: 348, såvitt nu var i fråga, godkänna vad utskottet anförte;

20. avslå i motionerna I: 279 och II: 348 framställt yrkande angående maximiyta i småhus;

21. avslå i motionerna I: 279 och II: 348 framställt yrkande angående viss redovisningsskyldighet för allmännyttiga bostadsföretag;

22. avslå i motionerna I: 431 och II: 513 framställt yrkande angående en friare bebyggelse på landsbygden;

23. avslå i motionerna I: 422 och II: 508 framställt yrkande om handläggningen av ärenden avseende lån till bostäder inom lantbruksföretag;

24. beträffande invalidbostadsbidrag med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 435 och II: 522 godkänna vad utskottet anförte;

25. avslå i motionerna I: 279 och II: 348 framställt yrkande angående tomträttslån till kommuner;

26. beträffande grunderna för räntebidrag med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 427 och II: 520, I: 417 och II: 509, I: 279 och II: 348 samt I: 130 och II: 176, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, godkänna vad utskottet anförte;

27. avslå i motionerna I: 427 och II: 520 framställt yrkande angående schablonmetod för räntesubventioner;

28. beträffande grunderna för den statliga låne- och bidragsverksamheten till främjande av bostadsförsörjningen, såvitt de ej behandlades under 5.—27., med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och under erinran om vad utskottet

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

anfört godkänna i statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 3 januari 1966 förordade ändringar;

29. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 417 och II: 509, såvitt nu var i fråga, till Räntebidrag för budgetåret 1966/67 på driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 435 000 000 kr.;

30. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 421 och II: 518, såvitt nu var i fråga, medge att räntefria förbättringslån beviljades under vardera av åren 1966 och 1967 intill ett belopp av högst 80 000 000 kr.;

31. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 421 och II: 518, såvitt nu var i fråga, till Bidrag till viss bostadsförbättringsverksamhet för budgetåret 1966/67 på driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 80 000 000 kr.;

32. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 130 och II: 176, I: 417 och II: 509, I: 427 och II: 520 samt I: 279 och II: 348, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, ävensom å motionerna I: 423 och II: 506 samt II: 502, medge att beslut om lån som skulle utgå från lånefonden för bostadsbyggande — utöver tomträttslån till kommuner — samt räntebidrag utan samband med statligt lån, beviljades under år 1966 för högst 86 000 lägenheter och under vardera av åren 1967 och 1968 för högst 84 000 lägenheter ävensom att nämnda lån beviljades intill ett belopp av 1 800 milj. kr. under år 1966;

33. avslå i motionerna I: 417 och II: 509 framställt yrkande om fördelningen av låneramen för år 1966;

34. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt i anledning av motionerna I: 417 och II: 509, såvitt nu var i fråga, bemyndiga Kungl. Maj:t att, under av departementschefen angivna förutsätt-

ningar, besluta om utökning av den under 32. upptagna ramen för lån- och bidragsgivning under år 1966;

35. avslå i motionerna I: 417 och II: 509 framställt yrkande beträffande bostadsbyggandets lokala fördelning;

36. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 279 och II: 348, såvitt nu var i fråga, medge att förhandsbesked om bostadslån för hus som skulle byggas med tillämpning av industriella produktionsmetoder meddelades för högst 10 000 lägenheter under ettvar av åren 1967—1971;

37. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag till Lånefonden för bostadsbyggande för budgetåret 1966/67 på kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 985 000 000 kr.;

38. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 279 och II: 348, såvitt nu var i fråga, till Lånefonden för maskinanskaffning inom byggnadsindustrien för budgetåret 1966/67 på kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 15 000 000 kr.;

39. medge att beslut om lån, som skulle utgå från anslaget till räntefria lån till bostadsbyggande, finge meddelas intill 30 000 000 kr. vart och ett av åren 1966, 1967 och 1968;

40. bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om utökning av den under 39. upptagna ramen för långivning under år 1966 i den omfattning som utvecklingen i fråga om kapital- och arbetskraftsresurser möjliggjorde;

41. till Räntefria lån till bostadsbyggande för budgetåret 1966/67 på kapitalbudgeten under fonden för låneunderstöd anvisa ett investeringsanslag av 27 000 000 kr.;

42. bemyndiga Kungl. Maj:t att ändra personalförteckningen för bostadsstyrelsen enligt vad i statsrådsprotokollet föreslagits;

43. bemyndiga Kungl. Maj:t att ändra

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

personalförteckningen för länsbostadsnämnderna enligt vad i statsrådsprotokollet föreslagits;

44. godkänna i utskottets hemställa intagen avlöningsstat för bostadsstyrelsen, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1966/67;

45. godkänna i utskottets hemställa intagen avlöningsstat för länsbostadsnämnderna, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1966/67;

46. till Bostadsstyrelsen: Avlöningar för budgetåret 1966/67 på driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 4 786 000 kr.;

47. till Länsbostadsnämnderna: Avlöningar för budgetåret 1966/67 på driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 9 819 000 kr.;

48. till Bostadsstyrelsen: Omkostnader för budgetåret 1966/67 på driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 152 000 kr.;

49. till Länsbostadsnämnderna: Omkostnader för budgetåret 1966/67 på driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 321 000 kr.;

50. besluta att i förevarande sammanhang behandlade motioner, till den del de ej blivit under punkterna 1.—49. särskilt berörda eller behandlas i annat utskottsutlåtande, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Axel Andersson, Per Jacobsson, Kaijser, Nils-Eric Gustafsson, Nyman, Wallmark, Harald Pettersson, Bohman, Larsson* i Hedenäset, *Nihlfors, Gustafsson* i Skellefteå, *Nelander* och *Nilsson* i Tvärålund samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort under 1. hemställa, att riksdagen måtte beträffande riktlinjer för bostadsproduktionen såvitt rörde lägenheternas storlek i anledning av Kungl. Maj:ts förslag jämte motionerna I: 427 och II: 520, såvitt nu var i fråga, godkänna vad reservanterna anfört;

2) av herrar *Axel Andersson, Per Jacobsson, Kaijser, Nils-Eric Gustafsson, Nyman, Wallmark, Harald Pettersson, Bohman, Larsson* i Hedenäset, *Nihlfors, Gustafsson* i Skellefteå, *Nelander* och *Nilsson* i Tvärålund samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort under 2. hemställa, att riksdagen måtte beträffande riktlinjer för bostadsproduktionen såvitt rörde småhusbyggandet i anledning av Kungl. Maj:ts förslag jämte motionerna I: 279 och II: 348, I: 427 och II: 520 samt I: 417 och II: 509, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad i denna reservation anförts;

3) av herrar *Axel Andersson, Per Jacobsson, Kaijser, Nils-Eric Gustafsson, Nyman, Wallmark, Harald Pettersson, Bohman, Larsson* i Hedenäset, *Nihlfors, Gustafsson* i Skellefteå, *Nelander* och *Nilsson* i Tvärålund samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort under 3. hemställa, att riksdagen måtte beträffande riktlinjer för bostadsproduktionen såvitt rörde miljöfrågor i anledning av Kungl. Maj:ts förslag jämte motionerna I: 427 och II: 520 samt I: 417 och II: 509, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört;

4) av herrar *Kaijser, Wallmark* och *Bohman* samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort under 6. hemställa, att riksdagen måtte med bifall till i motionerna I: 279 och II: 348 framställt yrkande angående vissa ändringar i lagen om hyresreglering i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört;

5) av herrar *Axel Andersson, Per Jacobsson, Nils-Eric Gustafsson, Nyman, Harald Pettersson, Larsson* i Hedenäset, *Nihlfors, Gustafsson* i Skellefteå, *Nelander* och *Nilsson* i Tvärålund, vilka ansett att utskottet bort under 7. hemställa, att riksdagen måtte beträffande bostadsbyggandets regionala fördelning

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

i anledning av Kungl. Maj:ts förslag jämte motionerna I: 427 och II: 520, såvitt nu var i fråga, ävensom motionerna I: 433 och II: 503 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad dessa reservanter anfört;

6) beträffande bostadsbyggandets omfattning

a) av herrar *Kaijser, Wallmark* och *Bohman* samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 17, som började med »Av allt» och slutade med »kostnadsuppgång undvikas», bort ha i reservationen angiven lydelse;

b) av herrar *Axel Andersson, Per Jacobsson, Nils-Eric Gustafsson, Nyman, Harald Pettersson, Larsson* i Hedenäset, *Nihlfors, Gustafsson* i Skellefteå, *Nelander* och *Nilsson* i Tvärålund, vilka ansett att utskottet bort under 10. hemställa, att riksdagen måtte beträffande bostadsbyggandets omfattning i anledning av Kungl. Maj:ts förslag jämte motionerna I: 427 och II: 520, I: 417 och II: 509 samt I: 130 och II: 176, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, godkänna vad i denna reservation anförts;

7) av herrar *Axel Andersson, Per Jacobsson, Nyman, Nihlfors, Gustafsson* i Skellefteå och *Nelander*, vilka ansett att utskottet bort under 11. hemställa, att riksdagen måtte, beträffande en femårsplan för bostadsbyggandet samt upprättande av en konjunkturreserv med bifall till motionerna I: 427 och II: 520, såvitt nu var i fråga, godkänna vad i reservationen anförts;

8) av herrar *Kaijser, Wallmark* och *Bohman* samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort under 12. hemställa, att riksdagen måtte beträffande industriella byggnadsmetoder med bifall till motionerna I: 279 och II: 348, såvitt nu var i fråga, ävensom med avslag å Kungl. Maj:ts förslag jämte motionerna I: 427 och II: 520, såvitt nu var i fråga, samt I: 430 och II: 507 i

skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört;

9) av herrar *Axel Andersson, Per Jacobsson, Kaijser, Nils-Eric Gustafsson, Nyman, Wallmark, Harald Pettersson, Bohman, Larsson* i Hedenäset, *Nihlfors, Gustafsson* i Skellefteå, *Nelander* och *Nilsson* i Tvärålund samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort under 13. hemställa, att riksdagen måtte med bifall till i motionerna I: 437 och II: 528 framställt yrkande om utredning rörande kostnadsstegringar på grund av byggnadsreglering, m. m., i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad dessa reservanter anfört;

10) av herrar *Kaijser, Wallmark* och *Bohman* samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort under 14. hemställa, att riksdagen måtte beträffande införande av ett kreditgarantisystem på bostadsområdet med bifall till motionerna I: 279 och II: 348, såvitt nu var i fråga, godkänna vad i reservationen anförts;

11) beträffande krediter för bostadsförbättringar

a) av herrar *Nils-Eric Gustafsson, Harald Pettersson, Larsson* i Hedenäset och *Nilsson* i Tvärålund, vilka ansett att utskottet bort under 15. hemställa, att riksdagen måtte beträffande krediter för bostadsförbättringar i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 174 och II: 225 samt I: 421 och II: 518, sistnämnda två motioner såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad i denna reservation anförts;

b) av fru *Wallentheim* och herr *Almgren*, vilka ansett att utskottet bort under 15. hemställa, att riksdagen måtte beträffande krediter för bostadsförbättringar i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom motionerna I: 421 och II: 518, såvitt nu var i fråga, samt med bifall till motionerna I: 174 och II: 225 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad dessa reservanter anfört;

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

12) beträffande bostadslånets storlek

a) av herrar *Axel Andersson, Per Jacobsson, Nyman, Nihlfors, Gustafsson* i Skellefteå och *Nelander*, vilka ansett att utskottet bort under 16. hemställa, att riksdagen måtte beträffande bostadslånets storlek med bifall till motionerna I: 427 och II: 520 ävensom med avslag å motionerna I: 279 och II: 348, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anför;

b) av herrar *Kaijser, Wallmark* och *Bohman* samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort under 16. hemställa, att riksdagen måtte beträffande bostadslånets storlek med bifall till motionerna I: 279 och II: 348 ävensom med avslag å motionerna I: 427 och II: 520, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad i reservationen anförts;

13) beträffande ränta på lån

a) av herrar *Axel Andersson, Per Jacobsson, Nyman, Nihlfors, Gustafsson* i Skellefteå och *Nelander*, vilka ansett att utskottet bort under 17. hemställa, att riksdagen måtte beträffande räntan på bostadslån, tertiärlån, egnahemslån, förbättringslån och vissa tillägglån med bifall till motionerna I: 427 och II: 520 samt I: 279 och II: 348, samtliga motioner såvitt rörde ränta på vissa tillägglån, ävensom med avslag å motionerna I: 279 och II: 348, såvitt rörde ränta på övriga lån, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad i denna reservation anförts;

b) av herrar *Kaijser, Wallmark* och *Bohman* samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort under 17. hemställa, att riksdagen måtte beträffande räntan på bostadslån, tertiärlån, egnahemslån, förbättringslån och vissa tillägglån med bifall till motionerna I: 279 och II: 348 samt I: 427 och II: 520, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anför;

14) av herrar *Kaijser, Wallmark* och

Bohman samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort under 18. hemställa, att riksdagen måtte beträffande en förvaltningsavgift för bostadslån med bifall till motionerna I: 279 och II: 348, såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad dessa reservanter anför;

15) av herrar *Kaijser, Wallmark* och *Bohman* samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort under 19. hemställa, att riksdagen måtte beträffande hyreskontrollen i statsbelånade hus med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt till motionerna I: 279 och II: 348, såvitt nu var i fråga, godkänna vad reservanterna anför;

16) av herrar *Kaijser, Wallmark* och *Bohman* samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort under 20. hemställa, att riksdagen måtte beträffande maximiyta i småhus med bifall till motionerna I: 279 och II: 348, såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad i denna reservation anförts;

17) av herrar *Kaijser, Wallmark* och *Bohman* samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort under 21. hemställa, att riksdagen måtte beträffande viss redovisningsskyldighet för allmännyttiga bostadsföretag med bifall till motionerna I: 279 och II: 348, såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad dessa reservanter anför;

18) av herrar *Axel Andersson, Per Jacobsson, Kaijser, Nils-Eric Gustafsson, Nyman, Wallmark, Harald Pettersson, Bohman, Larsson* i Hedenäset, *Nihlfors, Gustafsson* i Skellefteå, *Nelander* och *Nilsson* i Tvärålund samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort under 22. hemställa, att riksdagen måtte beträffande en friare bebyggelse på landsbygden i anledning av motionerna I: 431 och II: 513 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anför;

19) av herrar *Kaijser, Wallmark* och

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Bohman samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort under 25. hemställa, att riksdagen måtte beträffande tomträttslån till kommuner med bifall till motionerna I: 279 och II: 348, såvitt nu var i fråga, godkänna vad i reservationen anförts;

20) beträffande grunderna för räntebidrag

a) av herrar *Axel Andersson*, *Per Jacobsson*, *Nils-Eric Gustafsson*, *Nyman*, *Harald Pettersson*, *Larsson* i Hedenäset, *Nihlfors*, *Gustafsson* i Skellefteå, *Nelander* och *Nilsson* i Tvärålund, vilka ansett att utskottet bort under 26. hemställa, att riksdagen måtte beträffande grunderna för räntebidrag i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 279 och II: 348 och med bifall till motionerna I: 427 och II: 520 samt I: 417 och II: 509 ävensom med avslag å motionerna I: 130 och II: 176, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, godkänna vad reservanterna anförte;

b) av herrar *Kaijser*, *Wallmark* och *Bohman* samt fröken *Ljungberg*, vilka ansett att utskottet bort under 26. hemställa, att riksdagen måtte beträffande grunderna för räntebidrag i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 427 och II: 520 samt I: 417 och II: 509, med bifall till motionerna I: 279 och II: 348 ävensom med avslag å motionerna I: 130 och II: 176, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, godkänna vad dessa reservanter anförte;

21) beträffande anslaget till Räntebidrag

a) av herrar *Axel Andersson*, *Per Jacobsson*, *Nils-Eric Gustafsson*, *Nyman*, *Harald Pettersson*, *Larsson* i Hedenäset, *Nihlfors*, *Gustafsson* i Skellefteå, *Nelander* och *Nilsson* i Tvärålund, vilka under förutsättning av bifall till reservationen 20 a) ansett att utskottet bort under 29. hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 417 och II: 509, såvitt nu var i fråga, till Räntebidrag för budgetåret 1966/67 på drift-

budgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 335 000 000 kr.;

b) av herrar *Kaijser*, *Wallmark* och *Bohman* samt fröken *Ljungberg*, vilka under förutsättning av bifall till reservationen 20 b) ansett att utskottet bort under 29. hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 417 och II: 509, såvitt nu var i fråga, till Räntebidrag för budgetåret 1966/67 på driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 300 000 000 kr.;

22) beträffande ramen för räntefria förbättringslån

av herrar *Nils-Eric Gustafsson*, *Harald Pettersson*, *Larsson* i Hedenäset och *Nilsson* i Tvärålund, vilka under förutsättning av bifall till reservationen 11 a) ansett att utskottet bort under 30. hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 421 och II: 518, såvitt nu var i fråga, medge att räntefria förbättringslån beviljades under vartdera av åren 1966 och 1967 intill ett belopp av högst 90 000 000 kr.;

23) av herrar *Nils-Eric Gustafsson*, *Harald Pettersson*, *Larsson* i Hedenäset och *Nilsson* i Tvärålund, vilka under förutsättning av bifall till reservationen 22) ansett att utskottet bort under 31. hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 421 och II: 518, såvitt nu var i fråga, till Bidrag till viss bostadsförbättringsverksamhet för budgetåret 1966/67 på driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 90 000 000 kr.;

24) beträffande ramen för långivning från lånefonden för bostadsbyggande

a) av herrar *Axel Andersson*, *Per Jacobsson*, *Nils-Eric Gustafsson*, *Nyman*, *Harald Pettersson*, *Larsson* i Hedenäset, *Nihlfors*, *Gustafsson* i Skellefteå, *Nelander* och *Nilsson* i Tvärålund, vilka under förutsättning av bifall till reservationen 6 b) ansett att utskottet bort under 32. hemställa, att riksdagen måtte i

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 130 och II: 176, I: 427 och II: 520 samt I: 417 och II: 509 ävensom med avslag å motionerna I: 279 och II: 348, I: 423 och II: 506 samt II: 502, de tio förstnämnda motionerna såvitt nu var i fråga, medge att beslut om lån som skulle utgå från lånefonden för bostadsbyggande — utöver tomträttslån till kommuner — samt räntebidrag utan samband med statligt lån, beviljades under år 1966 för högst 88 000 lägenheter och under vartdera av åren 1967 och 1968 för högst 84 000 lägenheter ävensom att nämnda lån beviljades intill ett belopp av 1 840 milj. kr. under år 1966;

b) av herrar *Kaijser, Wallmark* och *Bohman* samt fröken *Ljungberg* under förutsättning av bifall till reservationen 12 b) ansett att utskottet bort under 32. hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 279 och II: 348 ävensom med avslag å motionerna I: 130 och II: 176, I: 417 och II: 509 samt I: 427 och II: 520, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, och å motionerna I: 423 och II: 506 samt II: 502, medge att beslut om lån som skulle utgå från lånefonden för bostadsbyggande — utöver tomträttslån till kommuner — samt räntebidrag utan samband med statligt lån, beviljades under år 1966 för högst 86 000 lägenheter och under vartdera av åren 1967 och 1968 för högst 84 000 lägenheter ävensom att nämnda lån beviljades intill ett belopp av 1 740 milj. kr. under år 1966;

25) av herrar *Nils-Eric Gustafsson, Harald Pettersson, Larsson* i Hedenäset och *Nilsson* i Tvärålund, vilka under förutsättning av bifall till reservationen 6 b) ansett att utskottet bort under 33. hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 417 och II: 509, såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad reservanterna anfört om fördelningen av låneramen för år 1966;

26) av herrar *Kaijser, Wallmark* och *Bohman* samt fröken *Ljungberg*, vilka

under förutsättning av bifall till reservationen 12 b) ansett att utskottet bort under 37. hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till Lånefonden för bostadsbyggande för budgetåret 1966/67 på kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 825 000 000 kr.;

27) av herrar *Kaijser, Wallmark* och *Bohman* samt fröken *Ljungberg*, vilka under förutsättning av bifall till reservationen 8) ansett att utskottet bort under 38. hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 279 och II: 348, såvitt nu var i fråga, avslå Kungl. Maj:ts förslag om medelsanvisning till Lånefonden för maskinanskaffning inom byggnadsindustrien för budgetåret 1966/67.

Ett särskilt yttrande beträffande grunderna för räntebidrag hade avgivits av herrar *Axel Andersson, Per Jacobsson, Nyman, Nihlfors, Gustafsson* i Skellefteå och *Nelander*.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN yttrade:

Överläggningen beträffande statsutskottets utlåtande nr 38 må omfatta även statsutskottets utlåtande nr 39 och sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtande nr 1, men yrkanden beträffande sistnämnda två utlåtanden framställes först sedan desamma föredragits.

Utskottets hemställan i dess utlåtande nr 38 föredrogs; och anförde därvid:

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp):

Herr talman! Man kan väl säga att denna diskussion förs vid ett tillfälle då den statliga bostadspolitiken ligger i stöpsleven. En rad statliga utredningar har ju från regeringssidan med lock eller pock — jag förmodar mest det förra — förmåtts att forcera sitt utredningsarbete för att ge underlag för det bostadspolitiska program som regeringen är i färd med att göra upp. För min del skall jag därför endast

Framjande av bostadsförsörjningen m. m.

mycket kort vidröra detaljerna i den statliga bostadspolitiken och hålla mig till mera allmänna frågor.

Utskottets majoritet tillstyrker vad departementschefen föreslår beträffande igångsättningen under 1966, dvs. 92 000 lägenheter. Det sker dock med en viss tveksamhet. Man hänvisar till att den vid årsskiftet pågående bostadsproduktionen bör ha omfattat 2 000 lägenheter mer än vad departementschefen torde ha antagit när han föreslagit programmet för igångsättningen under 1966. Därtill kommer den stränga vintern och de förseningar den medfört. Utskottet menar tydligen att detta egentligen hade varit motiv för en minskning av den siffra som departementschefen föreslagit. Mot bakgrunden av bostadsbristen anser emellertid utskottet ändå att igångsättningen bör få den omfattning som departementschefen föreslagit.

Vi kan dela utskottsmajoritetens mening att igångsättningen, bl. a. på grund av den dåliga planeringen i fjol, kommer att möta vissa svårigheter. I en reservation av folkpartiets och centerpartiets representanter heter det att det är svårt att nu säkert bedöma förutsättningarna för att genomföra den målsättning som förordades i våra motioner, nämligen 94 000 lägenheter. Vi anser emellertid — och det av samma skäl som utskottsmajoriteten — att riktpunkten bör vara de föreslagna 94 000 lägenheterna, trots att vissa förhållanden som inverkar på bedömningen har ändrats sedan motionen skrevs.

Just nu är det emellertid inte skillnaden i målsättning för år 1966 mellan utskottsmajoriteten å ena sidan och reservanterna å den andra som särskilt intresserar, utan det är snarare sättet att räkna. Finansministern, som då och då uttalar sin oförgripliga mening om bostadspolitiken, har för drygt en vecka sedan sagt att 4 000 lägenheter bör överföras från fjolårets kvot till årets. Det är ett sätt att räkna som vi aldrig

tillämpat tidigare och som väl egentligen innebär detsamma som att säga att under år 1966 skall endast 88 000 lägenheter igångsättas.

Det förhållandet att statsutskottet några dagar senare avgav ett utlåtande som innebar någonting annat — d. v. s. att man inte skulle använda det sätt att räkna som finansministern använt — har av vissa tidningar anförts som bevis för att finansministern fått ge efter för inrikesministern och statsministern. Jag är för min del inte alldeles säker på att den tolkningen är riktig. Utskottets utlåtande justerades nämligen innan finansministern gjorde sitt uttalande. Sedan underlät man helt enkelt att ändra någonting i den skrivning man antagit, trots finansministerns uttalande. Med kännedom om finansministerns inflytande känner jag mig litet osäker på hur det kommer att gå.

Vi har sålunda av allt att döma för närvarande två program för igångsättningen från socialdemokratiskt håll, antagna vid ungefär samma tidpunkt. Det ena är statsutskottsmajoritetens — som väl också blir riksdagens — innebärande en igångsättning på 92 000 lägenheter för år 1966. Det andra är finansministerns och innebär att 88 000 lägenheter skall byggas. Alldeles självklart är det ju inte att den grupp som står bakom det förstnämnda förslaget i detta avseende är starkast, och det är därför angeläget att få ordentligt fastslaget vad utskottsmajoriteten menar. Jag ställer en direkt fråga till statsutskottsmajoritetens talesman: När ni talar om en igångsättning på 92 000 lägenheter, menar ni då att detta antal skall igångsättas under år 1966 eller menar ni att det skall bli 92 000 lägenheter, om man till igångsättningen under 1966 adderar ett antal av de lägenheter som igångsattes under föregående år?

Och jag finner anledning rikta en liknande fråga till inrikesministern: Fasthåller statsrådet vid att 92 000 lägenheter bör igångsättas under 1966 el-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ler har statsrådet accepterat finansministerns sätt att räkna?

Jag talade nyss om den dåliga planeringen under fjolåret, och den är faktiskt värd ett särskilt kapitel.

Det gjordes en kraftig åtstramning av igångsättningen under andra och tredje kvartalen i fjol, d. v. s. när igångsättningen, om den hade styrts på ett vetligt sätt, borde ha varit som störst. År 1964 igångsattes över 62 000 lägenheter under denna period, medan igångsättningen under ifrågavarande tid år 1965 pressades ned till 45 000 lägenheter. Men så råkade man ut för stora skälvan under senare delen av fjärde kvartalet. Man fick för sig att programmet för året inte skulle kunna genomföras och startade en panikartad igångsättning. En del av de byggföretag man lyckades få med i statistiken var väl snarast att betrakta såsom attrapper.

Vad var det då som åstadkom denna försening av igångsättningen under 1964? Ja, den begränsades under andra och tredje kvartalen framför allt genom svårigheten att få byggnadskreditiv. Problemet löstes senare under året men för sent för att den säsongutjämnande effekten skulle kunna återvinnas.

Sedan kom snön och kylan i vinter, och dessa förhållanden kan vi inte gärna skylla på regeringen. Men den ogynnsamma väderleken skulle inte ha fått de svåra verkningar som den fick, om en större del av flerfamiljshusen tidigare hade varit igångsatta och alltså varit längre framskridna innan vintern kom. Man bromsade när man borde ha ökat takten och man ökade när man borde ha bromsat takten.

En viss oberäknelig lynnighet kan ibland vara charmfull, men den sorts lynnighet som behärskade bostadspolitiken under 1965 tror jag att vi med fördel skulle kunna undvara. Man torde kunna hävda att läget ändå inte är så dåligt att det skulle ge anledning till ny panik och till nya lynnesutbrott i bostadspolitiken.

Färdigställandet av lägenheter måste

ha utvecklats rätt väl under fjolåret. Det färdigställdes enligt de uppgifter jag fått över 86 000 lägenheter under fjolåret mot 77 000 lägenheter under 1964. Enligt dessa uppgifter skulle antalet pågående lägenheter i januari i år vara 100 700 medan i januari i fjol de pågående lägenheterna utgjorde över 106 000. Antalet pågående lägenheter i januari i år skulle alltså vara cirka 6 000 färre än vid samma tid i fjol, och detta är ett förhållande som talar för att man inte i panik bör överge den målsättning man har haft.

När man talar om bostadsbristen är det svårt att förbigå hyresregleringen, eftersom denna för närvarande spelar så stor roll i den debatt som förs om bostadspolitiken utanför detta hus. Man menar på många håll att bostadsbristen inte kan byggas bort utan att den måste angripas även från efterfrågesidan. Hyresregleringen bör därför avskaffas. Därmed följer vissa hyresstegringar, ökad omflyttning samt minskad efterfrågan, och detta är verkningar som man väntar snabbt nog.

Hyresregleringens avveckling kommer att aktualiseras när hyreslagstiftningskommittén framlägger sitt betänkande, vilket skall ske i vår, och jag skall därför endast beröra frågan helt kort. När man diskuterar hyresregleringens avveckling måste man hålla i minnet, att vi haft en reglerad hyresmarknad i snart 25 år. Resultatet har blivit att marknaden hunnit bli synnerligen snedvriden vad beträffar hyrespriserna.

I många fall ligger hyrorna i välbelägna lägenheter långt under de marknadshyror, som skulle gälla för dessa lägenheter, om bostadskonsumenternas värderingar fick följa utslaget. Om denna snedvridning rättades till med en gång och dessutom till denna »normala» hyreshöjning adderades en knapphetsprisstegring, skulle det tydligen bli fråga om mycket betydande hyreshöjningar.

Många menar att detta inte är så

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

farligt. Vi kan hålla vissa grupper — exempelvis barnfamiljer och äldre — skadeslösa genom olika bidrag. Visst kan man göra på detta sätt. Men man glömmer då att man, om man avskärmar vissa grupper som är känsliga för prishöjningar — och det kanske man bör göra — från verkan av hyresregleringens avveckling, inte heller får den efterfrågeminskning som man väntar sig.

Vi får dessutom ha klart för oss att människor under femtio år har föga eller ingen erfarenhet av en bostadsmarknad som icke är reglerad. En klumpig avveckling av hyresregleringen kunde i deras ögon allvarligt kompromettera en fri bostadsmarknad. Min slutsats blir att marknaden nu är så grundligt snedvriden att den inte kan vridas rätt på en gång. På bristorterna måste avvecklingen av hyresregleringen ske under viss kontroll. Vi får liksom reglera oss ur den situation som man har reglerat oss in i.

Det är tydligt att det besittningsskydd som nu finns och det som kommer att finnas enligt det nya förslaget, med den däri inbyggda hyresspärren, rent automatiskt kommer att verka återhållande på hyresutvecklingen när hyresregleringen avvecklas. Jag är alldeles övertygad om att den kommer att göra det ganska effektivt, men jag tror att det åtminstone till en början måste finnas möjligheter att hålla hyrorna under viss kontroll också i lägenheter där det inte finns några hyresgäster med besittningsskydd, alltså även vid första gångsuthyrning.

Om vi väljer en sådan linje — och det bör vi enligt min mening göra — innebär det en långsammare anpassning till en fri marknad, och då blir inte heller verkningarna i form av omflyttningar och minskad efterfrågan så stora som man ibland gör gällande. Vi får alltså inte föreställa oss att vi med hyresregleringens avveckling kan klara bostadsbristen, utan vi måste, för-

utom den efterfrågeminskning som kan följa, även i fortsättningen räkna med en mycket omfattande bostadsproduktion; annars går det inte.

En synpunkt anser jag det angeläget att understryka i detta sammanhang, nämligen att en avveckling av hyresregleringen blir svårare ju större hyresklyftorna är mellan nyproduktionen å ena sidan och välbelägna, relativt moderna lägenheter å andra sidan. Ju större spännvidden är i hyrespriserna, desto större blir svårigheterna vid avvecklingen.

Om detta är riktigt — och det tror jag — leder det till två slutsatser. Den ena är att det från denna synpunkt är bättre ju förr hyresregleringen avvecklas — det finns flera skäl för det men bl. a. också detta — emedan skillnaden mellan hyrorna i nyproduktionen och i det äldre beståndet tydligt blir större ju längre vi väntar med avvecklingen; det tycks inte vara något tvivel om den saken.

Den andra slutsatsen är att räntekostnaderna och därmed hyreskostnaderna i nyproduktionen inte bör höjas mer innan hyresregleringen avskaffas. En sådan höjning skulle nämligen ytterligare förstora hyresklyftorna. Sett från denna synpunkt förefaller det steg som regeringen föreslår i år snarare att vara i kraftigaste laget. Högerns förslag skulle ytterligare öka hyresklyftorna och försvåra hyresregleringens avveckling. Det kan därför, som jag ser saken, inte godtas.

Vi har inte känt något behov att gå längre än departementschefen föreslagit i fråga om avveckling av räntesubventionerna i nyproduktionen, men vi har föreslagit att höjningen av basräntorna skall träda i kraft redan den 1 januari 1966, vilket innebär att hyresändringarna måste ske i juli i år. Enligt departementschefens förslag kan de uppskjutas till januari 1967.

Motivet för prutningarna är i främsta rummet hänsyn till den samhällsekono-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

miska balansen. Genom att minska räntesubventionerna vill man dra in köpkraft och därigenom lätta trycket på samhällsekonomin. Dessa motiv för att dra in köpkraft finns just nu, men vi vet mindre om hur läget ter sig om nio månader.

Jag skulle därför vilja fråga inrikesministern: Varför inte välja en tidpunkt för förändringar som innebär att verkningarna inträder, när vi med säkerhet vet att de behövs, och inte först senare? Ur konjunkturpolitisk synpunkt tycker jag inte att regeringens förslag är särskilt väl genomtänkt.

Det har från regeringshåll utlovats ett program för bostadspolitiken före hösten, och det är en händelse som vi emotser med stort intresse. Om jag förstått avsikten rätt är det meningen att en hjärntrust i departementet skall ta hand om de uppslag som utredningarna presenterar och slå in det hela i ett paket, vilket skall överlämnas till väljarna före valet, alltså ett slags framtidsvision beträffande bostadspolitiken. Jag skulle dock tro att man kommer att iakttä en viss försiktighet med löften om bostadsbristens undanröjande. Man har väl lärt något av föregående programskrivares misslyckanden.

Att regeringen upptäckt att den är i behov av ett genomtänkt program i bostadsfrågan är inte underligt. Jag tycker det är mer besynnerligt att den så länge ansett sig kunna vara utan ett sådant program.

Den planlösa planhushållning, som kännetecknat bostadspolitiken under efterkrigstiden, har stått bostadskonsumenterna dyrt.

Vad man kan invända mot ansträngningarna att före valet åstadkomma ett bostadspolitiskt program är inte att detta program kommer för tidigt, utan att den metodik som skulle användas förmodligen innebär att regeringen i långa stycken måste ta ställning till utredningarnas förslag innan remissorganen sagt sitt ord — och det är långt-

ifrån bra. Vi har helt nyligen sett något liknande beträffande jordbrukspolitiken, och blir detta regel, lär remissmyndigheterna bli föga intresserade av att svettas över utredningsbetänkanden under sommarmånaderna.

Om det nya programmet skall bli något av en samlande lösning, en »pacifiering» av bostadsfrågan, vet vi inte, men det är inte utan att den debatt som förts om ett avsnitt av problemet, nämligen markfrågan, snarast talar för att regeringen önskar strid på den punkten.

Mittenpartierna visade ju i sin deklaration att de tillmäter markfrågorna stor vikt och att man är villig medverka till långtgående åtgärder för att underlätta för kommunerna att förvärva den mark som de behöver för att hålla en god markberedskap. Man tycker att socialdemokraterna borde ha noterat detta med tillfredsställelse. Det gjorde de inte alls. I stället har de gjort sitt bästa för att nedvärdera deklarationen, och de har varit synnerligen ivriga att vaska fram motsättningar. Tomtjobbaren är en impopulär figur, och meningen tycks ha varit att tilldela oppositionspartierna rollen som hans försvarare, vare sig de vill ha den eller inte.

Man kunde väl betrakta försök av det slaget med roat överseende. Risken är bara att, om man på socialdemokratiskt håll är mycket angelägen att få strid, kan detta komma att påverka innehållet i det programpaket som skall serveras oss, i varje fall den del som avser markpolitiken.

Vi har lovat att från vårt håll medverka till att kommunerna får resurser och möjligheter att förvärva den mark som de behöver för att föra en aktiv markpolitik. Det tycker vi bör räcka.

Herr talman! En del av de reservationer som vi fogat till utlåtandet är gamla bekanta. Jag skall inte uppta någon tid med att orda om dem. Några av dem kommer för övrigt att beröras

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

av andra talare. Jag vill bara påpeka att vi i år har avstått från att ställa något yrkande om övergång från räntesubvention till ett löpande bidrag, beroende på att bostadspolitiska kommittén snart framlägger sitt betänkande, vilket dessutom av allt att döma kommer att innehålla förslag som gör denna fråga inaktuell.

Jag kan emellertid inte underlåta att beklaga, att riksdagsmajoriteten inte tidigare velat acceptera vårt förslag angående formerna för bostadsstödet. Den form vi föreslagit skulle dels ha inneburit att samma subventioner getts till olika företagsformer, dels ha gynnat sparandet inom bostadssektorn, vilket ju är ganska viktigt. Jag vill bestämt påstå att stödet ur båda dessa synpunkter varit felkonstruerat och att det skulle vara lätt att ändra det utan att ta bort stödets hyressänkande effekt.

Jag skall nöja mig med dessa synpunkter och yrkar bifall till samtliga reservationer av herr Axel Andersson m. fl.

Herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Jag skall med anledning av att timmen är sen försöka komprimera vad jag tänkt säga, men jag kan inte lova att jag kommer att helt lyckas. Om jag kommer att uppta kammarens tid något mer än vad jag egentligen skulle vilja, så må det väl vara mig förlåtet, eftersom jag är den ende höger-talaren bland sjutton andra föranmälda talare. Mitt parti kommer alltså ändå att lägga beslag på mindre tid än övriga partier, skulle jag förmoda.

Får jag först bara påminna om att varje gång som vi under de senaste sju, åtta åren här i kammaren debatterat bostadspolitiken, så har man från vår sida pekat på de olyckliga konsekvenser i många hänseenden som det hittillsvarande bostadspolitiska systemet med-

fört. Vi har pekat på bostadsköerna, vi har pekat på barnfamiljernas problem, på de ungas svårigheter när det gäller familjebildningen, och vi har pekat på rättslösheten, arbetskraftens bristande rörlighet och på mycket, mycket annat som följt i bostadspolitikens och bostadsbristens spår.

Om någon mot förmodan skulle vilja göra gällande att sådana här uppgifter skulle kunna tillvitas en oppositionspolitiker som ansvarslös propaganda, så kan jag i år hänvisa vederbörande till 1966 års långtidsutredning. Jag kommer att citera den utredningen på flera punkter i kväll. I utredningen heter det bl. a.:

»Uppenbart är att mycket väsentliga uppgifter kommer att vila på arbetsmarknads- och lokaliseringpolitiken i dagens situation.» (Vi har ju på vårt bord en diger lunta i det ärendet som vi skall behandla omedelbart efter påsk.) »En politik som stimulerar till rörlighet antingen för arbetsställen eller arbetskraft försvåras emellertid allvarligt av den bostadssituation som råder. Även med mycket stark prioritering av bostadsbyggandet torde det inte inom ramen för de resurser, som står till förfogande under senare hälften av 1960-talet, vara möjligt att på detta sätt åstadkomma en påtagligt större rörlighet på bostadsmarknaden. Vill man avlägsna den hämsko för en effektiv lokaliserings- och arbetsmarknadspolitik och den broms på produktivitetsutveckling som bostadsbrist och hyresplittring utgör, återstår att ompröva hela bostadspolitiken.»

Detta citat, herr talman, kunde precis lika gärna vara hämtat ur en högermotion eller taget ur ett anförande av någon högerledamot här i kammaren under de senaste åren.

En omprövning av den svenska bostadspolitiken är alltså en oundgänglig förutsättning för effektivitet i samhällsapparaten, en effektivitet som för varje år framstår som alltmer angelägen allt-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

eftersom resurserna på kapital och på arbetskraft minskar i vårt land. I förra årets bostadsdebatt tillät jag mig peka på fyra punkter, beträffande vilka en omläggning av bostadspolitiken framstod som särskilt viktig.

Jag underströk först nödvändigheten av att avskaffa hyresregleringen. Avtalsfrihet på hyresmarknaden skulle råda bot på en stor del av de nuvarande bristerna. Jag underströk samtidigt, liksom herr Gustafsson i Skellefteå gjort här i kväll, att skall man släppa hyresregleringen i nuvarande situation, måste man också ändra hyreslagstiftningen och skapa garantier mot obefogade uppsägningar, garantier som ger en hyresgäst rätt att — om inte alldeles speciella skäl föreligger — få bo kvar i sin lägenhet, alltså ett effektivt besittningsskydd.

Nu förekommer det antligen efter många år antydningar om att det målet skall förverkligas. Det är med stora förväntningar vi ser fram emot hyreslagstiftningskommitténs nu aviserade förslag; jag tyckte att herr Gustafsson var — försiktig är han alltid — i försiktigaaste laget när han uttryckte sina förväntningar.

Vi har emellertid ansett att vi redan i år bör vidta vissa liberaliserande åtgärder och menat att det skulle kunna ske utan att man avvaktar hyreslagstiftningskommitténs betänkande. Jag syftar då på möjligheten att införa en viss avtalsfrihet i samband med ombyggnadsåtgärder och att avskaffa den, som jag tycker, onödiga kontroll av hyrorna som utövas av de bostadslänegivande myndigheterna. Lättnader skulle i bägge dessa hänseenden kunna genomföras utan några nämnvärda olägenheter.

Jag pekade också på att de generella subventionerna måste bringas att upphöra i snabbare takt än regeringen då hade föreslagit. Jag menade att det måste vara en princip för svensk bostadspolitik att var och en själv skall betala vad hans bostad kostar. Det hittillsvarande systemet med »dubbla hyror», en

till hyresvärden och en till staten via skattsedeln, måste snarast upphöra. Det kan inte vara rimligt att människor som inte har någon egen bostad, människor som sedan årtal tillbaka står i bostadskö, människor som bor i mindervärdiga bostäder i städerna eller ute i glesbygderna, via sin skattsedel skall vara med och subventionera hyran för bostadskonsumenter som har haft förmånen att få moderna lägenheter och som dessutom har råd att betala sin egen hyra. Den nuvarande bostadspolitiken är på den punkten alldeles orimlig. Dessutom får den allvarliga konsekvenser i alla möjliga olika hänseenden, inte minst för hela samhällsekonomin.

Långtidsutredningen har rätt: hela bostadspolitiken måste omprövas, och det finns skäl att återigen citera långtidsutredningens synpunkter. Jag gör det desto hellre som ingen kan göra gällande att utredningens ställningstagande, analyser eller prognoser är politiskt eller på annat sätt tillrättalagda.

Det har ju varit något av en dogm att det skulle vara möjligt att bygga ifatt bostadsbristen med i stort sett bibehållen bostadspolitik. Jag tror mig minnas att herr Gustafsson för några år sedan drev den tesen, men han har helt lämnat den nu, vilket är glädjande. Från vår sida har det bestridits att detta skulle vara möjligt, och utvecklingen har faktiskt år efter år givit oss rätt. Nu återger 1966 års långtidsutredning åter vissa prognoser som gjorts av tidigare långtidsutredningar — 1950 års, 1955 års och 1959 års långtidsutredningar — och konstaterar hur fullständigt fel de tidigare prognoserna har slagit. Varje sådan utredning hade ju förutsagt att bostadsbristen skulle upphävas vid en viss angiven bostadsbyggnadsvolym. Trots att byggnadssiffrorna väsentligt överskridit den volymen, i vissa fall med inte mindre än 8 000 lägenheter om året under en fyraårsperiod, har bristen visat sig bara bli värre för varje år.

»Och», säger 1966 års långtidsutred-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ning, »jämnviktsläget är nu måhända än mer avlägset än tidigare.» Man kan därför inte förtänka den nu aktuella långtidsutredningen att den avstår från att göra någon prognos beträffande efterfrågans utveckling och storleken av det bostadsbyggande som behövs för att skapa jämvikt med rådande hyresrelationer. »Så mycket kan ändå sägas med säkerhet», framhåller långtidsutredningen, »att det bostadsbyggande som förutsatts i kalkylerna långt ifrån häver bostadsbristen fram till 1970. Med bestämdhet kan hävdas att bristen med nuvarande subventionering och hyresreglering skulle bestå år 1970.» Detta är inte mitt eget påhitt — jag citerar fortfarande långtidsutredningen.

Utredningen fortsätter: »Att bygga in bostadsbristen under åren fram till 1970 skulle med nuvarande prispolitik inte vara möjligt ens med en mycket kraftig forcering av bostadsbyggandet, om nu en sådan forcering av institutionella skäl vore möjlig. Därmed skulle för lång tid framöver det allvarliga sociala problem och de svåra hinder för förbättrad effektivitet i ekonomin som följer av bostadsbristen komma att bestå.»

Jag har här i tidigare debatter påvisat hur omöjligt det är att helt avsnöra en sektor av samhällsekonomin från marknaden i övrigt, och detta bekräftas nu av långtidsutredningens betänkande. Utredningen säger, att det är klart att bostadsbristen sammanhänger med den prisbildning som har tillämpats på bostadsområdet. Sedan regleringen infördes har priset eller hyrorna fallit med ungefär 30 procent i förhållande till konsumentpriserna i övrigt. Utan att angripa problemen från såväl efterfråge- som produktionssidan torde det, säger utredningen, knappast vara möjligt att inom överskådlig tid återställa balans på bostadsmarknaden. Därefter tillägger utredningen: »Det ankommer nu på de politiska instanserna att be-

döma de förändringar i prissystemet som bör tillgripas för att komma till rätta med bostadsbristen.»

Det är en sådan politisk debatt som vi är inne i här i kammaren, och jag tycker att det finns anledning att på nytt påminna om att jag vid flera tillfällen tidigare har efterlyst en gemensam strävan från alla politiska partier för att dessa tillsammans skulle försöka lösa de sociala och ekonomiska problem som sammanhänger med den hittillsvarande bostadspolitikens totala misslyckande. Vi är väl alla fullständigt klara över de många svåra avvägningsproblem som en ny bostadspolitik kommer att medföra, och vi är också medvetna om att det trots allt inte är lätt att gå ut till bostadssökande och försöka förklara de invecklade sammanhangen. Det bostadspolitiska fältet lämpar sig därför väl för en uppgörelse över partigränserna, och varför skulle man inte kunna gemensamt, definitivt försöka lösa de problem det här är fråga om och som jag menar utgör en skamfläck för folkhemmet Sverige och som dessutom utgör roten och upphovet till många av de samhällsekonomiska svårigheter som vi nu brottas med? Att fortsätta som vi har gjort hittills under åren att debattera med alla de divergerande meningar som kommer till uttryck exempelvis i statsutskottets mångfald reservationer framstår i längden som orimligt, nästan löjväckande.

Jag har, som sagt, ställt denna fråga förut men jag har hittills inte fått något positivt svar från det parti, som verkligen har möjligheter att genom sitt svar bidra till en konstruktiv lösning. Vad vi nu har att vänta är att alla de på området pågående utredningarna blir färdiga, men när de blivit bearbetade i departementet vet vi inte. Man kan naturligtvis hoppas att det blir en verkligt samlande lösning, men man har liksom herr Gustafsson i Skellefteå anledning att hysa viss tvekan över rege-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ringens vilja och förmåga att samla folket i detta land till en enhetlig lösning av frågorna.

Jag har, herr talman, anledning att också uttrycka vissa tveksamma förhoppningar om några av de liberaliseringstendenser som kommer till uttryck i årets bostadsproposition. De utgör ett klart steg i rätt riktning. Jag syftar bl. a. på det förslag till avveckling av räntebidragen som regeringen har framlagt trots att bostadspolitiska utredningen ännu inte är färdig med sitt arbete. Det är klart att detta förslag är ägnat att utjämna någon del av hyressplittningstendenserna.

De borgerliga partierna är i princip inne på samma linje men har ansett att det inte finns någon anledning att uppskjuta det förslagets ikraftträdande till 1 juli 1966, och eftersom räntebidrag utbetalas i efterskott, skulle reformen — det är verkligen fråga om en reform — ha kunnat tillämpas redan från 1 januari 1966. Högerpartiet har för sin del, som herr Gustafsson i Skellefteå påvisade som ett led i den avvecklingspolitik som vi anser vara riktig och nödvändig, justerat upp de av regeringen förordade garanterade räntorna. Det innebär — det skall jag gärna erkänna — att de nominella hyrorna i förhållande till regeringens förslag blir högre i de direkt berörda husen, men det innebär också ett steg på vägen mot den mera liberala bostadsmarknad som konsumenterna i längden har nytta av. Det innebär också väsentliga besparingar för staten, som kan komma till uttryck i en i hög grad angelägen reform av beskattningen. Vad vi föreslagit ligger dessutom helt i linje med de önskemål som långtidsutredningen uttryckt.

Herr Gustafsson hyste farhågor för att det skulle bli ett för stort språng mellan hyrorna i de nyproducerade husen och hyrorna i äldre fastigheter. Skillnaden blir inte så stor men det finns kanske ändå anledning att påminna om att hyror i nya hus strängt ta-

get skall vara dyrare än hyror i gamla hus, beroende på den högre standard som nya hus i regel alltid har.

Av en ren slump kom med posten i går ett särtryck av tidskriften Byggnästaren, som innehöll en utredning av arkitekten Sven Wallander, förre HSB-chefen, vari han analyserade byggnadskostnaderna. Han har undersökt vad standardhöjningen egentligen har betytt i högre byggnadskostnader, och han redovisar i en tabell standardhöjningen från år 1948 och fram till år 1965.

Om man utgår ifrån en 0-standard år 1948 kostade den högre standarden i 1958 års hus 3 982 kronor och i 1965 års hus 7 057 kronor. Lägenheten år 1965 är alltså värd 7 057 kronor mer än lägenheten 1948. Det är den högre standarden som man betalar för i de nya husen och det är alltså icke fel att nya hus kostar mer än vad gamla hus gör.

I en fri marknad är det på det sättet också, och det är den fria marknaden som vi ju gemensamt ändå har som ett avläggset, mycket avläggset mål. Man skall också observera att när vi har ansett oss böra gå högre än vad de övriga borgerliga partierna och regeringen har gjort, har vi samtidigt förordat en snabbutredning om ett väsentligt stärkt stöd åt de bostadskonsumenter som bäst behöver det för att klara sina ökade kostnader, och det önskemålet har statsutskottet tillgodosett i sitt utlåtande nr 39. Men här är det klart en fråga om avvägningar. Går man för långt i stödet kan man åstadkomma den effekt som herr Gustafsson varnade för, nämligen att en fri bostadsmarknad inte blir fri i egentlig bemärkelse.

Som en tredje punkt i ett tidsenligt bostadsprogram framstår behovet av att skapa ett aktivt kostnadsmedvetande inom bostadsproduktionen. Fastän statsmakterna i hög grad engagerar och prioriterar kommunala, kooperativa och s. k. allmännyttiga företag, som ju anses särskilt önskvärda därför att de arbetar utan vinstsyfte, kan man

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ända inte göra gällande att vi har det verkligt effektiva bostadsbyggande som vi borde ha. Det tycker jag inte är egendomligt. När man med olika medel prioriterar en marknad — såsom man har gjort — och när man kopplar bort vinstintresset som drivkraft och samtidigt gör den fria konkurrensen mer eller mindre fiktiv, kan resultatet inte bli mer än ett, nämligen sänkt kostnadsmedvetande och därmed högre priser för produktionen och högre priser för konsumenterna. Även på den punkten kan man åberopa långtidsutredningen.

De erfarenheter som gjorts av bostadsbyggandet under 1960-talet är inte, säger utredningen med ett klart understatement, »helt gynnsamma». Den bedrivna aktiviteten på bostadsbyggnadsfronten har också åtföljts av en jämförelsevis hög stegring av byggnadskostnaderna som framstår som särskilt markant om den jämförs med prisutvecklingen för export- och importvaror.

Det finns tecken som tyder på att produktiviteten inom byggnadsområdet — jag citerar fortfarande — inte utvecklats särskilt gynnsamt. Möjligt är att den under första delen av 1960-talet till och med har stagnerat.

Det är mot bakgrunden av dylika konstateranden som man bör se vårt förslag om en mera öppen redovisning från de av statsmakterna särskilt omhuldade och genom speciella skatteregler favoriserade s. k. allmännyttiga företagen. En fortlöpande öppen redovisning av de företagens funderingar skulle obestriddligen vara av allmänt intresse.

Fullt konsekvent är också kravet att öka den fria konkurrensen genom att minska de gynnade företagens speciella belåningsförmåner, genom att skapa mera generella lånegränser. Favoriseringen på bostadsområdet står i bjärt kontrast till den fria konkurrensens heliga principer som statsmakterna i var-

je fall säger sig vilja värna inom näringslivet på andra områden.

Mot denna bakgrund har högerpartiet inte velat acceptera Kungl. Maj:ts förslag att genom särskilda åtgärder stimulera ett industrialiserat byggande. Det skall långt ifrån bestridas att ett industrialiserat byggande, som efter förutseende planering kan bedrivas i långa serier, i och för sig är ägnat att sänka boendekostnaden. Men det är ingalunda självklart att så alltid är fallet. Många gånger kan under olika omständigheter ett mera konventionellt byggande i relativt små enheter leda till ett bättre slutresultat. Det är endast genom en fri och öppen konkurrens som det är möjligt att klart avgöra vilka produktionsmetoder som leder till det för konsumenten fördelaktigaste slutresultatet. Att en särskild långtidsram skall reserveras för vissa på förhand utplockade byggherrar för att ge dem möjligheter att använda industriella produktionsmetoder kan å andra sidan snedvrída och motverka den konkurrens, som ändå är den avgörande faktorn då det gäller att pressa kostnaderna. Vi kan därför inte godtaga Kungl. Maj:ts förslag i detta hänseende.

Vi kan inte heller acceptera att man skapar särskilda lånemöjligheter för att gynna tillkomsten av byggelementfabriker. Om sådana fabriker har en kostnadssänkande effekt och är konkurrenskraftiga lär de tillkomma utan att särskilda subventionsmedel anslås. Det råder ingen skillnad mellan byggnadsverksamhet och annan kommersiell verksamhet i det hänseendet. Effektivitet, lönsamhet och räntabilitet måste både inom bostadsbyggnadsområdet och inom annan företagsamhet vara det avgörande kriteriet. Och det framgår som ett resultat av en fri konkurrens.

Den fjärde faktorn slutligen, herr talman, för att åstadkomma ett effektivt byggande angav jag vara en markpolitik som var utformad efter de av mig angivna grundsatserna om en fri konkur-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

rens. I själva verket förefaller det som om man i fråga om markpolitiken nu var beredd att slå in på andra vägar som är rakt motsatta dem som jag — och tydligen även herr Gustafsson — menar vara de riktiga och att kompensera de försiktiga liberaliseringstendenser, som man talar om då det gäller själva bostadsbyggandet, med att skärpa regleringsåtgärderna och tvånget beträffande tomtmarken. Att i ett ansträngt kapitalmarknadsläge och i en situation, då statsmakterna med olika medel eftersträvar en begränsning av de kommunala investeringarna, tillgripa särskilda subventioner för att öka kommunalinvesteringarna i mark är för övrigt inkonsekvent och olämpligt. Vi vidhåller därför det motstånd som vi tidigare har rest mot särskilda tomt-rättslån och jag hänvisar i stort sett till den debatt i ämnet som fördes här för några månader sedan.

Slutligen några allmänna synpunkter på bostadsbyggandet sett mot bakgrunden av dagens samhällsekonomi. Jag hänvisar först till finansministerns egen argumentering i årets finansplan, där han talade för en ökning av näringslivets investeringar och en uppbromsning av de offentliga investeringarna, däribland investeringarna för bostadsbyggande. En av orsakerna till den bristande samhällsekonomiska balansen i dag är väl otvivelaktigt att den offentliga sektorn inklusive bostadsbyggandet har haft möjlighet och även tillåtits att expandera utan hänsyn till pris- och kostnadsutvecklingen i dessa sektorer. Så länge inte bostadsbyggandet kan påverkas med generella penningpolitiska åtgärder kan ett bostadsbyggande knappast bedrivas planmässigt och anpassas till de tillgängliga resurserna. Jag tycker att byggnadsverksamheten förra året bekräftar detta. Den starka åtstrammingspolitiken på kreditmarknaden ledde som bekant till brist på kreditiv vilket medförde att planerade byggen inte kunde slutföras. Detta i sin tur förorsakade det starka tryck som på hösten ledde till den im-

proviserade och dirigerade kreditgivning som vi vid flera tillfällen har kritiserat. Följden blev en överdrivet snabb igångsättning, som uppenbarligen var mera av formell än av verklig natur.

Av senare redovisad statistik framgår nu att igångsättningen av byggen kom att bli avsevärt högre än man tidigare bl. a. i statsverkspropositionen räknat med. Vid ingången av det nya året var antalet formellt igångsatta byggen åtskilliga tusen flera än man hade planerat, någonting som uppenbarligen måste få konsekvenser beträffande möjligheterna att fullfölja detta års bostadsbyggnadsprogram.

Detta har som bekant föranlett en fråga av herr Gustafsson i Skellefteå för en stund sedan och kannstöperier i pressen samt olika tolkningar av finansministerns och statssekreterarens i finansdepartementet offentliga uttalanden. Efter dementier och motdementier om vad som egentligen har sagts och om vad som egentligen har menats kvarstår emellertid frågan, hur det skall bli möjligt att efter den långvariga och hårda vintern och med ett stort antal från förra årets sista månader överförda formella byggen åstadkomma det för året planerade begränsade bostadsbyggandet utan att våra knappa resurser överansträngs och utan att finansministerns försörjningsbalans helt bryter samman.

Under de gångna månaderna av detta år har beloppet nedfrusna byggnadskreditiv i bankerna ökat högst betydligt. Enligt uppgift skulle det i början av mars ligga över 2 miljarder kronor, och det lär väl vara den högsta siffra som någonsin noterats i detta sammanhang.

I den konkurrens om krediter som nu råder för att tillgodose både näringslivets och bostadsbyggandets behov har vi alltså att se fram emot nya konflikter mellan vad som med hänsyn till bytesbalansen och samhällsekonomien i stort sett är nödvändigt och vad som för bostadskonsumenter framstår som angeläget — besvärliga och hårda konflikter alltså även i år.

Vi har för vår del accepterat den rikt-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

punkt för bostadsbyggandet som departementschefen angivit, men vi har understrukit att det är fråga om en riktpunkt. Personligen befarar jag nämligen att målsättningen inte skall kunna uppnås såvida inte en väsentlig förändring av konjunkturbilden inträffar. Även om man hittills har ansett sig kunna rycka loss bostadsbyggandet från samhällsökonomien i övrigt är det inte möjligt — det framgår bl. a. av finansplanens redovisning — att överskrida de reella resurser som står till folkhushållets förfogande utan att på lång sikt väsentligt allvarligare konsekvenser inträder än vad en dämpning av bostadsbyggandet skulle kunna medföra.

Det är sådana synpunkter, herr talman, som har kommit till uttryck i högerpartiets reservationer såväl i statsutskottet som i det sammansatta stats- och bankoutskottet.

I detta sammanhang vill jag till sist på nytt understryka hur väsentligt det är från stabiliseringssynpunkt att också bostadssektorn görs påverkbar av generell penningpolitiska åtgärder. Genom sin kredit- och räntepolitik skulle riksbanken kunna åstadkomma konjunkturpolitiska resultat över betydligt vidare fält än vad som för närvarande är fallet. Stimulerande eller åtstramande åtgärder skulle kunna få effekt på ett avsevärt mycket smidigare sätt än för närvarande. Den ryckighet och brist på planmässighet som kommit att känneteckna det nuvarande bostadsbyggandet skulle därigenom såvitt jag förstår kunna undvikas.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till följande reservationer till statsutskottets utlåtande nr 38, nämligen nr 1—4, 6, 8, 9, 10, 12 b), 13 b), 14—19, 20 b), 21 b), 24 b), 26 och 27 — en tabell som så gott som något vittnar om den oenighet som råder på detta viktiga samhällsområde.

I detta anförande instämde herr Magnusson i Borås (h).

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bohman har sagt en del om mina uppfattningar i bostadsfrågan som jag tycker tarvar en kommentar. Han sade att jag var i försiktigaste laget beträffande hyresregleringens avveckling. Jag ber att få påpeka att min försiktighet på den punkten gällde tillvägagångssättet vid hyresregleringens avveckling, icke tidpunkten, vilket kanske är nödvändigt att understryka.

Det verkade också som om herr Bohman skulle vara intresserad av ett försiktigt tillvägagångssätt i avvecklingen.

Jag tycker att herr Bohman, liksom så många andra som deltar i debatten om hyresregleringen, begår ett fel i sitt resonemang. Man utgår från att hyresregleringen skall kunna avvecklas med en någorlunda jämn hyresstegring upp till en fri marknads hyresnivå, men samtidigt tror man att efterfrågeminskningen skall bli mycket stor. Jag tror emellertid att detta är omöjligt. Här står vi inför ett val. Vill vi ha en mycket kraftig efterfrågeminskning, får vi också ta en snabb och kraftig hyreshöjning, men vill vi inte ha en sådan hyreshöjning utan en försiktig anpassning, blir det inte någon stor efterfrågeminskning. Vi kan inte få båda delarna — så enkelt är det.

Vi vet ganska litet om bostadskonsumtionens priskänslighet, då det inte har gjorts några undersökningar, men det kan antas, att den inte är särskilt priskänslig — åtminstone inte vad antalet lägenheter beträffar, eftersom familjerna ju skall ha en lägenhet. I varje fall känner vi till att den är mycket trögrörlig, därför att man inte byter lägenhet lika lätt som tvättmedelsmärken. Detta innebär att den mera försiktiga avveckling, som jag tror på, inte ger så stor efterfrågeminskning, och därför är det minst lika angeläget som tidigare att vi får en omfattande bostadsproduktion. Det var bara detta jag ville framhålla.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Jag lyssnade litet slarvigt när herr Bohman talade om markpolitiken, men jag tyckte jag hörde uttrycket »liksom herr Gustafsson» även i detta sammanhang. Skulle detta innebära att vi blivit eniga beträffande markpolitiken är det en angenäm överraskning för mig.

Herr **BOHMAN** (h) kort genmäle:

Herr talman! Självfallet måste man avstå från att uttrycka sig kategoriskt när det gäller hyresregleringens avveckling. Jag delar helt herr Gustafssons i Skellefteå mening, att vi för närvarande vet mycket litet om vad som kommer att hända, eftersom vi haft detta trask i så många år. Skall man åstadkomma ett resultat är det klart, att man inte bara kan avveckla hyresregleringen, utan man måste också samtidigt avveckla en stor del av de generella subventionerna. Jag ser det hela som en paketlösning och har tillåtit mig förutsätta, att det i det samlade paket som inrikesministern så småningom kommer att presentera skall ingå inte bara en avveckling av hyresregleringen utan jämväl en omläggning av hela subventionssystemet på bostadsmarknaden.

Vi har ju erfarenheter från en tidigare avvecklingsperiod, då det rådde helt andra konjunkturen och helt andra förhållanden, och därför är det utomordentligt vanskligt att dra några slutsatser därav. Jag syftar på den avveckling som skedde i slutet av 1920-talet och som efter en kort tid ledde till balans på bostadsmarknaden. Jag är klart medveten om att man skall vara försiktig att dra slutsatser på basis av dessa erfarenheter.

Jag skulle vilja vända på saken och säga, att vi vet att det nuvarande systemet inte har fungerat, och vi vet att fri marknadshushållning och fri prisbildning på alla områden leder till balans. Detta är för mig ett starkt skäl för att vi på något sätt måste övergå till ett sådant system så fort som möjligt, och

jag väntar med spänning på den paketlösning som inrikesministern kommer att presentera för oss.

Herr **NILSSON** i Tvärålund (cp):

Herr talman! Eftersom hyresregleringen har varit föremål för ett meningsutbyte mellan herr Gustafsson i Skellefteå och herr Bohman ber jag att redan från början få ansluta mig till den uppfattningen att man vid avvecklingen av hyresregleringen inte får gå för snabbt till väga. Man kan inte bortse från de sociala synpunkter som måste läggas på bostaden och bostadsbyggandet, när man försöker åstadkomma balans på bostadsmarknaden.

Tillgången till en god bostad är ju en primär förutsättning för att människor skall finna sig till rätta i samhället. I synnerhet för unga människor är tillgången till bostad en förutsättning för en någorlunda trygg familjebildning och samlevnad. Det svåra sociala problemet, inte minst bland ungdomen, har visat sig i mycket stor utsträckning bero på bostadsbristen. Det är givetvis angeläget att uppmärksamma det problemet och göra kraftfulla insatser där läget är mest kritiskt.

Enbart en kraftig ökning av bostadsbyggandet synes inte lösa bostadsproblemet. Enligt vår mening erfordras härför en serie samordnade åtgärder av ekonomisk, lokaliserings-, arbetsmarknads- och bostadspolitisk natur för att så snart som möjligt komma till rätta med bostadsproblemen. Centerpartiet har inte minst under de senaste åren haft invändningar mot den förda politiken på dessa områden och framfört alternativa förslag, som skulle ha lättat trycket i de stora bristorterna.

En ytterligare satsning på en aktiv lokaliseringspolitik framstår inte minst ur de stora bristområdenas synpunkt som en nödvändighet. Samtidigt måste andra samhällsåtgärder utformas så, att den sammantagna effekten blir ett opti-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

malt tillvaratagande av samhällets resurser. Jag har tidigare under denna riksdag vid ett par tillfällen tagit mig friheten kritisera regeringens handläggning av investeringsfonderna — för att nu ta ett exempel. Jag menar nämligen att en stor frisläppning av dessa medel under en högkonjunktur, företrädesvis i s. k. heta områden, som skett efter den 1 juli 1965, ytterligare späder på inflationen där.

Från centerpartiets sida har vi under flera år påtalat rivningsraseriet, främst här i Stockholm. Åtskilliga av de lägenheter som för närvarande rives borde kunna repareras för rimliga kostnader och bli ett välkommet bostadstillskott. Statsutskottet uttalar nu, att vid de bedömningar som måste göras mellan å ena sidan nybyggnad och reparation och ombyggnad å andra sidan kan det senare alternativet framstå som det förmanligaste. Jag vill starkt understryka denna bedömning.

Sverige torde leda statistiken mellan jämförbara länder beträffande andelen byggda lägenheter i flerfamiljshus. Och ändå är vi ju inte något tätbefolkat land, så att det av den orsaken behöver vara en nödvändighet att bo i höghus. Gjorda undersökningar visar såvitt jag vet entydigt att en betydligt större andel av bostadskonsumenter vill bo i småhus, men bostadsbristen har gjort det omöjligt för många att välja.

Jag kan inte finna att utskottets argumentering är fullt relevant på den punkten. Vad som borde vara möjligt i ett samhälle med någorlunda valfrihet är väl att människor kan välja bostad och bostadsmiljö, men så är i alltför stor utsträckning inte fallet i vårt land i dag. En mer eller mindre medveten koncentrationspolitik har lett därhän. Enligt centerpartiets mening är det naturligt och riktigt att bostadsbyggandet måste anpassas efter bostadskonsumenternas reella efterfrågan. Det måste vara en primär grund för bostadsbyggandet.

Utskottsmajoriteten menar att vissa

orter därigenom skulle gynnas, men jag kan inte acceptera det resonemanget. Där människor trivs att bo, måste förutsättningar härför givas. Annars kommer vi in på en otillbörlig dirigering, som leder till de samhällsproblem som vi alla känner väl till. Om människornas önskemål kan tillgodoses bättre i vissa orter än i andra, kan jag inte inse att det skulle vara att gynna någon ort. Enligt den mening jag företräder bör samhället mycket uppmärksammat anpassa sig till bostads- och miljöönskemålen. Dessutom tror vi, att om så hade skett tidigare, bl. a. genom att motverka koncentrationstendenserna, hade bostadsbristen i dag inte behövt vara det stora problem den är, främst för ungdomen i storstäderna. Som jag ser saken är det olika betraktelsesätt på samhällets förutsättningsskapande uppgifter som kommit till uttryck i utskottsmajoritetens och reservanternas skrivning på denna punkt.

Reservanterna anför vidare att ett ökat småhusbyggande kan minska behovet av fritidshus. Dessa bedömes komma att öka i antal mycket kraftigt och bli mycket kapitalkrävande. Ett ökat industriellt byggande synes också kunna öka förutsättningarna för billigare lägenheter, inte minst i småhusen. Dessa förhållanden liksom deras konsekvenser för sparandet menar vi bör bli föremål för undersökning.

Miljögestaltningen och miljöfrågorna bör få en mera framskjuten plats än hittills i bebyggelseplaneringen.

Enligt vår mening har detta beaktats alldeles för litet i planeringen. Vi vet ännu för litet om miljöns betydelse. Kommunernas och byggherrarnas ekonomiska bedömningar har alltför ofta lett till överexploatering av tomtmarken och även till andra dispositioner, som gjort bostäder och bostadsområden mindre trivsamma. Reaktionen yttrar sig i bl. a. sociala problem. Dessa är svåra att komma till rätta med och förorsakar samhället utgifter och enskilda

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

människor lidande. Vad som hittills utrettats för att förbättra bostadsmiljön anser vi vara otillräckligt.

Utarbetade riktlinjer och kriterier för en god bostadsmiljö skulle föra in miljöfrågorna på detta område i medvetandet på ett sätt som inte har förekommit tidigare. Därför bör, enligt vår mening, riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att riktlinjer för en god bostadsmiljö utarbetas.

För en välplanerad och ekonomisk bostadsproduktion är ryckighet utomordentligt besvärande. Särskilt torde detta visa sig vid industriellt byggande. Bostadsbyggnadsutredningen uttalar att bostadsbyggandet av denna anledning inte bör bli beroende av konjunkturväxlingar. 1964 beslutade riksdagen om ett minimiprogram på igångsättning av 85 000 lägenheter. Den verkliga igångsättningen blev 96 000. År 1965 beslutades minimiprogrammet till 88 000. Drygt 92 000 igångsättningar kom till stånd. Man kan konstatera att minimiprogrammen för de två senaste åren inte varit så fasta riktpunkter för bostadsbyggandets omfattning som riksdagen möjligen menat när man bedömt de samhälls-ekonomiska resurserna för bostadsbyggandet under respektive år.

I fjol fann sig riksdagen föranlåten att i skrivelse göra Kungl. Maj:t och riksbanken uppmärksamma på att kapitalförsörjningen till bostadsbyggandet bör tryggas, om bostadsbyggnadsprogrammet skall kunna genomföras på ett tillfredsställande sätt. Ändå inträffade under fjolåret just vad riksdagen med sina skrivelser sökt undvika. Kapitalbristen under andra och tredje kvartalet, då huvuddelen av igångsättningen borde komma till stånd, ledde till en mycket otillfredsställande igångsättning, vars följder fortplantar sig även till innevarande års bostadsproduktion. Dessa förhållanden har de båda föregående talarna också berört.

Frisläppning av kapital under fjärde kvartalet ledde sedan till en nästan pa-

nikartad igångsättning, och paniken var inte minst märkbar under december månad. Man får närmast intrycket att regeringen under fjolåret tappade greppet över igångsättningen på ett sådant sätt att vi har fått onödiga fördyringar i bostadsproduktionen. Ytterligare tyngd på bördan har ju den kalla vintern medfört. Det finns därför berättigad oro för kostnadsutvecklingen inom bostadsbyggandet, såsom också indextalet visar.

Den ryckighet, som blivit följderna av den häftiga omfördelningen i fjol beträffande kvoteringen av lägenheter i olika delar av landet och den otillfredsställande samordningen emellan kreditgivning och aktuella igångsättningsmöjligheter, har försvårat en planmässig och optimal bostadsproduktion. Detta kan inte regeringen undandra sig ansvaret för. Dessa förhållanden påverkar naturligtvis också möjligheterna att genomföra det i dagens läge — det vill jag säga — ambitiösa bostadsprogram om 94 000 lägenheter, som föreslås av centerpartiet och folkpartiet.

I vår partimotion framhåller vi att antalet igångsättningar är en bristfällig mätare på de totala bostadsbyggnadsinsatserna. Statistiken för 1965 ger en belysande bild över detta förhållande. De misstag som regeringen begått beträffande igångsättning, kapitalfrågor o. s. v., trots särskild skrivelse från riksdagen i ärendet, får man hoppas inte skall upprepas. Av skadan blir man vis, heter det ju. Sammansatta stats- och bankoutsnittet uttalar — det framgår också av reservationen nr 6 b till statsutskottets utlåtande nr 38 — att det kan uppstå svårigheter av allmän finans- och kreditpolitisk art att genomföra det av centern och folkpartiet föreslagna bostadsbyggnadsprogrammet.

Ett ur bostadsbyggandets synpunkt värdefullt uttalande gör sammansatta stats- och bankoutsnittet i sitt utlåtande nr 1 med följande ord: »Ett fullföljande av bostadsbyggnadsplanen framstår emellertid så angeläget att de penning-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

vardande organen bör äga att vidtaga de åtgärder som kan visa sig erforderliga för att trygga bostadsbyggandets försörjning med kreditiv.» Vidare uttalas att kreditförsörjningen bör utformas så, att en lämplig säsongfördelning av igångsättningen underlättas.

Med allvarliga ansträngningar från statsmakternas och myndigheternas sida borde det vara möjligt att uppnå en väl anpassad och planmässig igångsättning av totalt 94 000 lägenheter som riktpunkt. Från vårt håll vill vi dock understryka att igångsättningen måste ske planmässigt och anpassas till arbetsmarknadens förutsättningar och de övriga tillgängliga byggresurserna. Som jag tidigare framhållit bör inte totalantalet igångsättningar vara ett så heligt och nödvändigt tal att uppnå, att planeringen i viss mån eftersättes, såsom tycks ha varit fallet under föregående år.

Mot bakgrunden av vad som inträffat 1965 och hittills under 1966 är det svårt att nu fastställa bostadsbyggnadsplanens omfattning för i år. Med hänsyn till att bostadsfrågan är ett så allvarligt socialt problem och då näringslivets expansion i hela landet är beroende av tillgång på bostäder, måste bostadsbyggandet ligga på en hög nivå. Vi förordar därför att 94 000 lägenheter skall vara *riktpunkten* för 1966 års bostadsbyggnadsplan — alltså inte en miniminivå som till varje pris måste uppnås och överskridas.

Beträffande fördelningen av låneramen, som vi således för år 1966 föreslår skall omfatta 88 000 lägenheter, anser vi att 8 000 lägenheter bör reserveras för senare fördelning för att tillgodose de särskilda behov som uppkommer i samband med nyetablering och utvidgning av industriföretag t. ex. i samband med den samhälleliga lokaliseringspolitiken. Motivering för utökningen av denna kvot har jag tidigare lämnat i anslutning till resonemanget om lokaliseringspolitikens betydelse. Ett ytterligare mo-

tiv, som har särskild relevans i år, är de störningar och den ryckighet som bostadsbyggandet varit utsatt för. Dessa störningar fortplantar sig till årets bostadsbyggande. Det är därför välbetänkt, menar vi, att ha en något större kvot för senare fördelning efter hand till orter där resurser och behov föreligger.

Om man studerar var igångsättningen under sista kvartalet skedde och granskar det resonemang utskottet för mot denna bakgrund, måste man enligt min mening komma fram till att den väntade upphettningen av igångsättningen under sommarmånaderna kan uppträda högst olikartat i olika delar av landet. En viss större flexibilitet i igångsättningen måste av den anledningen vara motiverad.

Andra talare från mitt parti kommer att beröra det industrialiserade byggandet. Jag skall inskränka mig till att säga att inrikesministerns förslag i denna del synes oss välmotiverade. Redan kunna, om än hittills rätt begränsade, erfarenheter av industriella byggmetoder tyder på att man kan stå inför ett språng i bygggrationaliseringen. En avsevärd minskning av den manuella arbetskraften bör vara möjlig, och kvinnlig arbetskraft bör vidare med fördel kunna användas. På grund av att en avsevärd del av byggandet sker inne i industrilokaler bör säsongtoppar och klimatiska svårigheter vara lättare att bemästra genom industrialiserat byggande. Kortare byggtider bör också vara möjliga än ernå.

Industriellt byggande fordrar emellertid förhållandevis stora investeringar i bl. a. fabrikslokaler. I nuvarande kreditläge är därför, enligt vår bedömning, en viss kreditmöjlighet via staten en behövlig stimulans. De hittillsvarande erfarenheterna lovar så pass goda resultat i fråga om lägre byggnadskostnader att det finns anledning för samhället att stimulera olika byggkategorier till en intensivare konkurrens genom industriella byggmetoder.

Departementschefen uttalar i stats-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

verkspropositionen, att Kungl. Maj:t bör äga meddela föreskrifter på vilket sätt kommunblocken kan tjäna som lokala enheter vid fördelning av bostadskvoterna. Inrikesministern förmodar att ett närmare samarbete inom kommunblocken därigenom skulle främjas. Centerpartiet betonar i sin partimotion att det spirande samarbetet inom blocken likväl skulle komma att i vissa fall allvarligt störas.

Utskottet uttalar att denna uppgift — alltså fördelningen av bostäder inom kommunblocken — inte kan komma i fråga där samarbetet mellan de i blocket ingående kommunerna ännu inte har utvecklats så långt att blocket med framgång kan handha denna fördelningsuppgift. Där vederbörande samlagsnämnder är beredda att ta på sig uppgiften bör emellertid, skriver utskottet, metoden provas.

I och med detta uttalande bör det enligt min mening vara klart att samlagsnämnderna för att kunna anses beredda att verkställa uppgiften måste vara eniga om den. Verksamheten får inte användas såsom ett — om uttrycket tillåtes — påtryckningsmedel uppifrån. Sådana metoder skulle med all säkerhet motverka ett gott samarbete mellan kommunerna inom blocket.

Det skulle vara av intresse att få höra inrikesministerns funderingar i detta sammanhang. Av statsverkspropositionen får man ingen klar uppfattning om vad han egentligen menar med detta samarbete. Men av utskottets utlåtande framgår ändå, tycker jag, att vi från våra utgångspunkter kan känna oss någorlunda trygga när det gäller de uppgifter kommunerna kan komma att ställas inför.

Departementschefen föreslår vidare att den räntefria stående delen av förbättringslånen skall förbehållas pensionärer. I vår partimotion framhålles, att denna förändring kommer att på ett menligt sätt drabba ekonomiskt svaga grupper, såsom handikappade och låg-

inkomsttagare, i vissa fall mycket kännbart i deras situation. Dessa grupper blir då hänvisade till bostadslån.

Även om kreditgivningen från statens sida inte minskar, blir givetvis de ekonomiska villkoren betydligt sämre för de handikappade och andra låginkomsttagare, som inte är pensionärer. Många dylika låginkomsttagare med en beskattningsbar inkomst under 4 000 kronor har knappast möjlighet att förbättra sin bostad efter genomförandet av de av Kungl. Maj:t och utskottet föreslagna ändringarna.

Förutom vissa handikappade kommer åtskilliga småjordbrukare och äldre jordbrukare, som inte kan storleksrationalisera eller omskola sig till annan sysselsättning, att bli tvungna att bo i omoderna, tungarbetade och kanske t. o. m. hälsovådliga bostäder fram till pensionsåldern 67 år, när de så att säga uppnått kvalifikationsåldern för förmånliga bostadsförhållanden. Men då har de kanske inte så många år kvar att leva.

Jag kan, herr talman, tyvärr inte undgå att tycka att Kungl. Maj:ts och utskottets förslag innebär något av cynism gentemot vissa handikappade och andra låginkomstgrupper, som på detta sätt ställs i en tvångssituation. Vi har utan tvivel råd att vara lika generösa som tidigare mot dessa människor.

Jag vill göra kammaren uppmärksam på att i reservation nr 11 a av herr Nils-Eric Gustafsson m. fl. innefattas även reservation nr 11 b av fru Wal-lentheim och herr Almgren.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till de till statsutskottets utlåtande nr 38 fogade reservationerna nr 1, 2, 3, 5, 6 b, 9, 11, 18, 20 a, 21 a, 22, 23 24 a och 25.

I ett annat avseende kommer barnfamiljer i låginkomstlägen på grund av höjningen av basräntan på bostadslånen att få en kännbar höjning av bostadskostnaderna. Jag tror inte att det förslag, som vi i en motion framfört

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

och som syftar till att man skall avlyfta höjningen av bostadskostnaderna på grund av de höjda basräntorna, behöver betyda någon fara för en balanserad bostadsmarknad. Förslaget avser nämligen endast människor i de allra lägsta inkomstgrupperna.

Det är hus byggda år 1957 och senare, som berörs av ändringen. För medellägenheten varierar hyreshöjningen mellan 250 och 375 kronor per år. Detta är en kännbar utgiftsökning för barnfamiljer i de lägsta inkomstklasserna. Särskilt för ensamstående familjeförsörjare torde den medföra stora svårigheter. Denna inte önskvärda verkan av avvecklingen av de generella bostadssubventionerna bör enligt centerpartiets mening i möjligaste mån neutraliseras. På grund av den sociala angelägenhetsgrad, som en avlyftning av hyreshöjningen från de allra sämst ställda barnfamiljerna har, anser vi det nödvändigt att som ett provisorium föreslå en viss höjning av familjebostadsbidragen just för dessa.

Vi delar utskottsmajoritetens mening att viss kritik med fog kan riktas mot familjebostadsbidragen, vilkas syfte är att möjliggöra för barnfamiljer att efterfråga moderna och rymliga bostäder. Vi vill också understryka att dessa bidrag bör bli föremål för en snar prövning. Denna får emellertid inte innebära att kraven på en helhetsbehandling av de olika komponenterna inom familjepolitiken eftersättes. Bostadsfrågan är en viktig del av helhetsbilden.

Familjebostadsbidragen erbjuder emellertid en möjlighet att avlyfta hyreshöjningen för de mest behövande på ett sätt som inte är särskilt svårt att administrera. Detta är en synnerligen angelägen fråga. Den omständigheten att vissa barnfamiljer med samma låga inkomster bor i hus som inte får hyreshöjningar anser vi inte vara ett skäl för att avstå från denna från social synpunkt så välmotiverade åtgärd. Någon inkomstklyfta mellan dessa låginkomstgrupper kan man knappast tala om.

Utskottsmajoriteten anser inte att familjebostadsbidragen är ett lämpligt instrument att bereda ersättning åt familjer som berörs av hyreshöjningarna. Man kan dock knappast komma ifrån att om man vill kompensera hyreshöjningarna, står inte för dagen något lämpligare instrument till förfogande. I varje fall har vi inte kunnat finna någon bättre metod som ett provisorium tills familjepolitiska kommittén, såsom man får hoppas, framlägger ett bättre förslag. Under utskottsbehandlingen har inte heller föreslagits någon metod som är bättre. I annat fall skulle jag mycket gärna ha anslutit mig till ett sådant förslag.

Det är således fråga om huruvida man vill kompensera de sämst ställda barnfamiljerna för hyreshöjningen eller inte. Centerpartiet och folkpartiet önskar göra detta.

Vårt förslag innebär att de lägsta inkomsttagarna bland barnfamiljerna — de som nu erhåller extra förhöjt bidrag — får i stort sett full kompensation för hyreshöjningen genom att bidraget höjes med 125 kronor per barn. I gruppen förhöjt bidrag föreslås en höjning med 75 kronor per barn. Dessutom föreslås att ensamstående familjeförsörjare, oavsett bidragsgrupp inom familjebidragssystemet, skall erhålla 100 kronor per familjeenhet. En ensamstående familjeförsörjare inom familjebostadsbidragssystemet torde därmed erhålla kompensation för hyreshöjningen. Detta anser vi inom vårt parti vara behövligt till dess att familjepolitiska kommittén framlagt sitt förslag.

Jag ber, herr talman, att även få yrka bifall till reservationerna 1 och 2 vid statsutskottets utlåtande nr 39.

Herr NILSSON i Gävle (k):

Herr talman! Med nära tjugotalet motioner i enbart denna kammare och ett utskottsutlåtande som åtföljs av 27 reservationer förstår vi alla vilken stor vikt samtliga partier tillmäter de bostadspolitiska frågorna. Det är ingen

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

nyhet; så har det varit alla tidigare år då dessa spörsmål har debatterats.

Mängden av motioner och reservationer borde mänskligt att döma leda fram till en något så när hyfsad lösning av problemen. Så är emellertid inte fallet. Varje år tvingas vi konstatera att bostadsbristen frodas som aldrig förr. Boendekostnaderna ökar, och mark- och hyresspekulanterna vältrar sig som vanligt vällustigt, inkasserande väldiga spekulationsvinster.

Mot detta kan regeringen invända att »vi har byggt så och så många bostäder. Vi har medelst generella subventioner trots allt hållit tillbaka byggnadskostnaderna i nybebyggelsen, och vi har genom bostadsrabatterna möjliggjort för barnfamiljer med lägre inkomster att bebo moderna lägenheter.» Viljan har således varit god hos regeringen. Inget parti vill väl förneka dess goda vilja till lösningar av bostadsfrågan.

Varför kvarstår då problemen? Varför ökar bostadsbristen i storstadsområdena och de stora tätorterna? Varför kan vi inte vända den besvärande kostnadsutvecklingen, som snart gör det omöjligt för vanligt folk att konkurrera om det nya bostadsbeståndet?

Listan över frågor kan göras lång, men jag tror inte att frågandet lönar sig nämnvärt. Jag skall gärna erkänna att en lösning av bostadsproblemen tillhör de svåraste uppgifterna. Ja, jag tror att problemen helt enkelt inte går att lösa på de vägar som regeringen hittills så envetet har prövat. En lösning kan, enligt mitt sätt att se, endast ske genom att man utarbetar och aktualiserar ett socialistiskt program. Vi önskar gärna att regeringen allvarligt överväger att ta upp till prövning de anvisningar som återfinns i arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Programmet är över 20 år gammalt, men följande citat från s. 98 förtjänar regeringens uppmärksamhet: »En stor svårighet i detta saneringsarbete vållas genom bostadsbeståndets splittring på flera ägare. Vore bostads-

beståndet i städernas inre saneringsmogna delar i samhällets ägo, skulle förnyelsen kunna försiggå på ett väsentligt enklare och mera effektivt sätt. Kostnaderna blir också större därför att enskilda ägare — av vilka flera nyligen köpt sina fastigheter — måste ersättas, när samhället beordrar rivning av äldre bebyggelser, som inte längre motsvarar moderna stadsplanetekniska krav, men som kan ha ett av spekulationen uppdrivet högt kapitalvärde. Det blir därför i längden nödvändigt, att beståndet av privatägda hyreshus gradvis överföres i samhällets ägo, och likaså, att tomtmarken kommunaliseras och lägges under tomträtt. Därmed undvikes också, att framtida tomtvärdestegringar ger anledning till oförtjänta inkomster åt enskilda.»

Herr talman! Jag fortsätter med att citera ett stycke på s. 100 i samma program, för att friska upp minnet på regeringen. Det handlar om åtgärder för att motverka byggkostnaderna: »För att begränsa höjningen i subventionskostnaden och ytterligare möjliggöra en allmän stegring i bostadsstandarden, bör kostnaderna inom byggnadsproduktionen och fastighetsförvaltningen sänkas genom olika åtgärder. Sålunda bör en låg räntenivå eftersträvas. Detta bör ske dels inom ramen för den allmänna räntepolitiken, dels genom fullständigande och förenhetligande av de nuvarande formerna för statlig högbelåning för bostadsändamål. Bostadstillgången bör hållas så riklig, att hyresstegringar i redan befintliga fastigheter härigenom motverkas.»

Regeringen får naturligtvis tycka och tänka vad den vill om sitt gamla goda 27-punktsprogram, men nog är det konkret och lättbegripligt skrivet. Nog anges där klart och tydligt vilka perspektivlösningar socialdemokratien förordade för 20 år sedan. Gamla lösningar på nya problem är inte alltid det sämsta. I detta fall torde de alltjämt besitta stor aktualitet.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Regeringens dagsfärskta rekommendationer innehåller emellertid helt andra lösningar. På s. 12 i statsutskottets utlåtande nr 38 heter det: »I propositionen har framhållits att de friare avtalsförhållanden på hyresmarknaden och de ändrade villkor för bostadsbyggandets finansiering, som väntas bli ett resultat av pågående utredningsarbete, kan beräknas leda till att bostadskostnaderna, åtminstone inom vissa delar av bostadsbeståndet, stiger förhållandevis mera än levnadskostnaderna i allmänhet. En dylik utveckling kan antas medföra dels att rörligheten på bostadsmarknaden ökar, dels att bostadsefterfrågan dämpas när det gäller såväl bostadsutrymme som utrustning.»

Vad betyder det omsatt i begripligt talspråk? Ja, det kan väl bara betyda att vi inom kort skall få en sådan finansiering av bostadsbyggandet, att bostadsefterfrågan dämpas när det gäller såväl utrymme som utrustning. Vi skall få en ökad rörlighet på bostadsmarknaden; plånboken skall alltså på nytt bli mätare på folks bostadsstandard. Vi skall minska på vårt bostadsutrymme, vi skall avstå från modern utrustning och vi skall på grund av ökade hyror tvingas flytta från de lägenheter vi redan bebor till andra, mindre trivsamma lägenheter. De gamla 1-oktoberflyttningarna skall återinföras, men nu kommer de att gå i motsatt riktning.

Medan vi väntar på regeringens samlade mark- och bostadspolitiska program, serverar regeringen en liten förrätt, som i sig innebär hyreshöjningar för cirka 600 000 människor med mellan 8 och 17 procent.

Jag tillåter mig att fråga inrikesminister Rune Johansson: Är detta socialdemokratiska valparoller inför höstens landstings- och kommunalval? Om det är så kan verkligen högerpartiet och herr Bohman känna sig mer än nöjda. Högerpartiet hävdar som bekant, att grundprincipen bör vara att de boende skall betala vad deras bostäder nu

kostar på marknaden, och därvidlag har man fått instämmanden av utskottets socialdemokrater.

Är detta en riktig grundprincip?

I aratal har man låtit enskilda markspekulanter trissa upp markpriserna till i vissa fall det sjudubbla, man har tillåtit monopolpriser på byggnadsmaterial och man har låtit arkitekter och konsulter förtjäna i vissa fall upp till 600 000 kronor per år på sin verksamhet. Kan det då vara riktigt att påstå att folk nu skall betala sin bostad, räknat efter priser och kostnader som drivits upp genom en våldsam kapitalistisk spekulation?

Detta säger man också i samma ögonblick som det enligt uppgift pågår ytterst besvärliga avtalsförhandlingar mellan arbetare och arbetsgivare, i vilka det stora problemet är hur de stora låglönegrupperna skall kunna få några kronors löneförhöjning, så att de klarar de viktigaste utgifterna.

Nej, herr inrikesminister, detta är nog ingen god bostadspolitik. Jag måste till och med ifrågasätta om det är socialdemokratisk politik. I varje fall har jag för mig att många socialdemokratiska väljare kommer att få svårt att förstå den bostadspolitik som regeringen nu signalerar.

I regeringens budgetförslag aviseras en ny hyreslagstiftning och avskaffande av hyresregleringslagen. I budgetförslaget heter det: »Riktpunkten för reformen är att förena principiell avtalsfrihet på hyresmarknaden — varigenom en bättre hyresstruktur i det befintliga bostadsbeståndet skall kunna åstadkommas — med ett effektivt besittningsskydd för de boende samt möjligheter till ingripande mot oskälighyressättning.»

Det skulle, herr inrikesminister, i detta sammanhang vara intressant att veta, vad regeringen menar med oskälighyressättning eller oskälighyreshöjning. Genom att höja basräntorna för hus byggda 1957 och senare inträffar

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

som bekant hyreshöjningar i visst bostadsbestånd på ända upp till 17 procent. Är det skäligt? Det som redan sagts från regeringens sida är oroande för bostadskonsumenterna, och det skulle inte vara ur vägen, om inrikesministern lättade något på förlåten kring sitt nya mark- och bostadspolitiska program.

I detta sammanhang bör erinras om att de fastigheter som omfattas av hyresregleringslagen representerar ett mindretal lägenheter. Hyresgästernas riksförbund lämnar i sin skrift »Konsumentkrav på bostadsmarknaden» följande statistik:

»Om man delar upp lägenhetsbeståndet på ägarekategorier erhåller man ungefär följande bild: ägarelägenheter 43 %, hyreslägenheter i privata hyreshus 33 %, lägenheter i fastigheter tillhörande allmänna samt kooperativa och allmännyttiga företag 24 %».

Siffrorna varierar naturligtvis från plats till plats; i storstäderna är ju antalet egnahem betydligt lägre än ute på landsbygden. De hyresreglerade lägenheterna är emellertid helt att finna bland de 33 procent av beståndet som utgörs av privata hyreslägenheter.

70 procent av bostadsbeståndet förblir sålunda kostnadsstyrt och icke marknadsstyrt. Hyresregleringslagens slopande skulle alltså icke påverka mer än en tredjedel av bostadsbeståndet.

Jag har, herr talman, försökt peka på några mycket oroande signaler som regeringen hissat beträffande den kommande bostadspolitiken. Jag anser det riktigt att i dagens bostadspolitiska debatt ställa dessa frågor i förgrunden. Bostadskonsumenterna bör inte få överrumplas, utan förberedas på vad som komma kan, och det borde också regeringen vara intresserad av om den hade det danska valet i tankarna.

Mot den bakgrunden anser vi kommunister det viktigt att påskynda arbetet med att säkerställa kommunernas behov av mark för bostadsändamål, och

vi finner det angeläget att marken genom tomträtt eller på annat sätt kommer i kommunernas ägo. Vidare föreslår vi att markspekulationen äntligen förhindras, att bostadsproduktionen får en sådan omfattning och inriktning att bostadsbristen och trångboddheten övervinns, att åtgärder vidtas för att industrialisera och rationalisera bostadsproduktionen så att bostadskonsumenterna får möjlighet att erhålla bostäder till rimliga kostnader; vidare att bostadsproduktionens finansiering sker över bostadslånefonder till en låg och fast ränta, att en obligatorisk och rättvist fungerande bostadsförmedlingsverksamhet införs på alla orter där detta är påkallat.

Alla erkänner att läget på bostadsmarknaden alltför mycket besvärande. Den bristande balansen i utrikeshandeln måste därför avhjälpas på annat sätt än genom ett stagnerat bostadsbyggande. Vårt förslag innebär att medelsramen för bostadsbyggandet med statliga lån uppräknas till 92 000 lägenheter för innevarande år. Vi anser att detta förslag är fullt realistiskt. En mer långsiktig planering, stimulansåtgärder i fråga om industriellt byggande samt en långsiktig och mer fast kredit- och kreditivplanering bör kunna utgöra grundvalen för den ökning av bostadsbyggandet som vi föreslår. Detta och andra beramade åtgärder bör också göra det möjligt att överskrida siffran 100 000 nybyggda lägenheter under de närmaste åren.

Som ett led i strävandena att sänka byggmaterialpriserna liksom byggnadskostnaderna över huvud föreslår vi på nytt upprättande av samhälleligt ägda byggmaterialfabriker. Det statliga köpet av Durox var ett steg i rätt riktning, men måste följas av flera mer omfattande åtgärder. Vi bör vidare få till stånd ett samhällsägt byggföretag av sådan storlek och kapacitet att en verklig konkurrens med de stora företagen kan åstadkommas. Ett sådant

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

byggföretag borde ha till uppgift att gå i bräsch för industriellt storbygge. Industriellt byggande måste främjas. Vi accepterar inrikesministerns förslag om att finansiellt stödja elementfabrikation — insatserna bör emellertid framför allt komma samhällsägda liksom fackliga kooperativa företag till del.

Jag skall sluta nu, herr talman — det är flera från mitt parti som kommer att tala om olika ting. Jag yrkar bifall till motionerna 130 i första kammaren och 176 i andra kammaren samt reservationerna 6 b och 11 b.

Herr BERGMAN (s):

Herr talman! Sällan har jag så starkt önskat att jag — liksom de tidigare ärade talarna tydligen haft — skulle ha haft ett utformat manuskript att följa nu när timmen är så sen och intresset för det engelska valet, som tydligen enligt mitt sätt att se går bra, är så stort. Men jag skall ändå söka arbeta mig igenom de anföranden som hållits och försöka hitta någonting som har, om inte avvikit från så i varje fall inte varit så allmänt förekommande i de tidigare bostadsdebatterna.

Låt mig säga — och då med speciell adress till herr Nilsson i Gävle — att det i flera sammanhang har annonserats att det skall komma, så som det heter numera, ett paket även på det bostadspolitiska området.

Jag är inte själv med om att tillverka innehållet och vet därför inte vad som kommer att finnas i detta paket. De utredningar som skall servera materialet har ännu inte lämnat sina betänkan- den, så att man har kunnat få något sakmaterial som underlag för bedömningen. I pressen har förekommit en hel del reflexioner i ämnet, som i varje fall jag har uppfattat som rätt välorienterade, och de kan måhända ge en aning om vad som så småningom kommer att läggas in i det paket som skall serveras under detta år. Men i avvaktan på utredningarnas resultat bör man kan-

ske inte rota för mycket i det som ännu inte finns.

I statsverkspropositionen har gjorts vissa annonseringar, och jag vill klart markera att statsutskottet inte in blanco har godtagit vad Kungl. Maj:t förmodat kan bli följden av vad som skall komma. Vi förbehåller oss rätten att pröva de förslag som framdeles kan serveras och vilkas faktiska innehåll vi ännu inte känner.

Som en rent personlig reflexion vill jag säga att vi socialdemokrater förväntar — i varje fall är det min ambition, men jag tror att även mina partivänner har den ambitionen; jag har aldrig kunnat konstatera något annat — att det skall föras en konsumentvänlig bostadspolitik. En sådan politik är inte alltid en röstfriande politik. I första hand bör man naturligtvis se till att man för en saklig politik, och kan man få människor att stödja en sådan politik, får man vara glad. Man skall inte först ta sikte på möjligheten att erhålla röster och därefter fastställa vad man bör göra. Jag tycker att det är en styrka hos oss socialdemokrater att vi brukar göra våra bedömningar i motsatt ordning.

Herr Nilsson i Gävle tog upp frågan om de höjningar av hyrorna, som blir en följd av de konkreta förslag som i är föreligger. Om man säger att hyrorna höjs med 17 procent, vilket det mest talas om, så är detta, såsom framgår av statsverkspropositionens beräkningar, en vilseledande siffra. Man kan göra andra beräkningar, men statsverkspropositionens är byggda på det material som brukar användas i sådana här sammanhang. Visst finns det hyresgäster som kommer att få en 17-procentig hyresstegring, men vad beräknas då denna hyresstegring på, vad blir den i kronor och ören räknat och hur stor är hyran för dessa lägenheter i dag? Det är sådant man skall titta på och inte bara stirra sig blind på dessa 17 procent för en årgång av hus.

Om herr Nilsson i Gävle ser efter i

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

statsverkspropositionen, finner han på sidan 85, bilaga 13 rörande inrikesdepartementet, att årgångarna före 1957, d. v. s. hus som är uppförda tidigare men som kan anses ha samma standard, har en högre hyra än de hus som tillhör årgång 1957 och de som uppförts senare. De ändringar i räntevillkoren som är föreslagna innebär såsom framgår av sid. 86 i bilagan en viss utjämning av hyresnivåerna för dessa årgångar.

Vi bör emellertid inte blunda för att de statliga subventionerna i dagens produktion innebär en räntesubvention, som kan röra sig om 15—25 kronor per kvadratmeter lägenhetsyta. Det är alltså rätt väsentliga belopp som tillskjutes vilket också framgår av tabellen. I denna kan man också studera det siffermaterial som gäller för de årgångar, vilka alltjämt kommer i åtnjutande av räntegarantien.

Jag tror därför inte att de sociala skadeverkningar, som det i detta sammanhang talats så mycket om, kommer att bli av den omfattning som man lätt föreställer sig när man läser om det hela rubrikmässigt i tidningarna.

Herr Nilsson i Tvärålund slutade sitt anförande med att tala om familjebostadsbidragen. Anledningen till att statsutskottets majoritet inte velat vara med om att förändra familjebostadsbidragen är inte obekant för herr Nilsson i Tvärålund. Han vet ju att en höjning av familjebostadsbidragen kan komma att tillföra en del som inte får högre boendekostnader högre bidrag, medan en del som får högre boendekostnader inte kan tillgodogöra sig familjebostadsbidragen. Detta är effekter som gör det till en mycket dålig metod att kompensera höjda boendekostnader med familjebostadsbidrag. Frågan är också om sådana kostnader alltid skall kompenseras. Det har skett förändringar i inkomstutveckling o. s. v. som gör att man kanske inte bör höja bidragen vid alla förändringar av ränteeftergifterna.

Statsutskottets majoritet, där högern

och socialdemokraterna intagit samma position, har gjort en mycket bestämd skrivning om det angelägna i att familjepolitiska kommittén snabbt lägger fram sitt förslag, så att man får en annan form av stöd åt barnfamiljerna som ger dem möjligheter att efterfråga en bra bostad. Det mycket dåliga system, som familjebostadsbidraget i dag utgör, var kanske godtagbart till en början, men det har under årens lopp blivit allt sämre och osmidigare att tillämpa, med hänsyn till den funktion det var avsett att fylla. Men om den saken har vi haft så många diskussioner tidigare, att det är onödigt att nu ta upp tiden med det.

I fråga om bostadsförbättringslånen sker en ändring i år. Jag vill till herr Nilsson i Tvärålund säga att genomförandet av denna ändring inte innebär någon cynism. Jag tror inte heller att herr Nilsson i Tvärålund innerst inne menar att de andra ledamöterna i statsutskottet är cyniska gentemot fattigt folk som vill ha bostadsförbättringslån. Denna låneform infördes i en bostadspolitisk situation, där det tillämpades helt andra regler än i dag. Jag skall inte redogöra för alla dessa regler, men som bekant lämnades endast bostadslån när ett hus skulle byggas om väsentligt. Bostadsförbättringslånen var emellertid den enda låneform som då stod till förfogande för dem som ville göra smärre förbättringar. Nu föreslås en sådan ändring av bostadslånen, att de även kan användas för s. k. förbättringar.

Familjebostadsbidragen gällde då för hus uppförda t. o. m. år 1942. Förbättringslånen var ett sätt att hjälpa människor i gamla hus ute på landsbygden att få en hygglig bostad till ett hyggligt pris. Nu kan man, även om man gör förbättringar av huset, erhålla familjebostadsbidrag. Detta är en annan förändring av bilden.

Även en rad andra saker gör att bostadsförbättringslånet är en antikverad

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

laneform som inte passar in i det bostadspolitiska system som finns i dag. Dessutom bör tilläggas att när statsutskottet behandlade frågan meddelade vi som vår åsikt och uttryckte den på det sättet att Kungl. Maj:t har att lyda — ja, det får man ju inte säga, men att Kungl. Maj:t bör handla så, att amorteringstiden för det gemensamma lånebeloppet kan förlängas, varigenom de faktiska kapitalkostnaderna inte behöver bli mycket annorlunda än för närvarande. Bostadsförbättringslånet har ju bestått av dels en ränte- och amorteringsfri del och dels en amorteringsbelagd del. Om beloppen är små och amorteringstiden kort, kan man låta den glida ut till samma amorteringstid som gäller för bostadslånen. Den kapitalkostnad, som då uppkommer, verkar inte besvärande på det sätt som tycktes framgå av herr Nilssons i Tvärålund resone-mang.

Både i kammaren och annorstädes har vi ju haft småhusdebatter, och jag vet att det är omöjligt för mig att räkna med att herr Nilsson i Tvärålund och jag skulle komma överens om en gemensam värdering av hur mycket småhus som skall byggas i det här landet eller vad man ska bygga.

När herr Nilsson i Tvärålund citerar utskottsutlåtandet och säger att vi inte vill gynna småhusen blandar han ihop olika frågor. Jag vet inte om denna sammanblandning var avsiktlig. På sid. 12 i utskottsutlåtandet: »Det synes då också följdriktigt att statsmakterna bestämmer hur stor del av de samlade byggresurserna som bör anslås till bostadsproduktionen. Tanken att en viss hus-typ skall ha företräde vid användningen av resurserna kan utskottet inte godta» Jag anser det angeläget att påpeka att utskottet säger detta i anledning av ett motionsyrkande, vari krävs att småhusen skall få byggas utanför den ram som riksdagen har fastställt. I diskussionen om småhusen har levt kvar en föreställning om att det

funnits en tid då småhusen fick byggas oavsett den ram som gällde för bostadsproduktionen. Så har inte varit förhållandet och vi har avstyrkt motionsyrkandet med det skäl som anges i den första meningen som jag citerade.

Inom ramen för bostadsproduktionen är småhusbyggandet fritt. Det har inte på många år förekommit någon kvotering, där staten har sagt att högst så och så många småhus får byggas, utan de kommunala bygginiciativen har fått slå igenom och den privata byggviljan och intresset för småhusen har fått ta sig det uttryck som varit betingat av omständigheterna. Men det kan väl inte vara herr Nilssons i Tvärålund mening att det skall få byggas hur många småhus som helst, oavsett den belastning detta kan medföra för den samhälls-ekonomiska balansen?

Herr Bohman talar så väl att det är svårt att hitta blottorna medan han talar. Men läser man reservationen är det lättare, ty då har man mera tid på sig.

Om herr Bohman i årets bostadsproposition tycker sig finna tankegångar som stämmer med vad högern har verkat för i alla år, anser jag att detta inte är en riktigt värdering. Högern har velat genomföra friare hyressättning och ta bort subventionerna i så gott som alla år. Detta har inte vi socialdemokrater önskat. Vi har infört subventionerna vid en viss tidpunkt då vi tyckt att det varit bra. Vi har ändrat dem efter hand som samhällsutvecklingen har ändrats, och i dagens samhälle och inför framtidens utveckling bedömer vi det som möjligt att genomföra ytterligare ändringar. Vi har inte varit låsta i våra positioner. Ibland har det klagats på att ändringar kommit alltför ofta. Men högern har tydligen alltid haft samma mening och bedömt samhället som oföränderligt. För vår del har vi anpassat våra värderingar och synpunkter i fråga om bostadspolitiken till samhällets utveckling, till människornas betal-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ningsförmåga, till våra allmänna resurser o. s. v. Det är anledningen till att vi i dag kan ha synpunkter som högern tycker sig ha hävdat tidigare. Det är emellertid felaktigt, ty högern hävdade dem i ett annat tillstånd än det vari vi hävdar dem.

Det är nog omöjligt, herr Bohman, att tänka sig att vi »över partigränserna», som herr Bohman sade, skulle kunna träffa en överenskomst i bostadsfrågan. En sådan tanke är inte realistisk. Jag kan aldrig föreställa mig att herr Bohman och jag, hur lätt vi än har att umgås med varandra och hur angämnat det än kan vara att umgås med herr Bohman, skall kunna komma överens i fråga om bostadspolitik. Med många andra kanske vi på vårt håll kan komma överens, men knappast med herr Bohman. Herr Bohman har en lika stark tilltro till penningpåsen som till tronen och altaret. För vår del har vi svårt att tro att affärsbankerna skall kunna föra bostadspolitik som samhället är betjänt av, och det är ju detta herr Bohman anser.

Han litar på att affärsbankerna skall kunna styra det hela så, att det byggs rätt hus med rätt utformning på rätt ställe i rätta ögonblicket. Affärsbankerna skall genom ett kreditgarantisystem, som innebär att affärsbankerna tar en viss risk och därför också skall ha styrningsmöjligheter, kunna sköta detta som samhället nu lägger sig i.

Det finns förmodligen inte några möjligheter att komma överens på den punkten. Man har nämligen tidigare erfarenheter av en kommersiell bedömning av bostadsbyggandet. Tidigare fanns det verkligen, herr Bohman, en lånearkitektur. Vi skulle kunna vandra i min hemstad och få se en gruvlig lånearkitektur, som utgör en följd av en kommersiell värdering av bostadsbyggandet: torftiga, fattiga, bedrövliga stadsdelar, standardiserade till det odrägliga, landshövdingshus som såldes per löpmeter, så standardiserade var de.

Sedan finns det också stadsdelar med helt annan utformning, också kommersiellt värderat, där folk som hade möjlighet att betala kunde bygga snygga hus.

Nej, den lånearkitektur som blir en följd av en affärsmässig bedömning av bostadspolitik betecknar jag mig för.

Herr Bohman upprepar vad som i reservation säges om faran med de 10 000 lägenheter som skall stå till förfogande i fem år framåt för industriellt bygge, som det heter — vad som menas med industriellt bygge är mycket svårt att veta, men det kanske man så småningom skall kunna komma överens om. Det är synd att inte Byggnadsindustriförbundets tidning, organet för entreprenörerna i detta land, litet tidigare publicerade den mening i denna fråga som tidningen nu har givit till känna. Tidningen hade i ett första skede precis samma värdering, som herr Bohman talar för och som högerns reservation givit uttryck för, men i det sista numret kan man läsa en positiv inställning och ett förtroende för denna form av byggande. Jag vill citera en bit i tidningens ledare där det talas just om dessa 10 000 lägenheter: »Detta är att notera med tillfredsställelse, även om det förefaller vara ett väl försiktigt utspel mot förbättring rörande möjligheterna till långsiktig planering.» Detta är konklusionen av tidningens helt positiva och tydliga mycket trygga tilltro till att denna form skall betyda någonting även för de enskilda byggmästarna i detta land. Skräcken för att det skall vara fråga om någonting, som skall styras över till vissa kategorier byggherrar, har av skäl som jag inte känner till försvunnit.

Det var som sagt synd att denna ledare inte kom tidigare. I så fall kanske vi hade sluppit det här inslaget i årets bostadsdebatt.

Vidare talar herr Bohman om ett formellt igångsättande av bostadsbyggande, och det gjorde herr Gustafsson i Skellefteå också. Jag skulle till det bara vilja

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

säga att det är egendomliga ord man finner i årets reservationer på denna punkt. Först och främst kanske jag emellertid med anledning av herr Gustafssons i Skellefteå funderingar, om vi i statsutskottet menar allvar med vad vi har sagt angående de 92 000 lägenheterna, skall svara att vi gör detta. Vad som står där är klart. Vi har beskrivit förra årets igångsättning och sagt att programmet överskridits med 4 000 lägenheter, men med hänsyn till de förkortade byggtiderna blev det egentligen bara ett överskridande med 2 000 lägenheter. För att klara ut det hela för herr Gustafsson i Skellefteå kan jag också säga att vi trots detta anser att 92 000 lägenheter bör kunna byggas detta år.

Vad inrikesministern vill säga på den punkten får han göra själv. Jag har inte anledning att föregripa honom, även om jag känner till hans värderingar.

Sedan skulle jag vilja vända mig mot det egendomliga uttalandet om ett formellt igångsättande. Man talar om lägenheter på papperet o. s. v. Det måste innebära att herrarna tror att kommunerna falskdeklarerar. De måste ju ha gjort detta, om de har uppgivit att byggandet av lägenheter igångsatts när så inte har skett. Mig veterligt har det inte skett någon förändring beträffande kommunernas hederlighet i december månad 1965, ty det måste ha ägt rum då. Tidigare har man inte hört detta tal om formell igångsättning eller igångsättning på papperet. Statistiken bygger på uppgifter som kommunerna inlämnat till myndigheterna i Stockholm, vilka bygger på klart beskrivna bestämmelser vad igångsättning av ett bostadsbygge innebär. Sådana uppgifter inkommer varje år.

1965 försenades igångsättningen och året har varit trist från planeringssynpunkt, vilket jag i högsta grad beklagar. När vi debatterade frågan i början av året hade jag turen att gissa rätt. Jag misstänkte nämligen att detta skulle kunna hända under 1965. Genom kreditrestriktioner försköts också igångsättan-

det på ett sätt, som var ogynnsamt för detta års produktion, vilket givetvis också kommer att inverka på 1966 års igångsättning, men kanske inte i den omfattning som man först trodde.

Det skulle emellertid vara intressant att veta vad herr Gustafsson i Skellefteå, som i sitt anförande mycket uppehöll sig vid saken, egentligen menade med att igångsättningen inte var någon igångsättning. Jag har verkligen inte kunnat upptäcka, att det skett någon ändring i fråga om reglerna eller moralen i det sammanhanget.

Jag tror att möjligheterna att realisera årets program är rätt goda. Jag säger detta trots att man inte skall ge uttryck för optimism härvidlag, eftersom det inte är opportunt att göra så. Tvärtom skall man ju tala om de svårigheter som finns. De planer, som myndigheterna lagt upp för 1966, har redovisats inför statsutskottet, det sammansatta utskottet och bankoutskottet. Enligt planerna skall man under det första kvartalet påbörja 10 000 lägenheter, under vart och ett av andra och tredje kvartalen 31 000 lägenheter och under det sista kvartalet 20 000 lägenheter. Under januari i år 1966 har det startats 4 058 lägenheter och under februari 2 908, d. v. s. 7 000 lägenheter så när som på 34. Med 3 000 i mars blir årets plan för första kvartalet uppfylld. Detta kvartal är dock, med hänsyn till den rådande bilden av bostadsproduktionen, kanske det kvartal då man skulle ha svårast att hålla de uppgjorda planerna. Jag hyser alltså tilltro och förtröstan inför framtiden då det gäller detta område.

Herr talman! Med detta har jag försökt att, inom som jag hoppas rimlig tid, anföra några synpunkter som för många kan utgöra skäl att rösta för utskottets hemställan.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Herr NILSSON i Tvärålund (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bergman ansåg att familjebostadsbidragen inte alls kan användas för att lyfta av hyreshöjningen för de allra sämst ställda barnfamiljerna. En nackdel var att vissa som inte får hyreshöjningar skulle få del av höjningen av familjebostadsbidragen. Herr Bergman ifrågasatte vidare, om de allra sämst ställda över huvud taget skulle få ett bostadsstöd.

Vi menar att familjer med verkligt låga inkomster hör till dem som i första hand bör få ett familjestöd, och detta gäller inte minst de ensamstående föräldrarna, exempelvis unga flickor som oftast har mycket svårt att skaffa en god bostad. Vill man subventionera bort hyreshöjningen för de allra sämst ställda tror jag att både herr Bergman och jag är eniga om att det för närvarande inte finns något annat och bättre instrument än familjebostadsbidragen. Det framkom inte något bättre instrument vid utskottsbehandlingen, och inte heller herr Bergman anser att det för närvarande finns någon bättre metod om man, som jag nyss sade, vill avlyfta hyreshöjningen för familjer med de lägsta inkomsterna.

Vad bostadsförbättringslånen angår kommer vi inte ifrån att handikappade och vissa låginkomsttagare — som inte är pensionärer, inte har förtidspension eller annan pension — får det sämre. Det understrykes också i herr Almgrens motion och reservation. Många av dessa människor befinner sig i samma situation som pensionärerna, och för pensionärerna skall ju den amorteringsfria delen av bostadsförbättringslånen finnas kvar. Jag tycker det är litet märkligt att det inte skulle passa att ha kvar denna konstruktion i vårt bostadslåne- och bidragssystem också för personer som i verkligheten är likställda med pensionärerna. Den lägre kapitalkostnad man får genom en längre amorteringstid verkar ju inte för människor

som inte får låna. Och som jag sade i mitt tidigare anförande kan vi utgå ifrån att många människor inte kan få dessa lån. De drabbas av denna ändring.

Vad småhusbyggandet beträffar skall vi väl inte gräla så mycket om det. Jag tror nog att det finns god vilja på alla håll att öka småhusbyggandet, även om den viljan är litet olika accentuerad i olika partier. Men jag måste ändå ställa frågan till herr Bergman, i anledning av utskottets skrivning på sidan 12, om det verkligen är så att småhusen får utvecklas fritt inom den fastställda ramen?

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall gärna erkänna att jag var tveksam när jag begärde ordet för att replikera herr Bergman. Ty hur mycket herr Bergman och jag än resonerar, lär vi ändå inte kunna mötas. Det är obestridligt. Vi bedömer bostadspolitiken och förhållandena på bostadsområdet från helt skilda utgångspunkter. Det är två helt olika ideologiska system som står emot varandra.

Men till min glädje kan jag nu till stöd för mina synpunkter återopa långtidsutredningen, som har utdömt den nuvarande bostadspolitiken och krävt en omprövning av densamma. Och bakom långtidsutredningens betänkande ligger ju ändå inga politiska motiv. Det är en av fackmän gjorde bedömning.

Att man nu börjar närma sig vår ståndpunkt beror inte på att vi har varit bättre spåmän än andra, utan orsaken är helt enkelt att det marknadshushållningssystem, som gäller på alla andra sektorer av näringslivet och i samhällslivet, visat sig vara nödvändigt även på bostadsområdet. Sanningen kommer ändå fram så småningom, herr Bergman! Även om det tar tid för somliga att förstå vad som händer, så börjar ändå allt fler att begripa det. Och jag hoppas att herr Bergman i fort-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

sättningen inte skall vara fullt så senfärdig som han varit tidigare.

Sedan talade herr Bergman också om penningpåsen, tronen och altaret. Jag vet inte vad de sakerna hade med den här frågan att göra. Men så mycket kan jag säga, att *om* penningpåsen har något med bostadsfrågan att göra, så har den just under det tillämpade systemet firat triumfer. Aldrig någonsin har väl de stinna plånböckerna spelat så stor roll när det gällt att tillgodose önskemål och skaffa bostäder som just under det system vi har haft. Och det är *ett* skäl för mig att jag vill ha bort det. Den rättslöshet som nu förekommer på bostadsområdet skall vi inte ha i ett rättssamhälle av den typ vi alla eftersträvar.

De torftiga, bedrövliga och fattiga stadsdelarna i Göteborg och på andra håll tillhör också, det är vi väl medvetna om, en epok, som vi alla vill ersätta med något helt nytt — och där har vi ju kommit ett gott stycke på väg. Men det system som då fanns kan inte på något sätt åberopas som något argument mot det fria konsumtionsval som jag anser vara nödvändigt. Förhållandena måste bedömas ur varje epoks synvinkel. Hur såg bilarna på den tiden ut jämfört med nu? Hur såg det ut inom varudistributionen? Vi befann oss då i ett helt annat samhälle. Varför åberopar inte herr Bergman allt annat tokigt och eländigt som fanns på den tiden? Varför plocka fram bara bostäderna? Utvecklingen har väl ändå gått framåt, och det är dagens problem vi skall lösa.

Herr SVENNING (s):

Herr talman! Låt mig inledningsvis med tillfredsställelse konstatera att det finns betydelsefulla förändringar i regeringspropositionen i fråga om bostadsbyggnadsverksamheten för det kommande året. Det är främst de förlängda tidsintervallerna som kan hälsas som en väsentlig förbättring. Tre-

och femårsperioder är vad bostadsbyggandet behöver för bättre planering, bättre planläggning och säkerligen även för ett förbilligande av byggnationen. Tekniken och rationaliseringen kan gå hand i hand vid en mera utdragen flerårsplanering. Säkerställandet av krediten på ett tidigt stadium kommer att avlyfta många bekymmer från bostadsplanerarna och byggmästarna och bidra till en effektivare upphandlingspolitik och en jämnare produktion. Det är viktigt att man pressar ned kostnaderna på alla områden, och det är en nåd att stilla bedja om att byggnationen snarast kan komma i åtnjutande av betydligt lägre räntor.

Det har den senaste tiden ivrigt diskuterats varför hyresläget pressats uppåt, men förklaringarna är ganska skiftande. Det är inte bara byggnadskostnadsstegringarna som bidragit till detta utan också de betydande kommunala taxehöjningar som skett på alla områden. Inte minst vatten- och avloppstaxor samt kommunala bestämmelser om garage och biluppställningsplatser har kraftigt påverkat hyrorna. Skatten på brännolja och skyddsrumskostnaderna är också faktorer som måste tagas med i bilden.

Det är därför med bekymmer som man på hyresgästhall ser på den nu föreslagna, alltför kraftiga och snabba avvecklingen av de generella räntesubventionerna i fastigheter byggda 1957 och senare. Här kommer subventionernas avveckling att få till resultat att hyrorna stiger för en årgång med 17 och till 8 à 9 procent för olika årgångar. Det innebär starka påfrestningar för många hyresgäster.

En lugnare avvecklingstakt hade varit önskvärd, såsom jag påtalade i denna kammare vid avvecklingen för två år sedan, gällande tidigare fastighetsårgångar. Bäst hade varit om man hade väntat med denna avveckling tills nu pågående bostads- och hyresmarknadsutredningar blivit färdiga och man kun-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

nat överblicka hela fältet. Parallellt med avvecklingen borde nämligen också speciella familjepolitiska åtgärder ha vidtagits i avsikt att framför allt stärka barnfamiljernas och pensionärernas ekonomiska möjligheter att betala de ökade hyrorna.

De borgerliga partierna går in för en ytterligare försämring av hyresprisläget. På center- och folkpartihåll vill man höja räntorna retroaktivt från den 1 januari 1966, vilket skulle betyda en hyresskuld för hyresgästerna. Högern går ännu längre; man vill helt slopa de generella subventionerna och minska bostadsstödet med 135 miljoner kronor under innevarande budgetår. Del betyder hyreshöjningar på 25—30 procent, i många familjer nära nog en katastrof för ekonomin.

Låt mig göra ett citat ur högermotionen: »Särskilt bör uppmärksammas den ökade efterfrågan på bostäder som blir en följd av att hyrorna hålls under det marknadsbetingade priset.» Enligt motionen är det av stabiliseringspolitiska skäl angeläget att bostadsmarknadens finansiering underlättas genom återgång till, som man säger, normala hyror. Låt mig bara ställa en fråga i sammanhanget. Hur skall man möjliggöra för en del hyresgäster med små inkomster att få en människovärdig modern bostad utan något som helst statligt stöd?

En stickprovsundersökning, som vi nyligen gjort på bostadsförmedlingen i Malmö, visar att mellan 22 och 23 procent av de bostadssökande har årsinkomster på sammanlagt cirka 15 000 kronor. Det gäller inte pensionärer och barnfamiljer — grupper som inte finns med i denna statistik och som har särskilda statliga och kommunala bostadstillägg. Det är låglöneinkomsttagare utanför dessa kategorier som nu genom betydligt höjda hyror kommer att förlora de ekonomiska möjligheterna att komma över en modern bostad.

De hyreshöjningar som nu kan komma till stånd genom ett riksdagsbeslut

och en justering av basräntorna drabbar över 600 000 bostadslägenheter. Om man följer högerlinjen blir det inte hyreshöjningar på 8 till 17 procent utan — som jag tidigare sagt — höjningar som ligger mellan 25 och 30 procent.

Det är säkerligen lätt att avveckla bostadsbristen, om man ställer de grupper jag omnämnt — låglönegrupperna — helt utanför möjligheten att komma över en modern bostad. Men kan vi ta ansvaret för något sådant?

Hyresregleringslagen brukar få skulden för både bostadsbristen och den minskade rörligheten på bostadsmarknaden. Jag vill vara så cynisk att jag frågar: Om hyresregleringslagen försvinner, vad skall man i fortsättningen sedan skylla på? Jag är nämligen inte alls övertygad om det resultat en del tror på sedan lagen tagits bort. Jag bara ställer denna fråga. Jag vill i stället erinra om ett par företeelser som det gäller att i tid söka komma till rätta med, nämligen bytesrätten och bostadsförmedlingarnas små resurser när det gäller att kunna disponera ledigställda äldre lägenheter. Låt mig illustrera detta med några exempel.

Bostadskön i Malmö uppgår för närvarande till cirka 30 000 aktuella fall. Av dessa sökande har 20 000 lägenhet men önskar större, mindre eller modernare bostad. Om man frånräknar cirka 5 000 helt omoderna lägenheter återstår enligt de rapporter, som skickats från bostadsstyrelsen, 14 000 lägenheter — halvmoderna eller moderna — som, om de stod till bostadsförmedlingens fulla disposition, skulle innebära möjlighet till en omfattande rörlighet och en betydande omflyttning över hela bostadsmarknaden och därmed möjlighet till en snabbare avveckling av bostadskön.

Det finns åtskilliga familjer och ensamstående som skulle vara ytterst tillfredsställda om de kunde få disponera någon av dessa äldre moderna eller halvmoderna lägenheter med lägre hyror. Många bostadssökande har inte

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

större krav än så. De skulle på ett utmärkt sätt klara sig med de friställda lägenheterna. Men tyvärr är det alltför många av dessa lägenheter som hamnar på den s. k. fria hyresmarknaden och uthyrs under former som är väl kända för de flesta ledamöter av denna kammare. Tidningarna över lag har lämnat »målande» beskrivningar.

En lagstiftning om obligatorisk bostadsförmedling kan på bristorterna betyda en lättnad, och jag hoppas att den nu arbetande bostadsförmedlingskommittén kommer att framlägga förslag om bestämda lagstiftningsåtgärder, liksom man borde skapa laglig rätt för hyresgästerna att företaga lägenhetsbyten.

Stockholms stad redovisade vid årsskiftet 1965—1966 122 360 bostadssökande, av vilka 57 640 vid anmälningstillfället hade lägenhet. Jag är alldeles säker på att väntetiderna skulle betydligt reduceras och rörligheten bli en helt annan, därest bostadsförmedlingarna kunde förfoga över större delen av dessa cirka 57 000 lägenheter — något som skulle möjliggöra för många bostadssökande att lösa sin bostadsfråga genom att de fick tillgång till en sådan utbyteslägenhet.

Alltför liten uppmärksamhet har ägnats åt dessa väsentliga problem om lagstadgad bytesrätt och ökade möjligheter för bostadsförmedlingarna att helt disponera det äldre bostadsbeståndet. Man har stirrat sig blind på hyresregleringslagen och glömt bort att man genom radikala grepp över det gamla bostadsbeståndet skulle kunna åstadkomma en betydligt bättre lösning av lägenhetsfördelningen och få till stånd ökad rörlighet.

Ett slopande av hyresregleringslagen kommer ju inte att åstadkomma en enda lägenhet mer på en bristort, men resultatet kan bli att man legaliserar de oegentligheter som förekommer. Det som i dag betecknas som svartabörshandel och underbordsuppgörelser på bostadsmarknaden måste försvinna. Men

tror någon att detta sker bara genom att hyresregleringslagen försvinner?

Som jag förut sagt räknar jag inte bara in barnfamiljer och pensionärer samt handikappade bland de grupper som behöver kompenseras och hjälpas, utan jag anser att man också måste räkna in långtidssjuka och stora grupper av lågavlönade.

Här skulle jag vilja knyta an till vad herr Nilsson i Tvärålund yttrade och fråga, om herr Nilsson också vill tänka på dessa grupper. Det gäller nämligen inte bara barnfamiljer och pensionärer utan också de låglönegrupper, som herr Nilsson i viss mån berörde när han talade om skogsarbetarna. Men det är inte bara skogsarbetare som har låga löner utan det gäller även vissa industriarbetare. Dessa grupper är ytterst känsliga för en försämring av sina boendeförhållanden, och det skulle kännas bittert för många av dem att kanske inte få bo kvar i moderna bostäder till rimliga hyror.

Jag är fullt medveten om att det kan behövas vissa justeringar av en del hyror, men sådana justeringar måste göras mycket individuellt och bör absolut inte vidtagas generellt. Om man gör en överblick över hyresmarknaden, finner man att det trots allt sker både en avveckling av vissa räntesubventioner och en årlig uppjustering genom de generella hyreshöjningar, som beslutas av statens hyresråd och regeringen.

I de generella hyreshöjningarna har inräknats vissa statliga och kommunala taxor samt andra höjningar, som ägt rum, och detta betyder att hyresmarknaden inte varit opåverkad under de gångna åren. Grundhyrorna har i verkligheten höjts med 65 procent. Räknar man även in taxorna för vatten och avlopp och tilläggskompensation för räntorna kommer man fram till att den verkliga höjningen för många fastigheter ligger över 90 procent. Det har alltså skett en avsevärd generell hyreshöjning.

Det gäller att gå försiktigt fram i bo-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

stadspolitiken för att inte alltför hårt pressa de ekonomiskt svagare grupperna.

Jag kan inte underlåta att till sist också nämna något om de våldsamt höga hyror, som helt nyligen uttagits i enskilt belånade fastigheter i Stockholm. I ett par tidningsartiklar den 18 och 19 mars konstaterades det, att man för en sexrummare i nybyggda hyreshus fick betala ett pris av 2 330 kronor i månaden eller i runt tal 28 000 kronor per år. Även om dessa fastigheter är avsedda för diplomater och mera ekonomiskt bemedlade personer, måste man ställa sig frågande inför sådana hyrespriser och över huvud taget inför en sådan byggnation.

När man tar del av sådana siffror och studerar vissa exklusiva byggnadsprojekt måste man inse, att det är ytterst viktigt att staten håller sin hand över bostadsbyggandet i allmänhet och allra främst ser till att det bygges bostäder med priser överkomliga för alla.

Liksom ett par andra talare avvaktar jag med största intresse de lösningar, som enligt vad jag hoppas snart skall presenteras från regeringens sida och som syftar till ett samlat grepp inte bara över bostadsmarknaden utan också över markpolitiken, förmedlingsverksamheten och byggnadsindustrin.

Låt mig slutligen bemöta vissa av herr Bohmans synpunkter. Herr Bohman talar om att en mängd människor är gynnade i bostadssammanhang. Jag nämnde i går något om bostadsfrälset. Det verkliga bostadsfrälset utgörs av de människor, som bor i de s. k. lyxvillorna, vilka är verkligt förnämligt subventionerade. Det skulle vara intressant att höra om herr Bohman skulle vilja säga något om detta bostadsfrälse i ordets egentliga bemärkelse.

Vidare påstår herr Bohman att det har förts en misslyckad bostadspolitik i vårt land. Är det verkligen så? Det har byggts 1 200 000 moderna och förnämliga lägenheter med stora utrymmen.

Det är lägenheter som vi alla är glada för. Det har visserligen inte byggts tillräckligt ännu, men jag undrar ändå om man kan tala om en misslyckad bostadspolitik i detta sammanhang.

Jag skulle vilja gå ut och fråga människorna utanför detta hus om de anser att vi haft en misslyckad bostadspolitik. Vi har dock fått ökat utrymme, bättre utrustning o. s. v. i de nya fastigheter som byggts.

Låt mig bara erinra om förhållandena i ett näraliggande land, nämligen Finland. Om levnadskostnadsindex i Finland år 1951 var 100, hade det år 1966 ökat till 165. Men bostadsposten inom levnadskostnadsindex hade under samma tid ökat från 100 till 365. Det är mot denna bakgrund inte så underligt att finnarna inte har råd med annat än enrumslägenheter, om ens sådana.

Vidare citerade herr Bohman Wallanders skrift. Även jag har denna tillgänglig, och jag vill hänvisa till vad Wallander skriver på sidan 8: »Den kraftiga hyreshöjning, vilken gjort sig kraftigast gällande under senare år, beror mot vad man i allmänhet föreställer sig huvudsakligen på utanför byggnadsindustrin liggande faktorer, nämligen de mycket höjda räntorna. Således skulle den undersökta lägenheten kosta 66 kr./m² i hyra 1965 i 1965 års krona om man hade samma räntor och allmänna driftkostnader som 1948, då samma lägenhet men med lägre standard kostade 56 kr./m².»

Herr Bohman talade om något helt annat och glömde bort det väsentliga, nämligen vad Wallander närmast trycker på: de höga räntekostnaderna. Jag är glad över att herr Bohman citerar Wallander, en av den bostadskooperativa idéns skapare, men jag tycker att han skall läsa rätt i sammanhanget.

Herr Bohman talade också litet om hyresregleringens avveckling år 1923, då den avskaffades av riksdagen med en rösts majoritet. Vi som har upplevt år 1923 och åren därefter vet vad som

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

hände, vi känner till vilka hyreshöjningar och vilket bostadselände som kom till stånd efter lagens slopande. Jag hoppas att vi slipper något sådant denna gång. Den bostadskris som följde vill vi inte gärna uppleva om igen.

Herr Bohman önskar vidare att man skall behandla bostadsfrågan realistiskt. Ja visst, jag tror att vi är beredda att göra det men vi skall inte glömma bort att bostadsbyggandet har en social aspekt. Det är den högern i allmänhet bortser från; jag vill däremot inte ankla andra partier för detta.

Herr Bohman citerade till sist yttrandet att man skall lyfta denna fråga över partierna. Liksom herr Bergman förstår jag inte detta resonemang riktigt, men så mycket begriper jag att vi nog inte gärna vill ha med högern i denna nya uppläggning. Kanske det danska valet har inspirerat herr Bohman till denna »förfärliga» inbjudan till samarbete.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag begärde ordet bara därför att herr Svenning beskyllde mig för att citera fel. Jag återopade Wallanders argumentering, därför att den bekräftade vad jag gjorde gällande, nämligen att det var motiverat att betala mera för nya lägenheter än för gamla. Jag framhöll att hans utredning hade visat att orsaken till att nyare hus kostade mer än äldre var den standardförbättring som hade genomförts. Det var det enda jag citerade ur hans artikel.

Jag diskuterade inte räntenivån, men skall vi göra det, herr Svenning, är det väl obestridligt — och det har jag aldrig någonsin förnekat — att räntorna är en av orsakerna till att hyrorna ligger så högt. Men vem är det som genom sin politik har åstadkommit det höga ränteläget? Det är nog folk som står herr Svenning närmare än mig.

Herr Svenning och jag vet sedan gammalt att vi aldrig lyckats mötas. Jag

vidhåller att hyran inte blir lägre därför att en stor del av den betalas av staten. Den blir tvärtom högre, därför att kostnadsmedvetandet försvinner och produktionskostnaderna ökar. Den totala hyra som vi betalar kommer alltså att ligga på högre nivå än annars skulle vara fallet.

Herr Svenning avfyrade som vanligt en grov salva mot mig. Avfyrade den salvan också mot alla de opartiska, opolitiska, objektiva experter som har arbetat efter bästa förstånd bakom långtidsutredningen! Avrätta alla dem också! Det tycker jag att herr Svenning kan göra samtidigt.

Anser för övrigt herr Svenning — det kanske han gör med den fanatism med vilken han angriper detta problem — att det är riktigt med dessa generella bostadssubventioner? Tag t. ex. ett relativt modernt hus på Marieberg i Stockholm, byggt av ett kooperativt eller allmännyttigt företag för en del år sedan. Det är välbeläget mitt i staden. I detta hus bor folk som är välsituerat; det är topparna i vårt samhälle som där har rätt hyfsade och stora lägenheter. Av den hyra de betalar för en lägenhet på ungefär 130 kvadratmeter betalar staten ungefär 4 500 kronor om året i subvention. Det blir 35 kronor per kvadratmeter i subvention åt människor med inkomster på 100 000-kronorsnivån. Är det verkligen sund bostadspolitik att alla människor skall vara med och betala hyran till folk som har råd att bo på det sättet — när det råder bostadsbrist, när hundratusentals människor står i bostadskö, när det finns människor som bor i mindervärdiga bostäder, människor som övernattar i skjul och i gamla gistna båtar runt om för att över huvud taget ha någonstans att sova. Är det verkligen rimligt?

Herr SVENNING (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker det är litet märkligt att herr Bohman talar om högräntan. Är det något parti som gått in

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

för högräntan och framhållit dess betydelse, så är det väl högern. Det kan väl inte under några förhållanden uppfattas på annat vis. Men det kan vi väl mera ingående diskutera vid ett annat tillfälle.

Jag efterlyser fortfarande ett svar från herr Bohman beträffande de bostadsfråse, de som bor i särskilt subventionerade lyxvillor. Det är kanske bättre att spela ut dessa än de andra, som herr Bohman nu talade om. På den punkten är herr Bohman emellertid alldeles tyst, men jag förstår att det bränns.

När det sedan gäller människor som väntar på att få bostäder m. m., kan jag försäkra herr Bohman att jag ständigt har kontakt med deras problem, delvis genom min verksamhet inom hyresrörelsen och ännu mer genom att jag ofta sitter på bostadsförmedlingen och tar emot sådana människors bekymmer. Det är kanske det förhållandet att jag vet hur många människor bor som gör att jag är så engagerad i denna fråga som jag är.

Skulle vi kanske kunna tänka oss, herr Bohman, att göra upp om någonting? Herr Bohmans intresse för och kontakt med fastighetsägarna gör att han kanske kan medverka till en bättre förmedling av äldre lägenheter. Kanske de fastighetsägare som herr Bohman har kontakt med skulle kunna lämna sina lägenheter till bostadsförmedlingen, så att vi får den ökade rörlighet på bostadsmarknaden som skulle möjliggöra för många familjer att erhålla en lägenhet, som inte behöver vara ny och som inte behöver vara dyr men som mycket väl fyller de fordringar som vederbörande ställer på en bostad.

Herr BERGMAN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tackar herr talmanen för att jag fick tillfälle att här framföra några synpunkter till herr Bohman. Jag försummade att begära ordet för replik vid föregående tillfälle, då

jag väntade att andra talare skulle göra det före mig.

Herr Bohman uppehöll sig förut rätt ingående, liksom även nu senast gentemot herr Svenning, vid frågan om långtidsutredningen, som herr Bohman har förälskat sig i och beträffande vilken han njuter av att tala om att i den sitter fackmän vilka bedömt frågorna opartiskt, sakligt, objektivt m. m. och vilka kommit fram till samma syn på bostadsfrågan som högern har.

Till det vill jag bara säga, att det för mig är helt ointressant när fackmän gör politiska värderingar. Det är vad man har gjort här. När fackmän talar i sitt eget fack är de intressanta, men en politisk värdering blir inte intressantare därför att den görs av en författare, typograf eller vaktmästare eller vad han nu kan vara. Sådana värderingar blir alltid ointressanta.

Herr ALMGREN (s):

Herr talman! Jag har begärt ordet för att få anföra några ord om reservation nr 11 b) i statsutskottets utlåtande nr 38 som fru Wallentheim och jag står för.

Departementschefen har föreslagit att kapitalsubventionen i form av en räntefri stående del av förbättringslån i fortsättningen bör förbehållas pensionärer och de särskilda befolkningsgrupper som hittills har jämförts med pensionärerna när det gäller just denna subvention. Till departementschefens linje har majoriteten i statsutskottet anslutit sig.

Vi reserverar oss på en omläggning av förbättringslånen men vill i ett avseende ha en ändring av departementschefens förslag. Vi anser nämligen att handikappade med låga inkomster liksom hittills bör få del av denna kapitalsubvention. Vi hävdar att starka skäl talar för detta. Det rör sig om personer som inte har pension men som på grund av sitt handikapp inte har möjligheter att skaffa sig en mera lönsam sysselsättning eller har svårigheter

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

att flytta från sin bostadsort eller saknar resurser att efterfråga en modern bostad. Vi framhåller också i reservationen, att de handikappade ofta har mindre möjligheter att genom eget arbete medverka till att nedbringa kostnaden för bostadsförbättringen.

Utskottsmajoriteten har framhållit att dessa grupper, som i fortsättningen alltså inte skulle kunna erhålla förbättringslån, i stället skulle kunna få bostadslån. Bostadslånen medför visserligen inte någon kapitalsubvention i form av räntefri stående del, men genom en förlängning av amorteringstiden skulle man få ned de årliga kostnaderna för dem som har mindre betalningsförmåga.

Jag vill inte förneka att en förlängning av amorteringstiden är av värde och kan innebära vissa lättnader i de årliga omkostnaderna, men jag anser det inte vara ett tillräckligt stöd när det gäller de handikappade.

Ofta förekommer det att en sökande av förbättringslån nöjer sig med en mindre förbättring av bostaden, kanske till en kostnad av 6 000 å 7 000 kronor. Om en sådan lånesökande har låg inkomst kan han då erhålla hela beloppet i form av räntefri stående del. Denna kapitalsubvention är självfallet betydligt bättre än ett amorteringslån, även om amorteringstiden förlängs. Utskottsmajoritetens förslag innebär därför en klar försämring för de handikappade.

En hel del handikappade är även rädda för att sätta sig i skuld, eftersom deras inkomstmöjligheter ofta är osäkra. Man skall därför inte bortse från den stimulans som ligger i kapitalsubventionen när det gäller att åstadkomma en bostadsförbättring för de handikappade.

Reservanterna yrkar inte på någon ökning av anslaget till denna verksamhet, då vi anser att de 80 miljoner kronor som anvisats bör räcka till även för den grupp det här gäller. Jag anser där-

för, herr talman, att denna möjlighet att erhålla förbättringslån och därmed sammanhängande kapitalsubvention i fortsättningen liksom hittills skall finnas för handikappade med små inkomster.

Herr talman! Jag har till statsutskottets utlåtande nr 39 fogat en blank reservation beträffande hyressubventioner för handikappbostäder. Jag vill säga några ord även om den reservationen. Till grund för reservationen ligger motionerna I: 175 och II: 233. Vi har i motionerna utförligt motiverat varför vi anser att något slag av hyressubventioner bör utgå till de handikappades bostäder och att frågan bör bli föremål för utredning. Utskottet har i sin skrivning hänvisat till att det pågår ett flertal utredningar, som mer eller mindre sysslar med frågor som har ett nära samband med motionernas yrkande, och att resultatet av dessa utredningars arbete bör avvaktas. Jag anser att det hade varit på sin plats att motionerna hänskjutits till någon av dessa utredningar. Jag har emellertid inget yrkande på denna punkt utan nöjer mig med att uttala förhoppningen, att denna fråga beaktas av dessa utredningar och att förslag i frågan kommer att föreläggas riksdagen.

Herr talman! Däremot yrkar jag bifall till reservation 11 b) i statsutskottets utlåtande nr 38.

Herr BERGLUND (fp):

Herr talman! Jag har begärt ordet i denna bostadsdebatt på grund av att statsutskottet i sitt utlåtande nr 38 behandlat motionerna I: 26 och II: 38; i andra kammaren står jag som huvudmotionär.

I dessa motioner försöker vi komma till rätta med det rivningsraseri som går ut över gammalt bostadsbestånd. Vi anser att dessa äldre bostäder i många fall skulle kunna repareras till fullt moderna bostadsfastigheter. Man skulle på så sätt, i varje fall i någon

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

mån, kunna avhjälpa den brist på bostäder som råder här i landet.

Jag skall be att ur motionen få citera vad som motiverar en sådan syn.

Det finns flera orsaker till att vi här i landet kämpar med den stora bostadsbrist som vi har, en bostadsbrist som växer år för år.

Något som är ganska påtagligt är att bostadsbeståndets sanering utgör ett stort problem som i hög grad bidrar till svårigheten att komma i fatt med utfyllandet av bostadsbristen. I många fall står man frågande inför den alltmer ökade takten i rivningen av gamla hus som utgör ett värdefullt bostadsbestånd. Detta gäller i hög grad våra storstäder och större bostadscentra. Man river hus som säkerligen mycket väl skulle kunna moderniseras och i stor utsträckning utnyttjas till bostadshus. För att kunna riva sådana fastigheter måste vederbörande byggherre anskaffa nya bostäder åt lägenhetsinnehavarna, vilket i många fall tar en del av nybyggnationen i anspråk. Man kunde tänka sig att eliminera denna olägenhet genom att tillämpa samma förfaringssätt som man har i England och som speciellt tillämpas i Stor-London. Vid en sanering av bostadsområden — vilket till mycket stor del innebär en modernisering av gamla fastigheter — måste byggherren tillhandahålla flyttbara bostadsbaracker, modernt inredda, i vilka hyresgästerna kan bo under ombyggnadstiden för att sedan flytta in i de renoverade lägenheterna. Därefter flyttas bostadsbaracken till ett annat saneringsområde och samma sak upprepas där. Fördelen med denna ordning är uppenbar. Byggherren får sedan av sina hyresgäster ta ut den högre hyra som är baserad på renoveringskostnaden och som i flera fall är jämställd med hyran i nybyggda fastigheter.

Det synes som om ett dylikt förfarande skulle kunna tillämpas även i vårt land. Man skulle då dels erhålla nya, moderna bostäder i gamla hus, dels bi-

dra till ökandet av bostadsbeståndet. Det förutsätts att länemöjligheterna vid en sådan sanering skulle vara desamma som för nybebyggelse.

Vad har då utskottet sagt efter sin behandling av dessa motioner? Jo, att det inte blivit övertygat om att den ordning som föreslås i motionerna skulle främja ombyggnad framför totalsanering, varför motionerna avstyrks. Jag tycker, herr talman, att det sannerligen är att ta lätt på en av de för vårt samhällsliv mera väsentliga frågorna. Varför kan man då i en storstad som London med god framgång tillämpa en sådan saneringspolitik som jag nu beskriver? Chefen för Stor-Londons byggnads- och saneringspolitik uttryckte vid mitt samtal med honom stor tillfredsställelse över de vunna resultaten.

Sedan utskottet föreslagit att motionerna skall avslås tar utskottet upp ett mycket intressant resonemang beträffande detta bostadsbestånd. Utskottet skriver på s. 13:

»Enligt utskottets mening finns det skäl som talar för att en förbättring av produktionsbetingelserna för ombyggnad och modernisering inom det befintliga bostadsområdet erfordras för att denna verksamhet skall få önskvärd omfattning. Även departementschefen har uttalat sig för att sådana förbättringar av villkoren för ombyggnadsverksamheten kan vara befogade och anmäler bl. a. sin avsikt att pröva om statliga krediter i form av bostadslån bör ställas till förfogande även för mindre genomgripande förbättringar i flerfamiljshus. Utskottet anser det angeläget att denna undersökning kommer till stånd snarast möjligt. Inom det äldre bostadsbeståndet finns åtskilliga lägenheter som företer väsentliga brister främst i fråga om utrustningen men som sannolikt med mindre insats av produktionsresurser än som går åt vid nybyggnad skulle kunna sättas i gott skick för att därefter under lång tid framåt göra tjänst på bostadsmarknaden.»

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Herr talman! Jag är faktiskt glatt överraskad över denna utskottets skrivning, och den ger ytterligare belägg för att vi har varit inne på rätt väg — låt vara att vi varit djärva nog att även visa denna väg att nå ett resultat.

Att ett rivningsraseri av stora mått grasserar särskilt i de större städerna och tätorterna, kan vi här i Stockholm dagligen bevittna. Att ett fel här måste föreligga i avseende på kreditgivning för iståndsättande av äldre bostadsbestånd är tydligt. Vi har inte råd med att i längden radera på det sätt som nu sker.

Jag skulle här gärna vilja framställa en fråga till inrikesministern: Hur stort är nettotillskottet av lägenheter varje år? Är det så lågt som låt oss säga 30 procent av bruttotillskottet, om man antar att detta är 90 000 lägenheter? Vi har på vårt bord här fått en mycket intressant statistik för, som det heter, Bostadsdebatten 1966. Här redovisas det tillskott man har genom nyproduktion av lägenheter. År 1964 var det 87 167 och år 1965 96 843. Men det skulle för statistikens skull och för intressets men också för debattens skull ha varit mycket intressant att veta vad nettotillskottet av bostäder är. När man nu håller på att riva en massa bostadsfastigheter försvinner en hel del av det bostadsbestånd som man har.

»Pappa, rivstart, är det när man river gamla hus?» frågade sonen och såg förväntansfullt upp till fadern för att få ett efterlängtat svar. Detta ger mig den tanken, att är det lika ansvarslost att riva gamla hus som att göra en rivstart, är vi väl ändå inne på fel väg. En fastighetsägare här i Stockholm, som låter renovera och modernisera sin fastighet, begär att få höja hyran från 22 till 28 kronor per kvm men får avslag. Men han får riva hela fastigheten och bygga en ny, varvid han på grundval av produktionskostnaderna får ta

ut en hyra av 98 kronor per kvm. Fallet lär ha förekommit. I så fall är vi väl inne på väl väg.

Herr talman! När man går Drottninggatan fram i dag blir man väldigt beklämd över det rivningsraseri som förekommer, och man ifrågasätter om det verkligen behöver vara på det här sättet. Förmåliga och fina fastigheter, som ger staden dess touche och dess utseende, rivs ned, och man bygger nya, moderna hus i stället. Jag gick i dag, i ett ärende till NK, Regeringsgatan fram och kom till hörnet av Regeringsgatan och Hamngatan. Till min stora förvåning fick jag se att det förmåliga hus, som ligger mitt emot NK och där Sidenhuset haft sina försäljningslokaler, var fullt av ställningar. Håller man på att reparera detta hus? tänkte jag. Men när jag kom närmare såg jag en skylt att den och den byggnadsfirman river detta hus. Också en reklam!

Vid mitt besök i London förra året för att studera dessa frågor frapperades jag av hur pietetsfullt man, när man sannerade stadens bostadshus, gick till väga, för att söka behålla den gamla förmåliga strukturen i stadsbilden. Varför är vi inte lika pietetsfulla? Hur kommer ett kommande släkte att bedöma våra åtgärder i detta avseende?

Jag skulle vilja säga: Stoppa rivningen av fastigheter till dess att vi har byggt ifatt, så att vi inte längre har någon brist på bostäder! Då kan man kanske börja att riva det gamla bostadsbeståndet.

Herr talman! Med det som jag anfört nu ville jag redovisa hur vi ser på dessa frågor och försöker dra vårt strå till stacken för att medverka till bostadsfrågans riktiga lösning. Jag ställer inte något yrkande — vilket givetvis inte skulle vara lönande — men jag tar vara på vad utskottet positivt har skrivit att något måste göras åt denna del av bostadsproduktionen.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Chefen för inrikesdepartementet, **herr statsrådet JOHANSSON:**

Herr talman! Jag har varit litet tveksam om jag skulle gå upp i talarstolen vid denna sena timme, men det har ställts en rad frågor och jag tycker det kan vara riktigt att jag söker besvara dem. Det betyder att jag kanske inte behöver ägna mig åt något mer sammanhängande omfattande anförande. Åtminstone är det min föresats när jag nu har gått upp.

Jag skulle vilja börja med den fråga som herr Berglund tog upp om nettotillskottet av bostäder. Under de första sex åren av 1960-talet har vi färdigställt 482 000 nya lägenheter. Under samma tid har rivits 51 600 i runt tal. Man får då räkna med att kontorisering och lägenheter som har friställts ute på landsbygden motsvarar ungefär lika stort antal. Om jag således räknar med att rivna eller kontoriserade lägenheter jämte sådana som ställts tomma ute i glesbygden uppgår till 100 000, är det således ungefär 20 procent av bruttotillskottet som avgår. Nettotillskottet är således 80 procent.

Nu kanske någon säger att denna siffra inte stämmer. Herr Holmberg från högern har i medkammaren vid något tillfälle velat göra gällande att nettotillskottet är väsentligt mindre. Men då har han gått efter långtidsutredningens bedömning från år 1961 i vilken man har tagit upp den ökade hushållsbildningen, som ansetts kräva ungefär 40 000 lägenheter om året. Jag anser emellertid att detta är räknemetodik. Man kan säga att de nya, unga hushållen kräver nya bostäder, och dem skall man därför räkna bort. I och för sig är detta väl inte helt riktigt.

Vi får alltså ett betydande nettotillskott av bostäder. En halv miljon bostäder betyder att 1½ miljon människor i vårt land har fått möjlighet att flytta in i en ny, modern bostad.

När man bedömer bostadsbyggandets omfattning finns det all anledning att

också uppmärksamma den förbättringsverksamhet som bedrivs. Bostadsräkningen visade att det fanns 120 000 lägenheter, i vilka åldringar bodde, och att cirka 60 000 av dem skulle kunna förbättras och göras beboeliga. Den förbättringsverksamheten pågår nu. De 80 miljoner kronor som vi använder här för gör det möjligt att förbättra cirka 10 000 lägenheter om året. Härtill åberopar jag — utan att fördjupa mig i ämnet — skrivningen i propositionen, vilken statsutskottet ytterligare har utvecklat, beträffande möjligheten att genomföra förbättringsarbeten i flerfamiljsfastigheter. Jag hoppas att vi snart skall kunna realisera det.

Det bostadsbyggande vi har är och har under flera år varit av stor omfattning. Den offentliga statistiken visar att vi vid jämförelse med praktiskt taget alla länder har det högsta bostadsbyggandet. Det är ingen självförhävelse, men jag tycker det kan vara anledning att i denna debatt, där man talar om brister och misslyckanden, också erinra om detta faktiska förhållande och de kapitalresurser som vi använder för att söka möta efterfrågan. När herr Gustafsson i Skellefteå nu frågar mig vilken uppfattning jag har om det bostadsbyggande — 92 000 lägenheter — som är planerat för i år förefaller mig frågan egendomlig. Herr Gustafsson formulerade frågan så: »Fasthåller statsrådet vid att 92 000 lägenheter skall igångsättas?» Självfallet! Ingen tvekan på den punkten! Någon diskussion om ändring härav har inte förekommit inom regeringen. Har någon propå i statsutskottet eller i annat sammanhang förekommit från regeringens sida? Vi avser att försöka åstadkomma det bostadsbyggande som vi har föreslagit riksdagen och som statsutskottet nu har tillstyrkt. Vi hoppas att vi under året skall få en bättre uppföljning av krediter. Som herr Bergman, om jag inte hörde fel — jag kom in i kammaren just då — nämnde hoppas vi att igång-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

sättningen skall kunna ske i år ungefär på samma sätt som 1964, alltså med cirka 10 000 lägenheter under första kvartalet, 30 000 under andra, 30 000 under tredje och resten under det sista kvartalet. Det hoppas vi skall vara en god igångsättning med möjligheter till ett väsentligt ökat vinterbyggge.

Nu kan man säga att den igångsättning som skedde i fjol inte var tillfredsställande. Den meningen delar jag och den har jag givit uttryck för i ett interpellationssvar tidigare. Vi eftersträvar således nu en bättre planering. Jag vill också peka på den planering som i övrigt har lagts upp från regeringens sida. Jag bara nämner den mera långsiktiga kvoteringen, treårskvoteringen, kvoteringen över kommunblocken. Om den sistnämnda vill jag säga till herr Nilsson i Tvärålund, att vår avsikt inte är att på något sätt splittra kommunblocken. Avsikten är ju att ge möjlighet till en större tilldelning i ett, som vi betraktar det, mera enhetligt område med ökade förutsättningar för beställning och upphandling i större omfattning. Man kan under en treårsperiod diskutera i kommunblockets samarbetsnämnd om hur man skall lägga ut kvoten över treårsperioden och därmed möjliggöra att man i en kommun, som annars får en liten kvot, kan få ett större byggnadsprojekt realiserat, med de möjligheter till en kostnadsminskning som man därmed kan vinna.

Jag skall inte fördjupa mig ytterligare i det, men jag skulle vilja säga, med anledning av att man ifrån folkpartiets och centerns sida säger sig vilja bygga 2 000 lägenheter mera, att det väl i och för sig är behjärtansvärt. Men vad man enligt min mening förbiser är att man ju då måste vara på det klara med att man ytterligare ökar trycket på marknaden, att man ytterligare anstränger våra resurser i kapital, arbetskraft och material.

Vi kan väl vara överens om att det är svårt att träffa det som är exakt

riktigt. Men här har vi försökt följa en linje som innebär en successiv stegring av minimiprogrammet år från år med tillvaratagande av de rationaliseringsvinster som uppnås och det nya tillskott av arbetskraft som kan komma i fråga. Men dessutom har vi från regeringens sida fört en politik i avsikt att söka förbehålla bostadsbyggandet och industribyggandet arbetskraft, kapital och material med undanhållande av byggobjekt, vilka vi inte betraktar som lika angelägna — det må gälla kontorshus, samlingslokaler och andra motsvarande ting.

I det läge vi nu befinner oss i har vi den uppfattningen att vi måste gå längre. Det kan inte gälla bara storstadsregioner nu. Vi har för avsikt att låta prioriteringslagen gälla hela landet så att den också får innefatta sjukvårdens investeringar, socialvårdens, åldersdomshemmen och fritidsbebyggelsen.

Det är klart att då det gäller fritidsbebyggelsen vi har all anledning att iakttaga att man här inte skall få till stånd en kontrollorganisation, en administration, som kommer att bli besvärlig. Vi skall försöka utforma bestämmelserna så att man kan undvika det. Men vi kan, när det är besvärligt att realisera ett bostadsbyggande som är önskvärt med hänsyn till efterfrågan, inte finna det rimligt att vissa ting skall ligga utanför varje möjlighet till kontroll, så att kapital skall kunna tas i anspråk på dessa områden.

I detta sammanhang vill jag fråga: Vad tänker sig folkpartiet och centern här? Inte har ni föreslagit att några särskilda åtgärder skall vidtas för att möjliggöra genomförandet av den ökning som ni tänker er, utan ni bara räknar med att det är möjligt. Eftersom regeringen har kunnat gå upp i 92 000 lägenheter tycker ni att ni kan öka på med 2 000 lägenheter. Jag tror att ni resonerar ungefär på det sättet. Men är ni inte ängsliga för att den ytterligare press på marknaden i fråga om kapital,

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

arbetskraft och material, som detta innebär, leder till att vi får ännu svårare att hålla tillbaka kostnadsutvecklingen. Det är väl ändå kostnadsutvecklingen som vi nu verkligen måste söka inte bara observera utan också dämpa.

Vi tror att botemedlet ligger i den långsiktiga planeringen, i de mera omfattande bestämmelserna, i industrialisering och rationalisering av bostadsproduktionen och i utnyttjandet av den långa seriens möjligheter liksom på andra industriella områden. Vi har också bevis för att dessa möjligheter finns.

Herr Nilsson i Gävle har tagit upp en diskussion mera utifrån de effekter som uppstår vid en avveckling av räntegarantien, men jag har inte kunnat märka, att han velat inse det centrala problem som produktionskostnadsfaktorn ändå utgör. Herr Nilsson i Gävle liksom herr Bohman citerade ur efterkrigsprogrammet, och de har tydligen läst både väl och mycket, och häremot finns ingenting att erinra. Det finns emellertid en central punkt i detta sammanhang, nämligen att försöka att få alltmera av bostadsbeståndet under förvaltning av allmännyttiga och kooperativa företag. Vid nyproduktion av flerfamiljshus sker detta upp till 80 procent. Dessa företag har genom sin förvaltningsverksamhet i dagens samhälle kommit att bli bestämmande för prisbildningen. De drivs alltså utan vinstsyfte, men det är klart att man inte kommer förbi produktions- och driftkostnaden.

Herr Bohman har varit uppe i åtskilliga sammanhang och först sagt, att han önskar en överenskommelse över partierna, en överenskommelse också med socialdemokratien. När han sedan polemiserar mot enskilda socialdemokrater måste han vid varje sådan polemik konstatera, att aldrig mötas de två, att han inte kan nå någon överenskommelse — inte med herr Bergman och inte med herr Svenning. Orsaken är den att man har diametralt motsatta uppfattningar,

som är principiellt och ideologiskt betingade. Sådant får vi acceptera. Men är det inte riktigt att då också utgå från detta förhållande?

På vissa punkter kan vi kanske ändå bli överens. Herr Bohman talar om att det kanske finns möjligheter att på det hyrespolitiska området, beträffande hyresreglering o. s. v., komma till något slags uppgörelse. Ja, jag håller inte detta för uteslutet, om högern är beredd att acceptera efterkrigstidens utveckling i fråga om bostadsförvaltning, men vi har ännu inte hört något i den vägen från högern. Tvärtom har man velat göra gällande att de former för bostadsförvaltning vi valt tagit bort den fria konkurrensen. Men, herr Bohman, var har den fria konkurrensen eliminerats? Menar herr Bohman verkligen att den fria konkurrensen i fråga om byggnadskostnader skulle vara borta?

De allmännyttiga och kooperativa företagen låter ju privata och andra byggföretag offerera, och den som kan bygga billigast skall också få bygga. Det är ju detta vi har framhållit.

För ett par veckor sedan hade jag tillfälle att klart säga ifrån att, när vi nu skall ha en mera långsiktig planering för att försöka hålla tillbaka kostnadsutvecklingen och pressa priserna, skall vi verkligen se till att de som kan bygga billigast också skall få sin chans. Det må sedan vara Fackföreningarnas byggnadsproduktion eller privata företag som kommer i fråga. Deras uppgift är att bygga. Men vad gäller förvaltningen har vi den principiella uppfattningen att densamma bör ligga hos de allmännyttiga och kooperativa företagen i den omfattning som skett under de senaste åren. På den punkten lär herr Bohman och jag emellertid inte kunna mötas. Men om herr Bohman ansluter sig till denna uppfattning, så har vi kanske möjligheter att komma varandra något närmare.

Sedan tog herr Nilsson i Gävle upp hyresproblematiken och sade att so-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

cialdemokraterna bäddar då sannerligen inte för ett hyggligt val i höst. Det verkade som om herr Nilsson hyste särskild omtanke om oss inför det stundande valet. Jag misstänker nu ingenting, men jag undrar ändå hur pass ärligt menad den omtanken var. Jag har den uppfattningen att man från kommunistiskt håll nog inte kommer att försöka förklara någonting av bakgrunden till dessa förhållanden. Det uttalande som gjordes i den kommunistiska partistyrelsen för någon vecka sedan, när ni talade om de 600 000 familjer som får sin hyra höjd, tror jag nog ligger mera i linje med vad ni tänker. Där talade ni inte om vad som är bakgrunden och inte om en utjämning av hyresnivåerna. Och ni sade ingenting om att föreliggande förslag — även om det är och kan bli hårt för många — ändå betyder en utjämning av hyresnivåerna, så att de genomsnittligt ligger vid 53 kronor per kvadratmeter från 1953 fram till 1958.

Vad betyder då dessa 53 kronor per kvadratmeter? Ja, jag erkänner att också det är en betydande kostnad för många, men vi bör jämföra den med kostnaderna i nyproduktionen, som utan räntesubventioner genomsnittligt uppgår till 81 kronor per kvadratmeter. Vi håller ju nere kostnaderna genom den räntegaranti vi har. Men om vi skulle fortsätta med denna generella räntesubventionering och ha den räntenivå som tillämpas på dagens kapitalmarknad och inte göra någon ändring i basräntenivån, skulle kostnaden för staten över driftbudgeten 1970 komma att uppgå till ungefär 1 miljard kronor.

Man kan naturligtvis säga att 1 miljard kan vi kanske skaffa fram någonstans ifrån, men det är inte så enkelt. Alla de utgifter vi skall försöka bestrida har ju lett till en väsentlig höjning av statens utgifter under de senaste åren. Och de åtaganden vi gjort genom beslut om reformer o. s. v. betyder att vi kan

förvänta att våra utgifter kommer att stiga ungefär i samma takt under de närmast framförliggande åren. Då får vi göra en avvägning mellan de utgifter vi skall ta på oss.

Jag delar den uppfattningen att det finns många familjer och enskilda som är i behov av konsumtionsstöd. Men jag vågar ändå säga att varken statsministern eller bostadsministern, som båda fått bostad i den moderna bostadsproduktionen egentligen är i behov av någon bostadssubvention. Jag har inte försökt göra mig underkunnig om herr Hermanssons ekonomi. Herr Hermansson bor strax intill mig och i samma årgång av bostäder. Det är mycket möjligt att herr Hermansson är förtjänt av den lilla minskning i hyran som räntegarantien innebär, och jag skall inte på något sätt taga upp det problemet. Men jag tycker ändå att statsråden har en sådan inkomst att inte denna hyresminskning är nödvändig. Det är angelägnare att försöka kanalisera över medlen till de grupper som kan vara i större behov av dem. Skulle man inte där kunna få en realistisk diskussion? Avsikten är ju inte att bara taga bort detta stöd och sedan låta allt vara. Avsikten är ju också att i ett programarbete för den framtida bostadspolitiken söka avväga räntegarantierna, hyrespolitiken i allmänhet och ett utbyggt konsumtionsstöd till de grupper som bäst behöver det — barnfamiljerna, de gamla, de handikappade.

Jag tror, herr Nilsson i Gävle, att vi är beredda att ta ansvaret för vad vi gör. Vi genomförde omsättningsskatten 1959. Det var inte populärt, men vi ansåg det vara riktigt och nödvändigt. Vi har gjort samma bedömning i regeringen nu, att det är riktigt att göra en justering av räntegarantien också i år, trots att det är val, och det får vi försöka övertyga våra väljare om.

Det har talats mycket om program, och någon har frågat när programmet kommer. Vi har, som vi redan sagt, för

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

avsikt att i god tid före valet presentera ett mera sammansatt mark-, bostads- och hyrespolitiskt program. Jag räknar med att det skall vara möjligt, men det är klart att vi vill avvakta något av de resultat utredningarna kommer till — den hyrespolitiska, den markpolitiska och den bostadspolitiska.

Herr Gustafsson i Skellefteå frågar om det kan vara riktigt att föra fram ett sådant program innan remissinstanserna har hunnit ge uttryck för sin mening. Jag har vid något tillfälle hört herr Holmberg säga, att han hoppas att vi inte skall smussla undan, det som kommer att gå in i vårt program till tiden efter valet, utan att vi skall bli i tillfälle att diskutera det offentligt före valet. Jag delar herr Holmbergs uppfattning att det bör vara angeläget att vi från de olika partiernas sida presenterar våra ståndpunkter i dessa avseenden. Det är klart att vi här skulle kunna föra en principiell diskussion om markpolitik och annat. Vi anser att man nu så snabbt som möjligt bör få en lösning av frågan om markvärdestegringsvinsternas indragande till samhället. Principiellt är vi av den uppfattningen att det bör vara förköpsrätt för kommunerna och att vi skall kunna förverkliga den markpolitiska utredning som vi arbetar på i inrikesdepartementet. Men vi ställer samman frågan om jordvärdestegringsvinstens och fastighetsvinstens indragande till samhället och de möjligheter som skall kunna erbjuda sig för att ge kommunerna större förutsättningar att köpa mark. Jag tror inte det skulle behöva bli så besvärligt att diskutera detta. Men jag skall, som jag sagt, inte här försöka skissera programmet. Det kommer, och vi skall bli i tillfälle att diskutera det i valrörelsen.

Herr Bohman har sagt att man på många håll närmar sig högerns ståndpunkt. Jag erinrade mig ett gammalt uttryck: Även den klocka som stod stilla får rätt en gång på dygnet, ja kanske

två gånger. Ty vad är det som inträffar? Jo, högern har sedan länge valt ståndpunkten att hyresregleringen skall avskaffas. Det är ingen mening som högern fört fram först nu, utan denna uppfattning har högern haft sedan många år tillbaka, oavsett de förhållanden som har rått i vårt samhälle. Nu har vi kommit fram till att det kan vara skäl i att pröva en avveckling som kan komma att gå något längre — en snabbare anpassning av de faktiska kostnaderna för produktion och drift till hyran; dessa kostnader läggs i hyran.

Men vi har samtidigt sagt att härvidlag får man gå fram med den allra största försiktighet och att det finns anledning se till att de konsumtionssvaga grupperna får det skydd som är erforderligt i sådant här sammanhang. Och jag skulle kunna säga till herr Nilsson i Tvärålund, som menade att anpassningen bör ske successivt, att jag anser att till dess att utredningen lagt fram sitt förslag skall vi fasthålla vid ståndpunkten att avvecklingen bör ske försiktigt och kanske successivt. Det finns ingen anledning att i dag tala om hur många år man i så fall skall ta på sig.

Men situationen är ju inte riktigt densamma för herr Bohman, som menar att prispolitiken måste gå så långt att den verkligen pressar tillbaka efterfrågan. Jag förmodar att det är en praktiskt taget fri prisbildning som herr Bohman är ute efter. Är han inte det, kanske han kan finna de tankegångar acceptabla som vi företräder. Och inte skall vi stöta bort herr Bohman, om han vill ansluta sig till vår uppfattning i dessa sammanhang.

Vidare fäste jag mig vid att herr Bohman citerade långtidsutredningen. Herr Bohman hade en kolossal tilltro till långtidsutredningen; jag frågade mig om det finns någon expertis som har så uppskattats som just långtidsutredningen nu uppskattades av herr Bohman. Herr Bohman förtog mig emellertid ett gläd-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

jeämne; jag hade nämligen tänkt återge prognoser rörande bostadsbyggandet ur tidigare utredningar och konstatera att alla dessa prognoser — 1950, 1955 och 1960 — inte slog in. Visserligen byggde man mer bostäder, men bristen blev ändå större. Det visar vanskligheten i att göra prognoser — man måste alltid ta försiktigt på de framtidsbedömningar som görs. Och jag tror, herr Bohman, att det är riktigt och viktigt att vi också är försiktiga när det gäller den långtidsutredning som nu framlagts.

Herr talman! Jag har därmed tagit upp dels några av de frågor som ställts direkt till mig, dels några av de frågor som kan ge anledning till en kommentar. Jag tror det är viktigt att slå fast att det bostadsbyggande vi föreslagit ligger på en hög nivå, att vi har hemställt att den förbättringsverksamhet som pågår skall få fortsätta samt att vi har kommit över på en långtidsplanering, med treårig kvotfördelning och möjlighet att över en femårsperiod stimulera det industrialiserade byggandet. Därigenom har vi fått ett handlingsprogram i nuet som kan passas in också i ett mera långsiktigt mark-, hyres- och bostadspolitiskt program, vilket tar hänsyn till den förändring som skett i vårt samhälle, inte minst vad gäller människornas ekonomiska situation. Medborgarna i vårt land lever inte under samma ekonomiska förhållanden nu som år 1946. Självfallet måste detta påverka en planering för framtiden. Men vi återkommer till detta i vårt program.

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag ställde en fråga till inrikesministern, nämligen om denne fasthöll vid målsättningen 92 000 lägenheter eller om han hade beslutat sig för att räkna på något annat sätt. Inrikesministern svarade »självfallet» med ett tonfall som om han tyckte att frågan var en smula obefogad. Men inrikesmi-

nistern torde inte vara okunnig om att det finns en finansminister i regeringen och att denne för snart två veckor sedan fällde ett uttalande, som innebar att vi skulle komma upp till 92 000 lägenheter, vilket dock skulle ske genom att till årets igångsättning addera 4 000 av igångsättningen från i fjol.

Nu uttalar inrikesministern att man inom regeringen inte har talat om något annat än en målsättning för i år på 92 000 lägenheter. Det får följaktligen konstateras, att finansministern står isolerad inom regeringen i detta avseende, och jag tycker att det är ganska viktigt att få detta fastslaget.

Vidare framhöll inrikesministern att igångsättningen i fjol inte var tillfredsställande. Då är vi eniga på denna punkt och får hoppas att det blir bättre under innevarande år.

Herr statsrådet berörde även vårt förslag om en igångsättning på 94 000 lägenheter detta år och menade att en igångsättning av 2 000 lägenheter utöver vad regeringen föreslagit skulle öka trycket på samhällsekonomin. Ja, givetvis blir det så. Vi får dock inte över-skatta betydelsen härav, ty det gäller endast en mycket liten procent av investeringsvolymen.

Nu är emellertid enligt uppgifter, som jag erhållit från arbetsmarknadsstyrelsen, antalet lägenheter under byggnad i januari inte oväsentligt mindre än antalet lägenheter under byggnad i januari i fjol, och detta gör att situationen ändå inte får anses vara så oroväckande.

Vidare får man självfallet där så är möjligt inskränka på andra håll. Jag har träffat byggnadsföretagare, som klagat över att de måste investera i garage vilka inte fullständigt kommer att kunna tas i anspråk förrän om tio år. Jag vet inte om detta är riktigt, men om det är så, kanske detta förhållande är något som man har anledning att se på.

Jag vill till sist framhålla att jag helt delar herr Holmbergs uppfattning att det är önskvärt att paketlösningen kom-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

mer före valet. Jag har inte för ett ögonblick tänkt mig att yrka på något annat. Men detta hindrar inte att man kan beklaga att det inte varit tid för remissmyndigheterna att avge sina yttranden innan paketet framläggs. Man skulle möjligen kunna tycka att utredningarna, om det var meningen att detta paket skulle framläggas före 1966 års val, tillattes för sent.

Herr NILSSON i Tvärålund (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber att tacksamt få notera inrikesministerns uttalande, att han tänkt avvakta utredningen om hyresregleringslagen innan han tar ställning till hur denna fråga skall handläggas. Genom en utredning får man ju sakligt underlag för en bedömning, och det är, inte minst när det gäller att handlägga grannliga och svårlösta frågor, angeläget att få till stånd en sådan genomlysning, som en utredning och remissvar kan ge.

Detta har annars på senare tid inte blivit det kännetecknande draget för regeringens handläggning av olika frågor. Man utarbetar i stället promemorior, uppgör program och framlägger riktlinjer i frågor, som utredningar har under arbete.

Jag noterar vidare att inrikesministern nu på allvar tycks ha föresatt sig att på ett bättre sätt planera bostadsbyggandet och igångsättningen. Beträffande de 2 000 lägenheter mer som centern och folkpartiet vill bygga frågar han efter resurserna. Det program som regeringen lägger fram är ett minimiprogram. Man kan i dag efter åren 1964 och 1965 fråga sig, om ett minimiprogram är en idealisk planeringsgrund med det stora överdrag på igångsättningar som förekommit under nämnda år: 9 000 år 1964 och 4 399 under fjolåret.

Det förslag som vi förelägger riksdagen är en igångsättning av 94 000 lägenheter som riktpunkt. De 94 000 betrak-

tar vi inte som något heligt tal som bör uppnås till varje pris, åtminstone inte till priset av en mindre god planering, som kan försämra möjligheterna att uppnå ett maximalt program beträffande färdigställda lägenheter. Detta är ju det väsentliga i sammanhanget.

Vi tycks dessutom vara eniga om att byggandet bör ske på en hög nivå för att vi skall komma till rätta med problemen på detta område. Med en väl planlagd byggnadsverksamhet tror vi att vi kan vinna åtskilligt.

Mot inrikesministerns resonemang om kommunblocken som fördelningsgrunder för lägenheterna har jag ingen invändning att göra. Det var inte så utförligt denna gång heller, men detta beror förmodligen på tidsbristen och tidpunkten på natten. Jag hoppas och förutsätter bara att dessa frågor handläggs på ett sådant sätt att det inte uppfattas som påtryckningsmedel uppifrån; det tror jag skulle skada samarbetet mellan kommuner inom blocket.

Herr NILSSON i Gävle (k) kort genmäle:

Herr talman! När regeringen aviserar ett mark- och bostadspolitiskt program med lösningar på de frågor vi nu diskuterar är det ganska självklart att vi inte i samma ögonblick kan utarbeta egna lösningar och förslag. Vi inväntar detta mark- och bostadspolitiska program och försöker att utifrån det resultat ett sådant kan ge finna nya lösningar. Vad vi har föreslagit är att man inte nu skall ändra räntepolitiken, höja basräntorna och genomföra dessa väldiga hyresstegringar. Man kunde ju ha påskyndat frågan om det mark- och bostadspolitiska programmet.

Regeringen kan väl inte heller avsvärja sig allt ansvar för den räntepolitik som föres i vårt land. Vi vet att en procents räntestegring betyder 10—12—14 procents hyresstegring.

Vad gäller frågan om det är ärligt menat när vi uttrycker omtanke om social-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

demokratien och regeringen, vill jag påpeka att vi föredrar en socialdemokratisk regering framför en borgerlig. Vi tänker inte alls utplåna vårt eget parti, men socialdemokrater och kommunister kan, om de för en riktig politik, både behålla sitt inflytande och betydligt vidga det. Med en misslyckad bostadspolitik kan man däremot lätt förlora sitt inflytande; jag antydde därvid det danska valet.

I samband med kostnadsfrågorna måste man se till en rad åtgärder som kommunisterna har föreslagit. Vi har förut talat om räntan och långt tidigare om högindustriell produktion; för flera år sedan var vi i luven på varandra om detta problem. Vi har också andra lösningar, som enligt vår mening sammantagna skulle kunna leda till en billigare produktion. Givetvis är det mycket svårt att säga vilka resultat presenterade lösningar kan ge, men å andra sidan tror jag att man skulle kunna få betydligt bättre resultat, om man inte tog så stor hänsyn till de borgerliga partiernas förslag till lösningar. Jag tycker att regeringen i varje fall nu aviserar sin mening att söka gå dem till mötes på ett sätt som vi inte finner tillfredsställande.

Herr BERGLUND (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är tacksam mot inrikesministern för det svar som jag fick på mina frågor beträffande nettotillskottet av lägenheter. För den tidsperiod som statsrådet redovisade var antalet lägenheter 482 000 brutto. Härifrån skall man dra 51 600 lägenheter, vilket skulle göra ett netto på 80 procent. Men detta gäller ju hela landet. Jag ifrågasätter huruvida inte nettotillskottet är betydligt mindre i Stockholm. De var ju det jag avsåg med min jämförelse mellan hur mycket som rivs och hur mycket som byggs.

Vidare berörde inrikesministern de kapitalresurser som vi har, han nämnde siffran 1 miljard. Om vi skall hjälpas åt att skaffa fram dessa pengar, skulle

jag vilja understryka vad jag sade i mitt första anförande, nämligen: Vi inhiberar rivningen av de fastigheter, som inte går att renovera, och använder pengarna dels för nybyggnader och dels för att reparera sådana fastigheter som går att reparera. Kanske man ändå skulle kunna både spara pengar och få ett ökat bostadsbyggande.

En annan sak, som här kommer in i bilden och som jag också nämnde i mitt första anförande, är relationerna mellan hyreskostnaderna för renoverade lägenheter och för nybyggda. Jag frågade vilket som skulle vara bäst: att renovera ett gammalt hus och ta 28 kronor per kvadratmeter eller att riva huset och bygga ett nytt och ta 98 kronor per kvadratmeter? Det sista kan ju inte vara riktigt.

Jag har tidigare också berört de estetiska synpunkterna på dessa frågor, men det har i första hand givetvis varit fråga om praktiska synpunkter.

Därefter skulle jag vilja säga några ord till herr Svenning. Han redogjorde för bostadsbeståndet i Malmö och sade att de äldre moderniserade lägenheterna utbyts på fria marknaden, d. v. s. de är ganska livligt efterfrågade. Han ondgjorde sig över att man inte kunde komma åt dessa lägenheter och få in dem i bostadsförmedlingen. Jag skulle vilja ifrågasätta huruvida man ändå inte skulle kunna följa den linjen att med statliga lån, precis som när man bygger nytt, renovera ifrågavarande lägenheter och på så sätt få in dem i bostadsförmedlingen. Det kunde kanske vara ett lämpligt sätt att minska bostadskön.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag har nog inte sagt att socialdemokraterna nu har närmat sig högerpartiets ståndpunkt. Jag har däremot sagt att långtidsutredningens betänkande överensstämmer med den uppfattning som vi i högerpartiet har hävdad. Det är därför som jag med stor glädje har citerat långtidsutredningen.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Den är en aktuell vetenskaplig analys snarare än en prognos, och det är klart att man med förtjusning i den tar del av det som intresserar. Vi kunde naturligtvis ha citerat annan ekonomisk expertis som står inrikesministern betydligt närmare, men det tyckte jag inte behövdes. I varje fall visar utredningen att vi inte står så isolerade i vår uppfattning som man ibland velat göra gällande. Vi har sakkunskapen med oss.

Vi har inte, herr inrikesminister, alltid talat om att hyresregleringen skulle upphöra. Vi har fört det resonemanget först då de förutsättningar upphörde, som en gång motiverade hyresregleringens införande. Vi har fört precis samma resonemang efter kriget då det gällt prisreglering, ransonering m. m. Att vi snabbare vill ha sådana regleringssystem borttagna beror ju på att vi tror på de fria marknadsfaktorernas betydelse, medan socialdemokraterna uppenbarligen misstror de fria marknadsfaktorernas betydelse — ända tills missförhållandena blivit så uppenbara att man inte längre kan spjärna emot.

Herr inrikesministern gjorde gällande att jag visserligen talade om samarbete i alla möjliga tonlägen men att jag, så fort jag sedan började diskutera konkret med herr Bergman och herr Svenning, inte visade någon större förståelse för samarbetets betydelse. »Och aldrig mötas de två», hette det visst.

Jag djärves verkligen tro, att inrikesminister Johansson inte har samma uppfattning i dessa frågor som exempelvis herr Svenning. Jag tror inte att inrikesministern, finansministern och regeringen är så doktrinära i sin syn på bostadspolitiken som herr Svenning är. Om så skulle vara fallet, då vore det verkligen bekymmersamt för vår samhällsekonomi — det vågar jag påstå. Nog är väl i alla fall hela regeringen medveten om den nuvarande bostadspolitikens allvarliga tryck på samhällsökonomien. Kostnadsutvecklingen inom bostadsbyggandet bekräftar att det före-

ligger en bristande balans som på lång sikt är riskabel för vårt välstånd. Bostadspolitiken *måste* angripas — därom är säkerligen hela regeringen medveten, även om man av vissa skäl kanske inte alltid vill tala så högt om det. Bristen på balans konstateras ju alldeles nyligen av inrikesministern själv, då han talade om att byggregleringen nu måste användas t. o. m. då det gäller sjukvården, åldringsvården, socialvården samt då det gäller småhus och fritidsbebyggelse ute i landet. Man tvingas alltså här bygga upp en stor kontrollerande administration. Säger det inte att någonting är fel i samhället, när man behöver göra sådana ingrepp? Regleringar föder nya regleringar, precis som katter föder ungar — det borde man väl snart ha lärt sig.

Men trots att vi har olika utgångspunkter — vi står tydligen på olika plattformar — vill jag ändå uttrycka en förhoppning om att vi skall kunna närma oss varandra på något sätt. Jag hyser ingen misströstan om att man med god vilja på ömse håll skall kunna nå en bra bit på väg, kanske tillräckligt lång bit på väg för att trots allt åstadkomma en gemensam förnuftig lösning.

Herr SVENNING (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag delar i mycket hög grad herr Berglunds uppfattning beträffande angelägenheten att åstadkomma en modernisering av det äldre bostadsbeståndet. Men det finns redan nu vissa sådana möjligheter. Framställningar om modernisering av lägenheter får nämligen i hyresnämnderna en mycket generös behandling. Det vet jag, eftersom jag i många år suttit i både hyresnämnd och hyresråd. De fastighetsägare som vill modernisera och förbättra sina fastigheter får inte betalt bara för moderniseringen utan t. o. m. för en hel del reparationer, som utföres i sammanhanget. En klok fastighetsägare gör gärna en sådan investering.

Det relaterade fallet hade kunnat skö-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

tas bättre. Att det kom att bli på detta sätt beror dock inte på oss i riksdagen utan på vederbörande fastighetsägare.

Till herr Bohman vill jag bara säga, att många blir saliga på sin tro och sitt vetande. Herr Bohman får gärna tro och gissa vad han vill. Men den uppfattning han har fått bör han behålla för sig själv. Hur en realistisk bostadspolitik bör bedrivas vet jag också. Jag har inte förgäves suttit i fastighetsnämnden i femton år och under lång tid medverkat i kooperativa och andra bostadsföretag. Jag känner någorlunda väl till bostadspolitiken, och därför betackar jag mig för den uppfattning av en bostadspolitik som herr Bohman rekommenderar. Det är inte någon modern, socialt syftande bostadspolitik. En bostadspolitik kan drivas samlat, förnämligt utan att man behöver bryta den linje som jag vet är socialdemokratiens. Herr Bohman får gärna tro, veta och gissa vad han vill. Jag har också kontakt med verkligheten.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Regeringen är självfallet, herr Bohman, medveten om det ekonomiska läget och besvärigheterna på kapitalmarknaden. Men, herr Bohman, vi kan väl ändå vara överens om utan att ta upp någon mera omfattande ekonomisk debatt, att det handelspolitiska problemet för närvarande är det största. Nödvändigheten att åstadkomma en snabbare utbyggnad av vårt näringsliv framtvingar en prioritering på kapitalmarknaden. Vi måste se till att vi får ett ökat utrymme för dessa så nödvändiga investeringar. Men vi betraktar också bostadsbyggandet som utomordentligt angeläget, lika angeläget som industriutbyggnaden. Därför tvingas vi att göra den avvägning som självfallet kan te sig obehaglig men som i det här läget är ofrånkomligt.

Den uppgiften tar vi på oss, men det har inte högern velat vara med om. Vi har under den tid på något över ett år

som prioritetslagen gällt i stockholmsregionen hållit tillbaka byggprojekt — kontorshus och annat — för ungefär 1,2 miljard. Det visar ju ändå vilken effekt detta har.

Jag har fått den uppfattningen att herr Berglund gärna ger sitt bifall till denna form av reglering. Han begär nu att vi skall stoppa rivningsraseriet, men vi kan inte stoppa det utan att vi bestämmer oss för det. Vi skall fundera på någon form av totalstopp för rivning i storstäderna, enligt de önskemål herr Berglund framfört. Det har vi väl framför allt anledning att göra om hyreslagstiftningssakkunniga framlägger ett sådant förslag. Men detta förutsätter att vi har den möjlighet till reglering som vi har byggt upp genom prioritetslagstiftningen.

Det är mycket möjligt att vi kan mötas också på denna punkt. Herr Bohman är välkommen att ansluta sig till den uppfattning vi ger uttryck för genom att tillämpa dessa metoder för att söka komma till rätta med problemen och uppnå den balans vi eftersträvar.

Herr Gustafsson i Skellefteå sade att han trots de 2 000 lägenheter mer som folkpartiet och centerpartiet föreslår inte tror att det blir någon överhettning. Jag konstaterar att de föreslår ytterligare 2 000 lägenheter, och självfallet skulle det medföra en ytterligare ansträngning av våra resurser. Det är möjligt att det ligger någonting i vad herr Nilsson i Tvärålund ville ge uttryck för, nämligen att förslaget om de 94 000 lägenheterna närmast är en gest.

Om vi fastställer 94 000 eller 92 000 som ett minimiprogram och det visar sig möjligt att bygga mer, så söker vi naturligtvis — det har vi alltid gjort — att tillvarata de möjligheter som föreligger och öka bostadsbyggandets omfattning.

Herr talman! Till sist vill jag till herr Nilsson i Gävle säga att det ju ändå är nödvändigt om man vill föra vad man tror är en riktig politik, att göra

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

en avstämning av den ekonomiska utvecklingen, som jag sade i mitt tidigare anförande. Man kan då försöka anpassa även bostadspolitiken till en sådan utveckling. Jag har framför mig en redovisning som visar att totalindex för levnadskostnaderna under perioden 1939—1965 höjts till 197. Under samma tid har realhyran gått upp till 110. Den släpar alltså efter. Självfallet beror detta i främsta rummet på eftersläpningen i det äldre hyresbeståndet. Det kan därför finnas anledning att överväga en justering av hyrorna där. Men vi får bättre material att grunda ett sådant beslut på när hyreslagstiftningssakkunniga blir färdiga med sitt förslag.

Herr Gustafsson sade att det är att beklaga att vi inte fått fram utredningarna i så god tid att de hunnit skickas ut på remiss och vi fått in remissyttrandena innan vi presenterade vårt program och innan andra partier skulle ta ställning. Ja, herr Gustafsson, det beror väl delvis på utredningarna. Herr Gustafsson sitter med i en sådan. Får vi fram utredningarna i bättre tid, så kanske vi också får större förutsättningar att föra den offentliga debatt som vi alla önskar.

Herr BERGLUND (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det var en mycket intressant upplysning som herr Svenning lämnade om att man i Malmö kan få reparera fastigheterna och ta ut de hyror som kan bli betingade av de reparationskostnader man har haft. Denna politik tycks man inte tillämpa över hela landet. Den gäller tydligen speciellt för Malmö, och då kan man säga att ni där nere är mera framåt än vad man är på annat håll. Detta understrykes på ett alldeles särskilt sätt av det exempel jag tidigare lämnade från Stockholm.

Vad som är att beklaga är att detta system inte tillämpats tidigare, och därför har det gamla bostadsbeståndet bli-

vit nedslitet i så hög grad, att det nu kostar oerhört mycket att iordningställa det igen.

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan inte godta inrikesministerns påstående att det skulle bero på utredningarna att remissmyndigheterna inte får möjlighet att säga sin mening. De båda utredningar jag varit med om har påskyndat sitt arbete på allt sätt, och nu har det dessutom mot slutet förelegat en press, som nästan varit olidligt stor för att man skulle kunna fullfölja arbetet på den tid som begärts. Utredningarna kan nog inte kritiseras för att de hållit på för länge.

Inrikesministern säger sedan som vanligt att de 2 000 ytterligare lägenheter som vi föreslår kommer att utgöra en press på samhällsekonomin. Jag har varit med om rätt många bostadsdebatter, och nästan varje gång har jag om vårt förslag fått höra att det är svårt att genomföra, att det inte går, att det blir för hård press på ekonomin. När sedan året har gått har dock igångsatts vad vi har begärt och kanske än mer. Så gick det till också i fjol. Vi hade då uppställt ett program på 90 000 lägenheter, och det igångsattes 92 000. När vi träffas nästa år får vi väl ta upp en diskussion om huruvida vårt program i år var så orimligt.

Herr SVENNING (s) kort genmäle:

Herr talman! För att inget missförstånd skall råda vill jag säga att hyresrådets och hyresnämndens bestämmelser gäller över hela landet. I Stockholm kan missförhållandena möjligen bero på att här finns för många banker och varuhus som är intresserade av centrala tomter och som är beredda att betala ganska bra för dem.

Herr NILSSON i Tvärålund (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har begärt ordet

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

närmast för att klarlägga vad centerpartiet menar när det i år går in för 94 000 lägenheter såsom riktpunkt. Vi menar inte att detta är en gest utan att det är en bättre grund för planeringen, inte minst i dagens läge när bostadsbyggandet har varit föremål för den ryckighet som förekommit under 1965 och även varit utsatt för övriga störningar under fjolåret. Dessa faktorer är allmänt kända.

Med riktpunkt menar vi att man inte nödvändigtvis måste överskrida siffran 94 000. Man behöver inte vare sig på regeringshåll eller hos bostadsmyndigheterna gripas av den förskräckelse, som i viss mån förefunnits under senare delen av föregående år, om man inte uppnår denna siffra.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Herr Nilsson i Tvärålund och jag kanske inte skall fortsätta denna debatt. Jag vill bara konstatera att vi i fortsättningen inte skall ta det hela så allvarligt som herr Nilsson har sagt att vi gör. Vi lovar att inte göra det.

Till herr Gustafsson i Skellefteå skulle jag vilja säga att jag inte lade hela skulden på honom. Det är klart att de som gemensamt arbetar i kommittéerna får försöka anstränga sig att bli färdiga. Om jag sade något felaktigt i mitt förra anförande gällde detta kanske att herr Gustafsson inte bara arbetar i en av dessa kommittéer utan i minst två.

Herr JONASSON (cp):

Herr talman! Det är i anledning av motion nr 513 i denna kammare jag har begärt ordet. Det är en trepartimotion. Vi har i denna motion yrkat »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsam utredning angående sådana ändringar i gällande författningar, tillämpningsföreskrifter och administrativa anvisningar att förutsätt-

ningar skapas för en friare bostadsbebyggelse på landsbygden».

Utskottsmajoriteten säger överst på sidan 24 att »motionärerna inte anført övertygande skäl för att bostadsbyggandet på landsbygden hämmas eller försvåras genom nuvarande bestämmelser», och därför avstyrker utskottet detta motionsyrkande.

Jag för min del finner detta majoritetens uttalande mycket besynnerligt. Vi har i motionen sagt: »Såsom bostadspolitik för närvarande utformas möter det dock betydande svårigheter att er-hålla statligt stöd till bostadsbyggande på landsbygden.» Det är ostridigt att förhållandena är sådana. Vi har så många exempel att peka på men jag skall inte uppta tiden med detta. Utskottsmajoriteten måste ha en synnerligen dålig kontakt med de faktiska förhållandena ute på landsbygden, om man där inte vet att det i många fall är besvärligt att få bygga.

Man talar om ett valfrihetens samhälle. Varför skall då vissa orter bli — som jag betraktar det — så diskriminerade? Reservanterna yrkar inte direkt bifall till motionen men tycker att dessa frågor skall kunna lösas ändå och säger: »Utskottet anser i likhet med vad i motionerna I: 431 och II: 513 anförts att en i och för sig önskvärd bostadsbebyggelse utanför tätortsområdena bör kunna underlättas genom en smidigare tillämpning eller liberalisering av gällande författningar, tillämpningsföreskrifter och administrativa anvisningar, och hemställer att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ger till känna vad utskottet anført.»

Det är just denna större smidighet som vi för vår del är ute efter och därför ber jag att få yrka bifall till reservation nr 18.

Herr talman! Jag vill också säga ett par ord om förbättringslånen. Det har varit en utomordentligt stor fördel för oss ute i bygderna att ha möjligheter till förbättringslån. Detta gäller inte enbart

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

pensionärer utan även låginkomsttagare och handikappade m. fl. Enligt vad som föreslås i propositionen och utskottsmajoriteten går in för skall dessa möjligheter slopas för låginkomsttagare och handikappade. Detta är dock grupper som har det sämst ställt. Jag tycker att det är beklagligt att man gör det så besvärligt just för dem. Genom rationaliseringsverksamheten inom jordbruket har det också friställts en hel del människor och om nu dessa skulle önska bo kvar i sina hus får de svårare att få en bättre bostad framöver.

Jag tror att dessa förbättringslån har varit till mycket stor nytta för människorna och jag tror att det systemet ger möjligheter både för den enskilde och samhället att klara bostadsfrågan. Med mindre insatser skulle man kunna skaffa bostäder åt flera.

Herr talman! Jag blev förekommen av herr Berglund när det gäller rivningsraseriet som väl pågår allra värst i Stockholm. Det är väl ändå så att så länge det råder stor brist på bostäder måste det vara fel att riva hus, som i många fall kanske kan fylla sin uppgift ännu ganska lång tid. Samtidigt har vi svårt att få en tillräcklig kvot av bostäder på annat håll, ex. i Värmland. Jag tror, herr talman, att om vi hade möjlighet att stoppa detta rivningsraseri skulle vi i många fall lösa dessa problem på ett betydligt bättre sätt än för närvarande.

Herr MUNDEBO (fp):

Herr talman! Jag skall begränsa mitt inlägg till några ord i anslutning till utskottsutlåtandet nr 39 om familjebostadsbidragen. Tidpunkten kl. 2.00 inspirerar varken talare eller eventuella åhörare till några längre funderingar. Frågan har dessutom tidigare berörts av några talare och jag vill endast ge några kompletterande synpunkter.

I en reservation till utskottets utlåtande föreslår utskottets folkparti- och centerpartiledamöter en höjning av an-

slagen till bostadsrabatter med 35 miljoner kronor. Skälen till detta yrkande är främst att den i propositionen föreslagna reduceringen av de statliga räntesubventionerna medför vissa hyreshöjningar i hus uppförda 1957 eller senare, vilka det kan finnas anledning att kompensera genom höjda familjebostadsbidrag. Vi finner den föreslagna avvecklingen rimlig och vill biträda den, men vi har samtidigt försökt finna en form att reducera de problem som då kan uppkomma för ekonomiskt svagare familjer. Ett annat skäl till den föreslagna bidragshöjningen är den i motion II: 520 föreslagna höjningen av räntan på amorteringspliktiga tilläggs lån från 1950-talet.

Vi har ansett att höjda familjebostadsbidrag för närvarande är den lämpligaste vägen för att uppnå denna kompensation. De allra flesta barnfamiljer som får hyreshöjning kan få sådana bidrag. Samtidigt är vi medvetna om att familjebostadsbidragen kanske på längre sikt inte är den bästa metoden för ett familjepolitiskt motiverat bostadsstöd. Vi ansluter oss därför till statsutskottets uttalande att familjebostadsbidragen bör bli föremål för omprövning.

Utskottet konstaterar att kritik har riktats mot flera av de regler som är grundläggande för familjebostadsbidragen. Vi är medvetna om att det finns fog för sådan kritik. Vi vill dock göra ett tillägg till statsutskottets uttalande att familjebostadsbidragen bör omprövas och att denna omprövning bör ske skyndsamt. Vi vill betona att familjebostadsbidragen bör ses i sitt familjepolitiska sammanhang. De utgör en del av det familjepolitiska stödssystemet, vars syfte är att sänka barnfamiljernas bostadskostnader och göra det möjligt för dem att efterfråga moderna och rymliga bostäder. Ändrade regler i fråga om familjebostadsbidragen bör därför få konsekvenser i fråga om utformningen av andra delar av familjepolitiken.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Det kan inte vara lämpligt att nu besluta väsentligt ändrade regler för familjebostadsbidragen innan man har klart för sig hur man vill utforma den framtida familjepolitiken i stort. Det kan tänkas att det visar sig lämpligt att den får en helt annan utformning än den nuvarande. Den kanske får en konstruktion som kan ge stöd åt ekonomiskt svagare familjer utan att stödet anknytes till viss konsumtion.

Familjepolitikens framtida utformning överväges nu av den familjepolitiska kommittén. Även familjeskatteberedningens arbete är av central betydelse i detta sammanhang. En reform av hela vår familjepolitik är angelägen, och vi hoppas att inte bara familjebostadsbidragen utan även familjepolitiken i dess helhet skyndsamt kan omprövas. En omläggning av familjebostadsbidragen relativt snart — låt oss säga nästa år — och en omläggning av familjepolitiken i övrigt ganska snart därefter — låt oss säga senast påföljande år — kan medföra svårigheter att samordna reformpolitiken på detta område. Svensk socialpolitik kännetecknas redan nu av en i alltför hög grad bristande samordning. Vi bör därför inte genom delreformer spela bort chansen att få ett samordnat familjepolitiskt stödssystem.

Vi har velat markera vår åsikt genom att uttala att en skyndsam behandling av frågan om familjebostadsbidragen inte får innebära att kraven på en helhetsbehandling av de olika komponenterna inom familjepolitiken eftersättes.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1 och 2 av herr Axel Andersson m. fl.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN yttrade:

Då jag har en stark känsla av att flertalet av de närvarande kammarledamöterna icke önskar driva denna fråga till votering fram mot småtimmarna hemställer jag att den återstående behandlingen av detta ärende liksom behand-

lingen av övriga ärenden på föredragningslistan uppskjutes till det senare plenum i dag som är anslaget till kl. 11.00.

Denna hemställan bifölles.

§ 3

På hemställan av herr förste vice talmannen beslöt kammaren, att bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista första lagutskottets utlåtande nr 21 skulle uppföras närmast efter bankoutskottets memorial nr 22.

§ 4

Till bordläggning anmälades statsutskottets utlåtande och memorial:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna på driftbudgeten för budgetåret 1966/67 inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 44, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om statsbidrag till ett nytt ålderdomshem för svenskar i London;

bevillningsutskottets betänkande nr 22, i anledning av väckta motioner angående förfarandet vid nedsättning av stämpelskatt på inteckning i fast egendom;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 20, i anledning av väckta motioner om eds ersättning med försäkrans på veder och samvete, och

nr 22, i anledning av väckta motioner om obligatoriskt stöldskydd på bilar; samt

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 33 och 60 §§ arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 (nr 1),

nr 36, i anledning av väckta motioner

angående krigsförsäkringen för sjömän, och

nr 37, i anledning av väckt motion om förhöjning av vissa ersättningar i anledning av yrkesskada.

§ 5

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 71, med förslag till lag angående ändring i lagen om val till riksdagen m. m.,

nr 86, angående försäljning av viss staten tillhörig mark, m. m.,

nr 87, med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 § kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), och

nr 88, med förslag till förordning om avdrag vid inkomsttaxeringen för avskrivning på köpekontrakt som avser fartyg.

Dessa propositioner bordlades.

§ 6

Anmäldes, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr talmannen:

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 52, angående riktlinjer för arbetsmarknadspolitik, m. m., motionerna:

nr 828, av herrar *Bengtsson* i Landskrona och *Johanson* i Västervik,

nr 829, av herr *Blomkvist m. fl.*,

nr 830, av herr *Bohman m. fl.*,

nr 831, av fru *Ekroth m. fl.*,

nr 832, av herr *Hedlund m. fl.*,

nr 833, av herr *Martinsson*,

nr 834, av herr *Nordgren*,

nr 835, av herr *Nordgren m. fl.*,

nr 836, av herr *Ohlin m. fl.*,

nr 837, av herr *Rask* och fru *Ekroth*,

nr 838, av herr *Sterne m. fl.*,

nr 839, av herr *Sundelin m. fl.* och

nr 840, av fru *Thunvall m. fl.*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 53, med förslag till lag om beredande av slutet psykiatrisk vård i vissa fall, m. m., motionen nr 841, av herrar *Hedlund* och *Ohlin*; samt

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 82, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m., m. m., motionen nr 842 av herr *Svenning m. fl.*

Dessa motioner bordlades.

§ 7

Meddelande om enkel fråga

Meddelades att herr talmannen tillställts en enkel fråga av herr *Sjöholm* till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet angående tillämpningen av bestämmelserna om skatte- lindring för folkpensionärer.

§ 8

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här- efter kl. 2.07 på natten.

In fidem

Sune K. Johansson

Fredagen den 1 april

Kl. 11.00

§ 1

Föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner; och hänvisades därvid

till konstitutionsutskottet propositionen nr 71, med förslag till lag angående ändring i lagen om val till riksdagen m. m.;

till jordbruksutskottet propositionen nr 86, angående försäljning av viss staten tillhörig mark, m. m.; samt

till bevillningsutskottet propositionerna:

nr 87, med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 § kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), och

nr 88, med förslag till förordning om avdrag vid inkomsttaxeringen för avskrivning på köpekontrakt som avser fartyg.

§ 2

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet motionerna nr 828—840; samt

till lagutskott motionerna nr 841 och 842.

§ 3

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtande nr 6.

§ 4

Föredrogs statsutskottets memorial nr 44, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om statsbidrag till ett nytt ålderdomshem för svenskar i London.

Sedan kammaren på framställd proposition bifallit utskottets hemställan

om memorialets företagande till avgörande efter allenast en bordläggning, lades memorialet till handlingarna.

§ 5

Föredrogs, men bordlades åter bevillningsutskottets betänkande nr 22, första lagutskottets utlåtanden nr 20 och 22 samt andra lagutskottets utlåtanden nr 28, 36 och 37.

§ 6

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.
(forts.)

Herr talmannen meddelade, att den från gårdagens sammanträde uppskjutna överläggningen rörande statsutskottets utlåtande nr 38, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1966/67 till främjande av bostadsförsörjningen m. m. jämte i ämnet väckta motioner, nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, i enlighet med förut gjord anteckning, till

Herr HERMANSSON (k), som yttrade:

Herr talman! Jag skall i huvudsak avstå från kommentarer till den debatt som fördes här i natt till långt in på småtimmarna, medan svenska folket och även en del av dess valda representanter, hoppas jag, sov gott i sina sängar.

Jag skall bara göra en reflexion till vad inrikesministern sade, när han tog upp en polemik mot vårt förslag att tills vidare inte höja basräntan. Ett statsråd och en riksdagsman har säkert råd att betala högre hyror, men alla hyresgäster har tyvärr inte våra inkomster — och får det tydligen inte heller efter

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

det förslag till avtalsuppgörelse som nu har framlagts.

Det förslag vi har framställt är att man skall uppskjuta prövningen av basräntornas storlek till dess man tagit ställning till förslaget från den bostadspolitiska kommittén. Vi tycker det är felaktigt att fatta ett sådant beslut nu, när man senare i år måste ta ställning till hela finansieringsfrågan. Vi är heller inte ensamma om den ståndpunkten. Den har förfäktats mycket bestämt av hyresgästerna.

Men det är inte den frågan jag skall ta upp här i dag, herr talman, utan i stället några mer långsiktiga problem.

Det sägs ibland i bostadsdebatten — och det sades också här i kammaren i går — att nu skall vi inte diskutera bostadspolitikens framtid utan i stället avvakta vilka förslag som framläggas av de pågående utredningarna. Det är både riktigt och felaktigt. Det är riktigt på det sättet att det nya material som där kan komma fram givetvis i hög grad måste beaktas vid utformningen av den framtida bostadspolitik. Men det är felaktigt på det sättet att regeringen av allt att döma redan har bestämt sig för en viss linje, som visserligen kan ändras i vissa detaljer av utredningsförslagen men som i sina huvuddrag kan spåras även i de konkreta förslag som vi i dag behandlar.

Önskemålet att hyrorna skall stiga snabbare än levnadskostnaderna i övrigt har tyvärr redan tillmötesgåtts. Under de senaste tolv månaderna har levnadskostnadsindex stigit med 8 procent men bostadsposten med inte mindre än 12 procent.

Det är sålunda inte möjligt att gå förbi långtidsproblemen i denna debatt. Regeringens linje är att avveckla hyresregleringen, och det har den som bekant hållit på med ett antal år redan. Även om man inför ett besittningsskydd för hyresgästerna — och det är naturligtvis ett minimikrav, som man inte kan vika från — innebär ett avvecklan-

de av den nuvarande hyresregleringen, utan att den ersättes med någon annan form av samhälleligt inflytande över hyresprissättningen, stora nackdelar för avgörande grupper av hyresgäster. Hyrorna kommer med all sannolikhet att stiga kraftigt på bristorterna. Pensionärer och andra grupper med låga inkomster kommer att drivas ut från sina nuvarande bostäder.

Allt detta är ju effekter som de vill åstadkomma, vilka så energiskt attackerar den gällande ordningen och kräver fullständig övergång till marknads-hyror. Man måste självfallet medge att det med en hyresreglering av nuvarande typ följer många svårigheter, särskilt när regleringen har utsträckt över många år. Det blir en stelhet på bostadsmarknaden som försvårar för unga familjer att skaffa sig bostäder. De som en gång har fått en bostad söker behålla den med näbbar och klor, eftersom de inte vet hur de skall få en ny till sina barn, när dessa växt upp, eller till sig själva under andra familjeförhållanden. En svart marknad utvecklas, där de som har välfyllda plånböcker alltid kan skaffa sig den bostad de vill ha, medan vanligt folk får stå i kö med oviss framtid. En hyressplittring uppstår, även om dess storlek nog överdrivs på en del håll.

Nackdelar som dessa uppstår lätt vid en hyresreglering som genomförs under en tid av stigande priser och kostnader, då varje ny bostadsårgång är så att säga inflationsmärkt. Statsmakterna kan till en viss tid och i viss utsträckning motverka detta förhållande genom subventioner, men när dessa avvecklas slår höjda kostnader igenom i hyrorna. Särskilt gäller detta under den högräntepolitik, som bedrivits under de senaste åren och vars verkan nu blivit att kostnaderna höjs och att inkomsterna ökas för grupper med räntebärande kapital. Denna högräntepolitik höjer kostnaderna för all produktion, även bostadsproduktionen. Om rege-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ringen i stället hållit fast vid lägräntepolitiken, skulle vi ha sluppit en stor del av de nuvarande problemen.

Över huvud taget sammanhänger naturligtvis lösningen av bostadsfrågan med den allmänna ekonomiska politiken. Om man låter de kapitalistiska marknadskrafterna bestämma, blir det svårt att lösa bostadsfrågan på ett socialt ansvarsfullt sätt. Förutsättningen för dess lösning är ett fastare grepp över investeringspolitiken som helhet och en samhälleligt planerad ekonomi.

Men de avigsidor som uppstått under hyresregleringens tid får inte dölja att hyresregleringen har haft stora fördelar. Man kan lätt föreställa sig hur läget skulle ha varit, om hyresmarknaden hade lämnats helt fri för den kapitalistiska spekulationen. Det skulle då ha blivit väsentligt högre hyror och svårare bostadsförhållanden för den stora allmänheten. Bostadsbristen skulle ingalunda ha varit borta, möjligen borttrollad genom att folk inte haft råd att flytta till bättre lägenheter. Då skulle plånboken och kassaskåpet ha spelat ännu större roll på bostadsmarknaden än för närvarande, och då skulle ännu fler ha fått bo i gistna båtar och på annat primitivt sätt. Och så mycket sämre blir läget om högern får sin vilja fram och hyresmarknaden blir fri, såsom det heter med ett mycket oegentligt uttryck.

Hur skall man nu kunna avhjälpa de brister, som på grund av den ekonomiska utvecklingen uppstått i det nuvarande systemet, utan att mycket starka negativa följder uppkommer? Såvitt jag kan förstå kan man inte bara övergå till en s. k. fri hyresmarknad för det privatägda beståndet av hyreshus. Följden skulle bli mycket starka stegringar av hyror och mycket svåra sociala verkningar. Förslaget om en hyresskatt på de ökade fastighetsinkomsterna, att användas för att ge subventioner till stora barnfamiljer, folkpensionärer o. s. v., möjliggör knappast en sådan utjämning

som anhängarna av en social bostadspolitik vill ha.

Därtill kommer frågan om hur det stora, växande beståndet av hyreslägenheter som tillhör de allmännyttiga företagen skall behandlas. Det finns som bekant förespråkare för att dessa företag skall tvingas ändra de principer för hyressättningen som de nu tillämpar.

En bättre lösning ur hyresgästernas och samhällets synpunkt vore att vända på frågeställningen. Varför kan inte självkostnadsprincipen tillämpas på det privatägda beståndet av hyreshus? Varför skall marknadsprincipen vara den allena saliggörande? Förutsättningen för en allmän tillämpning av självkostnadsprincipen är emellertid att de egentliga hyreshusen överföres i kommunal och kooperativ ägo. Var tredje hyreslägenhet tillhör redan de allmännyttiga företagen, och av de nyproducerade hyreshusen är $\frac{3}{4}$ kommunala och kooperativa. Denna andel kommer alltså hur som helst att växa. Men det vore angeläget att samhället påskyndade den allmänägda sektorns tillväxt också genom ett direkt övertagande av de privatägda egentliga hyreshusen. Detta innebär givetvis en jätteoperation och kräver mycket kapital, men å andra sidan löser det en rad problem. Markfrågan och problemet med markvärdestegringen kan lösas på ett rationellt sätt, eftersom jag förutsätter att obebyggd tomtmark samtidigt i stor skala överföres i kommunernas ägo. Samhället kan genomföra en rationell hyresfördelning och garantera att medborgarna får rymliga och goda hälsobostäder.

Jag tror över huvud taget inte att det finns någon annan långsiktslösning av bostads- och markfrågorna i vårt land än att tomtmark och egentliga hyreshus överföres i kommunernas och kooperativa företags — i allmännyttiga företags — ägo. Jag skulle vilja föreslå regeringen att den utarbetar en långsiktplan för ett sådant övertagande av

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

beståndet av hyresbostäder, vilket förutsätter bistånd från statliga fonder för inköp av mark och hyreshus. Naturligtvis krävs också speciella åtgärder för att stoppa spekulationen i mark och bostäder under den tid detta program genomföres.

Det är ett långsiktprogram. Vad bör man göra på kort sikt? Det måste vara oriktigt att helt släppa loss den kapitalistiska spekulationen på bostadsmarknaden. Spekulationen måste begränsas, kringskäras, avskaffas, inte ges större spelrum. Om den nuvarande hyresregleringen slopas, bör vi få en ny typ av hyreskontroll, som bygger på en aktuell värdering av lägenhetsbeståndet och åstadkommer en rättvisare hyresfördelning. Det finns nu snedheter som bör rättas till, men den kapitalistiska marknaden kan inte göra detta på ett riktigt sätt. Den gör det på ett sätt som gynnar hyresvärdarna i en bristsituation och försvårar läget för den stora massan av hyresgäster.

Samhället får inte släppa greppet över hyresutvecklingen och hyresfördelningen. Det skulle kunna leda till stora sociala skadeverkningar. Obligatorisk förmedling av alla lediga lägenheter måste ingå i det system som bör utarbetas. En sådan ordning skulle i dag i hög grad underlätta en större rörlighet på bostadsmarknaden. Men därvidlag vill de borgerliga och regeringen, som annars talar så högt om att man måste komma bort från den nuvarande stelheden, inte vara med. Vad kan vara anledningen till denna inkonsekvens?

Alla tecken tyder tyvärr på att regeringen tänker göra slut på den nuvarande hyresregleringen utan att ersätta den med någon annan form av effektiv samhällelig bestämmanderätt över hyresprissättningen. Jag tror att regeringen gör ett stort och farligt misstag, om den verkligen genomför denna linje. Det är ännu tid att finna andra former för den fortsatta bostads- och hyrespolitiken. Ur hyresgästernas och den

samlade arbetarrörelsens synpunkt hoppas jag att regeringen skall välja en linje som innebär ökat samhälleligt inflytande över mark, bostäder och hyror, ökat skydd för hyresgästerna och en hyrespolitik som håller nere hyrornas andel av inkomsten på en rimlig nivå.

Därefter anförde:

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp):

Herr talman! Jag kan i stort sett instämma i det anförande som herr Nilsson i Tvärålund höll under gårdagens plenum. Jag instämmer också i de yrkanden han framställde i anslutning till de till statsutskottets utlåtande nr 38 fogade reservationerna.

Den kvotering av bostadsbyggandet som vi haft under 1965 och 1966 har väckt en ganska stor indignation runt om i landet. Opinionen är ganska entydig och det förefaller som om begränsningen av bostadsbyggandet på sina håll skulle ha kommit mycket överraskande. Efter att ha tagit del av referat av sammanträden, intervjuer med kommunalmän o. s. v. ställer dessa ofta frågan vad som egentligen är landshövdingens, länsstyrelsens och bostadsnämndens mening eller vad de styrande i Stockholm anser. Efter allt att döma är frågan om denna begränsning av byggandet mycket stor och synnerligen aktuell.

I sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtande nr 1 behandlas kreditmarknadsfrågorna i samband med bostadsbyggandets finansiering. Utskottet understryker att det är nödvändigt att krediter ordnas, så att de antagna planerna kan fullföljas. Om man ser på igångsättningen under de sista två månaderna av 1965, finner man — såsom vid flera tillfällen har påtalats under den tidigare debatten — att det förekommer en mycket stor ojämnheter. Medan Stockholms stad har en igångsättning på 29 procent, Stockholms län på 36 procent och göteborgsområdet på 34 procent under dessa två månader av årsproduktionen, finns det län som haft

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

endast 7—8 procent av sin igångsättning förlagd till denna tid.

Utskottet anser att man skall kanalisera krediterna i syfte att få till stånd en jämnare sysselsättning och igångsättning. Om det under nuvarande överhettade ekonomiska konjunktur krävs en restriktivitet på andra områden, för att få till stånd ett större bostadsbyggande, finns det säkerligen särskilt bland olika husbyggnadsprojekt en del byggföretag, som ändå inte är så nödvändiga som just bostadsbyggandet.

Till sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtande har fogats en reservation, vilken inte innehåller många ord men i vilken vi reserverar tillkännager att vi inte är riktigt tillfredsställda med vad som förekommit under hösten 1965 i samband med den särskilda tilldelningen av byggnadskrediter. Denna tilldelning förlades till vissa bestämda orter och gick, enligt vad man kunnat utläsa, till vissa byggherrar. Vi avser med reservationen att understryka att ett sådant förfogande inte bör få återupprepas. Det är väl ganska troligt att så inte heller kommer att bli fallet, ty om man efter att det förts en mycket restriktiv bostadsbyggnadspolitik helt plötsligt finner att det tilldelas pengar åt ett viss håll, skulle detta komma att väcka indignation på många håll i landet.

Jag vill också understryka vad som anföres i reservation 5 till statsutskottets utlåtande nr 38, nämligen att man skall försöka minska trycket på storstadsområdena genom en aktiv lokaliseringspolitik för olika bygder och på detta sätt sprida efterfrågan på bostäder jämnare över hela landet. Därav följer väl också en jämnare tilldelning.

Det finns emellertid många orter som i dessa sammanhang inte räknas till de större sådana men som ändå har en ganska kraftig efterfrågan på bostäder i förhållande till sin storlek och därmed en bostadskö, vilket de inte haft tidigare. Om dessa orter inte får någon

igångsättning, blir det inte heller någon sysselsättning för de byggnadsarbetare som bor där. Dessa kommer då att flytta ut, och när det en gång, som vi skall hoppas, blir möjlighet till ökat bostadsbyggande kanske man inte har några byggnadsarbetare kvar.

Jag har tillsammans med herr Johanson i Skärstad väckt en motion, i vilken vi yrkar på en utökning av totalkvoten för att det skall kunna byggas flera pensionärsbostäder, i synnerhet i landskommunerna, där bostadssituationen för de gamla är ytterst besvärlig. Det är köer till ålderdomshemmen, men man har även svårigheter att ordna bostadsförhållandena för dem som kan sköta sitt eget hushåll. 1960 års bostadsräkning visar också att landsbygdens åldringar har det sämst. Vår höga bostadsstandard är alltså mycket ojämnt fördelad.

Enligt direktiven i statsverkspropositionen angående riktlinjerna för kvottilldelningen skall bostadsbyggandet i första hand ske på expansiva orter. Många kommuner får därför en mycket liten kvot, vilket i många fall — det finns åtskilliga exempel på detta — medför att de måste avstå från de pensionärsbostäder och andra byggnader som har planerats. Om man skulle ta hela kvoten i anspråk för dessa, bleve det ju ingenting över för egnahemsbyggandet. Detta handlingsätt strider egentligen mot statsmakternas tidigare uttalande om vikten av en kraftig förbättring av åldringarnas bostäder.

Indrikesministern sade någon gång efter midnatt i går kväll att en kvottilldelning till kommunblocken på tre år möjliggör för ett block att ge en deltagande kommun en större tilldelning något år för att den därigenom skall kunna bygga en serie bostäder. Kanske blir det dock inte så enkelt. Denna kommun måste väl något annat år bli utan kvot, med påföljd att en hel rad ledsna egnahemsbyggare kommer att finna att det detta år blir stopp för byggandet.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Då blir det inte heller några arbetsmöjligheter för de byggnadsarbetare som bor i denna kommun.

För att gå tillbaka till inledningen, så vet vi att alla dessa bekymmer beror på bristen på krediter, och den är stor på alla områden av samhället. Hur skall detta problem lösas?

Det finns ett sätt, men det behärskar vi inte, nämligen att förmå den enskilde att spara mer av sina inkomster. Det skulle han säkerligen kunna göra, men tidsandan är inte sådan, att människorna är inställda på att spara.

När nu räntan har förts på tal, kan jag inte underlåta att erinra om hur man för några år sedan från denna talarstol — jag behöver inte säga från vilket håll det var — underströk att vi, om vi bara fick en rörlig ränta och en ränta som ibland kunde få gå upp ganska högt, inte skulle få någon inflation, men däremot ett tillräckligt sparande. Det resonemanget har inte alls visat sig riktigt. Jag och många med mig väntade inte det heller.

Det återstår också att undersöka om det finns möjligheter att pressa ner byggnadskostnaderna. Detta har man försökt på mångahanda sätt. Länsbostadsnämnderna har säkerligen fått sig förelagda många projekt, med vilka man trott sig kunna sänka byggnadskostnaderna. När bygget blivit färdigt har projektet emellertid visat sig inte innebära några genvägar till sänkta kostnader, utan slutresultatet har blivit att kostnaderna varit ungefär desamma som förut i jämförbart penningvärde. Det har i stort sett inte heller varit någon skillnad mellan kostnaderna för monteringsfärdiga hus och sådana byggda av lösvirke. Ibland har lösvirkeshusen t. o. m. blivit billigare än de monteringsfärdiga. Det är dock mycket möjligt att genom industriella byggnadsmetoder, t. ex. uppförandet av flerfamiljshus i längor byggda med s. k. elementdelar, byggnadskostnaderna skulle kunna nedbringas. Men det råder nog ganska stor

tveksamhet om hur mycket som härigenom skulle vinnas.

Om man granskar kostnadsstegringarna på olika områden, finner man för övrigt att ingenting har stigit så kraftigt som kostnaderna för bostäder, enkanerligen då byggnadskostnaderna.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Jag skall nu inte ta upp någon debatt, men eftersom herr Börjesson i Glömminge berörde den kreditgivning som förekom i höstas, skall jag ställa en fråga till honom. Kan herr Börjesson peka på ett enda bostadsbyggnadsföretag som under hösten i fjol fick byggnadskreditiv i särskild ordning för byggen, som inte turordnats av de kommunala myndigheterna och som inte var planerade och klara för igångsättning?

Herr KARLSSON i Huddinge (k):

Herr talman! I motion II: 90 föreslås, att riksdagen skall anmoda regeringen pröva normerna för prissättningen vid statliga markförsäljningar. Den omedelbara anledningen till motionen är de sensationellt höga priser som staten betingat sig för järvafältsmarken. Men jag liksom flera andra stockholmsmotionärer har tidigare vid flera tillfällen påtalat, att staten vid försäljning av mark till kommuner i storstockholmsområdet betingat sig markpriser som egentligen måste betecknas som hutlösa. Jag erinrar mig sådana fall av markförsäljningar i Solna redan i slutet av 1940-talet, och därefter har det förekommit flera fall.

Saken påtalades sålunda i kommunistiska motioner vid 1963 års riksdag. Motionerna föranledde ett uttalande av statsutskottet, som jag ber att få citera: »Det förefaller självklart, att staten inte genom prissättningen vid marköverlåtelse till kommunerna bör medverka till att den på orten utbildade markprisnivån stiger. Såvitt utskottet har sig bekant torde praxis vid stat-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

liga marköverlåtelse innebär dels att kommunerna tillerkännes en faktisk förtur framför andra köpare till förvärv av statlig mark, dels att prissättningen sker under skäligt hänsynstagande till de bostadspolitiska målen. Det synes emellertid ligga i klarhetens intresse att direktiven till de markförvaltande myndigheterna ges en avfattning som bättre än för närvarande överensstämmer med nämnda praxis. Utskottet anser sig kunna förutsätta att detta önskemål beaktas vid en blivande översyn av nämnda direktiv.»

Detta uttalande innebär ett ganska klart ställningstagande: bostadspolitiska målsättningar bör vara bestämmande för statliga förvaltningar vid försäljning av mark till kommunerna.

Men nu är vi där igen! Staten undantar några rätt stora godbitar på Järvafältet och säljer resten för 6 kronor per kvm råmark, varav hälften skall bli grönområden. Man räknar med ett markpris på 20 kronor per kvm våningsyta i hyreshus, 15 kronor per kvm i småhus och 46 kronor per kvm för industrier och institutioner. Stockholms stads kammarkontor anser att dessa priser ligger cirka 75 procent över vad som hittills varit vanligt inom storstadsområdet. Det säger sig självt att en dylik markpolitik bidrar till att driva upp priserna på annan tomtmark i området. Staten motverkar sålunda i praktiken vad som uppges vara dess egen politik.

Häremot invändes väl, att de kommuner som nu får köpa delar av Järvafältet bör betala kostnaderna för militärens förflyttning. Vi har för vår del aldrig accepterat denna princip som en rimlig utgångspunkt. Man kan inte ha militära förläggningar med övningsfält mitt inne i en storstad. Bebyggelseutvecklingen runt omkring Järvafältet har gjort att en förflyttning även ur militär synpunkt förr eller senare blivit nödvändig, precis på samma sätt som flottan tvingades flytta från Skeppshol-

men. Av utvecklingen betingade militära omflyttningar kan inte få snedvrida bostadskostnaderna för hundratusentals människor.

Jag har med stort intresse tagit del av en socialdemokratisk motion vid årets riksdag om ökat finansiellt stöd till bebyggelseutvecklingen i storstockholmsområdet. Jag är helt överens med dessa motionärer. Ett område, som får ta hand om nästan lika stor folkmängdsökning som hela det övriga landet och där kommunalskatterna drar i väg mot toppnivåer, borde erhålla större finansiellt stöd för att bemästra de många problemen, t.ex. för att åstadkomma ett snabbare bostadsbyggande.

Jag kan givetvis ingenting säga om motionens öde, men vi får hoppas att den vinner något gehör i detta hus. I tider då hundratusen lokaliseringsmiljöer årligen anslås till vissa landsändar vore ett handtag befogat till områden, dit så många människor flyttar och kräver bostäder, skolor, sjukhus och samhällelig service av olika slag. Jag tycker att staten kunde ha börjat med att tillämpa en markförsäljningspolitik betingad av bostadspolitiska hänsyn, d. v. s. sälja mark till kommunerna i området till priser som inte ligger över genomsnittsnivån. Det hade i förevarande fall inneburit en betydande hjälp till bostadsbyggandet i Storstockholm.

Utskottet erinrar om sitt uttalande från 1963 och meddelar att detta överlämnats till markpolitiska utredningen och att det inte nu kan vara befogat att skriva igen om samma sak. Vad som är väsentligt är att ingenting hänt sedan 1963, och att utskottet kan finna sig i detta är en aning svårförståeligt, allra helst som det i statsutskottet finns både stockholmare och ledamöter som ömmar för en social bostadspolitik.

Jag kan inte, herr talman, underlåta att yrka bifall till motion nr 90 i denna kammare, i vilken föreslås att man skall göra en ny påstötning hos regeringen för att åstadkomma en prövning

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

av normerna för prissättningen vid statlig markförsäljning, så att denna prissättning ansluter sig till vad som är vanligt som villkor för statlig beläning för bostadsbyggande. Det borde verkligen vara en rimlig begäran.

Herr TOBÉ (fp):

Herr talman! Planeringsfrågorna har kommit i centrum för samhällsdebatten. I storstäderna likaväl som på de små orterna hettar diskussionen till ibland; den gäller trafikleder, små eller höga hus eller den allmänna bostadsmiljön över huvud taget. Kommuner och statliga organ har stött på aliehandla svårigheter när det gäller att med stöd av gällande regler och med nuvarande organisation — vilka bägge är ganska föråldrade — åstadkomma en ändamålsenlig planering. Saken har länge uppmärksammats. Den har bl. a. flera gånger berörts i propositioner från kommunikationsdepartementet under 1960-talet, och det har utlovats att man skulle söka lösa problemen.

Ett försök att genomlysas dem och antyda utvägar har nu gjorts av bostadsbyggnadsutredningen i betänkandet Höjd bostadsstandard, som avgavs förra sommaren. Betänkandet har varit ute på remiss, och remissinstanserna ägnade sig ganska mycket åt det i betänkandet som inte handlade om höjd bostadsstandard utan om planeringsfrågor. Detta har givit inrikesministern — som väl formellt inte har med dessa planeringsfrågor att göra — anledning att skriva en hel del därom i den bostadspolitiska delen av inrikeshuvudtiteln. I sin tur har det inspirerat herr Torsten Andersson i Brämhult i första kammaren och några ledamöter av andra kammaren till en likalydande motion som har nr 524 i denna kammare.

I motionen penetrerar vi motionärer först vad inrikesministern tagit upp i sin proposition. Det rör sig om sju olika punkter: samhällsplaneringens metodik, om vilken statsrådet har sagt att

denna bör avvägas i annat sammanhang; planeringsgrupper på länsnivå, vilken fråga bör vila i avvaktan på länsförvaltningsutredningen; utredningsorgan i länet, i fråga om vilka inrikesministern säger att sådana redan finns i form av länsplanerare, planeringsdirektörer och andra. Detta är kanske något ensidigt, eftersom de nämnda huvudsakligen har med lokaliseringspolitikens utformning att göra, men det finns andra organ som håller på med planeringsfrågor: länsarkitekter, lantmäteriorgan och länsbostadsorgan bl. a.

Som nästa punkt upptas kommunala bostadsprogram. Inrikesministern anser att dessa bör anpassas till utvecklingen genom nu pågående överarbetning av anvisningarna. Därefter kommer praxis vid fastställelsegranskning och detaljplaner; man väntar att denna fråga kommer att redovisas från byggnadsstyrelsen. I fråga om översyn av byggnadslagstiftningen och de olika planinstituterna säger statsrådet, att en prövning för närvarande pågår inom kommunikationsdepartementet.

Slutligen upptas till behandling central utrednings- och informationsverksamhet kring planeringsfrågor. Här säger statsrådet att denna bör finansieras med medel från fonden för byggnadsforskning men att organisationen av verksamheten ytterligare bör övervägas.

Nästan alla sju punkterna ställs alltså på framtiden, vilket är naturligt eftersom de berörda frågorna i stor utsträckning hör till kommunikationsdepartementet.

I motionen har vi påtalat hur dessa problem aktualiserats i riksdagen tidigare och att förberedelser för en utredning aviserades redan 1962. Betänkandet om höjd bostadsstandard, som otvivelaktigt ökat intresset för problemen, redovisar en del nya utvecklingslinjer som bör beaktas. Men jag har den uppfattningen att det vore olyckligt om

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

detta betänkande direkt lades till grund för en nyordning av planeringssystemet. Utredningens sammansättning var naturligt nog ensidigt inriktad på bostadsbyggande och inte på planering, och för att få fason på planeringsregler och organisation fordras det säkert tillgång till även annan sakkunskap.

Utskottet har nu föreslagit att själva yrkandena i motionen inte skall föranleda någon åtgärd från riksdagens sida. Yrkandena innebär att vi motionärer vill få till stånd en utredning i fråga om planväsendets framtida organisation och om planlagstiftningen, antingen så att dessa knyts samman eller att man handlägger varje fråga för sig. Men om utskottet inte gick med på yrkandena har det däremot funnit motiven för dem vara goda. Det är alltså fråga om en mycket välvillig skrivning. Utskottet har inhämtat upplysningar från Kungl. Maj:ts kansli, och då fått lugnande besked om att förberedelser pågår för fullt. Utskottet har också lagt vikt vid att särskild expertis inom kommunikationsdepartementet är sysselsatt med kartläggning av hithörande frågeställningar och problem. Därför har utskottet nöjt sig med att konstatera att ett initiativ kommer att tas från Kungl. Maj:t i dessa frågor.

Jag tror också att detta kan bli resultatet, men jag skulle vilja göra den kommentaren att jag är ytterst tveksam om man först skall avvakta expertisens kartläggning av dessa problem. Det kan säkert dröja rätt länge, innan denna inventering är färdig, om den skall göras så grundlig som avsikten lär ha varit.

Herr talman! Även om bara motionens motivering och inte dess yrkande godtagits anser jag ätt motionen har fyllt sin uppgift att i all vänlighet ge Kungl. Maj:t en påminnelse om att vi väntar på de initiativ som är utlovade sedan länge. Jag förstår emellertid att det hela är litet komplicerat, eftersom dessa frågor tagits upp i inrikesdepartementets huvudtitel medan det är kom-

munikationsdepartementet som egentligen handhar planeringsväsendet. Men jag hoppas att det i alla fall skall bli ett resultat.

Det anförda får, herr talman, räcka för min del. Jag har inget yrkande på denna punkt.

Fru RYDING (k):

Herr talman! I statsutskottets utlåtande nr 39 har man behandlat våra motioner I: 171 och II: 230 om förbättrade familjebostadsbidrag. Med hänvisning till pågående utredning inom familjepolitiska kommittén avstyrker utskottsmajoriteten denna motion i dess helhet.

Vid föregående års debatt här i kammaren, då vi även hade motion i frågan, hävdade jag med bestämdhet att »hyreshöjningarna tyvärr inte väntar på utredningsresultat». Det har de inte gjort tidigare och påståendet besannades också i år genom att regeringen lagt fram förslag som leder till avsevärda hyreshöjningar för många familjer, utan att några motsvarande förbättringar av bostadsrabatterna föreslås. De motioner som syftar till detta har avstryks.

Detta kan ju sägas vara en djärv politik när det gäller hyreskostnaderna för barnfamiljerna, men en djärv politik med motsatt verkan för många löntagargrupper som åtminstone jag trodde att regeringen inte syftade till. Denna politik är enligt min uppfattning djärv endast i det avseendet, att den är livsfarlig för regeringspartiet självt.

I utskottsutlåtandet hänger man upp sig enbart på de kommande hyreshöjningarna och låtsas som om de nuvarande familjebostadsbidragen penningmässigt vore tillräckliga. Samma uppfattning kom också fram i herr Mundebos anförande här i natt. Vi avser med vår motion inte bara de nu aktuella höjningarna av hyreskostnaderna utan också en allmän höjning för barnfamiljer som är i behov av dessa bostadsrabatter på grund av redan inträffade hyreshöjningar utan motsvarande juste-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ringar av familjebostadsbidraget. Vi anser alltså de nuvarande bidragen redan vara otillräckliga. De har förlorat en hel del av sitt värde beroende på, som tidigare här påpekats, sjunkande penningvärde, prisstegringar, hyreshöjningar o. s. v. Som herr Hermansson tidigare i dag påpekat har boendekostnaden stigit med inte mindre än 12 procent under de senaste tolv månaderna.

Inte bara en höjning av den fasta delen är befogad utan också en höjning av inkomstgränserna såsom vi föreslagit. 1963 års riksdag gjorde vissa justeringar beträffande inkomstgränserna, men detta är nu redan längesedan om man ser på utvecklingen. Till följd av att dessa inkomstgränser redan blivit för låga är det fortfarande i dag många barnfamiljer som är i behov av bostadsstöd men som tappat sitt familjebostadstillägg. Det behövs inte så många kronor mera i lön, det kan vara så att t. ex. hustrun i familjen tar några timmars arbete, och familjeinkomsten stiger några hundralappar. Då står man, vid dessa låga inkomstgränser i bestämmelserna, utan välbehövligt familjebostadsbidrag.

Enligt uppgift från bostadsstyrelsen har under senare år avförts totalt följande antal mottagare av familjebostadsbidrag, nämligen 1962 cirka 25 000, 1963 cirka 9 000 och 1964 cirka 25 000.

Jag vill inte påstå att alla dessa familjer har tappat sina bidrag på grund av inkomstgränserna. Det finns en hel del andra faktorer som också spelar in. Det känner vi till men korrekta uppgifter härom saknas tyvärr. Enligt vad upplysningstjänsten här i riksdagen uppgivit kan det dock antagas, att de nuvarande inkomstgränserna varit en mycket väsentlig orsak till avförandet. Nedgången år 1963 tyder bl. a. på detta, eftersom den kan sättas i samband med den höjning av inkomstgränserna som trädde i kraft den 1 januari 1964.

På bostadsstyrelsen uppskattar man att av de 1964 avförda 25 000 familjerna

skulle 12 000—15 000 ha avförts på grund av att de inte längre uppfyllde inkomstvillkoren. I utskottsutlåtandet finner man också uppgiften, att endast 183 000 av totalt omkring 1 000 000 hushåll med barn under 16 år i dag åtnjuter familjebostadsbidrag.

I detta sammanhang kan jag inte underlåta att peka på att de höga hyrorna och de otillräckliga familjebostadsbidragen — och även de regler som omgärdar bestämmelserna — har försatt särskilt de unga familjerna i ett bekymmersamt läge. Dessa familjer har redan tillräckliga bekymmer och svårigheter med att få debet och kredit att gå ihop. De är i stor utsträckning hänvisade till nybyggda lägenheter och har ingen möjlighet att välja billigare bostäder som bättre rimmar med deras ekonomiska förutsättningar.

Utskottsmajoriteten säger att man inte är beredd att göra någonting förrän utredningsresultatet från familjepolitiska kommittén föreligger. Som vanligt hoppas man att utredningen skall bli klar snarast möjligt — ja, man har till och med underrättat sig om att utredningen torde »komma att slutföras inom kort». Utskottsmajoriteten anser dessutom att de nuvarande familjebostadsbidragsbestämmelserna inte är ett lämpligt instrument för att hjälpa barnfamiljerna med de höga hyrorna. Herr Bergman sade i går t. o. m. att detta var en mycket dålig hjälp.

Jag kan till viss del hålla med om vad som säges i detta avseende. Bestämmelserna är omgärdade med alltför många regler som inte är anpassade efter nuläget. Vi har från vår sida redan långt tidigare observerat detta och har även i denna kammare påtalat en del brister och velat ändra bestämmelserna. Tag t. ex. trångboddhetsregeln, som jag inte närmare skall gå in på eftersom alla känner till den. Vi har både motionsvägen och genom interpellation påtalat att denna regel är alldeles tokig i dagens läge med stor bostadsbrist. Vi

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

har försökt att få en temporär uppmjukning, men då har man visat kalla handen.

Jag har ingenting emot en allsidig prövning av de olika formerna för stöd till barnfamiljerna. De nuvarande bestämmelserna är emellertid för dagen det enda instrument som finns. Enligt vad som upplysts tidigare i debatten har man inte heller i utskottet kunnat finna något annat instrument att tillgripa. Under sådana förhållanden anser jag att man i avvaktan på en förbättring eller eventuellt ett fullständigt utbyte av detta tveklaktiga eller i varje fall inte så goda instrument måste se till att man kompletterar och ändrar det och skapar de förutsättningar och tillägg som är nödvändiga för ett bättre stöd för barnfamiljerna. Och man måste göra detta trots pågående utredning. Det har på andra angelägna områden gjorts justeringar och förbättringar trots att utredning samtidigt pågått. Jag vill endast som exempel nämna livräntorna och barnbidragen. Beträffande bostadsrabatterna är angelägenhetsgraden så stor, att man måste göra på samma sätt.

Om utskottsmajoriteten nu anser att de behövande barnfamiljerna inte skulle bli hjälpta om motionsyrkandet om bättre stöd bifölls och menar att det någon gång längre fram skall komma någonting annat som är lämpligare och bättre, vill jag å barnfamiljernas vägnar fråga utskottsmajoritetens talesman vilket slags hjälp barnfamiljerna får, om man inte gör någonting annat än låter hyreskostnaderna stiga. Anser man verkligen att barnfamiljerna inte längre behöver få något stöd?

Herr talman! De höga hyreskostnaderna i dag är ett verkligt allvarligt problem, och de hindrar alltför många från att få den bostad som de så väl behöver. Jag anser som jag tidigare sagt, att det är oförläpligt av den socialdemokratiska regeringen och även farligt för denna att inte nu göra något annat på detta område än att låta hyrorna stiga ytter-

ligare och att i fråga om familjebostadsbidragen är efter år bara vänta på ett utredningsresultat.

Vi hade i våra motionsyrkanden bland annat hemställt till utskottet att utarbeta förslag till erforderliga lagtextändringar. I konsekvens med sitt ställningstagande har utskottet inte hörsammat detta. Därav följer också att utskottets inställning näppeligen skulle ha varit annorlunda, om vi i vår motion hade uppfyllt de formella kraven för att kunna ställa ett bifallsyrkande.

Av dessa skäl skall jag avstå från att yrka bifall till motionsparet I: 171 och II: 230. Det ges anledning att återkomma till frågan. För dagen är utskottsmajoritetens kallsinnighet inför barnfamiljernas situation i detta avseende tyvärr dokumenterad.

Vi kommer att vid den följande voteeringen stödja reservation nr 2 i statsutskottets utlåtande nr 39, då syftet med denna ligger i linje med vad vi önskat uppnå med våra motioner.

Fru SKANTZ (s):

Herr talman! Jag har med mycket stort intresse tagit del av statsutskottets utlåtande nr 39. Jag tycker emellertid att det är ett märkligt utlåtande.

Utskottet har behandlat flera motioner angående familjebostadsbidragen och ett motionspar angående hyressubventioner för handikappbostäder. Man har, tycker jag, behandlat motionerna mycket olika, trots att det i båda fallen gäller grupper för vilka hyran kan vara betungande.

I utlåtandet erinrar utskottet om att kritik riktats mot flera av de regler som sägs ha varit grundläggande för familjebostadsbidragets syfte när det infördes. Framför allt har man kritiserat det förhållandet, att många barnfamiljer med låga inkomster inte kunnat få bidrag, därför att deras bostad inte uppfyller de krav på storlek och utrustning som bidragsbestämmelserna uppställer, samtidigt som familjerna på grund av

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

läget på bostadsmarknaden är förhindrade att skaffa sig en rymligare och bättre bostad.

Dessa frågor tas upp i flera motioner och i ett motionspar begärs en snabbutredning angående anpassningen av familjebostadsbidragen till den aktuella bostadskostnaden.

Utskottet understryker i sitt utlåtande på s. 3 angelägenheten av att familjebostadsbidragen blir föremål för omprövning och anser det önskvärt att denna prövning av bidragssystemet sker snarast möjligt. Utskottet föreslår att frågan blir föremål för skyndsam behandling inom familjepolitiska kommittén. Jag har självfallet inget att erinra mot detta utan ansluter mig till vad utskottet därvidlag har skrivit.

Jag tycker emellertid att utskottet behandlat motionerna om hyressubventioner för handikappbostäder alltför lättvindigt, ja rent av nonchalant. Man anser inom utskottet att familjebostadsbidragens utformning skall utredas, men man anser inte, att det är lika angeläget att utreda frågan om de handikappades bostadsproblem, en utredning som enligt min mening är minst lika angelägen. Man kan inte ens säga att utskottets skrivning är välvillig; jag tycker att den är kall och avvisande.

Vad beror detta på? Beror det på att man inte känner till de rätta förhållandena eller vad kan anledningen vara? I motionen har vi erinrat om att många handikappade har en beskuren inkomst, varför de saknar ekonomiska möjligheter att kunna efterfråga moderna, lätt-skötta bostäder och inte kan binda sig för den hyra en sådan lägenhet betingar.

Vi erinrar också om att för att eliminera hyreskostnaderna har stads- och kommunförbunden rekommenderat kommunerna att införa subvention av handikappbostäder enligt göteborgssystemet, som det heter eftersom systemet först infördes där. Det ifrågasvarande systemet innebär att den hyreskostnad

som överstiger 20 procent av familjens samlade inkomst subventioneras av kommunen. Sådana subventioner hade i maj 1964 införts enbart i ungefär 20 kommuner, varför vi motionärer tycker att det tydligen inte finns några större förutsättningar att på denna väg lösa problemet att skaffa de handikappade moderna och för dem lämpligt utformade bostäder. I motionen framförs därför tanken på en statlig hyressubvention för de rörelsehandikappades specialinredda bostäder. Det dras i motionen upp vissa riktlinjer enligt vilka vi anser att dessa bidrag skulle kunna utformas.

Statsutskottet menar som sagt att familjebostadsbidragens utformning skall utredas men har inte tagit med frågan om de handikappades hyressubvention. I utlåtandet framhålls att frågan har beröring med flera pågående utredningar. Man nämner familjepolitiska kommittén, pensionsförsäkringskommittén och handikapputredningen.

Utskottet översänder motionerna om familjebostadsbidragen till familjepolitiska kommittén och då måste man fråga sig: Varför har inte också motionen om hyressubventioner för handikappades lägenheter remitterats till denna kommitté?

I utlåtandet nämnes också pensionsförsäkringskommittén, men denna kommitté skall inte behandla bostadsfrågan utan en rad andra frågor, bl. a. standardhöjningen av folkpensionerna efter 1968 och änklingspensioner.

Beträffande handikapputredningen skriver utskottet, att utredningen bl. a. vid sin nu förestående kartläggning av kommunernas och landstingens insatser på handikappvårdens område kommer att beröra hithörande fråga. Detta är allt vad som skrivs på denna punkt. Enligt utskottets mening bör resultatet av det pågående utredningsarbetet avvaktas, innan något ställningstagande sker, och utskottet föreslår därför att motionen inte skall föranleda någon

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

riksdagens åtgärd. Man liksom skjuter hela frågan ifrån sig. Man tar inte ställning. Jag anser att det hade varit rimligt, att utskottet hade översänt motionen till någon av de utredningar som nämns i utlåtandet. Gjorda undersökningar i Borås och Uppsala visar nämligen, att de handikappade ofta har sämre bostadsförhållanden än övriga medborgare i genomsnitt, och jag tycker att vi bör ändra på detta, ty de handikappade bör ha lika goda bostäder som andra.

Herr talman! Jag vill slutligen framhålla vikten av att de handikappade även i fortsättningen måtte erhålla förbättringslån för upprustning av sin bostad. Den räntefria stående delen betyder mycket för dem som har låga inkomster och en bostad som tillhör äldre bebyggelse. Denna lånemöjlighet kan medverka till att förverkliga sådana nödvändigheter som t. ex. oljeeldning, varmvatten, bad och tvättrum. Jag anser att det inte bör ske någon försämring för de handikappade i fråga om möjligheterna att erhålla dessa lån.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen 11 b vid utskottets utlåtande nr 38 av fru Wallentheim och herr Almgren.

Herr BERGMAN (s) kort genmäle:

Herr talman! Fru Skantz uppfattade utskottets skrivning så, att vi hade behandlat de handikappades problem kallsinnt, men så är inte alls fallet. Skillnaden mellan de båda yrkanden som föreligger beträffande familjebostadsbidragen är följande. Eftersom frågan om bidragens omprövning ligger under utredning har vi skrivit att frågan snabbt bör bringas till en lösning. Och det gynnar även bidragsfrågan för de handikappade, vilkas problem mer eller mindre är föremål för prövning i tre olika instanser. Även om vi skulle skriva en beställning i den frågan, måste man ändå avvakta bedömningen i de tre olika kommittéer som sysslar med ären-

det. Där ligger alltså skillnaden. Den ligger inte i den värme eller kyla vi hyser inför de handikappade.

Bostadsförbättringslånen diskuterades här i natt. Utöver det som då anfördes vill jag bara säga, att om någon handikappad har påtagliga besvär av sitt handikapp så tillhör han som regel gruppen förtidspensionerade, och så kan vederbörande inrangeras bland dem som får bostadsförbättringslån. Det är som bekant inte bara ålders- utan även förtidspensionerade som kan få bostadsförbättringslån. Med den skrivning som utskottet gjort rörande en beställning på tillämpningen kan dessutom andra med betalningssvårigheter — alltså även icke förtidspensionerade handikappade — få lättnader genom förlängning av amorteringstiden.

Medan jag nu har ordet, herr talman, får jag kanske också göra ett par mycket korta repliker. Jag hoppas att jag skall kunna formulera dem så, att jag inte lockar upp för många talare och därigenom förlänger debatten.

Till herr Hermansson vill jag säga, att jag inte vet någon socialdemokratisk riksdagsman som bedömer avvecklingen av hyresregleringen så som herr Hermansson här tecknade det. Jag gör det i varje fall inte. Och jag har inte mött någon som trott att man kan införa vad herr Hermansson kallade för marknadshyror. Att hyresregleringen är antikverad är klart. Den måste bort, och något annat måste komma i stället. Att hyresgästerna måste ha någon form av skydd mot oskäligen hyror är också alldeles självklart. Men man kan inte gärna gå in i en diskussion om detaljer, när vi inte vet hur den kommitté som har frågan avser att lösa problemen. Den diskussionen kan vi få nästa år. Den bild som herr Hermansson här tecknade av vad som ligger bakom är en ganska vanlig vanföreställning, som inte främjar en hyfsad debatt.

Till herr Karlsson i Huddinge vill jag säga, att det väl är litet felaktigt att på-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

stå att ingenting har hänt sedan 1963 och att utskottet inte vill göra någonting. Vi har ju fått systemet med tomt-rättslån. Det är inte någon oväsentlig sak. Och när både markpolitiska utredningen och markvärdekommittén lägger fram sina betänkanden i vår, så är det väl skäl att avvakta dem.

Herr KARLSSON i Huddinge (k) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan inte inse att de tomtlånemöjligheter som kommunerna fått och vad utredningar eventuellt kan föreslå i sina betänkanden är någonting som har med den saken att göra att staten betingar sig oskäligen priser för sin mark. Jag tycker att herr Bergman här talar om något annat än vad jag talade om.

Herr ALMGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bergman sade att även handikappade kan få förbättringslån och de räntefria stående delarna av lånen, och i det sammanhanget nämnde han förtidspensionärerna. Det är alldeles riktigt att alla pensionärer, ålderspensionärer, förtidspensionärer, pensionerade änkor och övriga, kan få dessa förbättringslån i fortsättningen. Men när vi motionerade om att de handikappade inte skulle frångå den förmån som förbättringslånen utgör, så menade vi de handikappade som inte är pensionärer.

Förutsättningen för att man skall få förtidspension är att arbetsförmågan är nedsatt med 50 procent. De som har arbetsförmågan nedsatt med exempelvis 40—45 procent får ingen förtidspension, men de är rätt kraftigt handikappade ändå. Vi menar att dessa handikappade med små inkomster borde i fortsättningen liksom hittills få det goda stöd som förbättringslån utgör för upprustning av deras gamla bostäder.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Jag har undertecknat ett par av de motioner, som behandlats av

statsutskottet i dess utlåtande nr 38. Den ena är nummer 506 i denna kammare, där vi begärt att pensionärslägenheter skulle få byggas utanför den ordinarie bostadsramen. Den andra motionen, nr 507 i denna kammare, tar sikte på att motverka de fortgående stegringarna av byggnadskostnaderna och åstadkomma samhällsekonomiska, statsfinansiella och nationalekonomiska besparingar.

Vad gäller den förstnämnda motionen har vi under senare år, bl. a. genom socialpolitiska kommitténs arbete, fått en bild av pensionärernas bostadssituation. Redovisningen har sedan ytterligare kartlagts genom de inventeringar, som verkställts ute i kommunerna. Resultatet av dessa inventeringar redovisas i stort i statsverkspropositionen. Där ges besked om att enligt dittills inkomna uppgifter cirka 60 000 bostäder för äldre var i behov av upprustning. Departementschefen uttalar också att det är angeläget att upprustningen kan fortgå i snabb takt.

Men då inställer sig frågan: Hur skall det kunna gå till? Hur skall kommunerna kunna lösa pensionärernas bostadsfråga snabbt, om de inte får en bostadskvot som ger möjlighet till nybyggnad? Inventeringen av pensionärslägenheter ger nämligen vid handen, att det finns ett inte obetydligt antal lägenheter av sådan beskaffenhet att det inte lönar sig att reparera dem; man måste bygga nya lägenheter.

Kommunerna har då helt riktigt försökt lösa bostadsfrågan genom att planera för byggande av pensionärshem. Men så kommer bostadskvoteringen som en hake. Kommunernas initiativ att lösa pensionärsbostadsfrågan bromsas upp i flera fall, och svårast utsatta blir ofta mindre kommuner med ringa eller kanske inte någon tilldelning alls av bostadslägenheter. Det är kommuner där antalet pensionärer är ganska stort, och så blir det pensionärerna som drabbas.

Framjande av bostadsförsörjningen m. m.

När det exempelvis här i Stockholm rivs kvarter efter kvarter med bostadslägenheter, och detta i en tid när vi har skriande bostadsbrist och ständigt stigande bostadskostnader, har vi rätt att fråga om det är sunt att man i vissa områden i landet river till synes utan hänsyn till bostadsbristen medan man i andra delar av landet inte får en enda bostadslägenhet, trots att bostadssituationen för de gamla är mycket prekär. I det län jag representerar har vi kommuner som inte fått en enda lägenhet i tilldelning. Det är situationen i dag, och då är det inte så lätt att lösa pensionärernas bostadsfråga i snabb takt.

Såvitt jag kan finna av utskottsutlåtandet är utskottet i stort sett överens med motionärerna om de svårigheter som kan uppstå med nuvarande ordning. Men utskottet hänvisar till departementschefens förslag att göra fördelningen efter rumsenheter och till att kommunblocken kan bli den lokala enhet som skall ligga till grund för en fördelning. Men man är i utskottet klart medveten om att det finns vissa hinder, och jag anser att de reservationer som utskottet därvidlag har gjort motiverar att motionen hade bort tillstyrkas av utskottet.

Jag övergår till motion II: 507, som bl. a. gäller kostnadsutvecklingen inom bostadsbyggandet och möjligheterna att motverka fortgående stegring av byggnadskostnaderna. Utskottet har i stort sett tillstyrkt motionen, men jag vill göra några kommentarer, eftersom motionen berör väsentliga områden av byggnadssektorn.

I ett avsnitt av motionen behandlas det industriella byggandet. Vi har tagit upp denna fråga därför att en av orsakerna till det höga kostnadsläget inom bostadssektorn torde vara att vi har brist på industriellt byggande. Det skall inte förnekas att stora rationaliseringar och mekaniseringar genomförts på byggnadsplatserna under efterkrigstiden. En del av arbetsuppgifterna har också flyttats från byggnadsplatser-

na till ett tidigare led i produktionen. Bl. a. har man mer och mer övergått till s. k. elementbyggande. Men i stor utsträckning har detta skett genom att man skapat höghus och storhus, till synes utan att byggnadskostnaderna blivit mindre för det. Det vore dock felaktigt att tro att ett industrialiserat byggande endast har höghus och storhus som arbetsfält. Jag tror att det industrialiserade byggandet har en marknad även när det gäller småhusbyggandet, om industrialiseringen får slå igenom, så att den kan följa med hela vägen tills huset blir färdigt.

I motionen pekar vi på exempel från USA, där industrialiseringen av småhusbyggandet givit goda resultat såväl kostnadsmässigt som miljömässigt. Man har i USA kommit fram till ett småhusbyggande som även vi borde eftersträva — därmed skulle vi ju också lättare kunna tillfredsställa kravet på en god boendemiljö.

Vidare har vi i motionen behandlat byggandet inom den offentliga sektorn. Eftersom den offentliga sektorns byggnadsverksamhet är omfattande är det angeläget att verksamheten bedrivs så rationellt som möjligt. Det offentliga byggandet är i betydande utsträckning sådant att det inbjuder till långt gående standardisering, varför det bör finnas stora förutsättningar för ett ökat industriellt byggande. Behovet av lokaler, exempelvis på skolans område, är stort, och det finns därför underlag för långa serier.

I detta sammanhang kommer man också in på konsultkostnaderna, som enligt gjorda undersökningar uppgår till betydande belopp. Bl. a. redovisas att konsultkostnaderna för skolor och offentliga byggnader uppgår till 8 à 9 procent av de totala byggnadskostnaderna. Man frågar sig då: Är det verkligen nödvändigt att det skall bli så stora summor? Man har rätt att undra om det inte härvidlag finns ganska mycket att göra.

Formerna för ersättningen och möj-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ligheterna att åstadkomma smidigast möjliga anpassning till den tekniska utvecklingen tas också upp i motionen, liksom den dubbla ackordsmätningen, vilken enligt uppgift belöper sig till cirka 6 procent av utbetalda arbetsersättningar. Vi menar att detta är frågor som är så väsentliga, att de måste uppmärksammas i samband med den tekniska utvecklingen på byggnadsområdet.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till de reservationer i statsutskottets utlåtande nr 38, på vilka herr Nilsson i Tvärålund har sitt namn.

Herr WENNERFORS (h):

Herr talman! I denna debatt har inte sagts många ord om reservationen nr 9, och därför vill jag göra ett inlägg.

Samtliga borgerliga ledamöter av utskottet har anslutit sig till reservationen, vari yrkas bifall till de likalydande motionerna I: 437 av herr Åkerlund och II: 528 av herr Bengtson i Solna och mig. Motionen behandlar de kostnadsstegringar, som orsakas genom regleringsverksamheten och igångsättningslagstiftningen. Vi önskar att detta spörsmål utreds antingen genom att man tillsätter en ny kommitté eller genom att en pågående utredning får ett tilläggsuppdrag.

Inom alla verksamhetsområden är i dag sund planering synnerligen nödvändig. Brister det i den samhälleliga planeringen åsamkar byggandet, såsom vi alla känner till, onödiga kostnader. Jag vill exemplifiera detta med ett fall från Stockholm.

År 1958 uppkom planerna på en nybyggnation av ett kombinerat bostads-, kontors- och affärshus. År 1961 påbörjades investeringarna genom att de i kvarteret befintliga husen evakuerades, och därefter revs byggnaderna. I fyra år väntade man på att Stockholms stad skulle bli färdig med sin stadsplan. När den äntligen blivit färdig fick man börja vänta på igångsättningsstillstånd.

När det går till på detta sätt hjälper det inte mycket om byggherren gjort allvarliga försök till en god planering. Räntekostnaderna under denna tid uppgick till 60 000 kronor per månad. Kan detta vara rimligt, och vem är det som får betala detta? Det är dess värre hyresgästerna som får göra det i form av högre hyror.

Detta är inte det enda fallet, men jag nöjer mig med att endast peka på detta. Över huvud taget finns det mycket mer att säga i denna fråga. Ja, herr talman, stoffet är sannerligen tillräckligt för ett s. k. apelsintal, men talets längd påverkar kanske inte utgången av detta ärende. Möjligen skulle den på ett drastiskt sätt ha kunnat påverka andra ärendens behandling i dag och inte minst, herr talman, påskfirandet i Sydsvrige. Nej, vi må senare återkomma till frågan om kostnadsstegringarna, vilket jag också kommer att göra.

Jag ber nu att få yrka bifall till den till statsutskottets utlåtande nr 38 fogade reservationen nr 9.

Herr BENGTSON i Solna (h):

Herr talman! Jag skulle vilja knyta några reflexioner till sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtande. Detta är ett föga epokgörande aktstycke och man kan faktiskt undra om det finns någon anledning att i en fråga av detta slag tillsätta ett sammansatt utskott. Utskottet förklarar sig vara »medvetet om att det kan bereda svårigheter att inom ramen för en allmän finans- och kreditpolitisk stramhet trygga kreditgivningen för bostadsbyggandet». Detta kan man fullständigt instämma i.

Men i nästa mening ger utskottet de penningvårdande myndigheterna order om att bostadsbyggandet skall förses med kreditiv. Till hjälp får de penningvårdande organen en fullmakt att »vidtaga de åtgärder som kan visa sig erforderliga för att trygga bostadsbyggandets försörjning med kreditiv».

År detta en fullmakt att ytterligare

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

späda på inflationen och att bereda mar-ken för ytterligare prishöjningar, som i sin tur ökar kraven på pengar till bostadsbyggandet och minskar intresset för att spara det kapital som behöver lånas?

Utskottet har ingen vägledning att ge de penningvårdande organen. Riksbanken har emellertid tagit det säkra för det osäkra och vid årsskiftet tagit itu med försäkringsbolagen, som beordrats att placera försäkringstagarnas pengar så att 70 procent av försäkringsfonderna skall gå till bostadslån. Möjligheterna till kommunlån och industrilån, som tidigare varit en normal utlåningsform för försäkringsbolagen, är därigenom starkt beskurna. Detta måste ses i belysning av det mer eller mindre absoluta lånestopp som bankerna nu tvingats införa. Det är tydligt att detta gäller både för privatpersoner och för näringslivet. Hur näringslivets kapitalbehov i detta läge skall tillgodoses blir en utomordentligt bekymmersam fråga. Att den förda lånepolitiken inte ger något utrymme för den enskilda människan och hennes rimliga behov av pengar är något som inte får ett ord av beklagande.

Riksbanken har alltså infört lånestopp och dirigerat försäkringstagarnas pengar. Vilken ytterligare fullmakt är det som utskottet nu syftar på med sitt uttalande att »de penningvårdande organen bör äga att vidtaga de åtgärder som kan visa sig erforderliga»? Hur skall detta omsättas i praktiskt handlande? Jag utgår från att det inte bara är en tom fras av utskottsmajoriteten utan att det ligger en tanke bakom.

Den förda politiken har inte ökat viljan och möjligheterna att spara här i landet. Inrikesministern har beklagat sig över att ungdomen inte vill spara till bostäder. Men, herr statsråd, om det nu är ett allmänt intresse att ungdomen skall spara just till bostäder — vilket ligger naturligt till — varför görs då i och för sig ingenting åt den saken?

Från vårt håll har vi vid upprepade tillfällen framfört förslag om att uppmuntra bostadssparandet, men de har avisats. Det räcker inte med platoniska uttalanden. Statsmakterna måste också i handling visa att det lönar sig att bostadsspara.

Om man går vidare i utskottsutlåtandet finner man ytterligare ett intressant uttalande, som ger möjlighet till olika tolkningar. Utskottet anför att kreditgivningen bör »anpassas — — — till de planer för igångsättningen av bostadsbyggen som ansvariga kommunala organ gör upp inom ramen för den statliga bostadslångivningen». De kommunala organen skall väl egentligen främst tjänstgöra som förmedlingsorgan för statliga lån, men att de skall fastställa någon sorts turordning för igångsättningen, som sedan skall vara allena saliggörande vid kreditgivningen, är i och för sig uppseendeväckande. Detta kommer att innebära att den kommunala tågordningen blir normgivande för kreditgivningen, och det blir risk för att den byggandes egna möjligheter att sätta i gång kommer i andra hand. Hur går det då för det ej statsbelånade byggandet? Hur kan detta komma in i bilden, om kreditgivningen skall avpassas till de planer för igångsättningen som dessa organ gör upp inom ramen för den statliga bostadslångivningen? Är det utskottets mening att det privat finansierade, ej statsbelånade bostadsbyggandet skall utestängas från möjligheterna att erhålla krediter? Skrivningen tyder på detta, men jag förmodar att så ej är avsikten.

Herr talman! Jag måste be att med några ord få kommentera vad inrikesministern sade sent i natt om att han skall utfärda en förordning i anledning av de nya fullmakter beträffande byggregleringen som han fick i december i fjol. Meningen är nu att den skall gälla för hela landet.

Vidare nämnde inrikesministern tre olika grupper av projekt som skall bli

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

föremål för hans speciella intresse. Det var väl egentligen bara ålderdomshemmen som var det nya. De andra grupperna har inrikesministern nämnt tidigare. Men ålderdomshemmen ingår väl fortfarande i bostadslägenhetsberäkningen, herr inrikesminister.

Om man skall vidhålla detta, skall man då likväl kunna använda byggregleringsfullmakten för sådan byggen-skap som ingår i det egentliga bostadsbyggandet. Jag vet inte om det blivit någon förändring under de senaste månaderna, men såvitt jag känner till räknas varje rum i ett ålderdomshem in i bostadslägenhetsantalet.

Inrikesministern säger också att han skall ta itu med sjukhusen. Detta nämnde han som hastigast redan under decemberdebatten, och nu upprepar han det utan att närmare gå in på frågan.

Jag kan hålla med om att det i och för sig är ett problem att dra upp riktlinjer för sjukhusbyggande, men jag anser inte att detta problem skall lösas av länsarbetsnämnder och liknande organ, utan det skall, så vitt jag förstår, enligt lag åvila landstingen att göra det. I Stockholms län t. ex. håller vi på att planera för ett stort undervisningssjukhus. Därvidlag är det statsmakterna som har drivit fram att vi skall bygga snabbare än vi eljest skulle ha gjort, och det är statsmakterna som med mycket stora procenttal har ökat investeringsvolymen.

Vi har också att genomföra en mentaltvårdsreform från den 1 januari 1967. Är det nu inrikesministerns avsikt att försämrå möjligheterna att bygga mentalsjukhus? I Stockholms län, som är ett i hög grad expanderande län, har vi inga mentalsjukhus, men det är nu planerat att sådana skall byggas.

Jag tror, herr inrikesminister, att det är lämpligt att tala med socialministern om dessa frågor. Om inrikesministern redan har gjort det, är jag mycket intresserad att få höra vad socialministern har sagt.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp):

Herr talman! Inrikesministern ställde till mig frågan, om jag kunde ange något byggnadsföretag, för vilket kredit begärts men som inte var planerat. Jag uppfattade det som en nullitet, men jag är inte säker på att jag i mitt anförande använde något ord som kunde tolkas på det sätt som inrikesministern tydligen gjorde, men så var ej fallet.

Om man har en kö av planerade byggnadsföretag, vilkas kreditbehov man inte kan tillfredsställa, ligger statsrådets fråga utanför hela problemet. Ty inrikesministern menar väl inte att i den mån bara planeringen är klar kan en del orter få hela kvoten medan andra orter kan bli helt utan?

Jag tycker alltså inte att den frågan är aktuell i detta sammanhang. Planerade byggnadsföretag finns över hela landet, men här är det ju fråga om kvotfördelning och om tillräckliga krediter.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Det är väl ändå litet för enkelt, herr Börjesson i Glömminge. Herr Börjesson kritiserade oss för vad som gjordes under hösten 1965. Han är inte särskilt tillfredsställd med det; pengarna gick till vissa byggherrar, sade han. Detta är ju den enkla propagandan — och den vill herr Börjesson använda även här i kammaren — att vi i särskild ordning skulle dirigera över kreditiv till vissa byggherrar. Jag ställde då frågan till herr Börjesson, om han kunde peka på något enda företag, som inte var av kommun turordnat — lägga märke till: av *kommun* turordnat — efter det att kvoten fördelats till länen och länsmyndigheterna fördelat kvoten på kommunerna. Jag frågade honom också om han kunde peka på något av dessa företag som inte var planerat och klart för igångsättning.

Nej, herr Börjesson, den frågan är ingen nullitet. Det är kritiken mot vad som förekom som är felaktig. Jag kan

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

väl förstå, att herr Börjesson ville vänta med att svara. Jag vill gärna säga, att det alltid är bra att tänka först och tala sedan.

Så bara några ord i all korthet till herr Bengtson i Solna. När vi talat om en skärpning av prioritetlagen har vi nämnt sjukvården, och jag har även nämnt socialvården.

Vad sjukvården beträffar pågår förhandlingar med kommunförbunden, Landstingsförbundet och storstäderna. Vi räknar med att man skall kunna fastställa en investeringsram för sjukvårdsbyggandet. Avsikten är, som jag framhållit tidigare, att begränsa ökningstakten. Om sjukvårdsinvesteringarna låg på 725 miljoner kronor i fjol, så är frågan om vi för nästa budgetår skall kunna bibehålla det talet och medge en ökning av kanske 4 à 5 procent. Men landstingens och storstädernas önskemål ligger på nära 800 miljoner kronor. Tanken är alltså att åstadkomma en viss uppbromsning av ökningstakten för att bereda utrymme just för näringslivets investeringar och för de nödvändiga investeringarna i bostadsbyggandet. Detta gäller också ålderdomshemsbyggande; herr Bengtson frågade därvidlag efter tekniken. Vår avsikt är att fastställa en andel av kvoten för just ålderdomshemsplatser. Den kvoten får sedan tilldelas länen med hänsyn till de önskemål som förekommer i respektive län. Detta gäller också det byggande som ligger utanför statsbelåningen. Vi kommer att för ifrågavarande ändamål inom totalkvoten fastställa en kvot, som står i någorlunda rimlig proportion till det faktiska byggandet under fjolåret.

Herr BENGTON i Solna (h):

Herr talman! Inrikesministern nämnde att förhandlingar pågår med landstingen, landstingsförbundet och de större städerna, och det är ju i och för sig ingen ovanlig sak nuför tiden. Vad jag vände mig emot är att inrikesministern nämnde sjukhusen i samband med bygg-

regleringen först i december förra året och nu också i år. Såvitt jag förstår är det inte rätt sätt att gå till förhandlingar med en fullmaktslag som man har i bakfickan mer eller mindre som ett hot. Jag skulle inte ha sagt så mycket om detta, herr inrikesminister — under förutsättning att det är sakligt motiverat, vilket helt undandrar sig mitt bedömande — om herr inrikesministern hade nämnt det i andra sammanhang än när han skall ha sina fullmaktslagar om byggregleringen.

För ålderdomshem är det väl i och för sig inte någon orimlig idé att inrikesministern gör upp en kvot beträffande lägenhetsfördelningen — det var närmast metodiken jag var nyfiken på, och vad den har med byggregleringen att göra.

I andra sammanhang redovisar inrikesministern i statsverkspropositionen vilka olika kvoter man har inom ramen för den totala bostadsbyggnadsplanen. Varför i så fall inte också redovisa denna kvot så att riksdagen får tillfälle att yttra sig om den?

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp):

Herr talman! Det faktum att jag tagit upp denna fråga till diskussion har föranlett inrikesministern att säga att jag driver agitation. Till detta vill jag säga att det finns många socialdemokrater i mitt län och i min egen kommun som resonerar precis som jag gör. Det kan väl inte kallas agitation, att man diskuterar ett svårt och mycket ömtåligt fördelningsproblem.

Det faktum att kommunerna hade turordnat byggnadsföretagen förändrar inte heller saken; turordnade byggnadsföretag har vi också runt om i hela landet. Frågan är då om denna extra kreditgivning försköt igångsättningen på det ojämna sätt som jag tidigare här har nämnt: Stockholms stad fick under november och december en igångsättning som motsvarade 29 procent av årsredovisningen, Stockholms län 36 pro-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

cent och Göteborgs och Bohus län 34 procent, under det att t. ex. Värmlands län fick 7 procent och statsrådets eget län 8 procent. Då är frågan om inte ändå denna extra kreditgivning försköt igångsättningen av byggnaderna på ett mycket ojämnt sätt.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **JOHANSSON**:

Herr talman! Den där sista frågan har ju ingen relevans till det vi nu diskuterar. Tänk igenom problemet en gång till, herr Börjesson i Glömminge!

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. 1

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteeringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 1) i utskottets utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteeringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 114 ja och 100 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 2

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteeringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 2) i utskottets utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteeringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 115 ja och 98 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 3

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 3); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Tvärälund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande

voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammar**en** bifaller statsutskottets hemställan i mom. 3) i utskottets utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammar**en** bifallit reservationen 3) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammar**ens** ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammar**ens** ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nilsson i Tvärålund begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 114 ja och 99 nej.

Kammar**en** hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 4 och 5

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 6

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 4); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Björkman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammar**en** bifaller statsutskottets hemställan i mom. 6) i utskottets utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Vinner Nej, har kammar**en** bifallit reservationen 4) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammar**ens** ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammar**ens** ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Björkman begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 176 ja och 33 nej, varjämte 5 av kammar**ens** ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammar**en** hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Ordet lämnades på begäran till

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp), som yttrade:

Herr talman! Jag ber att få anmäla att jag råkat rösta fel.

Mom. 7

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 5); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Tvärålund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammar**en** bifaller statsutskottets hemställan i mom. 7) i utskottets utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammar**en** bifallit reservationen 5) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammar**ens** ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspro-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

positionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nilsson i Tvärålund begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 140 ja och 69 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 8

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 9

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionen II: 90; och biföll kammaren utskottets hemställan.

*Mom. 10**Hemställan*

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 6 b); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 10) i utskottets utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 6 b) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 136 ja och 77 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Motiveringen

Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av utskottets motivering, dels ock på godkännande av utskottets motivering med den ändring däri, som föreslagits i reservationen 6 a); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Björkman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner statsutskottets motivering beträffande mom. 10) i utskottets utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt utskottets motivering med den ändring däri, som föreslagits i reservationen 6 a) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Björkman begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst om-

röstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 155 ja och 32 nej, varjämte 27 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt utskottets motivering oförändrad.

Mom. 11

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 7) av herr Axel Andersson m. fl.; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. 12

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 8); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Björkman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 12) i utskottets utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 8) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Björkman begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 171 ja och 33 nej, varjämte 9 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Ordet lämnades på begäran till

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp), som yttrade:

Herr talman! Jag ber att få anmäla att jag råkat rösta fel.

Mom. 13

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 9); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 13) i utskottets utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 9) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 114 ja och 100 nej.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 14

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan,

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

dels ock på bifall till reservationen 10); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Björkman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 14) i utskottets utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 10) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Björkman begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 180 ja och 31 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 15

Herr talmannen gav propositioner på 1:o bifall till utskottets hemställan; 2:o bifall till reservationen 11 a) av herr Nils-Eric Gustafsson m. fl.; samt 3:o bifall till reservationen av fru Wallentheim och herr Almgren; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Tvärälund begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o angivna ha flertalets mening för

sig. Beträffande kontrapositionen begärde dock herr Almgren votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående mom. 15) i statsutskottets utlåtande nr 38 antager reservationen 11 a) av herr Nils-Eric Gustafsson m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen 11 b) av fru Wallentheim och herr Almgren.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 52 ja och 85 nej, varjämte 77 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 3:o angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 15) i utskottets utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 11 b) av fru Wallentheim och herr Almgren.

Sedan kammarens ledamöter härefter

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 79 ja och 114 nej, varjämte 21 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit reservationen 11 b) av fru Wallentheim och herr Almgren.

Mom. 16

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till reservationen 12 a) av herr Axel Andersson m. fl.; samt 3:o) bifall till reservationen 12 b) av herr Kaijser m. fl.; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Björkman begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna ha flertalets mening för sig. Jämväl beträffande kontrapositionen begärde dock herr Björkman votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående mom. 16) i statsutskottets utlåtande nr 38 antager reservationen 12 a) av herr Axel Andersson m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen 12 b) av herr Kaijser m. fl.

6* — Andra kammarens protokoll 1966. Nr 15

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 44 ja och 31 nej, varjämte 137 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 16) i utskottets ulåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 12 a) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 138 ja och 39 nej, varjämte 37 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 17

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan;

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

2:o) bifall till reservationen 13 a) av herr Axel Andersson m. fl.; samt 3:o) bifall till reservationen 13 b) av herr Kaijser m. fl.; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr Björkman begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna ha flertalets mening för sig. Jämväl beträffande kontrapositionen begärde dock herr Björkman votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående mom. 17) i statsutskottets utlåtande nr 38 antager reservationen 13 a) av herr Axel Andersson m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen 13 b) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Björkman begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 43 ja och 31 nej, varjämte 139 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given

varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 17) i utskottets utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 13 a) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 145 ja och 37 nej, varjämte 32 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 18

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 14); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr Björkman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 18) i utskottets utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarén bifallit reservationen 14) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammaréns ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammaréns ledamöter röstat för ja-propositionen och att kammarén alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 19

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 15); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övertägande ja besvarad. Herr Björkman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarén bifaller statsutskottets hemställan i mom. 19) i utskottets utlåtande nr 38, röstas

Ja;

Den, det ej vill, röstas

Nej;

Vinner Nej, har kammarén bifallit reservationen 15) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammaréns ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammaréns ledamöter röstat för ja-propositionen och att kammarén alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 20

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 16); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övertägande ja besvarad. Herr Björkman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande vote-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarén bifaller statsutskottets hemställan i mom. 20) i utskottets utlåtande nr 38, röstas

Ja;

Den, det ej vill, röstas

Nej;

Vinner Nej, har kammarén bifallit reservationen 16) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammaréns ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammaréns ledamöter röstat för ja-propositionen och att kammarén alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 21

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 17); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övertägande ja besvarad. Herr Björkman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarén bifaller statsutskottets hemställan i mom. 21) i utskottets utlåtande nr 38, röstas

Ja;

Den, det ej vill, röstas

Nej;

Vinner Nej, har kammarén bifallit reservationen 17) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammaréns ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammaréns ledamöter röstat för ja-propositionen och att kammarén alltså bifallit utskottets hemställan.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.*Mom. 22*

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 18); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Tvärålund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarén bifaller statsutskottets hemställan i mom. 22) i utskottets utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarén bifallit reservationen 18) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammaréns ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammaréns ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nilsson i Tvärålund begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 112 ja och 100 nej, varjämte 2 av kammaréns ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarén hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 23 och 24

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 25

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 19); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Björkman begärde emel-

lertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarén bifaller statsutskottets hemställan i mom. 25) i utskottets utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarén bifallit reservationen 19) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammaréns ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammaréns ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Björkman begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 177 ja och 31 nej, varjämte 6 av kammaréns ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarén hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 26

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till reservationen 20 a) av herr Axel Andersson m. fl.; 3:o) bifall till reservationen 20 b) av herr Kaijser m. fl.; samt 4:o) bifall till motionerna I: 130 och II: 176 i motsvarande del; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Björkman begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de tre återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna ha flertalets mening för sig. Jämväl beträffande kontrapositionen begärde dock herr Björkman votering, i anledning varav herr talmannen

för bestämmande av kontraproposition i voteringen om kontraproposition i huvudvoteringen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 3:o) angivna ha flertalets mening för sig. Beträffande sistnämnda kontraproposition begärde dock herr Nilsson i Gävle votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarerna till kontraproposition i voteringen om kontraproposition i huvudvoteringen angående mom. 26) i statsutskottets utlåtande nr 38 antager reservationen 20 b) av herr Kaijser m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna till kontraproposition i nämnda votering antagit motionerna I: 130 och II: 176 i motsvarande del.

Sedan kammarernas ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarernas ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nilsson i Gävle begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 39 ja och 32 nej, varjämte 144 av kammarernas ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarerna hade alltså till kontraproposition i den förberedande voteringen antagit den under 3:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammarerna till kontraproposition i huvudvoteringen angående mom. 26) i statsutskottets utlå-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

tande nr 38 antager reservationen 20 a) av herr Axel Andersson m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna till kontraproposition i nämnda votering antagit reservationen 20 b) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammarernas ledamöter här efter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarernas ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Björkman begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 73 ja och 35 nej, varjämte 107 av kammarernas ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarerna hade alltså till kontraproposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammarerna bifaller statsutskottets hemställan i mom. 26) i utskottets utlåtande nr 38, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna bifallit reservationen 20 a) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammarernas ledamöter här efter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarernas ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Gustafsson i Skel-

Anslag till bostadsrabatter

leftea begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 114 ja och 71 nej, varjämte 30 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 27—50

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 7**Anslag till bostadsrabatter**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1966/67 till bostadsrabatter jämte i ämnet väckta motioner.

Kungl. Maj:t hade (bilaga 7, punkt D 3, s. 72 och 73) föreslagit riksdagen att till Bostadsrabatter för budgetåret 1966/67 anvisa ett förslagsanslag av 235 milj. kr.

I förevarande sammanhang hade utskottet haft följande motioner till behandling, nämligen

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Adolfsson* och *Werner* (I: 171) och den andra inom andra kammaren av fru *Ryding m. fl.* (II: 230), i vilka föreslogs att riksdagen måtte besluta

a) att familjebostadsbidragens fasta del med bibehållande av nuvarande zonindelning uppräknades med i avrundat tal 25 procent, enligt i motionerna angiven tabell, och att bidragen per barn i bidragskategorien helt bidrag, eller i inkomstläget 12 000 till 13 500 kr. beskattningsbar inkomst vid statlig taxering, uppräknades med 50 kr.;

b) att inkomstgränserna för erhållande av familjebostadsbidrag fastställdes till belopp som angivits i motionerna;

c) att frågan om zonindelningens slopande jämte översyn av trångboddhets-

regeln m. m. enligt i motionerna förordad riktning närmare utreddes;

d) att anslaget till Bostadsrabatter uppräknades med 35 milj. kr.;

e) att de föreslagna förändringarna trädde i kraft från och med 1 januari 1967; samt

f) att till vederbörande utskott hemställa om utarbetandet av förslag till motsvarande ändringar i gällande författningstext;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Göran Karlsson m. fl.* (I: 175) och den andra inom andra kammaren av fru *Skantz m. fl.* (II: 233);

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Lundblad m. fl.* (I: 176) och den andra inom andra kammaren av herr *Svenning m. fl.* (II: 235), i vilka hemställdes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte föreslå att reglerna för familjebostadsbidragen ändras på sätt i motionerna angivits;

dels de vid behandlingen av statsutskottets utlåtande nr 38 i det föregående redovisade likalydande motionerna I: 279 av herr *Holmberg m. fl.* och II: 348 herr *Bohman m. fl.*, i vilka — såvitt nu var i fråga — yrkats att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde att en snabbutredning av villkoren för familjebostadsbidrag företogs i syfte att närmare anpassa dessa till den aktuella bostadskostnaden;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Bengtson m. fl.* (I: 416) och den andra inom andra kammaren av herr *Hedlund m. fl.* (II: 510), i vilka hemställdes

a) att riksdagen måtte besluta om kompensation åt barnfamiljer för fördyrade bostadskostnader i enlighet med vad i motionerna anförts, samt

b) att riksdagen till Bostadsrabatter för budgetåret 1966/67 måtte anvisa ett förslagsanslag av 270 milj. kr.;

dels de vid behandlingen av statsutskottets utlåtande nr 38 i det före-

Anslag till bostadsrabatter

gående redovisade likalydande motionerna I: 427 av herr *Lundström m. fl.* och II: 520 av herr *Ohlin m. fl.*, i vilka — såvitt nu var i fråga — hemställts att riksdagen måtte besluta

a) att familjebostadsbidraget fr. o. m. den 1 juli 1966 för familjer med en beskattningsbar inkomst mellan 6 000 och 8 000 kr. skulle utgå med 330 kr. per barn och för familjer med en beskattningsbar inkomst under 6 000 kr. med 430 kr. per barn, vilket innebure en höjning med 100 kr. per barn, samt

b) att härför bevilja ett i jämförelse med Kungl. Maj:ts förslag med 33 milj. kr. höjt anslag;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Holmberg m. fl.* (I: 640) och den andra inom andra kammaren av herr *Bohman m. fl.* (II: 598), i vilka — såvitt nu var i fråga — yrkats att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde om utredning och förslag till sådan ändring av reglerna för familjebostadsbidrag att bostadsbrist icke hindrade ett önskvärt och ändamålsenligt utnyttjande av bidadragen;

dels ock en inom andra kammaren av herr *Persson* i Heden väckt motion (II: 521).

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 176 och II: 235, I: 279 och II: 348 samt I: 640 och II: 598, de fyra sistnämnda såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört i frågan om utredning av familjebostadsbidragen;

II. att motionerna I: 171 och II: 230, såvitt de icke behandlades under IV., icke måtte av riksdagen bifallas;

III. att motionerna I: 416 och II: 510 samt I: 427 och II: 520, såvitt avsåge familjebostadsbidragens belopp, icke måtte av riksdagen bifallas;

IV. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 171 och II: 230, I: 416 och II: 510 samt I: 427 och

II: 520, samtliga såvitt avsåge medelsanvisningen, till Bostadsrabatter för budgetåret 1966/67 på driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 235 000 000 kr.;

V. att motionen II: 521 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

VI. att motionerna I: 175 och II: 233 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I motiveringen anförde utskottet bl. a. följande.

Utskottet anser att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t bör ge till känna, att frågan om familjebostadsbidragen bör bli föremål för skyndsamt behandling inom familjepolitiska kommittén. Därmed torde även syftet med motionerna I: 176 och II: 235, I: 279 och II: 348 samt I: 640 och II: 598 tillgodoses.

Reservationer hade avgivits

1) beträffande utredning av familjebostadsbidragen

av herrar *Axel Andersson*, *Per Jacobsson*, *Nils-Eric Gustafsson*, *Nyman*, *Harald Pettersson*, *Larsson* i Hedenäset, *Nihlfors*, *Gustafsson* i Skellefteå, *Nelander* och *Nilsson* i Tvärålund, vilka ansett att ovan intagna stycke i utskottets yttrande bort ha följande lydelse:

»Utskottet anser att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t bör ge till känna, att frågan om familjebostadsbidragen bör bli föremål för skyndsamt behandling inom familjepolitiska kommittén. Därmed torde även syftet med motionerna I: 176 och II: 235, I: 279 och II: 348 samt I: 640 och II: 598 tillgodoses. Utskottet vill i detta sammanhang betona angelägenheten av att en skyndsamt behandling av frågan inte får innebära att kraven på en helhetsbehandling av de olika komponenterna inom familjepolitiken eftersättes.»;

2) beträffande familjebostadsbidragens belopp

av herrar *Axel Andersson*, *Per Jacobsson*, *Nils-Eric Gustafsson*, *Nyman*, *Harald Pettersson*, *Larsson* i Hedenäset,

Anslag till bostadsrabatter

Nihlfors, Gustafsson i Skellefteå, Neland och Nilsson i Tvärålund, vilka ansett att utskottet under III. och IV. bort hemställa,

III. att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 416 och II: 510 samt i anledning av motionerna I: 427 och II: 520, samtliga såvitt nu var i fråga, godkänna vad reservanterna anført om familjebostadsbidragens belopp;

IV. att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 171 och II: 230, I: 416 och II: 510 samt I: 427 och II: 520, samtliga såvitt avsåge medelsanvisningen, till Bostadsrabatter för budgetåret 1966/67 på driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 270 000 000 kr.;

3) beträffande hyressubventioner för handikappbostäder

av herr *Almgren*, utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr NILSSON i Tvärålund (cp):

Herr talman! Med hänvisning till den förda debatten ber jag att få yrka bifall till reservationerna 1 och 2 av herr Axel Andersson m. fl.

Herr BERGMAN (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. I

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som föreslagits i reservationen 1); och fann herr talmannen den förra propositionen var med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Tvärålund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. I) i utskottets utlåtande nr 39, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som föreslagits i reservationen 1) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nilsson i Tvärålund begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 137 ja och 65 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan med oförändrad motivering.

Mom. II

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. III och IV

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Tvärålund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. III) och IV) i utskottets utlåtande nr 39, röstar

Ja;

Kreditmarknadsfrågor avseende bostadsproduktionen

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av herr Axel Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nilsson i Tvärälund begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 137 ja och 78 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit vad utskottet hemställt.

Mom. V och VI

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 8

Kreditmarknadsfrågor avseende bostadsproduktionen

Föredrogs sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtande nr 1, i anledning av i statsverkspropositionen upptagna kreditmarknadsfrågor avseende bostadsproduktionen jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen hade i bil. 13, punkt V:1 vissa kreditmarknadsfrågor avseende bostadsproduktionen tagits upp till behandling.

I de vid behandlingen av statsutskottets utlåtanden nr 38 och 39 i det föregående redovisade likalydande motionerna I: 427 av herr *Lundström m. fl.* och II: 520 av herr *Ohlin m. fl.*, vilka motioner innehölle förslag om planering för större igångsättning av bostadsbyggen än som föresloges i propositionen, uttalades bl. a. att riksbankens åtgärder

borde inriktas på att möjliggöra det av statsmakterna fastlagda bostadsbyggnadsprogrammets totala omfattning men däremot inte syfta till en detaljreglering av krediter olika byggnadsföretag emellan.

I de vid behandlingen av statsutskottets utlåtande nr 38 redovisade likalydande motionerna I: 417 av herr *Bengtsson m. fl.* och II: 509 av herr *Hedlund m. fl.*, yrkades, såvitt nu var i fråga, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalade att krediter och övriga förutsättningar ställdes till förfogande så att den i motionerna angivna målsättningen för igångsättningen kunde uppfyllas. Motionärerna, som också föreslog ett större bostadsbyggande än enligt propositionen, anförde bland annat att den bristande planeringen av kapitalförsörjningen för bostadsbyggandet och den säsongmässigt otillfredsställande igångsättningen under fjolåret syntes komma att menligt påverka förutsättningarna för en välanpassad igångsättning under år 1966. Särskild uppmärksamhet måste enligt motionärerna ägnas dessa spörsmål om byggnadsresurserna skulle kunna utnyttjas fullt och byggnadskostnaderna hållas under kontroll.

I de vid behandlingen av statsutskottets utlåtanden nr 38 och 39 redovisade likalydande motionerna I: 279 av herr *Holmberg m. fl.* och II: 348 av herr *Bohman m. fl.* anfördes bl. a. att, då varje form av styrning på bostadsbyggandets område vore ägnad att minska konkurrensen, det vore angeläget att styrningen gjordes så allmän som möjligt och därför begränsades till att avse bostadsbyggandets totala omfattning och dess geografiska fördelning. En upprepning av de direktiv angående kanalisering av nya byggnadskreditiv till vissa företag genom riksbankens förmedling, som vid två tillfällen givits under föregående år, finge enligt motionärernas mening under inga förhållanden förekomma.

Utskottet hemställde.

att riksdagen med anledning av vad

Kreditmarknadsfrågor avseende bostadsproduktionen

som beträffande kreditmarknadsfrågor avseende bostadsproduktionen anförts i statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 3 januari 1966 samt anförts och yrkats i motionerna I: 279 och II: 348, I: 417 och II: 509 samt I: 427 och II: 520 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t och fullmäktige i riksbanken giva till känna vad utskottet anfört.

I motiveringen anförde utskottet bl. a. följande.

Sedan bostadsbyggnadsplanen sålunda fastställts av statsmakterna, framstår det som angeläget att kreditpolitiken utformas så att krediter kanaliseras till bostadsbyggandet i en utsträckning som är nödvändig för att den uppställda planen skall kunna fullföljas.

Utskottet är medvetet om att det kan bereda svårigheter att inom ramen för en allmän finans- och kreditpolitisk stramhet trygga kreditgivningen för bostadsbyggandet. Ett fullföljande av bostadsbyggnadsplanen framstår emellertid som så angeläget att de penningvårdande organen bör äga att vidtaga de åtgärder som kan visa sig erforderliga för att trygga bostadsbyggandets försörjning med kreditiv.

Utskottet delar uppfattningen att en från sysselsättningssynpunkt ändamålsenlig säsongmässig fördelning av byggstarterna bör eftersträvas. Avgörande för igångsättningens fördelning över året bör i första hand vara de reala förutsättningarna i form av tillgång på arbetskraft och material samt läget i fråga om planering och projektering. Den allmänna bedömningen av dessa förutsättningar ankommer främst på vederbörande arbetsmarknads- och bostadsmyndigheter. Kreditsvårigheter kan emellertid medföra risk för rubbningar i det tidsprogram för byggstarterna som ter sig ändamålsenligt med hänsyn till reala förutsättningar. Såsom departementschefen anför och som även framhålls i motionerna I: 417 och II: 509 bör därför de kreditpolitiska åtgärder som kan bli erforderliga för att säker-

ställa bostadsbyggandets kreditförsörjning utformas så att en lämplig säsongfördelning av igångsättningen underlättas.

Vid utformningen av ifrågavarande åtgärder bör vidare eftersträvas att kreditgivningen så långt möjligt anpassas till de planer för igångsättningen av bostadsbyggen som ansvariga kommunala organ gör upp inom ramen för den statliga bostadslångivningen. Därav följer enligt utskottets mening att olika byggherrar får samma ställning med avseende på de åtgärder som kan bli erforderliga.

Med anledning av vad som i propositionen har anförts om åtgärder i syfte att främja industriellt byggande vill utskottet som sin mening framhålla, att en utveckling mot sådant byggande synes angelägen. Utskottet har för sin del ingenting att erinra mot att åtgärder vidtas för att på längre sikt trygga kreditiv för byggande med rationella metoder under förutsättning att fördelar i form av minskad åtgång på produktionsresurser för ifrågavarande byggen kan påvisas.

Utskottet föreslår att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t och fullmäktige i riksbanken ger till känna vad utskottet anför.

Utskottet, som erinrar om att frågan om bostadsbyggandets omfattning under år 1966 behandlas i statsutskottets utlåtande nr 38, anser sig med det anförda även ha besvarat förenämnda yrkande i motionerna I: 417 och II: 509.

Reservationer hade avgivits beträffande ovan intagna avsnitt i utskottets yttrande

1. av herrar *Edström*, *Börjesson* i Glömminge och *Gustafsson* i Skellefteå, vilka ansett att ifrågavarande avsnitt bort ha följande lydelse:

»Sedan bostadsbyggnadsplanen sålunda — — — (= utskottet) — — — igångsättningen underlättas.

De kreditpolitiska åtgärderna bör inte syfta till en detaljreglering av krediter

Kreditmarknadsfrågor avseende bostadsproduktionen

olika byggnadsföretag emellan. Kreditpolitikens uppgift är inte att föreskriva vilka lånesökande som i första hand skall få sina låneanspråk täckta.

Med anledning av — — — (= utskottet) — — — motionerna I: 417 och II: 509.»;

2. av herrar *Regnéll* och *Bohman*, vilka ansett att ifrågavarande avsnitt bort ha följande lydelse:

»Vid en bedömning av de samhälls-ekonomiska konsekvenserna av den bostadsproduktion som sker innevarande år bör inte minst beaktas att den osedvanligt långa och kalla vintern otvivelaktigt medfört förskjutningar i igångsättningsplanerna, som ökat risken för en koncentration av igångsättningen till vårmånaderna och en överefterfrågan på såväl kapital som reala produktionsresurser under våren och sommaren. Utskottet vill i detta sammanhang understryka betydelsen av att de ansvariga myndigheterna företar de åtgärder som kan befinnas nödvändiga för att begränsa omfattningen av de störningar i samhällsekonomin som kan komma att framkallas av att igångsättningen under förra årets sista del kom att avvika från de uppställda planerna.

Igångsättningen under innevarande år måste enligt utskottets mening anpassas till vad konjunkturutvecklingen och kravet på investeringsutrymme kan komma att kräva. Det i propositionen föreslagna bostadsbyggnadsprogrammet kan befaras driva upp den totala efterfrågan i samhället i så hög grad att det icke blir möjligt att realisera den ökning av näringslivets investeringar som är nödvändig och som även av regeringen anses ofrånkomlig. Härigenom skulle man äventyra målsättningen för den ekonomiska politiken, nämligen att öka exporten och hålla tillbaka importen, minska övertrycket på arbetsmarknaden och komma till rätta med inflationen.

Så länge nuvarande reglering av bostadsbyggandet bibehålles, torde en all-

män målsättning för bostadsbyggandet med motsvarande styrning av resurserna vara ofrånkomlig. Då varje form av styrning är ägnad att minska konkurrensen är det emellertid angeläget att den görs så allmän som möjligt och därför begränsas till att avse bostadsbyggandets totala omfattning och dess geografiska fördelning. Ett upprepande av de direktiv angående kanalisering av nya byggnadskreditiv till vissa företag genom riksbankens förmedling som vid två tillfällen företogs under föregående år får därför under inga förhållanden förekomma.

Med anledning av vad som i propositionen har anförts om åtgärder i syfte att främja industriellt byggande vill utskottet som sin mening framhålla, att ett fortsatt utvecklingsarbete på detta område synes värdefullt. I dagens läge torde det emellertid vara svårt att avgöra vilka produktionsmetoder som med hänsyn till boendekostnaderna är gynnsammast. Utskottet anser därför skäl saknas att genom förhandsbesked om krediter främja visst slag av byggande.

Utskottet, som erinrar om att frågan om bostadsbyggandets omfattning under år 1966 i övrigt behandlas i statsutskottets utlåtande nr 38, föreslår att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t och fullmäktige i riksbanken ger till känna vad utskottet ovan anför.»

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 1.

Herr REGNÉLL (h):

Herr talman! I år har det som något nytt tillkommit att vissa delar av bostadspropositionen har remitterats till bankoutskottet. Man får väl se det som ett erkännande av att bostadsbyggandet inte bara är en statsfinansiell angelägenhet utan också en oerhört viktig samhällsekonomisk faktor. Statsfinan-

Kreditmarknadsfrågor avseende bostadsproduktionen

ser och samhällsekonomi hänger samman som siamesiska tvillingar. Det bedömdes därför som riktigt att ett sammansatt utskott med representanter för både statsutskottet och bankoutskottet skulle ge sig i kast med frågorna.

Ingen hade väl väntat sig några märkliga resultat av det sammansatta utskottets arbete, och det blev förvisso inte heller några sådana.

Men jag tror ändå att det nya greppet har varit nyttigt. I det ansträngda ekonomiska läge, i vilket vårt land befinner sig, måste vi ständigt väga bostadsbyggandet mot andra angelägna samhällsbehov. Vi måste fråga oss om de reella resurserna i den omfattning som sker skall satsas på bostäder. Om den frågan besvaras med ja, måste vi fråga oss om vi på det sättet får ut mest i form av bättre balans på bostadsmarknaden. Det är inte alls säkert. Mycket talar för att en annan bostadspolitik skulle kunna ge bättre balans än det forcerade bostadsbyggande som vi haft och som vi planerar. Man har velat sätta sig över ekonomiska lagar, och det hämnar sig alltid.

Det sammansatta utskottets resonemang är, som jag tillät mig att säga, föga märkligt. Majoriteten säger sig vara medveten om att bostadsbyggandet kan äventyra stramheten hos finans- och kreditpolitiken men vill ändå ge bostadsbyggandet prioritet på kreditmarknaden.

I en reservation som fått nummer 2 framhåller herr Bohman och jag att en sådan till varje pris hävdad prioritet inte kan vara riktig. Man måste ta hänsyn till den utveckling som konjunkturen kan få, och man måste vara beredd till revideringar för att inte äventyra vår just nu viktigaste uppgift: att förbättra handelsbalansen genom att få det inhemska kostnadsläget under kontroll.

Nåväl, herr talman, detta är saker som redan har diskuterats i den stora bostadsdebatten. Jag skall därför inte

bli mångordig. Lika litet som majoritetens skrivning innehåller reservationen något nytt — det skall jag också erkänna; den skriver ut ett gammalt men pålitligt recept. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservation nr 2.

Herr BERGMAN (s):

Herr talman! Det är naturligtvis alldeles onödigt att på nytt ta upp en diskussion om det reella innehållet i detta utlåtande; det har förts en diskussion om den frågan i den tidigare debatten. Jag vill bara deklarerera att jag inte delar herr Regnélls synpunkter på orsaken till att frågan har remitterats till ett sammansatt utskott, men att utveckla de synpunkterna vid detta tillfälle tillhör väl ändå inte det nödvändigaste. Jag yrkar därför bara bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som föreslagits i reservationen 1) av herr Edström m. fl.; samt 3:o) bifall till utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som föreslagits i reservationen 2) av herrar Regnéll och Bohman; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Regnéll begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o angivna ha flertalets mening för sig. Jämväl beträffande kontrapositionen begärde dock herr Regnéll votering i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtande nr 1 antager re-

Kreditmarknadsfrågor avseende bostadsproduktionen

servationen 1) av herr Edström m. fl.,
röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontra-
proposition i nämnda votering antagit
reservationen 2) av herrar Regnéll och
Bohman.

Sedan kammarens ledamöter härefter
intagit sina platser och voteringspro-
positionen blivit ännu en gång uppläst,
verkställdes omröstning genom uppres-
ning. Herr talmannen tillkännagav, att
han funne flertalet av kammarens le-
damöter ha röstat för ja-propositionen.
Herr Regnéll begärde emellertid röst-
räkning, varför votering medelst om-
röstningsapparat verkställdes. Därvid
avgavs 82 ja och 33 nej, varjämte 100
av kammarens ledamöter förklarade sig
avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontra-
proposition i huvudvoteringen antagit
den under 2:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given var-
sel följande voteringsproposition upp-
läst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifal-
ler sammansatta stats- och bankoutskot-
tets hemställan i utskottets utlåtande
nr 1,

röstar Ja;

Den, det ej vill,

röstar Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit
utskottets hemställan med den ändring
i motiveringen, som föreslagits i reser-
vationen 1) av herr Edström m. fl.

Sedan kammarens ledamöter häref-
ter ånyo intagit sina platser och sist-
nämnda voteringsproposition blivit
ännu en gång uppläst, verkställdes om-
röstning genom uppresning. Herr tal-
mannen tillkännagav, att han funne
flertalet av kammarens ledamöter ha

röstat för ja-propositionen. Herr Bör-
jesson i Glömminge begärde emellertid
rösträkning, varför votering medelst
omröstningsapparat verkställdes. Där-
vid avgavs 114 ja och 72 nej, varjämte
30 av kammarens ledamöter förklarade
sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskot-
tets hemställan med oförändrad moti-
vering.

§ 9**Utsträckt motionstid**

Ordet lämnades på begäran till

Herr andre vice talmannen CASSEL,
som yttrade:

Herr talman! Jag tillåter mig hem-
ställa att kammaren ville besluta, att
tiden för avgivande av motioner i anled-
ning av de Kungl. Maj:ts propositioner,
som bordlagts vid kammarens samman-
träden onsdagen den 30 och torsdagen
den 31 sistlidne mars eller kommer att
bordläggas i dag, måtte med hänsyn till
infallande helg utsträckas till det sam-
manträde, som infaller näst efter femton
dagar från det respektive propositioner
kom kammaren till handa.

Till kammarens ledamöter kommer
att utdelas en stencilerad sammanställ-
ning, vari angives data för de samman-
träden, då motioner sist må väckas i
anledning av de till och med i dag, fre-
dagen den 1 april, avlämnade proposi-
tionerna.

Den i detta anförande gjorda hem-
ställan bifölls.

§ 10**Arbetet under veckan efter
påskuppehållet**

Herr TALMANNEN yttrade:

Till kammarens ledamöter har utde-
lats en stencil, som utvisar att 37 inter-
pellationer kvarstår obesvarade vid må-
nadsskiftet mars—april.

Med hänsyn till den beräknade arbets-

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

belastningen under veckan efter påsk-uppehållet kommer det arbetsplenum, som utsatts till kl. 11.00 onsdagen den 13 april, att fortsättas på kvällen. Torsdagen den 14 april anordnas, med ändring av vad som angivits i den preliminära planen, arbetsplenum med början kl. 14.00. Vid början av detta sammanträde lämnas svar på interpellationer och enkla frågor. Kammarens arbetsplenum fredagen den 15 april, som preliminärt utsatts till kl. 11.00 eller 14.00, kommer att börja kl. 11.00.

§ 11

Föredrogs bankoutskottets memorial nr 22, angående överlämnande till statsutskottet av vissa till bankoutskottet hänvisade motioner, såvitt avser viss däri behandlad fråga.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 12**Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.**

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 21, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 25 februari 1966 dagtecknad proposition, nr 37, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att

dels godkänna 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier,

dels antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om förbud i vissa fall mot rundradiosändningar på öppna havet,

2) lag angående ändring i lagen den 3 maj 1946 (nr 172) om radioanläggningar m. m.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande.

I propositionen framläggs förslag om godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier. Enligt överenskommelsen, som undertecknats av tolv europarädsstater, förbinder sig fördragsslutande part att vidta nödvändiga åtgärder för att kunna beivra rundradiosändning som strider mot internationella telekonventionens och radio-reglementets förbud mot rundradiosändningar på öppna havet eller i luftrummet däröver.

Samtidigt föreslås i propositionen ändringar i lagstiftningen mot illegala rundradiosändningar. Förslaget innebär bl. a. att 1962 års lag i ämnet ersätts med en ny lag. Bestämmelserna i denna har anpassats efter den europeiska överenskommelsen. Det görs ingen skillnad mellan sändning som orsakar störning och annan sändning. Ytterligare handlingar som kan straffas som medverkan har tillkommit medan däremot ouppsåtlig medverkan inte längre skall vara straffbar. Förslaget till den nya lagen innehåller även bestämmelser om förverkande.

Lagarna föreslogs träda i kraft dagen efter den då de utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

de likalydande motionerna nr 646 i första kammaren av herr *Ernulf m. fl.* och nr 798 i andra kammaren av herr *Ståhl m. fl.*;

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

de likalydande motionerna nr 647 i första kammaren av herr *Holmberg m. fl.* och nr 797 i andra kammaren av herr *Bohman m. fl.*; samt

motionen nr 795 i andra kammaren av herr *Regnéll m. fl.*

I motionerna *I: 646* och *II: 798* hemställdes,

I. att riksdagen måtte

1. avslå Kungl. Maj:ts proposition såvitt avsåge ratificering av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier,

2. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att Kungl. Maj:t toge initiativ till en europeisk överenskommelse till förhindrande av radiosändningar från stationer utanför nationella territorier, varvid blott sådana sändningar, som innebure menlig störning för radiotrafik bedriven i enlighet med internationella överenskommelser till vilka Sverige anslutit sig, skulle kriminaliseras,

3. antaga föreslagen Lag om förbud i vissa fall mot rundradiosändningar på öppna havet med den ändringen, att brottsbeskrivningen blott omfattade sändningar som innebure menlig störning för radiotrafik bedriven i enlighet med internationella överenskommelser till vilka Sverige anslutit sig,

4. besluta att lagen skulle träda i kraft den 1 juni 1966;

II. att vederbörande utskott måtte utarbeta erforderlig lagtext.

I motionerna *I: 647* och *II: 797* hemställdes,

I. att riksdagen måtte

1. avslå Kungl. Maj:ts proposition såvitt avsåge ratificering av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier,

2. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att Kungl. Maj:t toge initiativ till en europeisk överenskommelse till förhindrande av radiosändningar från

stationer utanför nationella territorier, varvid blott sådana sändningar skulle kriminaliseras, som innebure menlig störning för annan radiotrafik, bedriven i enlighet med internationella överenskommelser vartill Sverige anslutit sig,

3. antaga föreslagen Lag om förbud i vissa fall mot rundradiosändningar på öppna havet med den ändringen, att brottsbeskrivningen blott omfattade sändningar som innebure menlig störning för annan radiotrafik, bedriven i enlighet med internationella överenskommelser vartill Sverige anslutit sig,

4. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att Kungl. Maj:t uppdroge åt telestyrelsen att kontrollera att för radiosändning från internationellt vatten som kunde mottagas i Sverige användes sådan kombination av frekvens, effekt och position att menlig störning i annan radiotrafik inte uppkomme,

5. besluta att lagen skulle träda i kraft den 1 juni 1966;

II. att vederbörande utskott måtte utarbeta erforderlig lagtext.

I motionen *II: 795* slutligen hemställdes,

att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 37 såväl i fråga om godkännande av den ifrågavarande konventionen som i fråga om förslagen till lag om förbud mot rundradiosändningar på öppna havet och till lag angående ändring i lagen den 3 maj 1946 (nr 172) om radioanläggningar m. m.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte med avslag å följande motioner, nämligen

1) *I: 646* och *II: 798*, såvitt avsåge yrkandet under I. 1) och 2),

2) *I: 647* och *II: 797*, såvitt avsåge yrkandet under I. 1) och 2), samt

3) *II: 795*, såvitt anginge överenskommelsen,

godkänna den genom förevarande proposition nr 37 framlagda 1965 års europeiska överenskommelse till för-

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

hindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier;

B. att riksdagen måtte med avslag å följande motioner, nämligen

1) I: 646 och II: 798, såvitt avsåge yrkandet under I. 3),

2) I: 647 och II: 797, såvitt avsåge yrkandet under I. 3), samt

3) II 795, såvitt avsåge lagförslagen, antaga de genom förevarande proposition nr 37 under 1 och 2 framlagda lagförslagen utom såvitt avsåge ikraftträdandet;

C. att riksdagen måtte med avslag å följande motioner, nämligen

1) I: 646 och II: 798, såvitt avsåge yrkandet under I. 4), och

2) I: 647 och II: 797, såvitt avsåge yrkandet under I. 5),

antaga lagförslagen jämväl såvitt avsåge ikraftträdandebestämmelserna; samt

D. att motionerna I: 647 och II: 797, såvitt avsåge yrkandet under I. 4), icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av fru *Gärde Widemar* samt herrar *Schött*, *Gösta Jacobsson*, *Hilding*, *Oskarson* och *Sjöholm*, vilka ansett att utskottet bort hemställa

A. att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 646 och II: 798, såvitt avsåge yrkandena under I. 1) och 2), samt I: 647 och II: 797, såvitt avsåge yrkandena under I. 1) och 2), samt i anledning av motionen II: 795, såvitt avsåge överenskommelsen, avslå förevarande proposition nr 37, såvitt därigenom framlagts förslag till godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, samt i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att Kungl. Maj:t toge initiativ till en europeisk överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, varvid blott sådana sänd-

ningar skulle kriminaliseras, som innebure menlig störning för radiotrafik, bedriven i enlighet med internationella överenskommelser, vartill Sverige anslutit sig;

B. att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 646 och II: 798, såvitt avsåge yrkandet under I. 3), och I: 647 och II: 797, såvitt avsåge yrkandet under I. 3), samt i anledning av motionen II: 795, såvitt avsåge lagförslagen, för sin del utom såvitt avsåge ikraftträdandet antaga dels det genom förevarande proposition nr 37 framlagda förslaget till lag om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet med den ändringen att 1 och 5 §§ erhöles i reservationen angiven lydelse, dels ock det genom samma proposition framlagda förslaget till lag angående ändring i lagen den 3 maj 1946 (nr 172) om radioanläggningar m. m. i oförändrat skick;

C. att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 646 och II: 798, såvitt avsåge yrkandet under I. 4), samt I: 647 och II: 797, såvitt avsåge yrkandet under I. 5), för sin del besluta att förevarande lagstiftning skulle träda i kraft den 1 juni 1966; samt

D. att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 647 och II: 797, såvitt avsåge yrkandet under I. 4), i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att Kungl. Maj:t uppdroge åt telestyrelsen att kontrollera att för radiosändning från internationellt vatten, som kunde mottagas i Sverige, användes sådan kombination av frekvens, effekt och position att menlig störning i annan radiotrafik inte uppkomme.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Fru **GÄRDE WIDEMAR** (fp):

Herr talman! Det finns olika sätt att göra sig populär eller impopulär även för ett statsråd. Det finns de som påstår att statsrådet Palme är mycket mån om

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

sin popularitet och att hans framträdanden i TV är avvägda med tanke på att de skall skapa good-will för både honom och regeringspartiet.

Under de första månaderna av sin regeringstid, en efter amerikanskt mönster något förlängd honeymoon, har han hållit sig relativt lugn och i varje fall inte kommit med några uppseendeväckande förslag. Riksdagen har också behandlat honom varsamt. Under slutet av februari kände han sig dock tydligen tillräckligt varm i kläderna och förberedde i all tysthet den proposition som vi i dag skall taga ställning till. Det måste ha varit den lilla sändaren utanför Skånes kust som irriterade honom till den grad att han vågade utsätta sig för risken att bli mäkta impopulär i varje fall hos de skånska väljarna.

Under protester från stora delar av Sveriges folk tillkom 1962 vår nuvarande piratradiolag som hade statsrådet Palmes företrädare i ämbetet, statsrådet Skoglund, som upphovsman och tillskyndare. Då återopades 1959 års internationella telekonvention som förbjöd rundradiosändningar utanför nationellt territorium.

Under den debatt som då fördes här i riksdagen framfördes allvarliga erinringar mot lagen, och motståndarna till den gjorde gällande att då avsikten med telekonventionen endast var att hindra störande sändningar, d. v. s. sådana som kunde åstadkomma störningar för ett lands officiella sändare, borde man inte heller straffbelägga andra sändningar än sådana. Konventionen borde inte få återopas som stöd för en lagstiftning vars huvudsakliga syftemål var att värna om det svenska radiomonopolet.

Sedan dess har man upptäckt att 1962 års lag inte var ett så fullständigt skydd för monoopolet som man önskade. Från regeringshåll har man därför uppenbarligen eftersträvat en skärpning av lagen. Det var då naturligtvis önskvärt att man på nytt kunde stödja sig på någon in-

ternationell konvention. Genom Europarådets ministerkommitté arbetades det fram en överenskommelse som skulle förpliktiga medlemsstaterna att genom nationell kriminallagstiftning åta sig att bestraffa brott mot 1959 års telekonvention.

Den var tydligen inte tillräckligt bindande eftersom man ansåg sig ha behov av en särskild överenskommelse om straffsanktionering.

Det är denna europeiska överenskommelse som nu förelagts riksdagen för godkännande samtidigt med ett lagförslag, innebärande sådana ändringar i den nuvarande lagstiftningen mot illegala rundradiosändningar att all sändning, antingen den orsakar störning eller inte, blir straffbelagd. Dessutom föreslås nya, skärpta straffregler för medverkan och bestämmelser om förverkande.

Av olika motionärer och även av reservanterna i det dåvarande lagutskottet framhölls 1962 att huvudanledningen till tillkomsten av den internationella telekonventionen och radioreglementet som var knutet till den var att man ville förhindra störningar och få till stånd en internationell fördelning av våglängderna, så att ländernas olika sändare inte skulle kunna störa varandra.

Det är självklart att Sverige bör medverka till en god ordning inom den internationella radiotrafiken, men detta måste enligt min mening tolkas så att man reagerar mot störande sändningar men att man inte behöver ingripa mot sändningar som inte åstadkommer några som helst störningar. I den mån man reagerar mot störande sändningar måste det tjäna ett annat syfte än att skapa ordning. Jag kan i denna dag likaså år 1962 inte finna något annat intresse här än en önskan att värna om det svenska radiomonopolet. Detta förnekas dock i propositionen, och statsrådet försäkrar att det endast är för att fullgöra våra internationella förplikt-

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

ser på området som han begär att riksdagen skall ratificera överenskommelsen och anta den nya lagen. För min del kan jag inte sätta någon större tilltro härtill. I varje fall kan man inte bortse från att den föreslagna lagstiftningen kommer att få den verkan att den skyddar radiomonopolet.

Europarådets rådgivande församling var uppenbarligen bekymrad över den möjligheten, när överenskommelsen träffades. Församlingen antog därför en rekommendation av innebörd bl. a. att man skulle förse överenskommelsen med ett tilläggsprotokoll med anhängan att överenskommelsen endast fick användas beträffande den begränsade tillgången av frekvenser och inte för att bevara några statliga eller andra monopols intresse i fråga om masstelekomunikationerna. Denna rekommendation förelades 1965 års riksdag, som inte hade några invändningar att göra mot den.

Kommunikationsministern har inte andragit något annat skäl än att våra internationella engagemang i konventioner förpliktar oss till denna lagstiftning. I och för sig håller jag naturligtvis på internationella konventioner och inser nödvändigheten av avtal med andra länder. Men man får inte inlägga mera i en konvention än vad den innehåller och man får inte gå utöver de förpliktelser som konventionen avser att lägga på medlemsländerna. I allmänhet är ju konventionerna så försiktigt formulerade att de skall kunna vara tillämpliga på länder med skilda statskicks och uppfattningar. Ganska vida ramar drages därför upp för de åtgärder som man kräver av medlemsstaterna. Jag kan inte finna att vi i detta läge är förpliktade att anta en lag av det innehåll som nu föreslås.

Den enda fria radiosändare, som de senaste åren har funnits utanför Sveriges kust, har inte åstadkommit någon störning eller någon skada av annat

slag. Det betyder inte att jag gillar det lagbrott som begåtts, men jag anser att jag bör medverka till att få till stånd en ändrad lagstiftning på området.

Denna sändare har använt sig av en våglängd inom UKW-bandet. Fördelningen av våglängderna på det bandet har skett vid ett internationellt möte i Stockholm — det har för övrigt varit två möten i Stockholm — planen för denna fördelning kallas därför för Stockholmsplanen.

Sändningar på UKW-bandet har en mycket kort räckvidd, så kort att vi inom vårt land kan ha flera stationer som sänder på samma kanal utan att de stör varandra. Detta bekräftades vid ärendets behandling i första lagutskottet bl. a. av televerkets tekniske direktör och av professor Rydbeck från Chalmers. De har båda försäkrat att det råder ingen oreda på UKW-bandet och att det finns inga sådana planer på utbyggnad för Sveriges Radios del att störningar kan uppkomma för sändningar från Sveriges Radio. Professor Rydbeck föreslog rentav att den omnämnda fria sändaren skulle tilldelas en kanal av telestyrelsen och få sända under kontroll av denna. Det finns ju lediga kanaler, varför då inte upplåta dem på det sättet?

För min del vill jag inte ta någon ställning till det förslaget, men jag vill bara omtala att det finns tekniker på området som anser att det är möjligt med en sådan ordning.

Störningsrisken är betydligt större på långvågs- och mellanvågsbanden där det råder en viss trängsel. Fördelningen av dessa våglängder sker enligt den s. k. Köpenhamnsöverenskommelsen 1948, enligt vilken Sverige tilldelats vissa våglängder. Man blir ganska förvånad, då man tittar i den internationella våglängdstabellen och finner, att Sverige, förutom att det sänder på tilldelade våglängder, har en s. k. illegal sändare i Östersund, en stark sändare på 150

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

kilowatt. Hur stämmer detta med vår följsamhet till internationella förpliktelser?

Det har också erfarits under utskottsbehandlingen att anledningen till denna överträdelse av Köpenhamnsöverenskommelsen är att Sveriges Radio inte var nöjd med viss tilldelad våglängd och att man ansett sig tvungen att söka en annan våglängd för att få en tillfredsställande sändning från Östersund. Jag säger ingenting om detta i och för sig — förmodligen stör Östersundssändaren inte någon annan sändare — men det visar i alla fall att det finns tillfällen då man inte känner sig förpliktad att följa en konvention.

Sverige är för övrigt inte det enda land av dem som ratificerat telekonventionen som bryter mot Köpenhamnsöverenskommelsen. Om man ser på den plan över använda våglängder som uppgjorts internationellt, finner man att cirka 500, d. v. s. hälften av dessa våglängder, är att anse som illegala enligt Köpenhamnsplanen.

Denna plan ligger till grund för 1959 års telekonventions regler om våglängdsfördelningen. Eftersom det är så många sändare som inte inryms i tilldelningen enligt Köpenhamnsplanen har man funderat på att göra om Köpenhamnsplanen, men man har beslutat sig för att avvakta. Man räknar med att trängseln på långvågs- och mellanvågsbanden kanske skall minska genom att allt flera sändare i olika länder övergår till sändning å UKW-bandet.

Det enda förnuftiga är väl, såvitt jag förstår, att tolka alla dessa överenskomelser och konventioner på radiotrafikens område så, att man hindrar och straffbelägger sändningar som är störande men att man till övriga icke störande sändningar har en liberal inställning. Att kriminalisera icke störande sändningar är onekligen ett icke försvärbart intrång i den fria yttranderätten, och det är därför man måste se all-

varligt på den föreslagna lagstiftningen. Det är därför som vi reserverar inte vill medverka till en ratificering av den nu aktuella överenskommelsen.

Man kan nämligen inte ratificera den med förbehåll, utan antingen måste man helt acceptera eller också förkasta den. Det har i reservationen föreslagits att regeringen skall ta initiativ för att få till stånd en ny europeisk överenskommelse, som bättre motsvarar de krav som rimligen kan uppställas och som inskränker sig till att kriminalisera störande sändningar. Det stämmer också bättre överens med den rekommendation som Europarådets rådgivande församling antog.

Jag vill betona att vi anser det angeläget att störande sändningar skall förhindras, och vi har ingenting emot en lag på detta område i vilken man begränsar de straffbara gärningarna på det sättet. Inte heller har vi någon invändning mot att lagstiftningen skärps beträffande medverkan och förverkande, naturligtvis under den förutsättningen att brottet inskränks till att avse störande sändningar.

En fråga som tilldragit sig alldeles särskilt intresse är frågan om tidpunkten när den nya lagstiftningen skall träda i kraft. I propositionen har föreslagits att lagen skall träda i kraft dagen efter det att den utkommit av trycket i Svensk författningssamling. Det måste från principiell synpunkt betraktas som synnerligen anmärkningsvärt, att en strafflagstiftning inte träder i kraft vid visst fixerat datum. Lagrådet har också anmärkt på detta och föreslagit att lagen skall träda i kraft förslagsvis den 1 juni 1966, och detta yrkande har framförts av oss reserverar. Det är knappast rimligt att en strafflagstiftning träder i kraft från den ena dagen till den andra, och jag har svårt att förstå kommunikationsministern och utskottets majoritet, då de vill acceptera något sådant.

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rund-radiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

Till de principiella skälen emot ett så snabbt ikraftträdande kommer att åtskilliga praktiska och sociala olägenheter kan uppstå för dem som kan drabbas av straffbestämmelserna och deras närmaste medarbetare, om man inte får skäligen rådum. De anställda utför ju nu ett tillåtet arbete och blir kanske, om herr Palme får som han vill, över en natt lagbrytare. Det kan inte vara en så stor brådska, och vår enda fria sändare lär enligt tidningsnotiser under de senaste dagarna vara helt ur slag och sakna möjligheter att återuppta sina sändningar inom rimlig tid.

Jag skulle gärna vilja ha svar på frågan, varför det är så bråttom med lagens ikraftträdande.

Slutligen vill jag tillägga, att det problem som i dag behandlas är så beroende av den tekniska utvecklingen på radioområdet, där det går framåt med stormsteg, att det förefaller meningslöst med en nationell förbuds- och strafflagstiftning. Enligt den tekniska expertisen kommer det inte att dröja länge förrän det blir möjligt att i de enskilda hemmen motta direkta sändningar från hela världen via satelliter. Det är klart att detta kommer att kosta en hel del, men det blir i alla fall möjligt för dem, som så önskar, att betala kostnaderna för att se på sådana sändningar.

Med tanke på det sagda är det svårt att förstå att kommunikationsministern är så skräckslagen vid tanken på den lilla båten i Öresund från vilken man sände glada och vänliga melodier, blandade med nyheter och annan underhållning.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till reservationen vid utskottets utlåtande.

Herr andra vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Denna fråga bör främst

ses mot bakgrunden av det yttrande som Europarådets rådgivande församling har avgivit med anledning av förra årets överenskommelse. I punkt 3 läses, »att församlingen anser att det enda som berättigar en internationell reglering av telekommunikationer är den begränsade tillgången av frekvenser och frekvensband.» I första lagutskottet har experter för oss redogjort för hur det ligger till på detta område, och av dessa redogörelser framgick att det inte föreligger någon trängsel. Det kan sålunda inte anföras som skäl för den skärpning av lagen som nu föreslås i propositionen.

I den europeiska överenskommelsen säges i punkt 7 a) att den syftar till att »uttrycka signatärmakternas avsikter att utesluta användande överenskommelsen i avseende på den begränsade tillgången av frekvenser och frekvensband, och inte för att bevara några statliga eller andra monopols intresse i fråga om masstelekommunikationer — — —»

Nu har emellertid lagen fått sådan utformning att den kriminaliserar både störande och icke störande sändning, och det är bl. a. mot detta vi reservanter vänder oss. I ett land med radiomonopol — som här i Sverige — får en sådan lag oerhörd effekt. Däremot har den inte alls samma effekt i ett land där det finns etableringsrätt — helt naturligt under kontroll — där kan en sådan lag vara på sin plats. Om det finns möjlighet att efter ansökan och prövning få etablera radio- eller TV-sändningar, så bör inte fria sändningar tillåtas utanför den ramen. Detta att vi i Sverige har radiomonopol är just det starkaste skälet till att jag inte kan acceptera föreliggande lagförslag.

Jag är den förste att hylla principen att det skall råda ordning och reda, och jag kan inte delta i den glorifiering som förekommit av chefen för sändare Syd. Om det finns en lag på området,

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

skall dess bestämmelser följas. Om någon inte vill göra det, måste vi se till att lagen blir sådan att vi når vad vi syftar till. Men den omständigheten att vi har statsmonopol i fråga om radio och TV får inte tas som intäkt för att föreslå en lag som är så utformad att den gör våld på det fria ordet.

I samband med tillämpningen av denna lag uppkommer troligen en hel del problem. I lagens 1 § säges att sådan sändning, som är avsedd att mottagas eller som kan mottagas i Sverige, är kriminaliserad och överträdelse kan medföra fängelse i upp till ett år. Men nu är det så att mottagningen helt och hållet är beroende på den tekniska sändarapparaturen och dess effekt liksom på mottagarapparaturen jag har. Om jag skaffar mig en mycket god utrustning, kan jag här ta emot sändningar som skulle kunna medföra straffpåföljd. Den tolkningen kan man faktiskt göra av lagens 1 §.

Det pågår en mycket snabb teknisk utveckling på detta område, och inom en inte alltför avlägsen framtid kommer vi säkerligen att få både radio- och TV-sändningar från rymden med hjälp av satelliter som följer jorden i dess bana och därigenom medger sändning från praktiskt taget vilken plats som helst på jorden. Skall man då här kriminalisera sådan sändning? Hur skall man bära sig åt för att hämta dessa satelliter från rymden? Jag tror inte att vi med vårt rymdprogram skulle ha möjligheter att i en sådan situation fullfölja bestämmelserna i den lag det här gäller. Då går det naturligtvis lättare att borda ett fartyg i Öresund med litet gammalmodiga tillhyggen som båts-hakar t. ex.

Herr talman! Vi reserverar oss för att överenskommelsen inte kan ratificeras i den utformning den nu har, utan vi vill att Sverige skall ta initiativ till en utformning som är bättre ägnad att ligga till grund för en lagstiftning,

som i vårt land bättre tillgodoser våra förhållanden.

Frågan om ikraftträdandet har tidigare berörts. Jag vill bara säga, att i samband med att lagen träder i kraft råkar omedelbart en del personer i kläm, inte bara de som har företagit sändningar, vilka enligt vår tidigare lag är kriminaliserade. Även andra personer kommer, utan egen förskyllan och utan att ha kunnat förutse utvecklingen, i en besvärlig, många gånger ömtålig och även ekonomiskt besvärlig situation. För att det inte skall bli något missförstånd vill jag säga att jag därmed avser dem som inte har varit aktiva i sammanhanget men som ändå haft sin utkomst av verksamheten och som nu ställs utan arbete.

Herr talman! I vad fru Gärde Widemar här sade kan jag helt och hållet instämma, och jag vill yrka bifall till reservationen.

Herr MARTINSSON (s):

Herr talman! I sitt utlåtande nr 21 har första lagutskottet behandlat proposition nr 37 med förslag till godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar utanför nationella territorier, m. m. Ett antagande av denna överenskommelse medför vissa ändringar i lagen om förbud i vissa fall mot rundradiosändningar på öppna havet, och det medför även viss ändring i lagen om radioanläggningar. Enligt överenskommelsen, som undertecknats av tolv europarädsstater, förbinder sig fördragsslutande part att vidta åtgärder för att beivra rundradiosändningar, som strider mot internationella telekonventionens och radioreglementets förbud mot rundradiosändningar på öppna havet eller i luftrummet däröver.

Denna fråga har varit föremål för behandling här i kammaren tidigare, och det behövs väl inte någon närmare historieskrivning över hur den behand-

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

lats, eftersom vi hade en ingående debatt så sent som i november 1965 med anledning av vissa motioner om ändring av 3 § i den nya lagen. Under våren 1962 förekom också en ingående debatt, i samband med att den nu gällande lagen antogs av riksdagen.

Enligt det nya lagförslaget bestraffas utförandet av rundradiosändning, oavsett om den stör eller inte, därest sändningen är avsedd att mottas i Norden eller annat land som är anslutet till konventionen, eller om sändningen orsakar menlig störning i något av dessa länder. Begreppet medverkansbrott har också utvidgats något, men lagen har mildrats så till vida att uppsåtlig medverkan inte längre blir straffbar. Vidare införes effektivare förverkandebestämmelser, och det blir möjligt att förverka *värdet* av egendom som är oåtkomlig genom exekutiva åtgärder, vidtagna i vårt land. Avsikten är alltså att göra lagen effektivare, så att den verkligen skall kunna garantera en god ordning i etern.

Utskottsmajoriteten anser att den föreslagna lagen synes »väl ägnad att tjäna sitt syfte, nämligen att vara ett verkamt bidrag till skyddet av det såväl ur svensk som internationell synpunkt viktiga intresset av god ordning inom radiotrafiken». Av utskottets ställningstagande till frågan om godkännande av överenskommelsen följer att förbudet måste omfatta alla slag av ifrågavarande rundradiosändningar.

Mot utskottsmajoritetens förslag har anförts reservation. Reservanterna hävdar att det »givits klara belägg för att kriminalisering av icke störande rundradiosändningar saknar stöd i det allmänna rättsmedvetandet». Vi har under behandlingen av denna fråga vid ett flertal tillfällen fått uppleva hur detta underbara honnörsord »rättsmedvetande» har missbrukats. De rättslärde tvistar ju om vad »rättsmedvetande» är. I äldre tid ville man tillmäta begreppet

något slags metafysisk karaktär — det skulle vara någonting utöver den gällande rätten, som skulle påverka människornas handlande. Gentemot dessa gamla teorier vill jag anföra ett uttalande av en före detta ledamot av denna kammare, professor Vilhelm Lundstedt, som i november 1930 mycket ivrigt kritiserade framställandet av rättsmedvetandet såsom en allmän rättskälla, vilken kunde åberopas i olika sammanhang: »Det torde sålunda kunna fastslås, att den gamla naturrätten faktiskt utmärkes bl. a. av att den dels laborerar med rättigheter och rättsplikter och dels finner dessa grundade i det allmänna rättsmedvetandet.» Och han fortsatte: »Den som öppnat ögonen för den riktiga situationen är Hägerström. På basis av hans undersökningar har jag själv sökt påvisa den ödesdigra betydelsen av den gängse missuppfattningen av rättsmedvetandets karaktär. Jag har också, på samma basis, sökt visa att både rättsmedvetande och s. k. rättsmoral snarare är en produkt av rättsens uppehållande än en grund för densamma.»

Vad Lundstedt menade är, att om samhället upprätthåller vissa rättsregler och verkligen gör dem effektiva, så skapas en opinion som man kanske i vissa lägen kan kalla »rättsmedvetande».

Jag vill som exempel erinra om att när rattfyllerilagen år 1934 trädde i kraft, hade många svårt att acceptera den. Men efter hand som lagen drevs igenom av myndigheterna påverkades opinionen, så att lagen nu accepteras och rattfylleristrafvet har en grund i det allmänna rättsmedvetandet.

Detta förtjänar påpekas just i detta sammanhang, där ordet rättsmedvetande missbrukas mera påfallande än vad vi väl någonsin varit med om. Om man utgår från den begreppsdefinition som jag förmodar att reservanterna vill tillämpa, nämligen att det finns ett mer eller mindre metafysiskt rättsmedvetande, hur vet man då på vilket sätt det

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

verkligen förhåller sig med dessa opinioner ute i landet?

Den 10 november anförde en folktopartistisk talare när vi diskuterade denna fråga här i kammaren, att 3 § i den nu gällande lagen till sin innebörd och effekt klart strider mot de flesta svenskers rättsmedvetande. Jag frågade honom hur han kunde veta detta och med vilken fullmakt han talade för »de flesta svenskar»? Visserligen är det väl så att folkpartiet för närvarande vädrar morgonluft, men att tala om »de flesta svenskar» i denna fråga var ändå något för magstarkt.

Jag tycker också att reservanternas bedömning när de uttalar, »att det givits klara belägg för att kriminalisering av icke störande rundradiosändningar saknar stöd i det allmänna rättsmedvetandet», är ganska orimlig.

Några mil från den plats där jag är bosatt ligger en liten by, som heter Malungen och som är belägen i Hassela socken inom Gävleborgs län. En ung pojke, som var mycket radiointresserad, satte där i gång med radioutsändningar, och detta slogs naturligtvis upp i ortspressen. Det var en stor nyhet, såsom alltid är fallet med piratsändare, och det skrevs i Hudiksvalls-Tidningen: »Hälsing kör med piratradio.» »Det blir åtal för radiopirat.» — »Förutom musik som går i den lättare stilen bjuder man på bygdehistorier och cittraspelande odalmän. Vidare blandas frikyrkokörers mera seriösa sång med ortlokaliserade practical jokes.»

Det var naturligtvis mycket roligt för människorna i dessa byar att lyssna på detta, men alla insåg att det var en tidsfråga när sändningarna skulle upphöra. Så småningom slog åklagaren ned på detta upptåg. Det var bara den skillnaden mot det nu aktuella fallet att man inte åberopade 1962 års lag, utan kunde använda 1946 års lag för att komma åt skämtet.

Men att folk i norra Hälsingland eller

i Medelpad skulle ha känt sitt rättsmedvetande sårat, därför att denna pojke inte fick fortsätta med att spexa, prata litet om sina grannar och spela musik för dem, var ändå inte förhållandet.

Jag skulle vilja hävda, att talet om den kränkning, som rättsmedvetandet skulle ha blivit utsatt för, närmast har sin grund däri att man tyckt sig finna att radioverksamhet av det här slaget vunnit en viss popularitet. Ofta avser man kanske när man talar om det allmänna rättsmedvetandet möjligen uppfattningen hos människorna längs södra skånekusten, men detta »rättsmedvetande» kan knappast ha slagit igenom i några andra delar av landet.

Det är väl snarare så, såsom i dag påpekats i första kammaren, att man har trott det hela vara en populär sak, som man av denna anledning borde slå vakt om.

Så var kanske också i stor utsträckning förhållandet år 1962, men entusiasmen är nog inte lika stor i dag, när den ene talaren efter den andra tar avstånd från den aktuella piratradiosändaren.

Reservanterna fortsätter med sina stora ord och säger: »En sådan kriminalisering verkar också som ett icke försvarbart intrång i den fria yttrandefriheten, vilken självfallet har svårare att komma till uttryck i länder där radio-monopol råder, än där radioverksamheten bedrivs i friare former.»

Ja, nu tycks man gärna vilja ge den kvinnliga ägaren av Radio Syd yttrandefrihet och man känner det såsom en stor kränkning att hon inte får bedriva sin verksamhet. Men hur är det med pojken från Malungen? Anser man det vara en lika stor kränkning av yttrandefriheten, att han inte fick fortsätta med sin verksamhet?

Jag tror att det är orimligt att i ett läge som detta ta till så pass starka ord och dra in våra viktiga demokratiska värden i sammanhanget. Det vore klädsammare, om man försökte skapa en

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rund-radiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

opinion och en känsla för den allmänna internationella rättssäkerheten och den respekt som ändå internationella överenskommelser är värda.

Första lagutskottets värderade ordförande talade häromkvällen om att man till och med skulle ha mycket stor respekt för courtoisien mellan staterna. Enligt min mening gäller det här ett betydligt viktigare område, och vi har därför all anledning att hysa en stark känsla för värdet av att uppehålla de internationella förpliktelser som vi åtagit oss.

Vad vill reservanterna sätta i stället?

Jo, de önskar få en ny överenskommelse till stånd, som endast skulle gå till rätta med störande sändningar. I detta sammanhang vill jag erinra om att den aktuella överenskommelsen emanerar från Europarådets ministerkommitté. Denna ansåg inte den nu gällande svenska lagen tillräckligt effektiv, utan ville komma åt alla sändningar, oavsett om de var störande eller inte. Detta ledde också till den överenskommelse som nu är på väg att antas i ett stort antal länder.

I Belgien har regeringen framlagt ett förslag till lag om ratifikation och åberopar därvid den tidigare lagen från år 1962. Danmark har ratificerat överenskommelsen och åberopar lagen från år 1962. I Frankrike är frågan föremål för studium inom vederbörande departement. I Grekland pågår förberedelser för en lag angående ratifikation av överenskommelsen. Den irländska regeringen har meddelat att frågan om ratifikation är under övervägande men har ännu ej bestämt vilka åtgärder den skall vidta. Italien förbereder också ratifikation. I Nederländerna överväger regeringen utformningen av lagbestämmelser för att sätta överenskommelsen i kraft. I Norge, där man som bekant har en borgerlig regering, arbetar man med att göra om 1962 års lag för att möjliggöra ratificering. I England, där

man som vi alla vet inte har någon borgerlig regering, arbetar man också med detta problem. Även konservativa kretsar i England är intresserade av att en ratificering kommer till stånd.

Vi kan alltså räkna upp stat efter stat och finna att frågan är på god väg att lösas. Då är det väl tämligen orealistiskt, att vi i vårt land skulle kunna ta initiativ till en helt annan uppläggning av överenskommelsen, som de andra staterna nu förklarar sig vara överens om. Reservanterna överskattar nog också vår betydelse, när de tror att vi skulle kunna gå fram på denna väg.

Som en invändning mot utskottsmajoritetens förslag har också framhållits, att det råder oreda ändå; det finns ett stort antal sändare som inte är inordnade i det internationella samarbetet. Det har också sagts att Östersundssändaren är en s. k. piratradiosändare som den svenska staten driver. Det är riktigt att 1948 års Köpenhamnskonvention blev olyckligt utformad, beroende på att ockupationsmakterna företrädde Tyskland. Representationen var alltså inte adekvat för det dåvarande läget. Vid detta tillfälle gjorde också svenskarna invändningar beträffande Östersundssändaren. De reserverade sig på denna punkt och undertecknade inte Köpenhamnskonventionen. Sedan dess har Östersundssändaren drivits. Man kan finna detta beklagligt, men man kan knappast ta det som ett skäl för att på det sätt som här föreslagits helt och hållet släppa Barabbas lös.

Det har talats om att den tekniska utvecklingen går fort. Det var en ganska märklig upplevelse vi hade i första lagutskottet, när en professor Rydbeck hade ombetts att komma till utskottet för att tillhandagå oss med teknisk information och undervisning. Han använde 80—90 procent av tiden till att propagera mot lagstiftningen och undervisa oss om hur lagar borde skrivas och tolkas.

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

Men vi fick ändå någon tid över för att ställa frågor till honom, och han kunde då berätta litet grand om de satellitsändningar, som var planerade. Den utveckling som han skisserade och som innebär, att det kan komma att upprättas satellitstationer, kanske med upp till 12 kanaler, vilka kan sända över hela Europa, gör det väl än mer nödvändigt att införa internationella regleringar på detta område. Jag vill i det sammanhanget citera en artikel i Svenska Dagbladet måndagen den 17 maj 1965, i vilken Erik B. Esping, teknisk direktör i televerkets radiobyrå berör dessa frågor. Han talar om ekonomiska och andra svårigheter men slutar med följande ord: »Det är föga troligt att någon regering skulle ge sitt samtycke till uppskjutning av en satellit för sändningar av kommersiella program med mindre än att man uppnått internationella överenskommelser om sändning skall ske m. m. Det torde dröja rätt länge innan vi når det målet.»

Oppositionens uppträdande i denna fråga är ganska märkligt. I dag kräver första lagutskottets ordförande att vi skall ta initiativ till skapande av en ny konvention. Den 28 maj 1962 yttrade fru Gärde Widemar i ett anförande i denna kammare: »Alla dessa frågor måste lösas på ett internationellt plan, och vi har ingen anledning att gå före med en förbudslagstiftning.»

Nu är vi framme vid en sådan internationell överenskommelse, men då vill man att vi skall försöka få till stånd en annan internationell överenskommelse — som de andra länderna redan tidigare har underkänt.

Den 10 november 1965 var fru Gärde Widemar litet mer blygsam än hon är i dag, ty då sade hon i ett anförande här i kammaren bl. a.: »Jag framkastade i mitt första anförande möjligheten att få ett tilläggsprotokoll till konventionen, och jag tror fortfarande att detta kanske är en möjlig utväg.»

I dag är anspråken, som sagt, större, men jag tror att möjligheterna att få till stånd en ny konvention, sådan den skisserats av reservanterna, får bedömas som tämligen små.

Vidare har det sagts, att televerket skulle kunna utöva något slags kontroll över sådana piratradiosändare som inte stör. Men om dessa ligger på internationellt vatten, har man enligt gällande folkrätt inte någon möjlighet att borda dem; det skulle i så fall närmast bli fråga om sjöröveri. Det finns alltså ingen möjlighet att få vederbörande att ta sitt förnuft till fånga, om det så småningom skulle visa sig att radiosändarna stör. Meningen med den aktuella konventionen och lagstiftningen är just att förbygga sådana situationer genom att förhindra tillkomsten av piratradiosändare som kan komma att verka störande.

Under debatten här i dag har fru Gärde Widemar framhållit att det finns utrymme på UKW-bandet, och det är uppenbarligen riktigt åtminstone tills vidare. Men är det då rimligt att ge piratradioinnehavare full frihet att ta i anspråk dessa band för sina sändningar?

I denna kammare diskuterade vi häromdagen, i samband med behandlingen av utlåtanden från statsutskottet och tredje lagutskottet, frågan om kommersiell radio. Folkpartiet hade föreslagit en auktorisationsnämnd. Jag tycker det rimmar ganska illa med uppläggningsen av detta ärende, där man menar att UKW-bandet skulle ställas till förfogande för dem som först behagar ta det i anspråk.

Ett mycket märkligt intryck gjorde också herr Oskarsons inlägg i det avsnitt där han sade, att om man har en monopolradio, så föreligger det större skyldighet att tillåta piratradiosändningar, eftersom dessa så att säga i så fall vore de enda som kunde utöva yttrandefriheten på detta område. Men, sade herr Oskarson, om det ges tillfälle

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rund-radiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

för kommersiella sändare att etablera sig, då skulle det finnas mindre anledning att tillåta piratsändningar. Jag förstår inte konsekvensen i det resonemanget. Skulle — som i vårt fall — den statliga radion vara bunden av konventionen och frekvenstilldelning, medan däremot piraterna skulle vara helt obundna? Skulle man däremot i ett land, där det finns kommersiella radiobolag, på ett mer effektivt sätt kunna gå till rätta med piraterna? Jag tror att herr Oskarson, om han funderar litet ytterligare över detta problem, nog kommer att finna att denna hans uppfattning är ganska orimlig.

Jag tror också, att intresset för dessa frågor, som redan minskat betydligt sedan 1962, kommer att försvinna tämligen snart efter denna debatt.

Det har sagts att sättet att införa denna lag — d. v. s. det omedelbara ikraftträdandet — skulle strida mot rättssäkerhetsintresset. Vilket krav på rättssäkerhet kan en människa ställa, som fyra gånger blivit straffad för överträdelser av lagen? Skall hon kunna ställa krav på att få fortsätta ytterligare någon tid, d. v. s. till dess man vid ett datum längre fram låter lagen träda i kraft? Hon har ju redan känt till, att hennes verksamhet är lagstridig. Jag tror inte heller att omplaceringen av de 30 anställda kommer att medföra några större bekymmer i översysselsättningens Skåne. Piratradioinnehavaren har ju också haft möjlighet att följa denna debatt och att vidtaga erforderliga ekonomiska dispositioner. Med förlov sagt utgår jag från, att hon inte kommer att drabbas av några ekonomiska förluster genom förverkande på grund av att lagen träder i kraft, när den kommer ut från trycket.

Med dessa ord, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag använde inte ordet

rättsmedvetande i mitt anförande, utan det var herr Martinsson som ett stort antal gånger använde det ordet. Ordet finns däremot i reservationen, och alla förstår väl vad vi menar därmed.

Redan när denna lagstiftning tillkom 1962, ansåg vi att den var felaktig, eftersom den drabbade även icke störande sändningar. Vi har vidhållit den uppfattningen hela tiden. Jag tror alltså inte att herr Martinsson kommer någonstans när han påstår att jag på något sätt skulle ha ändrat uppfattning sedan den gången. Jag har exakt samma inställning till denna lagstiftning som jag då hade.

Då jag 1962 hänvisade till Europasamarbetet och ansåg att man borde försöka lösa dessa frågor på ett internationellt plan, var det därför att jag ansåg det riktigast att avvakta resultatet av den kommitté inom Europarådet, som sysslade med dessa frågor. Vi hade inte en aning om till vilka resultat denna kommitté skulle komma. Men därifrån till att acceptera kommitténs slutsatser är naturligtvis ett långt steg.

Jag vill bara konstatera, att det väl ändå har förelegat delade meningar inom denna kommitté, eftersom man fick denna lilla diskussion på den rådgivande församlingens möte vid behandlingen av konventionsförslaget. Jag tycker möjligen att man från svensk sida borde ha försökt påverka Europasamarbetet, eftersom man visste att det förelåg delade meningar, i stället för att ge de svenska experterna så ensidiga direktiv som de uppenbarligen fick.

Herr Martinsson säger vidare beträffande telestyrelsens möjligheter att utöva kontroll, att man inte kan borda ett fartyg med främmande flagg eftersom det skulle vara detsamma som sjöröveri. Men, snälla herr Martinsson, exakt samma sak gäller för den lag som föreslås nu; inte heller om den antas kan vi gå ut och borda fartyg för att stoppa radiosändaren.

I fråga om ikraftträdandet vill jag till

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rund-radiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

vad jag tidigare sade tillägga, att det dock är ganska hårt för dessa anställda som hittills inte sysslat med någon brottslig verksamhet att över en natt riskera att bli lagbrytare. Givetvis är de väl förberedda på att det kan komma att ske någonting i riksdagen, men det hör ju inte till kutym inom svensk lagstiftning att man låter en strafflag träda i kraft från den ena dagen till den andra.

Herr OSKARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! I fråga om professor Rydbecks sätt att agera inför första lagutskottet vill jag bara säga, att jag inte kunde finna annat än att han väl behärskade detta område och verkligen kunde ge oss goda upplysningar, och det satte jag värde på. Omdömet om hans sätt att framföra dem får väl stå för herr Martinssons räkning. Jag tyckte att han gjorde det på ett trevligt, kunnigt och sakligt sätt.

Herr Martinsson sade att om sändningar via satelliter blir aktuella, så kommer det att kräva nya överenskommelser. Ja, det kommer det med all sannolikhet att göra. Men det är väl ändå så, att vi inte har någon möjlighet att i dag, med ledning av denna Europaöverenskommelse och på grundval av den lag som vi står i begrepp att anta, ingripa mot sådana sändningar. Enligt min uppfattning är den lag vi nu diskuterar inte tillämplig under sådana förhållanden. Herr Martinsson förutsätter att vi skall komma fram till nya internationella överenskommelser, och det är väl möjligt, men då är det ju inte lämpligt att vi i dag godkänner en överenskommelse som enligt min uppfattning redan är förlegad med hänsyn till den snabba tekniska utvecklingen på området.

När det gäller diskussionen om monopol eller inte på detta område vill jag säga, att jag bara kan godta att man gör sådana sändningar straffbara som

är störande. Den sändning som inte är störande bör inte heller vara straffbar.

Herr Martinsson sade att han inte alls kunde begripa denna synpunkt. Jag vill bara beträffande skillnaden mellan ett land som har monopol och ett land som inte har monopol säga, att i ett land som har etableringsrätt efter prövning föreligger ju inte behov av några fria sändare. Om man i ett land har bestämmelser som säger att det finns möjlighet att göra en ansökan och få den vederbörligen prövad, så bör detta land ha rätt att ingripa om en medborgare icke finner sig i detta. Men som bestämmelsen här är utformad kommer den direkt att skydda vårt monopol och det är det Europarådet ansett sig icke kunna gå med på i det yttrande som är fogat till överenskommelsen.

Herr MARTINSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag sätter mycket stort värde på vad fru Gärde Widemar säger i olika sammanhang och naturligtvis även från denna talarstol. Men jag måste säga att jag fäster ännu mera avseende vid de rader, som hon satt sitt namn under och som sedan tryckts och vidarebefordrats till denna församling. Även om fru Gärde Widemar inte nämnde ordet rättsmedvetande, så är det ju mycket starkt betonat i reservanternas förslag, som fru Gärde Widemar själv undertecknat.

Vi skall kanske inte, herr Oskarson, fördjupa oss i herr Rydbecks sätt att agera inför utskottet, ty jag tror att även de borgerliga ledamöterna var något generade över utvecklingen.

Beträffande satellitsändningarna kan väl sägas, att dessa med all sannolikhet inte blir av vare sig i år eller nästa år, kanske inte om fem år men möjligen om tio år. Skall vi då i dag stifta en lag inför situationer som vi ännu inte vet någonting om? Vad som gäller i dag är att vi har den aktuella konventionen, vilken fyller de krav vi har

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

att ställa på en sådan konvention. Vi har också i dag det förslag till lagstiftning, som nu ligger på riksdagens bord.

Att sedan helt andra åtgärder kan behöva vidtagas när dessa satelliter med 12 kanaler och väldig effekt sättes i gång, är alldeles naturligt, vilket också tekniske direktören Erik Esping framhöll i det citat jag läste upp.

Jag har svårt att förstå, vad herr Oskarson tidigare sade om yttrandefriheten. I någon mån kanske jag förstod honom nu, när han talade om att man inte behöver ha någon frihet för piratsändarna att etablera sig, om det funnes auktoriserade kommersiella sändare. Herr Oskarson tänker väl då närmast på annonsörernas rätt på den svenska marknaden. Om det funnes auktoriserade kommersiella svenska sändare, skulle man inte behöva piraterna. Det är alltså huvudsakligen annonsörernas yttrandefrihet, som herr Oskarson tänker på när han driver det resonemang, som i varje fall för mig föreföll tämligen obegripligt till att börja med.

Herr OSKARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Martinsson säger att första lagutskottets borgerliga ledamöter var generade över utvecklingen. Jag vet inte vilken utveckling det är fråga om. Jag tror att de mycket uppskattade professor Rydbeckes framställning.

Jag har icke nämnt ordet annonsörer, herr Martinsson. Jag har icke heller talat om kommersiella sändningar. Jag har endast uppehållit mig vid vad som är störande eller icke störande, och jag har uppehållit mig vid jag anser vara lämpligt med hänsyn till de förhållanden vi här i vårt land har med monopol på radioutsändningar.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Denna fråga är på sitt sätt ganska enkel och okomplicerad,

kanske inte ur teknisk men ur rättslig synpunkt. Jag vill ändå betrakta frågan som stor. Tidigare har jag från denna talarstol citerat professor Hans Larsson i Lund, som sagt att det i varje liten fråga ligger en stor fråga.

I denna relativt lilla fråga ligger den stora frågan om demokrati och frihet i samhället. Det är alltså en principfråga. Jag vill redan nu säga att vi inte är ute för att försvara någon lagöverträdare. Det är inte tal om något sådant, utan vad det gäller är principfrågan om demokrati i vårt land. Att göra gällande något annat är endast vulgär argumentation. Vi lever ju till all lycka i ett demokratiskt land. Utmärkande för ett sådant land är att man skall ha stor frihet. I princip skall man i detta land ha en obegränsad frihet, begränsad endast av hänsyn till medmänniskor och allmänt väl.

Jag ber att även få ta upp begreppet rättsmedvetande, herr Martinsson. Därvidlag instämmer jag rätt mycket i vad herr Martinsson säger. Ordet rättsmedvetande tillgriper man i de mest skilda sammanhang — även i de bästa familjer, herr Martinsson. I en PM från justitiedepartementet rörande en förändring i föräldrabalken när det gäller förbud mot aga säger justitieministern, att man inte kan gå så långt som till ett förbud, därför att det allmänna rättsmedvetandet inte är moget för detta. Här tillgripes alltså rättsmedvetandet av en av herr Martinssons partibröder för att förhindra att få fram ett skydd för de barn det är fråga om. Det tillgripes, som sagt, när det passar.

Det är förvånande att man är så angelägen om att bevara den demokratiska friheten när det gäller pressen. Vi beklagar alla den tidningsdöd som drabbar landet. Senast i går hade vi ett ärendes på föredragningslistan som just gällde frågan om att stärka pressens ställning; därigenom stärker man också demokratiens ställning. I detta ären-

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

de är det precis tvärtom. Här är man i verkligheten ute för att vingklippa friheten och avskaffa valfriheten i valfrihetens samhälle och för att i praktiken skydda ett monopol. Vad man än säger och åsyftar kan man inte komma ifrån att detta blir följden. Eftersom det gäller ett land som har radiomonopol får denna lagstiftning den innebörden.

Det finns, som tidigare nämnts, två anledningar som man kan åberopa för införande av denna lagstiftning och för denna ratificering. Det är dels att man vill förhindra störande sändningar och dels att man vill skydda ett monopol. Sveriges riksdag har en gång godtagit det utlåtande som Europarådets rådgivande församling avgivit, vilket herr Oskarson här nämnde, där det just sägs att denna överenskommelse får inte tjäna till att skydda ett monopol utan den skall endast användas i avseende på det begränsade antalet frekvenser. Detta utlåtande har alltså Sveriges riksdag godtagit, och i konsekvens med det kan vi inte gärna bifalla detta lagförslag och denna ratificering i avsikt att skydda ett monopol, vare sig vi nu erkänner att det är anledningen eller icke. Då måste vi undersöka om det finns den brist på frekvenser som Europarådets rådgivande församling talar om. Som här tidigare sagts fanns det sakkunniga människor i utskottet när denna fråga behandlades, och de sade enstämmigt — även televerkets representanter — att det finns ingen brist på frekvenser när det gäller UKV. Jag har till och med antecknat vad de sade: »Ingen oreda inom UKV — alla länder har tillräckligt med frekvenser inom UKV.» Man sade också: »Radio Syd har icke på något sätt stört någon annan sändare.» Här finns alltså gott om frekvenser.

Jag vill fråga om det är någon bland monopolanhängarna som vill påstå att det finns brist på frekvenser. Det är

ingen som har sagt detta. Varför skall man då ingripa? Huvudtesen i min tankegång är att man i en demokratisk stat inte skall ingripa mot friheten förrän det behövs.

Det är också så, som fru Gärde Widemar sagt, att reservanterna vill ha ordning och reda på detta område. Det är inte tal om någonting annat. Vi vill förhindra ett opåkallat ingripande. Vi vill ha ordning och reda och ingripa när det blir nödvändigt för att bibehålla denna ordning.

Då säger man att det gäller inte att försvara ett monopol, och till stöd för detta åberopar man att överenskommelsen skall ratificeras även i länder där man inte har radiomonopol. Då ställer man hela begreppet på huvudet, därför att i de länder där det finns en fri etableringsrätt gör denna ratificering ingen skada. Där friheten tolereras på land behöver den inte söka sig till havs så som den får göra i ett land där man har monopol. Jag menar att i ett land där man har fri etableringsrätt är denna lagstiftning fullständigt harmlös och gör ingen skada, men i ett land som vårt med monopol är den verkligen ur demokratisk synpunkt farlig.

När det gäller ikraftträdandet har det varit en sådan fantastisk, nästan hysterisk brådska att få igenom denna lagstiftning. Det har märkts både i utskottet och i hela handläggningen av detta ärende. Det är beklagligt att departementschefen har avlägsnat sig, därför att här bryter departementschefen mot alla gängse regler när det gäller att införa en lag av kriminallagskaraktär som denna lag är. Man fastställer alltid att en sådan lag skall träda i kraft en viss dag. Detta säger också lagrådet helt enstämmigt. Lagrådet har sagt att denna lag bör träda i kraft förslagsvis den 1 juni. Statsrådet Palme sätter sig över detta fullständigt och säger: »Enligt min mening är det angeläget att de nya lagarna träder i kraft snarast möj-

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

ligt.» Jag skulle ha frågat statsrådet — liksom fru Gärde Widemar gjorde utan att ännu ha fått svar på sin fråga men jag hoppas att vi båda får det: Varför är det angeläget? Det verkar som om landets väl och ve stod på spel. Här måste man skynda sig trots att ingen som helst skada kan påvisas.

Departementschefen säger också att »några praktiska olägenheter av de föreslagna ikraftträdandebestämmelserna torde inte behöva befaras». Däri ligger, herr statsråd, en viss cynism, ty här uppstår verkligen praktiska och sociala olägenheter för människor som är anställda och som inte gjort sig skyldiga till någon lagöverträdelse. Den dag denna författning skall träda i kraft kastas de ut — man får hoppas på landbacken, även om de befinner sig på sjön.

Den flåsande brådska som visas leder lätt till tanken, att departementschefen varit ute dels för att trygga det kära monopolet och avskaffa den valfrihet som föreligger, dels och framför allt för att visa sig vara effektiv. Det är naturligtvis tillåtet, det är kanske t. o. m. hedervärt, men det bör inte ske på demokratiens bekostnad.

Herr MARTINSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Det var roligt att höra att herr Sjöholm delade min mening att uttrycket »det allmänna rättsmedvetandet» ofta missbrukas.

Vidare vill jag passa på tillfället att säga, att jag inte tar något ansvar för justitiedepartementets promemorior.

Herr SVENSSON i Vä (cp):

Herr talman! Det kan väl inte gärna komma fram något nytt i denna debatt. Det mesta är förmodligen redan sagt — ja, jag misstänker att debatten i realiteten är slut. Jag skall emellertid be att få ta kammarens tid i anspråk några minuter för att framföra några högst personliga funderingar. Jag skall

dock inte ta upp tiden med att diskutera herr Sjöholms eller andra talares värdering av de demokratiska begreppen, trots att det kunde vara frestande.

1959 antog nära nog alla jordens länder, som tillhör den omfattande internationella teleunionen, den telekonvention som nu gäller. Till denna konvention är fogat ett radioreglemente från samma år. I detta reglemente stadgas bl. a. att rörliga stationer på eller över havet inte får bedriva rundradiotrafik. Det säges vidare att det är förbjudet att utanför nationella territorier upprätta eller driva radiostationer ombord på fartyg, luftfartyg eller annat flytande eller luftburet föremål. Dessa bestämmelser är helt entydiga. Det råder inte något tvivel om att varje sådan sändning är förbjuden. För stat som biträtt konventionen är det, såvitt jag kan förstå, en självklar förpliktelse att verka för att reglementet efterlevs.

Motivet för dessa föreskrifter är givetvis att skapa förutsättningar för ordning i etern, både nu och framdeles — en ambition som är grundläggande för det internationella radiosamarbetet. Telekonventionen innehåller emellertid inte några bestämmelser om bestraffning av verksamhet som är förbjuden i konventionen eller i radioreglementet. Sanktionsbestämmelser finns däremot intagna i 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar utanför nationella territorier, och det är dessa som riksdagen nu har att ta ställning till.

Eftersom vi har anslutit oss till teleunionen och godtagit bestämmelserna i telekonventionen och i radioreglementet följer därav naturligt att riksdagen godkänner den europeiska överenskommelsen. Att ha förbud, som man inte har legala möjligheter att se till att de efterlevs, ter sig för mig tämligen meningslöst. Om vi godtar den europeiska överenskommelsen får vi sådana möjligheter.

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

Piratsändarnas verksamhet har i själva verket redan från början inneburit en överträdelse av en internationell konvention. De har kunnat operera utanför våra territorialvatten endast tack vare att de har sökt skydd bakom vissa främmande länders flaggor, men deras verksamhet har inte desto mindre stått i strid med de bestämmelser som varit fastställda i den internationella telekonventionen. Det är inte alldeles likgiltigt, om de bestämmelserna följs eller inte.

Det är klart att det vore både bäst och trevligast, om dessa piratsändare frivilligt upphörde med sin verksamhet. Det gör de emellertid inte, och därför tvingas tyvärr det allmänna att vidta sådana åtgärder, att gällande bestämmelser efterlevs. Denna regel gäller här i lika stor utsträckning som den gäller på alla andra områden av lagstiftningen.

Innan jag slutar vill jag, herr talman, med ett par ord fästa uppmärksamheten vid ett avsnitt i utskottets utlåtande, som jag för min del tillmäter en ganska stor betydelse. Den ovillkorliga regleringen på området åsyftar enligt utskottets mening inte att skydda något radiomonopol. Man har uttalat vissa farhågor för att så skulle vara fallet. Oavsett vilken inställning man än har till radioväsendets utformning är det erforderligt att den internationellt överenskomna fördelningen av det tillgängliga utrymmet av frekvenser vidmakthålls. Jag har för min del funnit anledning att speciellt erinra om denna utskottets uppfattning, vilken ju också departementschefen har givit uttryck åt i sin PM. På en del håll synes man vilja blanda ihop begreppen och mena, att en anslutning till den europeiska överenskommelsen skulle innebära ett förord för radiomonopolet. Så är inte fallet. Frågan om radiomonopolet är en helt annan sak, och den kommer riksdagen också att få ta ställning till inom en ganska snar framtid.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru LÖFQVIST (s):

Herr talman! Det är inte ofta som jag brukar besvära kammaren med mina synpunkter, men när jag nu tänkt göra det i dag i detta ärende har vi hamnat i en situation, då kammarens ledamöter efter ungefär tre dygns tröttsamma debatter också skall ta ställning till detta ärende. Jag är därför övertygad om att kammarens ärade ledamöter håller mig räkning för att jag inte håller det anförande som jag har skrivit ned, kanske alltför vidlyftigt.

Min tanke var att via den historik som faktiskt är knuten till ärendet se litet närmare på propositionens innehåll samt följa utskottet och givetvis gå emot reservanterna. Herr Martinsson har emellertid så perfekt utvecklat alla de synpunkter som också jag har på detta ärende, att jag anser det fullkomligt onödigt. Dessutom skulle det ju innebära upprepningar, om jag skulle följa mitt anförande. Jag skall därför, herr talman, helt enkelt avstå från att läsa upp mitt manuskript. Jag instämmer i herr Martinssons anförande samt yrkar bifall till utskottets förslag, som också innebär bifall till propositionen.

Fru KRISTENSSON (h):

Herr talman! Trots att det framhållits vid flera tillfällen under denna debatt, skall jag tillåta mig att erinra om att såväl utskottets talesmän som reservanterna instämmer i den självklarheten, att man bör eftersträva ordning i etern, och att gärningar som stör en sådan ordning skall kriminaliseras. Man kan gott säga att de delade meningar som föreligger huvudsakligen gäller en enda fråga, nämligen hur brottsbeskrivningen skall göras — om den skall avse sändningar som är störande eller om sändningar över huvud taget skall kriminaliseras. Jag kanske också skall till-

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

lägga, att de som motionerat och de som står bakom reservationen i och för sig inte har någonting att invända mot de straff- och medverkansregler som skall gälla i den föreslagna lagen, allt under förutsättning att brottsbeskrivningen uppfyller de krav som vi anser elementära, nämligen att sändningarna skall orsaka störning.

Det har både i denna debatt och tidigare talats en hel del om rättsmedvetandet, och jag vill för egen del säga, vilket jag kan göra därför att jag själv inte står bakom reservationen, att formuleringarna i reservationen är väl starkt markerade. Jag vill emellertid inte gå så långt som herr Martinsson och helt och hållet förneka att det finns något som heter rättsmedvetande, och jag vill invända mot herr Martinssons uppfattning, att rättsregler sedan de gällt tillräckligt länge kommer att ingå i rättsmedvetandet. Hur skulle herr Martinsson ställa sig till ett sådant resonemang om det rörde sig om en diktaturstat, som egenmäktigt inför regler som kanske inte tilltalar landets medborgare? Skulle herr Martinsson ändå mena, att om de bara vore i kraft en tid, de skulle komma att ingå i rättsmedvetandet? Jag tror att man skall vara litet försiktig både beträffande den ena och den andra ståndpunkten i denna fråga, och jag tror också att man vågar göra gällande att vissa grundläggande regler ändå finns, som kan betecknas som en nations rättsmedvetande. Dit hör en sådan regel som att gärningar som inte vållar någon som helst olägenhet inte skall kriminaliseras.

Jag skulle vilja knyta an till ett uttalande i propositionen av statsrådet Palme, vilket uttalande även gjorts av hans företrädare i den tidigare propositionen i ärendet. Departementschefen skriver att »syftet med förbudet skall vara att trygga den ordning i etern, som åstadkommes genom de internationella reglerna för radiotrafiken».

I och för sig kan man instämma häri. Om det verkligen vore så, att detta är det enda syftet, d. v. s. att trygga ordningen i etern, skulle det vara möjligt att finna en väg att skapa en sådan ordning utan att fördenskull införa ett totalförbud. Nästan överallt på öppna havet kan man ju finna en kombination av position, frekvens och effekt, som inte menligt stör existerande telekommunikationer eller planerade sådana. Det är därför naturligt att Sveriges telestyrelse är den lämpligaste instansen för övervakning och kontroll av att rundradiosändningar från öppna havet inte stör den internationella telekonventionens frekvensplan. Om så trots allt skulle bli fallet, bör telestyrelsen vidta en sådan förändring av kombinationen att störningen försvinner.

Det är också lämpligt att telestyrelsen får rätt att fortlöpande kontrollera de olika stationernas sändningar. Om stationerna däremot inte skulle beakta telestyrelsens anvisningar bör straff utgå, och lagen skulle i detta fall helt enkelt formuleras så, att kriminalisering endast sker vid uppsätlig avvikelse från tilldelade data.

I detta sammanhang skulle jag ändå vilja säga till herr Martinsson, att i varje fall jag inte kan förstå, att ett sådant förslag skulle vara mera besvärande från folkrättslig synpunkt än den lag som vi här skall behandla, vilken också syftar till ett ingripande i internationella förhållanden. Vi har i högerpartiets motion föreslagit ett sådant tillvägagångssätt för att förena de angelägna kraven att skapa ordning i etern och att inte bestraffa sändningar som inte har störande effekt.

Häremot kan naturligtvis anföras att ett sådant förslag faktiskt står i strid mot den europeiska överenskommelsen, sådan som ministerkommittén har uppfattat den. Men då vill jag åter anknyta till vad herr Martinsson sade tidigare, nämligen att ett visst avseende ändå

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rund-radiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

bör fästas vid opinionen. Jag tycker, herr Martinsson, att vi just i denna fråga har ett klart uttryck för en opinion som inte svävat på målet beträffande brottsbeskrivningen.

Det har sagts många gånger tidigare, men låt mig säga det en gång till, att Europarådets församling med parlamentariker från hela Europa — även från vårt land — enhälligt har ställt sig bakom den tolkningen av konventionen, att man inte bör kriminalisera sändningar som inte är störande. Sveriges riksdag har också i sin helhet ställt sig bakom detta, när vi här utan invändningar accepterade utrikesutskottets skrivning förra året.

Ett hänsynstagande till den opinionen tycker jag hade varit helt naturlig, och jag förvånar mig över att inte åtminstone de som deltog i Europarådets församlings sammanträde har känt större behov av att vara konsekventa i sin uppfattning än vad som tycks vara fallet.

Det har här tidigare talats om den anmärkningsvärda brådska som regeringen visat i detta fall, och jag tycker nästan att det på något sätt har kastat ett löjets skimmer över regeringen, kanske i synnerhet över statsrådet Palme, att man i ett ärende av denna relativt begränsade karaktär har visat sådan brådska. Det brukar ju inte höra till tågordningen här i riksdagen att vi direkt påskyndar ärenden. Även i ganska bagatellartade frågor följer vi den vanliga riksdagslunken, och den är ju något helt annat än vad som presterats i detta fall. Även på det europeiska planet har man visat stor aktivitet i denna fråga.

Den debatt vi här för kanske kommer att roa många av oss om tio—tjugo år, om vi får leva och ha hälsan. Då tror jag nämligen att den tekniska utvecklingen har varit så snabb att vi kommer i en situation som liknar den våra föräldrar befann sig i, när de

tyckte att det var något så oerhört att man fick järnvägar här i landet. Det skall bli roligt att se om inte den profetian kommer att slå in.

Till sist vill jag ställa en enkel fråga till herr Palme. Det har sagts mig att regeringen i dagens konselj har fattat beslut om denna lag, under förbehåll av riksdagens godkännande. Jag skulle bara vilja veta om det förhåller sig på det sättet.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr MARTINSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle kunna instämma med fru Kristensson på en punkt, nämligen när hon säger att hon är missnöjd med reservanternas skrivning. Man kanske då kan förmoda, att om fru Kristensson hade haft tid att vara med, så hade skrivningen i utskottets utlåtande blivit litet mindre utmanande än den nu är.

Sedan angrep fru Kristensson mig för att jag skulle ha sagt att en lag kommer att överensstämma med rättsmedvetandet, när den har varit i kraft tillräckligt länge. Det har jag inte sagt, och jag vill inte heller uttala någon mening om rättsmedvetandet i diktaturstater. Vad jag kritiserade var den kritiklösa användningen av detta begrepp i reservationen här i dag.

Det talas om att jag skulle ha riktat någon anmärkning mot reservanternas förslag att telestyrelsen skulle kontrollera utnyttjandet av frekvenser. Det har jag inte gjort. Jag har bara sagt att man ur folkrättslig synpunkt inte har någon möjlighet att operera på internationellt vatten varken enligt den lag regeringen föreslår eller enligt de bestämmelser som reservanterna föreslår. Vad vi anser är att man skall försöka ge myndigheterna så effektiva möjligheter att operera folkrättsligt för att om möjligt uppfylla de krav som konven-

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rund-radiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

tionen ställer. Det måste verkligen vara en missuppfattning, om man tror att jag ur folkrättslig synpunkt skulle ha kritiserat telestyrelsens engagemang i detta avseende.

Fru KRISTENSSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag är glad att jag tydligen hade missuppfattat herr Martinsson. Då kan jag alltså konstatera att det i båda våra förslag finns samma möjligheter ur folkrättslig synpunkt att ingripa. Jag instämmer också i att man bör göra de regler som skall finnas så effektiva som möjligt. Men det är inte detta som frågan gäller. Jag har tidigare sagt att vi som står bakom reservanternas mening accepterar helt och hållet de straff- och medverkansregler som föreslås ingå i lagen. Vad problemet gäller är således brottsbeskrivningen, herr Martinsson.

Herr STAHL (fp):

Herr talman! För att spara tid kan jag i sak nöja mig med att instämma i vad tidigare fru Gärde Widemar och fru Kristensson här har sagt.

Jag vill emellertid understryka att vi naturligtvis inte försvarat och inte kommer att försvara ett brott mot denna lagstiftning, när den väl promulgerats. Men jag ber att få påpeka att denna lag ännu inte gäller, och vi har ju fritt meningsutbyte i en demokrati.

När man nu relativiserar rättsmedvetandet skulle jag vilja säga att vi har objektiva belägg för att en mycket stark folkmening utifrån sin uppfattning av svensk rätt och rättskänsla bestämt reagerar mot den behandling som dessa sändarföretag har blivit utsatta för. Denna behandling strider mot vad stora delar av det svenska folket anser vara rimligt, renhårigt och riktigt — det har vi klart belägg för i de gallupundersökningar som gjorts.

Dessutom måste man väl helt instäm-

ma i fru Kristenssons uttalande, att det här kommit något av löje över den klappjakt — jag tillåter mig använda det uttrycket — som man har bedrivits på detta »storvilt» i Malmö under ganska lång tid. Nu blir hon fast, men man måste säga att det är något litet nedsättande för lagstiftarna att man skall behöva ta till så drastiska och hastiga — jag höll på att säga brådstörtade — åtgärder som det här är fråga om.

Dessutom är detta naturligtvis en fråga på kort sikt. Här har talats om frihet i etern. Jag får kanske nämna att jag under några perioder haft tillfälle att i Förenta Nationernas tredje kommitté deltaga i överläggningar om internationell lagstiftning, avseende såväl press som massmedia i etern. Där har man för det första varit mån om att förbehålla alla icke störande inslag största möjliga frihet — det har varit ett gemensamt intresse för samtliga medlemsländer. För det andra har man sagt sig, att, med den utveckling som tekniken nu är inne i och som det här tidigare har pekats på, är det mycket kort tid fram till den tidpunkt, då vi inte längre har möjlighet att stoppa sändningar — det gäller även privata sändare — sedan sändarna väl placerats som satelliter ute i rymden.

Under sådana förhållanden har man satt i fråga värdet av hela denna typ av lagstiftning, som tar hänsyn till *vad* som sänds och inte till huruvida sändningarna stör eller ej. Det dröjer kanske bara några år till dess att vi har enskilda privata sändningar via satelliter, som ingen polis och ingen lagstiftning i världen kan stoppa. Jag vet inte om herr Palme har något slags rymdpolis i beredskap för sådana här sändningar, men jag vågar faktiskt förutspå att det inte blir möjligt att stoppa sändningarna.

Hela denna lagstiftning, i den form den föreligger — när den inte tar hän-

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rund-radiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

syn till om sändningarna är störande eller inte, och när vederbörande näringsidkare inte tillåts avveckla i vanlig ordning — är på något sätt nedsättande för dem som har hand om lagstiftningen här i landet. Jag för min del kan därför omöjligen ansluta mig till förslaget i propositionen, som tillstyrkts av utskottsmajoriteten, utan jag kommer att stödja reservationen.

Låt mig slutligen, herr talman, göra en reflexion i anslutning till herr Martinssons anförande. Herr Martinsson fann lämpligt att offentligen betygsätta — dessutom på ett ganska nedsättande vis — en av de experter som varit vänlig att på utskottets anmodan — det utgår jag från — inställa sig i utskottet och lämna en redogörelse för den tekniska sidan av saken. Vi som i flera eller färre år suttit i utskott har ju lärt oss att sätta värde på möjligheten att kalla in experter. Men jag befarar, att om det blir en vana att här offentligen fälla subjektiva och förklärande omdömen om sådana experters insatser, så kommer vi att bli utan det stöd och den hjälp experterna har att ge oss. Därför uttalar jag förhoppningen att det är sista gången som angrepp av det ena eller andra slaget offentligen riktas mot inkallade experter, som dessutom inte har tillfälle att försvara sig i kamrarna.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Det finns väl ingen anledning att upprepa den debatt om piratradion som vi förde för några år sedan. Jag måste också framhålla att de synpunkter som framförts från högern och från folkpartiet genom herr Sjöholm inte förvånar mig. Jag anser dock att det är mycket allvarligt när ordföranden i ett lagutskott gör sig till förespråkare för en piraträtt och vill ha en »rullande» rättsuppfattning. Om vi fortsätter på denna väg kan naturligtvis även de »bank- och postpirater», som

vi har i vårt land, göra anspråk på att få rätt att begå olagliga handlingar. Var går gränsen mellan den ena olagliga handlingen och den andra? Det skulle därför enligt mitt sätt att se vara allvarligt om vi inom första lagutskottet började tillämpa en rättsfilosofi, i vilken ett pirattänkande börjar slå iggnom.

Vidare vill jag, herr talman, säga några få ord med anledning av att det i detta sammanhang talats om yttrandefrihet som motsats till monopol. Den som inom arbetarrörelsen fått bevittna, att vi alltmer förlorar våra möjligheter att fritt ge uttryck för våra åsikter, måste säga sig att det statliga monopol man kritiserar utgör den möjlighet som ännu finns kvar för alla medborgare — inte minst socialdemokrater och centerpartister — att kunna nå ut bland det svenska folket.

Att nu medvetet skapa ett nytt monopol som ganska snart skulle ligga i kapitalets händer, vore inte en åtgärd för att främja yttrandefriheten eller för att slå vakt om vissa mänskliga värden. Det skulle vara en åtgärd i syfte att värna om enskilda kapitalintressens vilja till att påverka folkmeningen och jämväl i syfte att få möjligheter för dessa att tjäna pengar.

Herr talman! Tiden är knapp, och jag vill därför bara deklarerar att jag inte kan förstå all denna diskussion och detta vaktslående kring olagligheter som vi fått bevittna.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr RUBIN (mbs):

Herr talman! Av lika naturliga skäl som det bör vara konkurrens mellan olika tidningar anser jag att det skall råda konkurrens mellan olika radio- och TV-företag. Kort sagt: det skall vara en frihet för medborgaren såväl att välja tidning som att lyssna på andra radiosändningar än vår monopolradio.

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rund-radiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

Den s. k. piratradiolagen som i all hast — det är alltid bråttom med monopollagar av detta slag — klubbades år 1962 innehöll bestämmelser om förbud mot innehav av radiosändare men inte mot sändning. I dag vill statsrådet Palme ta död på friheten i etern genom att kriminalisera all medverkan i radioföretag utanför statsmonopolet. Då det inom landet bara finns ett utanför monopolet arbetande radioföretag — Radio Syd — finns det i denna debatt skäl att erinra om några fakta kring denna i Skåne så populära radiosändare.

En SIFO-undersökning har visat att över 70 procent av lyssnarna i Malmöområdet lyssnar på Radio Syd. Företaget skulle också inom kort börja producera egna TV-program och har lagt ned stora kostnader på en TV-studio i Lomma. På privat initiativ skulle vi skåningar alltså utan någon som helst kostnad få tillfälle till en större frihet när det gäller att välja TV-program.

Det har aldrig kunnat påvisas att Radio Syd vållat några som helst störningar i etern, men för monopolivrare har förvisso radiosändaren ständigt varit en oroskälla. Vårt radiomonopol var ju i fara.

Herr Martinsson anmärkte helt riktigt under den debatt, som vi hade i höstas om den s. k. piratradiolagen, att sändaren inte stört. Jag vill citera hans egna ord:

»De företeelser som man när lagen kom till ville möta, nämligen Radio Nord, Radio Syd och Radio Mercur, var sådana som just då inte störde men vilka — — — mycket väl kunde tänkas komma att göra det.»

Jag vill erinra herr Martinsson — det har många gånger tidigare i dag nämnts från denna talarstol — om att Radio Syd aldrig har stört i etern och aldrig heller varit föremål för några ärekränkingsåtal eller liknande.

Kort sagt: Radio Syd med sina trevliga och populära musikprogram varit

en oerhörd glädjekälla nere i Skåne. Det visar inte minst de 90 000 brev som företaget fått från sina lyssnare. Herr Martinsson frågade förra gången, och gjorde det återigen i dag, hur man kan veta att opinion finns bland allmänheten för fri radio. Jag hänvisar till förut nämnda SIFO-siffror. Givetvis, herr Martinsson, kan man inte hänvisa till några andra siffror, när vi bara har ett fritt radioföretag i Malmö.

Herr Martinsson påpekade också att en ung pojke i Malung haft en sändare, till, som han sade, en ständig glädje för ortsbefolkningen. Den störde ingen. Men, frågar herr Martinsson, kan någon påstå att befolkningen där på något sätt har opponerat sig? Jag vill bara påminna om vad herr Martinsson själv yttrade i anledning av vad tidningarna skrivit i den saken.

När man talar om olika störningar i etern tänker man inte på att Radio Syd sänder på FM-bandet. Bara utanför Malmö finns det plats för 60 FM-sändare. Det betyder, herr Lundberg, att om den socialdemokratiska pressen med nuvarande monopolradio har svårt att föra ut sina åsikter, finns det gott om plats t. ex. utanför Stockholm att sätta upp en radiosändare. Det lär finnas över 40 olika frekvenser, och någon som helst oordning i etern behöver det alltså aldrig bli, utrymme finns.

Det är anmärkningsvärt, om man ser tillbaka i tiden att fru Wadner i Radio Syd startade sitt företag redan för åtta år sedan, d. v. s. långt innan lagen kom till. Hon hade t. o. m. i början statens järnvägar som annonsör. »Brottslig» blev Radio Syds verksamhet först när socialdemokraterna för några år sedan här i riksdagen drev igenom den s. k. piratradiolagen. Denna lag, liksom den som i dag skall klubbas, anser jag vara rent politisk och avsedd att slå vakt kring radiomonopolet.

Fru Wadner har fortsatt att driva Radio Syd i den förhoppningen att la-

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

gen trots allt skulle kunna ändras. Hon skulle formellt kunnat överlåta sitt företag till någon utlännings, men hon har aldrig velat tillgripa sådana åtgärder. Hon har helt enkelt trott på frihet i etern.

Orsaken till att herr Palme i dag vill driva igenom denna lag är, som jag förut har understrukt, helt enkelt en önskan att stärka och skydda radiomonopolet. Herr Palme försöker hänvisa till internationella förpliktelser, men vi skall veta att det var Sverige som en gång aktualiserade frågan i internationellt sammanhang. Det bör också erinras om att Europarådets parlamentariska församling klart har sagt ifrån, att man inte får tillgripa lagar för att stärka eller skydda ett statligt monopol.

Hur Palme förnekar att man vill slå vakt om ett TV- och radiomonopol, men i själva verket är detta den enda avsikten med förslaget. Varför skulle annars Radio Syd inte få etablera sig på land? Det finns ju plats!

Vidare vill jag ställa samma fråga som föregående talare ställt till herr Palme: Varför är det så bråttom med denna lag? För närvarande stör ju inte Radio Syd, och den har heller aldrig gjort det hitills. För tillfället är sändaren på grund av den svåra issituationen placerad utomlands. Varför har man då så bråttom med lagen, att en talare t. o. m. funnit sig föranlåten fråga om man i princip redan beslutat den i konselj? Det talas t. o. m. om att själva lagtexten skulle vara lämnad till tryckning!

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **PALME**:

Herr talman! Talarlistan är genomgången. De flesta argument är ju nu redovisade, och jag skall inte hålla något långt anförande, eftersom debatten skall vara avslutad kl. 16.30. Jag får väl hänvisa till att jag varit mer långgrandig i medkammaren. I dessa skuggkabinetts dagar har ju en lång rad talare — ej

mindre herr inrikesministern Sjöholm än även herr familjeministern Rubin — yttrat sig, men jag hoppas att kammaren förlåter mig om jag drar en barmhärtighetens slöja över det som herr Rubin senast yttrade.

Det ärende som vi nu behandlar är i och för sig — kan man tycka — enkelt och solklart. Dess grundval utgörs av några klara huvudpunkter.

1) Utrymmet i etern är begränsat. Man kan inte tillåta obegränsad frihet att upprätta radiostationer. Fri etableringsrätt skulle betyda totalt kaos. Där- om är vi ense.

2) Radiotrafiken är sålunda beroende av internationella överenskommelser, som fördelar utrymmet i etern och kontrollerar dess nyttjande. Tre sådana överenskommelser diskuterar vi i dag, nämligen 1959 års telekonvention, samma års radioreglemente och 1965 års europeiska överenskommelse.

3) Internationella överenskommelser blir helt verkningsslösa om inte de enskilda nationerna i sitt handlande och i sin nationella lagstiftning söker följa dem. Det är bara därigenom som man kan skapa största möjliga frihet i etern utan att kaos behöver uppstå. Det förslag som vi nu behandlar avser en tillämpning av nämnda principer. Andra talare har konstaterat att det klart står i radioreglementet av år 1959 att det är förbjudet att utanför nationella territorier på fartyg driva rundradiostationer. Det har fogats en rekommendation till detta reglemente som uppmanar regeringarna att ingripa mot sådana radiostationer. 1965 års europeiska överenskommelse utgör grundvalen för ett internationellt straffsystem rörande sådana stationer som enligt reglementet är förbjudna. Sverige har anslutit sig till reglementet. Vi har jämte elva andra europeiska nationer undertecknat 1965 års europeiska överenskommelse. Reglerna är helt entydiga. Där- om är vi ense. Men för ett land som biträtt kon-

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rund-radiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

ventionen är det enligt vår mening en självklar förpliktelse att verka för att den efterlevs. Därför ansluter vi oss också till den europeiska överenskommelsen, vars syfte just är att göra radioreglementet effektivt. Därför föreslår vi att Sverige skall ratificera överenskommelsen och därför har vi lagt fram ett förslag till lag som helt ansluter sig till överenskommelsen.

Det intressanta är att reservanterna nu kräver att vi skall ställa oss vid sidan av detta internationella samarbete. Somliga talare har i denna debatt ingående uppehållit sig vid frågan om det allmänna rättsmedvetandet. Den delen av debatten skall jag inte blanda mig i. Man har emellertid inte talat så mycket om det rättsmedvetande som kommer till uttryck däruti att man deltar i och respekterar internationellt samarbete och internationella överenskommelser, och det är i och för sig ingenting nytt. Det mest framträdande draget över hela kommunikationsområdet är just nu att man försöker nå fram till internationella överenskommelser om trafiken till lands, till sjöss, i luften m. m.

Vi har börjat vänja oss vid att de verkliga besluten i sådana frågor träffas inte i vårt land utan på ett internationellt plan och att sålunda träffade överenskommelser blir normerande för vårt eget handlande. I utrikesdebatterna talar det då och då mycket om den internationella solidariteten och om nödvändigheten av att följa internationella konventioner. Det riktas hårda ord mot dem som inte visar lojalitet och solidaritet mot de internationella reglerna. Men i dag tycks reservanterna ha lämnat den internationella solidariteten hemma. Det är ganska uppseendeväckande, och man kan fråga sig vad det beror på.

För fyra år sedan hade man ett argument, ty då sade man: Låt oss vänta på en internationell överenskommelse; när den träffats är det självklart att vi skall

följa den. Nu har man blivit bönhörd. Expertkommittén är färdig med sitt arbete, och ministerrådet har fattat sitt beslut. Men nu säger man, att man inte tycker om den internationella överenskommelsen och att man inte vill följa den.

Fru Kristensson tog upp ett uttalande av Europarådets rådgivande församling, som hon sade var enhälligt. I detta uttalande heter det, att lagar som förbjuder piratstationer skall ha till syfte att förbjuda piratstationer och inte att skydda monopol.

Jag skall inte fördjupa mig i hur detta uttalande kom till. Men när det antogs var endast få personer närvarande och församlingen var inte ens beslutför, vilket konstaterades av ordföranden. Två svenskar och en holländska höll tal. I sista stund dagen därefter lade en annan svensk fram ett ändringsförslag, som inte ens hade hunnit översättas. Vi det tillfället tycks det ha varit ännu färre delegater kvar. Men uttalandet antogs, och allt var frid och fröjd.

Men det är inte det väsentliga. Jag tog med viss spänning del av uttalandet efter all den debatt som hade förekommit. Jag har ingenting att invända mot uttalandet. Det säger nämligen ingenting utöver vad som sades i proposition nr 171 år 1962 eller utöver vad som sägs i den proposition vi i dag behandlar, d. v. s. att skyddet mot piratstationer inte har att göra med frågan om monopol eller inte monopol. Det säger heller ingenting om någon differentiering mellan störande och icke störande sändningar. Uttalandet innehåller endast det enkla faktum, att reglernas syfte är att skydda efterlevnaden av den internationella överenskommelsen angående radiotrafiken.

Någon talare var inne på tanken, att eftersom en regel kan skydda ett monopol, så skall en sådan regel inte införas, även om den av andra skäl

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rund-radiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

skulle vara motiverad. Det är en orimlig ståndpunkt. Dreve man den ståndpunkten konsekvent, skulle man exempelvis inte kunna ingripa mot sprit-smuggling och spritlangning, eftersom en lagstiftning härom skulle kunna få den konsekvensen att den gagnar spritbolaget.

Man måste hålla sig till vad som är lagens primära syfte, nämligen att skydda internationell ordning. Och det gör den.

Fru Gärde Widemar kanske blottade litet mer av vad hon tänker än hon egentligen ville, när hon sade att detta med rättsmedvetandet hade litet grand med popularitet att göra; på grund av att jag framlagt förslaget till denna lag skulle jag bli litet mindre populär eller inte populär alls. Jag tror att det är ett farligt resonemang. Denna sak har inte alls med popularitet att göra. Det är fråga om att följa internationella regler.

Detta popularitetsargument har anförts även i andra länder. Den ärevördiga tidningen Times hade en mycket argstint insändare av ordföranden i någonting som heter Copyright Council i England. Han var mycket upprörd över att piraterna inte betalade någon avgift till den engelska motsvarigheten till vårt STIM och att man kränkte lagen om upphovsmannarätt. I insändaren sades det: »Man säger att dessa pirater är populära och därför bör de få fortsätta. Det är möjligt att den som utan tillstånd håller en krog öppen dygnet runt och delar ut stulet öl gratis till allmänheten skulle tillvinna sig en viss övergående popularitet. Men det kan ju inte vara ett argument för att tillåta den verksamheten.» Så långt Times.

Frågan är alltså helt enkelt: Skall vi följa internationella regler? Reservanterna säger: Låt oss i stället gå en annan väg och försöka skapa en ny överenskommelse som vilar på en annan grund, låt oss göra en differentiering mellan

störande och icke störande sändningar! Jag anser att detta av flera skäl är helt utsiktslöst. Låt mig erinra om att Sverige som vårt förslag i denna kommitté framlade 1962 års förslag till övervägande. Det avvisades av samtliga experter, därför att övervakningen inte kunde göras effektiv. De sade klart ifrån att en kriminalisering skulle vara generell och inte göras beroende av om sändningen störde andra sändningar.

Dessutom bygger ju telekonventionen på samma princip; där görs icke heller någon sådan differentiering. Skulle man vilja ha en annan europeisk överenskommelse så finge man gå vidare och också försöka få en ändring till stånd i telekonventionen. Och det är helt omöjligt, eftersom en ny telekonvention just antagits och skall träda i kraft den 1 januari 1967. Där återfinns precis samma bestämmelser om piratradio-sändning som i den gällande konventionen. Den väg som reservanterna vill anvisa är alltså stängd.

Man frågar sig: Varför har man inte gjort någon differentiering mellan störande och ickestörande sändningar, varför går alla på samma linje internationellt sett?

Svaret är helt enkelt det, att om frekvensfördelningen skall regleras och övervakas internationellt, så kan man inte först tillåta en huggsexa som man sedan försöker reda ut, utan man måste bygga systemet på en fördelning av frekvenserna. Man skall ingripa innan kaos har uppstått.

Det intressanta är att detta system enligt reservanternas förslag fortfarande skall gälla för stater; de skall vara bundna av att få sig frekvenser tilldelade. Men det skall inte gälla för rund-radiosändningar från öppna havet. Piratsändarna skulle alltså få en i jämförelse med stater privilegierad ställning.

Nu tror reservanterna att man skall kunna tillåta detta och sedan uppdra åt

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rund-radiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

televerket att kontrollera sändningarna för att kunna ingripa. Beträffande mellanvåg och långvåg finns inga som helst frekvenser som inte används — där är det alltså helt omöjligt. Nöjer man sig med att sända på UKW-bandet så är det visserligen för dagen möjligt att hitta en frekvens som inte stör; alla frekvenser där är inte utnyttjade, men det är bara en tidsfråga när de blir det.

Televerket kan inte utöva en sådan kontroll som reservanternas avser. Och hur skulle man i så fall kunna tvinga dessa piratsändare till något? Och vad skulle Internationella teleunionen säga om Sverige bedrev något slags privat kontrollverksamhet vid sidan av telekonventionens bestämmelser i syfte att hjälpa piratsändare till rätta?

Det står alltså alldeles klart att rund-radiosändningar på internationellt vatten inte kan kontrolleras. De utgör därför en permanent risk för störningar av legala sändningar och alltså även för det kaos som vi vill undvika.

Detta illustreras på ett utomordentligt sätt av våra egna erfarenheter. Det finns en engelsk piratsändare som heter Radio 390 utanför Themsenmynningen. Den stör inte alls i England. Men den började i oktober 1965 orsaka svåra störningar på Stockholms mellanvågstation i Nacka. Televerket skrev den 7 oktober i fjol till motsvarande myndighet i London med begäran om åtgärder. Men därifrån framfördes att man inte hade möjligheter att göra något ingripande. Televerket skrev på nytt den 18 oktober och sade att störningen fortsatte. Man underrättade också frekvensregistreringskonventionen i Genève som i sin tur skrev till den engelska myndigheten.

Så småningom bytte Radio 390 frekvens, och det har blivit bättre på Nackasändaren, men fortfarande orsakar den svåra interferensstörningar i de yttre delarna av Stockholms mottagningsområde. Detta obehag och den

na byråkrati med försök till ingripanden, som i och för sig inte hade någon möjlighet att genomdrivas, hade kunnat undvikas om man hade kunnat stoppa Radio 390 redan innan den började att störa.

Det är precis likadant med piratsändaren Radio Veronica, som stör 14 svenska stationer. Än så länge har de holländska myndigheterna beklagat att de inte kan göra något åt saken, men alla vet att holländarna förbereder en liknande lag som vår.

När man nämner det internationella, ger det stundom ett intryck av att detta skulle vara en stor ideologisk fråga. Här står då liberalismens frihetsivrare och de som värnar en konservativ rättsuppfattning och slår av frihetslidelse vakt om privatsändarna. Med all respekt för dem måste detta vara nonsens.

Regeringen i Holland, som har en borgerlig majoritet, förbereder en likadan lag som den svenska. Regeringen i Italien, som också har en borgerlig majoritet, skall ratificera överenskommelsen. Den rent borgerliga regeringen i Tyskland — Ludwig Erhard brukar inte vara den som skrader orden när det gäller frihet — är inne på precis samma väg. De samverkande borgerliga partierna i den norska regeringen har samma uppfattning som socialdemokraterna i den svenska regeringen och centerpartisterna i den svenska riksdagen. Man kan fortsätta med denna lista. Oberoende av ideologi och samhällsförfattning har man kommit fram till samma ståndpunkt: staterna måste slå vakt om ordningen i etern genom en internationell överenskommelse som uppföljes i den nationella lagstiftningen.

Då frågar man sig: Kan detta möjligen ha att göra med fördelningen mellan regering och opposition i det att regeringarna är oberoende av samhällsförfattningen och står för ordningen i

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

etern genom sådana lagar, medan oppositionen, som kan finna en del politiskt hö i detta, går emot den i alla länder? Så är dock inte fallet. Jag har räknat ut att det liberala partiet i Holland möjligen kommer att gå emot detta lands piratradiolag, men inte ens det är säkert. Man vet inte riktigt vad den konservativa oppositionen i England kan tänkas göra. Denna har i underhuset hånat min engelske kollega för att han ännu inte med kraft har ingripit mot piratradiosändningarna. Men i övrigt tycks det som om den svenska högern och folkpartiet i Sverige är alldeles ensamma i Europa — om man dömer av röstningen i medkammaren kan man dock glädja sig åt att inte ens dessa partier sinsemellan är alldeles ense på denna punkt.

Det är bara här som man har upptäckt att väsentliga frihetsprinciper har kommit i kläm. Jag vet inte om ni som tillhör oppositionen anser er representera någon speciell piratradiovariant på den europeiska konservatismens träd, men jag misstänker att sammanhanget är mycket enklare än så; inför 1962 års val utgjorde detta en stor politisk stridsfråga mellan å ena sidan socialdemokrater och centerpartister och å andra sidan högerrepresentanter och folkpartister. Den debatt som förts så lugnt och stilla här i dag var på den tiden ytterligt våldsam med användande av opinionsundersökningar, massunderskrifter och annat, som innebar en möjlighet att så att säga indirekt komma åt Sveriges Radio.

Argumentationen från 1962 är nästan borta, men i den heliga konsekvensens namn måste man nu fullfölja det hela en sista gång. Man är dock långt ifrån 1962 års käcka tongångar, och jag tror att vi alla känner oss rätt tack samma när beslutet har fattats och lagen har trätt i kraft, ty då kan vi börja ägna oss åt väsentligare ting.

En allra sista sak! I höstas satt jag

här i kammaren och lyssnade till fröken Blenda Ljungberg, som i remissdebatten höll ett anförande, vilket utgick från klart konservativa värderingar. På en rad punkter hade jag en annan mening än fröken Ljungberg, men när hon talade om att man måste vara rädd om det sociala medvetande som betraktar gällande rätt som någonting förpliktigande delar jag hennes uppfattning. Uppenbart lagtrots kan aldrig vara till gagn för en generation som man försöker lära respekt för de regler som är nödvändiga för människors gemensamma tillvaro.

Jag hade för ungefär ett år sedan tillfälle att hävda samma synpunkter när det gällde den debatt som då rasade om abortfrågan, och den står jag fast vid. Denna speciella fråga har två dimensioner. Jag har mycket litet till övers för dem som försöker glorifiera lagtrots och om möjligt göra partipolitik av det. Jag kan inte riktigt förstå dem som tycker att internationella regler och överenskommelser är en bisak som man kan strunta i om stundens politiska syften bjuder en annan väg.

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp) kort genmäle:

Herr talman! Trots att statsrådet Palme nu tagit i anspråk så stor del av kammarens sista timme, har jag ännu inte fått svar på min fråga, varför det är så bråttom med den här lagstiftningen, och inte heller har fru Kristensson fått svar på sin fråga om det i dagens konselj fattats beslut i ärendet.

Statsrådet Palme sade att vi skall följa internationella regler. Men vilka regler skall vi följa? Skall vi följa alla internationella regler som finns? Är det inte så att vi skall följa reglerna i de internationella konventioner vi har ratificerat? Riksdagen har inte ratificerat telekonventionen eller radioreglementet.

Varför vi nu motsätter oss ratifice-

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

ringen av den europeiska överenskommelsen är att den innebär ett så allvarligt ingrepp och fordrar strafflagstiftning. Den förra telekonventionen nödvändiggjorde inte någon strafflagstiftning. Om den hade gjort det, hade vi inte behövt ta ståndpunkt till den europeiska överenskommelsen i dag. Det finns många internationella konventioner, både från ILO och Europarådet, som vi inte har ratificerat. Jag kan bara nämna att av 124 ILO-konventioner har Sverige bara ratificerat 46, och i de som förelagts riksdagen i år föreslås att ratificeringen skall anstå tills vidare. Det är alltså en mycket vanlig företeelse att man låter det anstå med ratificering av en konvention och avvaktar bl. a. samordning av intern lagstiftning innan man går till sådan åtgärd.

Statsrådet Palme säger vidare att det är en permanent risk för störning med piratsändare. Jag kan inte hålla med om att det är fråga om någon permanent risk, och jag anser inte heller att man har rätt att ingripa mot en sändning bara för att man anser att den innebär en risk. Det måste i så fall vara mycket klara skäl för antagandet att den innebär risk för störning, och de skälen tycker jag inte har presterats. De enda praktiska fall som statsrådet Palme talade om var att Radio Veronica och Radio Caroline störde vissa svenska sändare. De skulle ha fallit under den lagstiftning som reservanterna vill ha. Om de är störande, så skall de ju straffas enligt den lagstiftning som också vi är beredda att anta. Varför skulle inte England och Holland ta en sådan lagstiftning som straffar störande sändare?

Fru KRISTENSSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker att statsrådet Palme drar ganska stora växlar på de uttalanden som vi har gjort. Det är

viktigt att konstatera att även vi reservanter önskar deltaga i internationellt samarbete och anser att man bör respektera internationella överenskommelser.

Låt mig emellertid återgå till Europarådets och dess församlings roll i denna fråga. Herr Palme gjorde gällande att tilläggsprotokollet skulle ha tillkommit mer eller mindre på en slump då det rörde uppbrottsstämning i församlingen och att man därför inte kunde tillmäta detta någon större betydelse. Det finns emellertid anledning att erinra om att huvudtalaren i debatten den dag då konventionen diskuterades klart sade ifrån att anledningen till överenskommelsen endast var den begränsade tillgången på frekvenser. Vad betyder det, herr Palme, om inte just att om man inte har ordning på frekvenstilldelningen kan man riskera störande sändningar? Det var detta man ville förhindra. Detta ställde sig alltså Europarådets församling bakom.

Herr Palme sade att det för dagen är omöjligt att hitta en frekvens på långvåg och mellanvåg och att UKW-nätet torde bli alltmer ansträngt. Jag tror att förhållandet blir det motsatta, nämligen att den tekniska utvecklingen kommer att vidga våra möjligheter att utnyttja olika frekvenser.

Herr Palme berörde vidare frågan om hur de olika länderna kan väntas agera. Enligt vad jag har erfarit har i varje fall norrmännen ännu inte tagit ställning till hur de skall förfara i detta hänseende.

Enligt herr Palme skulle de konservativa i Sverige utgöra något slags gradvariant av den europeiska konservatismen. Jag måste verkligen säga, herr Palme, att i det goda sällskap som de konservativa befann sig i Europarådet och församlingen i fråga om de grundläggande principerna för denna lagstiftning tycker jag inte att det är en gradvariant av konservatismen utan att det

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

är allmänna regler som tycks gälla oavsett politisk hemvist.

Jag har inte uppfattat denna fråga som en stor politisk stridsfråga utan mera som en principiell fråga som det ur lagtekniska synpunkter varit angeläget att ta ställning till. Ingen av dem som representerar oppositionen har önskat glorifiera några lagbrott — det är inte det frågan gäller.

Jag tillät mig tidigare att ställa en fråga till herr Palme. Trots sitt ganska utförliga inlägg underlät han att besvara den. Jag frågade om det förhåller sig på det sättet att den svenska regeringen i dag har fattat beslut om denna lagstiftning med förbehåll för riksdagens godkännande. Det kanske inte är så svårt att svara på den frågan.

Fröken LJUNGBERG (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är så utomordentligt uppmuntrande för en riksdagens gemene man att någon gång få veta att statsråden läser vad vi skriver, att jag har trotsat den irriterade stämningen i kammaren och begagnat mig av rätten att begära replik.

Herr statsråd och chef för kommunikationsdepartementet! Det som Ni citerade av vad jag sade vid ett tidigare tillfälle gällde frågan om sammanhanget mellan rättsmedvetandet — speciellt det sociala rättsmedvetandet — och i detta fall respekten för gällande rätt. Jag vill försäkra statsrådet att vad jag då sade kvarstår som min uppfattning. Jag vet att för det parti som jag representerar gäller detta också. Vi respekterar gällande rätt. Vi anser att vi med lagliga medel skall hjälpa till att ändra den rätt som vi finner felaktig, och vi anser, herr statsråd, att när man inför en ny lagbestämmelse bör man göra det med så stor försiktighet och så stor övertygelse om att lagen är riktigt funnen och rätt utformad,

att man kan garantera respekten för gällande rätt.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet PALME:

Herr talman! Till fru Kristensson vill jag säga att detta ärende har reservationsvis anmälts i konseljen. Det innebär att det kan expedieras, om riksdagen fattar sitt beslut i dag. Det överensstämmer helt med en praxis som har tillämpats mycket länge.

Vad beträffar frågan om ikraftträdandet har den i någon mån att göra med vad jag tidigare sagt om lagtrots. Det är inte sannolikt att det finns någon som nu går och funderar på att medverka i en piratradiosändning som inte skulle veta, att det kommer att bli en skärpning av bestämmelserna om medverkan på detta område. Denna verksamhet har ju varit olaglig länge. Efter lagrådsremissen i mitten av februari i år har väl de som varit engagerade i sådan verksamhet haft anledning tro att verksamheten skulle komma att upphöra inom en nära framtid. Om de har valt att stanna hos en arbetsgivare som gång på gång och fullt uppsåtligt brutit mot gällande lag får väl detta anses ha delvis inneburit att de har tagit en risk. Framför allt är jag övertygad om att på den arbetsmarknad som i dag finns i Skåne det skall gå mycket lätt att finna en god och legal selsättning för de människor som det här kan vara fråga om.

Vad till sist beträffar Europarådets uttalande, som ingen gick emot, står det ingenting om störande eller icke störande sändningar, utan det talas om begränsning av frekvenser. Men det är ju begränsningen av frekvenser som över huvud taget är orsaken till att man arbetar internationellt på detta område. Annars skulle det aldrig behövas. Skillnaden är att man på ett internationellt plan enhälligt kommit fram till att man måste arbeta med att

Interpellation ang. villkoren för statsbidrag till lärlingsutbildning hos hantverksmästare

fördela frekvenser och inte ingripa i efterhand.

Fru KRISTENSSON (h) kort genmäle:

Herr talman! För att inte riskera att också, liksom herr Palme, få en lapp, vill jag bara uttrycka min förvåning över herr Palmes tillkännagivande av regeringens beslut. Jag fick det intrycket av vad han sade, att det mer eller mindre skulle höra till rutinen att regeringen i konselj föregriper riksdagens beslut, låt vara med förbehåll för detsamma. Detta får väl ändå anses ganska anmärkningsvärt, då det dock gäller ett ärende i vilket vi har olika meningar. Hur kan man inom regeringen vara så säker på utgången av ärendets behandling?

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN yttrade:

Medgiver kammaren att den fortsatta behandlingen av detta ärende liksom av övriga ärenden på föredragningslistan måtte uppskjutas till det sammanträde som är utsatt att äga rum onsdagen den 13 april?

Denna hemställan bifölles.

§ 13

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN yttrade:

Jag får hemställa att jordbruksutskottets utlåtande nr 1, som i dag bordläggs första gången, måtte uppföras närmast efter två gånger bordlagda ärenden på föredragningslistan för nästkommande sammanträde onsdagen den 13 april.

Denna hemställan bifölles.

§ 14**Interpellation ang. villkoren för statsbidrag till lärlingsutbildning hos hantverksmästare**

Ordet lämnades på begäran till

Herr ANDERSSON i Örebro (fp), som yttrade:

Herr talman! Ur det under åttonde huvudtiteln uppförda anslaget till Främjande av lärlingsutbildning utgår bidrag till bl. a. kostnader för lärlingsutbildning hos hantverksmästare. Bidraget utbetalas och disponeras av skolöverstyrelsen.

Ansökningar om statsbidrag remitteras av skolöverstyrelsen till arbetsgivar- och arbetarparten för yttrande. Skolöverstyrelsen tar vid bedömandet av om en mästare skall tillerkännas statsbidrag stor hänsyn till parternas uppfattning. Vidare tas hänsyn till arbetsmarknadsläget inom branschen samt det faktum att endast ett begränsat antal bidragsrum står till överstyrelsens förfogande.

Några generella bestämmelser om att hantverksmästares anställda skall vara fackligt anslutna för att lärlingsbidrag skall utgå finns ej. Inom vissa branscher gäller dock enligt avtal mellan respektive parter s. k. dubbel organisationsplikt, vilket för arbetsgivarens del innebär, att han inte får utnyttja ej organiserad arbetskraft inom sitt företag.

Där avtal om s. k. dubbel organisationsplikt ingåtts har det i ett flertal fall visat sig vara svårt att förmå de anställda att organisera sig. Trots att vederbörande arbetsgivare gjort vad på honom ankommit för att förmå den anställda att ansluta sig till vederbörig arbetstagarorganisation, har det ibland inträffat att den anställda vägrat organisera sig. Då så skett har mästaren förvägrats statsbidrag för den lärlingsutbildning han åtagit sig.

Enligt min uppfattning och såsom jag tolkat statsmakternas avsikt med statsbidraget bör som villkor för bidraget främst gälla mästarens kompetens och övriga förutsättningar för att ge lärlingen en god utbildning. Statsbidragsansökningar bör därför inte avslås med mindre än arbetstagarparten i fall

Interpellation ang. speciella anslag för vissa särskilda broprojekt, m. m.

då dubbel organisationsplikt föreligger kan styrka, att arbetsgivarparten inte gjort vad på honom ankommit i fråga om att medverka till att de anställda enligt avtalet anhåller om medlemskap i vederbörande fackförening.

Med hänvisning till vad sålunda anförts hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få ställa följande frågor:

1. Delar herr statsrådet skolöverstyrelsens uppfattning, att i fall där s. k. dubbel organisationsplikt föreligger kravet på att hantverksmästarens personal skall vara fackligt organiserad vid ansökan om lärlingsbidrag bör gå före kravet på att hantverksmästaren skall äga för lärlingsutbildning erforderlig skicklighet och erfarenhet?

2. Om så ej är fallet, vill herr statsrådet då medverka till att i de fall vederbörande arbetstagare vägrar att organisera sig, statsbidrag likväl skall utgå, om hantverksmästaren bevisligen gjort vad på honom ankommit för att förmå den anställde att organisera sig?

Denna anhållan bordlades.

§ 15**Interpellation ang. speciella anslag för vissa särskilda broprojekt, m. m.**

Ordet lämnades på begäran till

Herr LARSSON i Norderön (cp), som yttrade:

Herr talman! Kommunikationsväsendets successiva utveckling har aktualiserat en rad större och kostnadskrävande projekt. Detta gäller bl. a. ett antal mera betydande brobyggnadsprojekt. De större brobyggnadernas särställning har också markerats genom ett särskilt investeringsanslag, det s. k. storbroanslaget.

Investeringsplanerna på detta område för en ny femårsperiod har nyligen varit föremål för skilda länsmyndigheters behandling. På sina håll har det

därvid uttryckts oro över att ett enda eller några få stora, särskilt kostnadskrävande projekt skulle innebära nära nog investeringsstopp för övriga projekt. Som exempel har nämnts den planerade nya ölandsbron, som beräknas dra en kostnad av minst 100 milj. och som, även om projektet realiserar under en fyraårsperiod, skulle ta en mycket väsentlig del av storbroanslaget i anspråk. Detta kan knappast anses tillfredsställande. Så stora projekt borde realiserar med en direkt medelsanvisning av riksdagen. Emellertid är det uppenbart att även andra omständigheter kan verka fördröjande på angelägna projekt. I Jämtlands län har länsmyndigheterna efter en påbörjad bro över Indalsälven i Krokom efter E 75 anfört en ny broförbindelse mellan Frösön och Östersunds stad som speciellt angelägen. Den angelägenheten kan utan vidare vitsordas, men samtidigt kan framhållas att det inte enbart är trafikintensiteten som gör att den gamla bron nu måste ersättas av en ny. Den omständigheten att den nuvarande bron, som utgör enda landförbindelsen mellan Frösö köping och Östersunds stad, vid sitt ena landfäste korsar såväl stambanan till Storlien som inlandsbanan, medför särskilda trafikproblem och svårartade trafikstockningar.

Detta aktualiserar en principfråga. En ny brobyggnad, som i väsentlig utsträckning erfordras till följd av att den nuvarande vägbanan korsar järnvägen, borde i fall som detta finansieras av specialanslag, eftersom det är särskilda förhållanden som aktualiserar projektet. Även om man inte vill gå så långt som att förorda att anslaget till hälften skulle belasta statens järnvägar, kan dock ifrågasättas det lämpliga i att dylika angelägna projekt belastar storbroanslaget. Detsamma kan med viss rätt hävdas beträffande ölandsbron, som ju bl. a. genom sin storlek är ett unikt projekt. För Jämtlands del är frågan så mycket mer berättigad som länsmyndigheterna

Interpellation ang. kommunernas aktuella investeringsproblem, m. m.

framfört ytterligare två angelägna projekt, dels en bro över Sann Sundet och dels en nybyggnad av bron över Indalsälven i Lit. Båda dessa broprojekt är av grundläggande betydelse för det jämtländska näringslivet, där skogen spelar en transportmässigt dominerande roll, inte minst nu när flottningen längs bl. a. Indalsälven skall upphöra.

Med stöd av det ovan anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få ställa följande frågor:

1. Är statsrådet beredd att framlägga förslag om speciella anslag för särskilda broprojekt såsom de här nämnda, ölandsbron och bron mellan Frösön och Östersund?

2. Kan man från kommunikationsdepartementets sida vänta att vid inplacering av projekt i storbroplanen särskild hänsyn kommer att tagas till de konsekvenser, som en nedläggning av flottningen i Indalsälven och Ljungan innebär?

Denna anhållan bordlades.

§ 16**Interpellation ang. kommunernas aktuella investeringsproblem, m. m.**

Ordet lämnades på begäran till

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp), som yttrade:

Herr talman! Ett av de mest märkade dragen i det senaste årtiondets samhällsutveckling är den stora kommunala expansionen. Huvuddelen av samhällsuppgifterna, kanske cirka 60 procent, ligger numera på kommunerna. Man kan säkert konstatera stor enighet om angelägenheten av de uppgifter som kommunerna fått påta sig. Men expansionen och framför allt expansionstakten har medfört stora såväl kommunalekonomiska som samhälls-ekonomiska problem. Kommunverksamheten är med den omfattning den numera har en faktor av mycket stor

betydelse i vår samhällsekonomi. Uppmärksamheten faller härvid särskilt på kommuninvesteringarna. Dessa har under 1960-talet varit anmärkningsvärt höga. De har årligen ökat med 10 å 11 procent. Industriinvesteringarna liksom de statliga investeringarna har ökat väsentligt mindre. För industriinvesteringarna har man vissa år t. o. m. fått registrera en minskning. Nationalprodukten kan väl beräknas stiga med cirka 4 procent om året. Så mycket större möjligheter att öka våra investeringar har vi alltså inte genomsnittligt sett.

Enligt den preliminära nationalbudgeten skulle de kommunala investeringarna i år öka med ungefär samma takt som förut, d. v. s. med 10 å 11 procent. För en sådan ökning kan det knappast finnas utrymme, när nu näringslivet måste få ökade möjligheter till effektivisering av produktionsapparaten inte minst i syfte att stärka vår konkurrenskraft på världsmarknaden. Öknings- takten för de kommunala investeringarna måste alltså begränsas. Finansministern har i årets finansplan dragit slutsatsen och konstaterat, att den kommunala investeringsökningen måste stanna vid 7 å 8 procent. Den ekonomiska politiken skulle vara baserad på denna förutsättning.

Det är inte lätt att komma till kommunerna och be dem vara sparsamma, i varje fall inte för statsmakterna. Kommunerna kan med all rätt säga, att de inte har den största skulden för situationen. Den stora kommunala expansion, som ägt rum under senare tid, är ju till mycket stor del en följd av att kommunerna ålagts uppgifter genom beslut av statsmakterna. Bostadsbyggandet har ställt kommunerna inför ökade krav på s. k. följdinvesteringar. Staten begär, att kommunerna skall genomföra grundskolan inom viss tid. Det är väl knappast möjligt, att grundskole- reformen kan genomföras i den takt som riksdagen beslutat. Gymnasieskolan skall omhändertas av kommunerna.

Interpellation ang. kommunernas aktuella investeringsproblem, m. m.

Andra kostnadskrävande saker är t. ex. daghemsupprustningen och åtskilliga åtgärder inom åldringsvården. En förbättrad handikappvård och anläggningar för t. ex. fritid och sport tillhör de aktuella kraven. Landstingen har ökat sjukvårdskostnader framför sig för såväl kroppssjukvården som mentalsjukvården. Avtalet med staten om mentalsjukvårdens övertagande kan ju inte sägas vara särskilt förmånligt ur kommunal synpunkt. Statsmakterna har fattat beslut. Men dessa har inte innehållit anvisningar om hur kommunerna skulle få resurser till utgifterna.

Följden nu är alltså betydande kommunalekonomiska problem. I fjol var de totala kommunutgifterna över 16 miljarder kronor. Enligt den preliminära nationalbudgeten skall de i år bli nära 18,5 miljarder. Men de måste alltså hållas tillbaka. Till mycket stor del är det statsmakternas beslut som förorsakat den kommunala utgiftsexpansionen. Men trots detta bidrar staten med knappt fjärdedelen i kostnadsfinansieringen. En för kommunerna rimligare kostnadsfördelning är nödvändig. Utvecklingen har tvingat kommunerna till kraftiga höjningar av kommunalskatterna. Den genomsnittliga kommunala utdebiteringen är i år 18:28 kronor per skattekrona. I början av 1950-talet var den genomsnittliga utdebiteringen cirka 10 kronor. Sedan dess har alltså kommunalskatten stigit med i genomsnitt över 80 procent, en börda som fallit tyngst på de lägre inkomstgrupperna. Det torde vara uppenbart, att de ekonomiska och politiska möjligheterna att ytterligare höja kommunalskatterna är mycket små. I detta läge har alltså kommunerna i ökad utsträckning fått söka sig ut på lånemarknaden. År 1960 hade kommunerna en nyupplåning på cirka 700 milj. kronor. I fjol var den nära 2 miljarder kronor.

Men nu är läneläget alltså mycket kärrvt för kommunerna. Den kommunala upplåningen måste begränsas, om

vi någorlunda skall kunna upprätthålla en samhällsekonomisk balans. Enligt finansministerns uttalanden i finansplanen är begränsning av kommuninvesteringarna en förutsättning för den ekonomiska politiken. I något sammanhang har finansministern uttalat, att situationen kunde kräva nya regleringar. Men det vore nog klokare om man nu liksom tidigare försökte få till stånd s. k. frivilliga överenskommelser med kommunerna eller kommunförbunden. Det skulle vara riktigare ur den kommunala demokratiens synpunkt. Man kan säkert lita på att kommunrepresentanterna, trots de stora svårigheter de ställs inför, är beredda att medverka till den återhållsamhet, som den samhällsekonomiska situationen nödvändiggör.

Den aktuella situationen kan sägas ha givit ett klart besked om att det inte går att göra allting på en gång. Det har brustit i samhällets totala reformplanering. Åt denna sak kan man naturligtvis inte göra mycket i det nu akuta läget. Men för framtiden är det angeläget, att en förbättrad långsiktplanering kommer till stånd. Reformverksamheten, inklusive vad vi begär av kommunerna, måste tidsplaneras och angelägenhetsgraderas bättre, så att det inte uppstår en sådan trängsel i resursefterfrågan som för närvarande.

En annan fråga är också av betydelse i sammanhanget. Det finns skäl att anta, att den kommunala byggnationen kan effektiviseras och förbilligas. Det är anmärkningsvärt stora byggnadskostnadsskillnader olika kommuner emellan. Det är sannolikt att brister i planering och projektering i vissa fall ökar kostnaderna väsentligt. Det bör genomsnittligt sett vara möjligt att förbilliga byggandet av t. ex. skolor, ålderdomshem och sjukvårdsanläggningar. Kommunerna skulle i ökad utsträckning kunna tillhandahållas standardtyper. Här är naturligtvis ett fält för ökad

Interpellation ang. kommunernas aktuella investeringsproblem, m. m.

interkommunal samverkan och en uppgift för kommunförbunden. Men det bör också vara en uppgift för staten att genom service- och rådgivningsverksamhet hjälpa kommunerna till en effektivare och billigare byggnation.

Med anledning av vad jag här har anfört anholder jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för finansdepartementet ställa följande frågor:

1) Avser herr statsrådet att söka träffa överenskommelse med kommunerna om en ur samhällsekonomisk synpunkt nödvändig lösning av kommunernas nu aktuella investeringsproblem?

2) Har herr statsrådet för avsikt att för framtiden ta initiativet till en förbättrad långsiktplanering av reformverksamheten, innefattande även de uppgifter, som påföres kommunerna?

3) Är man inom regeringen beredd att medverka till en service- och rådgivningsverksamhet, som kan hjälpa kommunerna till en effektivare och billigare byggnation?

Denna anhållan bordlades.

§ 17

Till bordläggning anmäldes

bevillningsutskottets betänkande nr 23, i anledning av väckta motioner om rätt för jordbrukets ekonomiska förkningsrörelse till skatteavdrag för forskningskostnader;

andra lagutskottets utlåtande nr 39, i anledning av väckta motioner om vissa familjepolitiska åtgärder; och

jordbruksutskottets utlåtande nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1966/67 inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner.

§ 18

Anmäldes och godkändes konstitu-

tionsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

nr 128, i anledning av motioner angående dagspressens ekonomiska villkor och samhällsinformationen genom dagspressen m. m.; och

nr 129, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1967—1970 m. m.

Vidare anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1966/67 inom försvarsdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner;

nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1966/67 inom socialdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner;

nr 118, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorde framställningar rörande utgifterna på kapitalbudgeten för budgetåret 1966/67 inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 119, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1966/67;

nr 120, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stat för försvarets fastighetsfond för budgetåret 1966/67;

nr 122; i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1966/67 till bostadsrabatter jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 123, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av utrikes- och utredningsavdelningen vid kommerskollegium.

§ 19

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammarkaren:

nr 79, med förslag till förordning om ändring i tulltaxeförordningen den 13 maj 1960 (nr 391) m. m.,

nr 89, angående överlåtelse av viss staten tillhörig mark m. m.,

nr 92, med förslag till förordning om ändring i vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648),

nr 93, med förslag till lag angående ändring i lagen den 5 mars 1937 (nr 73) om befordran med luftfartyg, m. m.,

nr 94, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 11 § 1 mom. förordningen den 22 juni 1934 (nr 320) angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom,

nr 96, med förslag till lag om ändrad lydelse av 6 kap. 3 § och 15 kap. 14 § föräldrabalken m. m.,

nr 97, med förslag till lag angående utvidgad tillämpning av lagen den 22 juni 1939 (nr 299) om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m. och av lagen den 21 mars 1940 (nr 176) med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg, samt

nr 99, angående godkännande av avtal med Stockholms stad m. fl. kommuner om överlåtelse av vissa delar av Järvafältet.

Dessa propositioner bordlades.

§ 20

Anmäldes, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr talmannen:

nr 843, av herrar *Björkman* och *Kellgren*, i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse nr 39, med överlämnande av redogörelse från Nordiska rådets svenska delegation, och

nr 844, av herr *Lassinantti*, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse nr 39.

Dessa motioner bordlades.

§ 21

Upplästes följande till kammarkaren inkomna ansökan:

Till Riksdagens andra kammarkare

Undertecknad anhåller om ledighet från riksdagsgöromålen under tiden 13—23 april 1966 för beivrande av Interparlamentariska Unionens sammanträde i Canberra, Australien.

Stockholm den 1 april 1966

Bertil von Friesen

Kammarkaren biföll denna ansökan.

§ 22

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillställts två enkla frågor, nämligen av:

herr *Werbros*, till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet angående höjning av familjebidragen vid militärtjänstgöring, och

herr *Börjesson* i Falköping, till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående larmanordningar i hiss.

§ 23

Justerades protokollsutdrag.

§ 24

Fortsättande av plenum

Ordet lämnades på begäran till

Herr **BENGTSSON** i Varberg (s), som yttrade:

Herr talman! Jag hemställer att kammarkaren måtte besluta att inte åtskiljas utan fortsätta behandlingen av första lagutskottets utlåtande nr 21.

I detta anförande instämde herr *Adamsson* (s).

Herr **FÖRSTE VICE TALMANNEN** yttrade:

Jag vill meddela kammaren, att när jag föreslog avbrytande av förhandlingarna enligt föregående meddelande, hade jag på min lista fyra talare anmällda. Det finns ingenting som hindrar, med hänsyn till de regler vi har att arbeta efter, att ytterligare fyra talare anmäler sig, men då spricker hela programmet för återfärden. Detta har vi i presidiet velat undvika.

Herr förste vice talmannen gav här efter propositioner på bifall till eller avslag å det av herr Bengtsson i Varberg framställda yrkandet; och fann herr förste vice talmannen den senare propositionen var med övervägande ja besvarad. Herr Bengtsson i Varberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren avslår det av herr Bengtsson i Varberg framställda yrkandet, att kammaren måtte besluta att icke åtskiljas utan fortsätta behandlingen av första lagutskottets utlåtande nr 21, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit herr Bengtssons i Varberg yrkande.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 69 ja och 92 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit det av herr Bengtsson i Varberg framställda yrkandet.

§ 25

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

(forts.)

Återupptogs behandlingen av första lagutskottets utlåtande nr 21, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; och lämnades därvid ordet, i enlighet med förut gjord anteckning, till

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp), som yttrade:

Herr talman! Trots att ett stort antal av kammarens ledamöter avlägsnat sig — den senaste omröstningen visade 66 frånvarande — skall vi alltså fortsätta debatten. Jag skall dock inskränka mig betydligt mot vad jag hade tänkt tidigare och bara bemöta herr Palme i några av de punkter som han senast berörde. Det gällde till en början ikraftträdandet.

Jag har ännu inte fått svar på frågan varför det skulle vara så bråttom. Vi har förstått att herr Palme anser att det är bråttom, eftersom han redan i dagens konselj har låtit fatta beslut, även om det har skett med förbehåll för riksdagens godkännande. Men varför hade han så bråttom? Det enda skäl som har anförts är att den skånska arbetsmarknaden är så pass god att de som blir arbetslösa i Skåne lätt kan få nya anställningar. Men är det verkligen ett skäl av sådan bärkraft att man bör sätta åsido en annars gängse regel att alltid låta en strafflag träda i kraft på en viss given dag?

Vidare sade herr Palme att det är trängsel i etern och att det är ont om frekvenser. Det är det visserligen, men som jag tidigare påpekat och som även andra talare i debatten framhållit gäller trängseln på långvågs- och mellansvågsbanden men inte på UKV-bandet.

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

Där är det tvärtom gott om utrymme, och det är många kanaler som inte utnyttjas. Man kan alltså inte åberopa det skälet.

Då det gäller internationella konventioner vill jag än en gång påminna om att Sverige har avvikit från Köpenhamnsöverenskommelsen dels genom att använda sändaren i Östersund på en våglängd som inte är tilldelad Sverige, dels genom att använda betydligt högre styrka än vad som är tillåtet på ett flertal andra sändare här i landet. Motalsändaren t. ex. sänder med 600 kilowatts effekt i stället för tillåtna 150 kilowatts. Detsamma gäller ett flertal andra sändare, bl. a. Örebro-sändaren, som har betydligt högre effekt än vad som är tillåtet enligt överenskommelsen.

Det finns alltså inget absolut heligt då det gäller dessa överenskommelser på radiotrafikområdet. Och jag har ingenting att invända mot att man gör på detta sätt, ty jag tycker det är ett område där det bör finnas ett visst spelrum. Men när det förhåller sig på detta sätt bör man inte vara så styv i korken och säga, att vi håller på våra internationella konventioner och måste följa dem till punkt och pricka. Det gör vi kanske inte på något område. Och på det nu aktuella området ändrar sig förhållandena inte bara från år till år utan kanske från månad till månad, och man måste ha möjlighet att anpassa sig inom vissa givna ramar för konventionerna.

Herr Palme talar om trängseln i etern och allt detta. Men vi har en viktig grundläggande princip — den kanske viktigaste principen för all sändning — och det är principen om frihet i etern. Den får vi inte glömma bort; den är en rättighet som tillkommer oss, och om intrång i den kan bara lagstiftas ifall det är absolut nödvändigt med hänsyn till andra, ännu viktigare skäl.

Ett sådant skäl är naturligtvis om friheten i etern leder till störningar

för andra sändare. Men i det fall då det är en sändning som inte orsakar störningar och det inte heller finns risk för störningar, anser jag det vara fullständigt utan rim och reson att begära en inskränkning.

Herr talman! Jag tror inte att kammaren har någon särskild lust att höra på mig — åtminstone tyder sorlet i kammaren på att ledamöterna redan anser dagens sammanträde avslutat. Jag slutar därför mitt anförande.

Därefter anförde:

Herr REGNELL (h):

Herr talman! Den märkliga utvecklingen av dagens sammanträde beror onekligen på att statsrådet Palme uppkallade kammarledamöter till repliker i en utsträckning som vi knappast hade väntat. Han uppkallade bl. a. till replik en talare, som hade deltagit i en remissdebatt, genom att ställa vederbörandes uttalande om krav på laglydnad mot de motioner och de reservationer som är aktuella då det gäller det ärende vi nu behandlar.

Man måste förstå att en talare inte stillatigande finner sig i sådana påståenden från ett statsråds sida. Som motionär är man inte heller tilltalad av att statsrådet Palme säger att uppenbara lagbrott inte kan vara till gagn och vill ge kammaren och svenska folket sken av att de som har annan uppfattning än statsrådet Palme härvidlag talar till förmån för uppenbara lagbrott.

Herr Palme gör analogier i mera kåserande stil genom att tala om spritlangning och om personer, som nattetid gratis delar ut stulet öl, och jämställa detta med fria sändningar i radio och television. Skall det på nytt behöva sägas att vad motionärerna är ute efter icke är att försvara lagbrott lika litet som de är ute efter att bevara någon i hans näring. Men de är ute efter att motsätta sig en lagstiftning som innebär

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rund-radiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

skärpning av bestämmelser, vilka man finner mindre ändamålsenliga och icke påkallade. Det är en stor skillnad.

Herr Palme talar om att man icke kan tillåta att vem som helst etablerar sig i etern. Det är självklart. Han talar vidare om en trängsel i etern, som icke existerar på detta ultrakortvågsband. Det har sagts att man utanför Malmö skulle kunna ha 40—60 sändare, som oberoende av varandra kunde sända sina program och som varken skulle störa varandra inbördes eller de s. k. legala sändningarna. Det har också sagts att sådan möjligheter i framtiden ytterligare kommer att öka.

Det kan väl hända att så småningom s. k. legala ändamål kan anmäla sig, vilka tar dessa våglängder i anspråk. Men det blir bekymret den gången. Till dess bör vederbörande kunna få sända om de bevisligen icke stör.

Herr Palme är kommunikationsminister. Man skulle kunna göra den jämförelsen att ägarinnan till Radio Syd stiger på ett snabbgående tåg i Malmö och vill sätta sig på en plats men får beskedet att denna är upptagen. »Men här sitter ju ingen», säger hon. Hon får då beskedet att herr statsrådet Palme skall sitta där men att denne inte skall stiga på förrän exempelvis i Linköping.

Tycker inte statsrådet Palme att konduktören i denna situation gör rätt, om han säljer en platsbiljett till passageraren och talar om att hon måste lämna platsen i Linköping? Sådan bör också situationen vara när det gäller dessa sändningar.

Statsrådet Palme inledde sitt anförande med att säga att han ville dra en barmhärtighetens slöja över vad herr Rubin hade anfört. Vad hade då herr Rubin sagt? Jo, att sändningen icke stör och att de, som lyssnar på sändningarna där nere, uppskattar dem. Det är ett enkelt faktum. Mot detta ställer man juridiska synpunkter av olika slag.

En synpunkt som jag tycker är syn-

nerligen väsentlig och som tidigare har framförts i denna kammare är att det land, som har ett statligt radiomonopol, bör kunna se annorlunda på sändning utanför gränserna än det land som fritt tillåter etablering inne i landet. Ägaren till Radio Syd har vid flera tillfällen förklarat, att hon inget hellre önskar än att få tillstånd att sända från land. Nu kan hon inte få det, eftersom vi har vår monopolradio.

Jag återkommer så till den märkliga procedur som vi nu bevittnar — märklig genom den brådska under vilken den genomförs. Statsrådet Palme gick i sitt senaste anförande i viss mån i svaromål på frågorna om orsakerna till denna brådska. Jag kunde inte finna att han själv var övertygad av sina argument och jag tror inte heller att det var många som blev övertygade av dem.

Det är märkligt att se denna brådska när det gäller att tysta en röst när den ställs i relation till den långsamhet och den förhållningstaktik, som tillämpats från regeringens sida beträffande andra röster från utlandet. Jag tänker på frågan om utlandssvenskarnas rösträtt, där hinder staplats på hinder, dag lagts till dag, månad till månad och år till år utan att en lösning kunnat presteras. Varför, herr statsrådet Palme, denna brådska när det gäller att tysta en röst från utlandet?

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp):

Herr talman! Jag har begärt ordet dels för att instämma i reservationen, dels för att anföra några synpunkter på handläggandet av detta ärende.

När vi om någon stund går till votering i denna fråga — kanske omedelbart efter mitt anförande — kommer beslutet att fattas med en större bortovaro än vi någonsin tidigare haft i denna kammare. Samtliga kammarledamö-

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

ter vet att det beror på att plenum enligt överenskommelse mellan talmännen och kammaren skulle ha avslutats kl. 16.30.

Det som nu har hänt innebär att vi har fått en konflikt, inte mellan oppositionen och regeringen utan mellan riksdagen och regeringen. Frågan är alltså huruvida ett lagförslag skall i konselj utfärdas innan riksdagen har fattat beslut i frågan eller om regeringen skall avvakta att riksdagen fattar beslut. När saken ligger så till borde en enig kammare vara på det klara med hur kammarens värdighet fordrar att den betar sig i ett sådant sammanhang.

I detta anförande instämde herrar *Krönmark* (h) och *Sterne* (fp), fröken *Ljungberg* (h), herr *Nihlfors* (fp), herrar *Werner* och *Oskarson* (båda h), herr *Werbros*, fröken *Elmén* och herr *Gustafson* i Göteborg (samtliga fp), herrar *Thylén*, *Nordstrandh* och *Eliasson* i Malmö (samtliga h), herrar *From*, *Ståhl*, *Berglund*, *Andersson* i Örebro och *Jonsson* (samtliga fp), herr *Nordgren* (h), herrar *Westberg* och *Gustafsson* i Borås (båda fp), herr *Magnusson* i Borås (h), herrar *Anderson* i Sundsvall, *Larsson* i Umeå och *Jönsson* i Ingemarsgården (samtliga fp), herrar *Nilsson* i Agnäs och *Nilsson* i Bästekille (båda h), herrar *Börjesson* i Glömminge (cp), *Regnell* (h), *Nyberg* (fp), *Lothigius* (h) och *Mundebo* (fp), fru *Heurlin* (h), herr *Ohlin* (fp) samt herrar *Björkman* och *Edlund* (båda h).

Herr förste vice talmannen *von FRIESEN* (fp):

Herr talman! Under en mycket lång parlamentarisk bana, som sträcker sig över mer än 25 år, har jag aldrig upplevt en situation liknande denna. Riksdagen står inför sina påskferier. Bland talmännen hade det gjorts upp en plan för hemresorna, som visade att plenum icke kunde avslutas senare än klockan 16.30. Som fungerande talman be-

slöt jag att respektera detta. Jag erinrar också om att kammaren genom tillkännagivande från talmansstolen var fullt medveten om denna situation.

Vad kommer nu att inträffa? Frånsett att en mycket betydande del av kammaren har avlägsnat sig kommer ett stort antal av kammarens ärade ledamöter att missa sina tåg — respektive flygförbindelser med hemorten. Skulden för det kaos, som på detta sätt kan inträffa i våra kommunikationer hem, vilar i icke obetydlig utsträckning på chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet *Palme*.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fru *Gärde Widemar* begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteeringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i mom. A) i utskottets utlåtande nr 21, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av fru *Gärde Widemar* m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteeringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Fru *Gärde Widemar* begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst omröst-

Godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rund-radiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

ningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 106 ja och 52 nej, varjämte 9 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Ordet lämnades på begäran till

Herr ELIASSON i Moholm (h), som yttrade:

Herr talman! Vid omröstningen under moment A röstade jag nej, men på tablån markerades att jag avstod.

Mom. B

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. C

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fru Gärde Widemar begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i mom. C) i utskottets utlåtande nr 21, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av fru Gärde Widemar m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens le-

damöter ha röstat för ja-propositionen. Fru Gärde Widemar begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 106 ja och 52 nej, varjämte 8 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. D

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fru Gärde Widemar begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i mom. D) i utskottets utlåtande nr 21, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av fru Gärde Widemar m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Fru Gärde Widemar begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 103 ja och 50 nej, varjämte 9 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 26

Anmälades och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 127, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till godkännande av 1965 års europeiska överenskommelse till förhindrande av rundradiosändningar från stationer utanför nationella territorier, m. m.

§ 27

Justerades protokollsutdrag angående godkännande av första lagutskottets utlåtande nr 21 och skrivelse rörande detta utlåtande.

§ 28

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag hemställer att kammaren nu beslutar uppskjuta behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan till första arbetsplenium efter påsk.

Denna hemställan bifölls.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.59.

In fidem

Sune K. Johansson